

ACTA CAROLUS ROBERTUS

Károly Róbert Főiskola tudományos közleményei
Alapítva: 2011

Főszerkesztő:
Takácsné György Katalin

Felelős szerkesztő:
Csernák József

Szerkesztőbizottság:

Bandlerova, Anna – Slovak University of Agriculture in Nitra
Dávid Lóránt – Eszterházy Károly Főiskola
Dinya László – Károly Róbert Főiskola
Fodor László – Károly Róbert Főiskola
Florkowski, Wojciech – University of Georgia, Amerikai Egyesült Államok
Hernik, Joanna – West Pomeranian University of Technology,
Lengyelország
Kerekes Kinga – Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Románia
Király Zsolt – Budapesti Gazdasági Főiskola
Kánya Hajnalka – Partiumi Keresztény Egyetem, Románia
Kožuch, Barbara – Jagelló Egyetem, Lengyelország
Liebmann Lajos – Károly Róbert Főiskola
Nagy Péter Tamás – Károly Róbert Főiskola
Nagyné Demeter Dóra – Károly Róbert Főiskola
Novac, Ovidiu Constantin – University of Oradea, Románia
Noworol, Aleksander – Jagelló Egyetem, Lengyelország
Przygodzka, Renata – University of Bialystok, Lengyelország
Raišienė, Agota Giedrė – Mykolas Romeris University, Litvánia
Réthy István – Károly Róbert Főiskola
Sadowski, Adam – University of Bialystok, Lengyelország
Takács István – Károly Róbert Főiskola
Tamus Antalné – Károly Róbert Főiskola

Szerkesztőség
Károly Róbert Főiskola
3200 Gyöngyös Mátrai u. 36.

Kiadó
Károly Róbert Főiskola
3200 Gyöngyös Mátrai u. 36.

Felelős kiadó
Helgertné Dr. Szabó Ilona Eszter, rektor

ISSN 2062-8269

Megjelent 200 példányban
2015

ELŐSZÓ

A Károly Róbert Főiskola kiemelt figyelmet szentel a legjobb képességekkel rendelkező, kutatni vágyó hallgatók tudományos tevékenységének tudatos elindítására, az oktatók, kutatók munkájának támogatására.

Az intézményben, valamint a hazai és külföldi partner intézményekben folyó széles körű kutatásokhoz kapcsolódva a témavezető oktatók, kutatók tudományos eredményei publikálásának fóruma ez, a korábban újtára indított folyóirat. A kutatási eredmények publikálása mellett fontos értéknek tartjuk, hogy a Főiskola oktatói, kutatói megismertessék a hallgatókat a tudományos munka végzésének céljával, módjával. Ezt támogatja továbbá a Főiskolán működő szakkollégiumi munka, ahol a hallgatók intézményen kívüli kutatók, szakemberek előadásait hallgatják, megismerkedve új, a tanulmányokat kiegészítő ismeretekkel. Ez a sajátos munkakapcsolat lehetőséget ad számukra a tudományos élet megismerésére. A hallgatók rendszeresen megjelennek a Főiskola által szervezett tudományos konferenciákon, kutatási workshopokon és részt vesznek azok szervezésében.

Egy-egy kutatási témához, témavezetőhöz köthetően kialakultak tehetséggondozó műhelyek, hozzájárulva a hallgatók tudományos munkája elősegítéséhez, megalapozva annak a lehetőségét, hogy bekapcsolódhatnak az intézményi kutatási-fejlesztési-innovációs láncba.

A Főiskolán folyó tudományos kutatások a társadalom-, az agrár-, a természet-, a műszaki és multidiszciplináris tudományok széles körét ölelik fel. A helyi gazdaságfejlesztés, a vállalkozások fejlesztése, a gazdasági hálózatok menedzselése, az agrárgazdasági termékpályák, a zöldülő gazdaság kihívásai (természeti erőforrás gazdálkodás, fenntartható energiagazdálkodás, ökomarketing, foglalkoztatás és munkahelyteremtés) mellett kiemelt jelentőséggel bír az e-learning alapú és mesterséges intelligencia elemekkel támogatott oktatásfejlesztés. A környezetinformatikai alkalmazások, a biogáz-alapanyagok mikrobiológiai előkezelésének fejlesztése, a korszerű tápanyag-utánpótlással és növényvédelemmel kapcsolatos vizsgálatok, a precíziós gazdálkodás, a hidrokultúrás (talaj nélküli) zöldség-hajtás, mind elemei a régió természeti erőforrás potenciál vizsgálatának, kihasználásának.

A Főiskola Tudományos Tanácsa és Tudományos Diákköri Tanácsa – a korábban az Oktatásért Közalapítvány Tehetséggondozói Alkuratóriumának NTP-OKA-XXII-066, „A felsőoktatási intézmények karain és tanszékein működő, tehetséggondozó műhelyek és a tudományos diákköri tevékenység keretében működő kutatóműhelyek támogatása” címen elnyert pályázata keretében – útnak indított Acta Carolus Robertus tudományos közlemények kiadását folytatva, ezzel is teret biztosítva a fenn megfogalmazott célok teljesüléséhez.

A szerkesztők

TARTALOMJEGYZÉK

Al-sabai, Abdulghani Hogyan lehet életet adni a régi gazdasági funkcióknak?	9
Asztalos Gergely – Koncz Gábor Vidéki turizmus fejlesztése a gyakorlatban.....	19
Benedek Andrea Vállalatvezetői generációs csoportok értékpreferenciáinak CSR-központú vizsgálata	33
Bényei Zsuzsanna Az intézmények szerepe a működőtőke-áramlás földrajzi eloszlásában	47
Csapó László Attila – Borbély András A javaslati rendszerek jó gyakorlata a folyamatfejlesztésben	57
Csikány Ferencné – Takács István A gazellák húzzák a magyar gazdaságot? – avagy a gyorsan növekvő kkv-k jellemzői, hazai helyzetük	69
Gáspár Andrea A nyereséges egyéni vállalkozók személyi jövedelemadó terhének és az azt befolyásoló adatoknak alakulása Magyarországon (2005-2012).....	81
Gubacsi Franciska – Koncz Gábor Recki ércbánya és a település	97
Kovács Gyöngyi – Gyurkó Ádám A jövő turistái, avagy a környezeti szemléletformálás fontossága a középiskolás korosztály körében	107
Mucsics F. László A Moodle based MOOC learning environment in making college education greener.....	125
Nagyné Demeter Dóra – Kakuk Szidónia Fejlesztési lehetőségek a falusi turizmusban a jászberényi kistérségben	133
Pecsenyánszky Melinda Hiányszakmák Heves megyében.....	145
Sápiné Duduk Ildikó A magyar vállalkozási szféra szerkezete és üzleti teljesítményének sajátos jellemzői	157

Tartalomjegyzék

Lengyel-Gonda Cecília – Kiss Konrád – Korcz Roland – Mincsik Miklós – Pilinyi Bálint Látrány község hosszútávú településfejlesztési koncepciója	173
Szerzők jegyzéke.....	187

HOGYAN LEHET ÉLETET ADNI A RÉGI GAZDASÁGI FUNKCIÓKNAK?

AL-SABAI, ABDULGHANI

Összefoglalás

Áden az Arab félsziget csúcsán, a Vörös tenger bejáratánál helyezkedik el, négy mérföldre a kelet-nyugati hajózási útvonaltól. Természetes mélyvízű kikötője hagyományosan a világ egyik legforgalmasabb üzemanyag felvevő helyévé tette, szolgálva a hajók Szuezi csatornán való áthaladását.

Az ókori Áden, a karavánutak találkozásánál az Arab félsziget csúcsán a fűszer- és a tömjénkereskedelem jelentős központja volt már az i.e. 7. században. A modern időkben (az 1839 és 1967 közötti időszakban) a britek számára az arab világ elsőszerű kereskedelmi kikötője volt, és a világ negyedik legfontosabb kikötőjének sorolták egykor. A fénykorában, az 1950-es években, napi 40-50 hajó kötött ki Áden kikötőjében, amivel New York után a második legforgalmasabb kereskedelmi kikötő volt.

Jemen 1990-ben történt egyesítését követően, Áden elhelyezkedéséből adódó előnyök kihasználására szabad kereskedelmi övezetté nyilvánították a várost, egyben Jemen gazdasági és kereskedelmi fővárosává is téve azt. A jemeni kormány jelentős beruházásokat hajtott végre a jemeni kikötő és reptér bővítésére, valamint azok szolgáltatásainak fejlesztésére, továbbá a város infrastruktúrájának megújítására is. A kormány kiemelt kezdeményezése volt a PPP keretében megvalósított Ádeni Konténer Terminál (ACT) létrehozása, amely 1999 márciusában nyílt meg. A terminál a gazdasági tevékenységek jelentős expanzióját eredményezte az ádeni kikötőben. Áden szabad kereskedelmi övezetté nyilvánítása, az ACT megépítése, valamint az infrastruktúra fejlesztések találtakozott mind a hazai, mind a nemzetközi befektetők érdeklődésével a működés helyének a városba történő helyezésére, továbbá a szabad kereskedelmi övezet előnyeinek és a kikötői szolgáltatások kihasználására.

2001 decemberében Áden hozzákezdett a helyi gazdaságfejlesztési stratégia megformálásához. A stratégia célja a magánszektor termelékenységének támogatása, az üzleti környezet javítása, beleértve az új magánbefektetések számára vonzóvá tételt, a vállalkozások működési kilátásainak fejlesztése. Az elmúlt néhány évben jelentős figyelem irányult Áden városra és tanulmány készült róla, átdolgozott, megújított tervek a helyi gazdaság fejlesztéséről, klaszterelemzéssel, valamint tőkebefektetési tervvel az elmúlt öt évben. Ipari szakértők részvételével és általuk nyújtott adatok alapján megbecsülték a meglévő gazdasági és fizikai vagyont, és három magas növekedési potenciálú stratégiai területet azonosítottak: kikötői, tengeri szolgáltatásokat, a vendéglátást és turizmust, valamint a feldolgozóipart.

Kulcsszavak: Áden, kikötő, terminál, kereskedelmi, Jemen

JEL: O18, O22, P25

How can the traditional economic functions be revitalized?

Abstract

Aden's position at the tip of the Arabian Peninsula near the entrance to the Red Sea, only four miles from the main East-West shipping route, and its natural deep-water harbor have historically made the city one of the busiest refueling stations in the world, servicing most ships that pass through the Suez Canal.

Aden is an ancient city and its status as a trading center dates back to the seventh century BC when it served as a station for merchants of spice and incense and a

passageway for caravans traveling over the Arabian peninsula. In modern times (1839-1967), Aden was the primary trading post in the Arab region for the British and at one point ranked fourth among the world most important ports. At its peak, in 1950, the number of vessels that entered the port of Aden reached between 40 and 50 a day, putting Aden in second place after New York as the busiest port.

After the unification of Yemen in 1990, and to capitalize on Aden's location advantage, the city was declared a free trade zone, which further enhanced its role as the economic and commercial capital of Yemen. Since then, the Government of Yemen has invested significantly in the expansion of port and airport facilities, and in upgrading the city's infrastructure. The government's flagship initiative, through a public-private partnership, was the Aden Container Terminal (ACT), which opened for business in March 1999. The ACT stimulated a significant expansion of activities in the Port of Aden. Indeed, the declaration of Aden as a Free Zone, the construction of ACT, and the infrastructure investments have been met with growing interest from both national and international investors to locate operations in the city and capitalize on the free zone and port facilities.

In December 2001, Aden began the formulation of a Local Economic Development Strategy. The objective of the Strategy is to support private sector productivity and enhance the business enabling environment, including attraction of new private investment and improving the prospects for business retention. In the last few years, significant attention and study has been directed at the city of Aden – a revised and updated master plan, an assessment of the local economy, a clusters analysis, and a priority capital investment plan have been prepared in the last five years. Through a participatory process, and with input from industry experts, Aden assessed its existing economic and physical assets, and identified three strategic areas with high growth potential – maritime services, hospitality and tourism, and manufacturing industries.

Keywords: Aden, harbour, terminal, commercial, Yemen

JEL: O18, O22, P25

Bevezetés

A világ és a társadalom változása maga után vonja a városok változását is. Mindez együtt jár az épületek, a városrendezés, az infrastrukturális változásokkal is. A tengerparti városok, mint ahogyan különböznek a sivatagban található városoktól, a hegyekben található városoktól, úgy a fejlődésük, átalakulásuk is különböző ütemű, és különböző módú egymástól. (Alawi 1997)

A kereskedelmi aktivitás, a városok helyétől, nagyságától, lakossági összetételétől, infrastruktúrájától is függ. Mindezeket figyelembe véve, s e változásokat követve változó az adott város kereskedelmi formája és jellege. E változatosság akár egy városon belül is megtalálható a kereskedelemre vonatkozóan. Például: A belvárosnak teljesen eltérő a kereskedelmi morálja, vagy tárgya, összetétele, mint a külvárosnak. A városnak különböző pontjai felelnek meg kereskedelmi tevékenységnek, tehát nem alakulhat ki vagy jöhet létre a város bármelyik pontján. S egy adott városban kialakult kereskedelmi területek között is eltérések mutatkozhatnak. A természeti és strukturális adottságok is befolyással bírnak arra vonatkozóan, hogy a város mely régiójában jön létre kereskedelmi tevékenységek lebonyolítására alkalmas terület, térség, hogy ott sikeres üzleti forgalmak bonyolódjanak le.

A tanulmány célja, hogy felvázoljon egy jövőképet, amely Áden tengeri kikötő revitalizációjának végrehajtása esetétén a város földrajzi elhelyezkedéséből eredő

potenciál kihasználásával azt újra egy jelentős kereskedelmi, logisztikai központ rangjára emelhetné.

Anyag és módszer

A vizsgálat tárgya jemeni Áden kikötőváros, amely századokon át fontos kereskedelmi központ szerepét töltötte be, de napjainkra veszített szerepéből. (Áden 2008)

A tanulmányban dokumentumelemzés módszerét felhasználva dolgoztam, rendszereztem a jelen állapotról, a fejlesztési elképzelésekről rendelkezésre álló információt, szöveganalízis segítségével határoztam meg a tanulmány kapcsán releváns információt.

Eredmények

Áden kikötő lehetőségei

Ezért komolyan át kell gondolni egy város tervezésénél, hogy a terület elsősorban milyen funkciókat kell, hogy betöltsön, milyen igények merülnek fel. Lakótelep, kereskedelmi terület vagy ipari zóna? Három tényezőt mindeneke előtt szem előtt kell tartani:

- A térség természeti adottságai és annak hasznosítási lehetősége.
- Az alapítke előteremtése, szükséges infrastruktúra létrehozása.
- Az építkezési tervrajzok elkészítése, költségvetések készítése.

Tehát, ha visszatérek szakdolgozatom témájához, illetve Áden, mint vámszabad kereskedelmi város lehetőségéhez vagy, mint vámszabad területeket magába foglaló város, akkor az imént felsorolt három pontot prioritással, elsőbbséggel lehet alkalmazni Ádennel kapcsolatosan. Áden földrajzilag és stratégiailag kiemelkedő adottságokkal rendelkezik arra vonatkozóan, hogy a világ egyik legsikeresebb kereskedelmi városa lehessen. Áden, a világ öt kontinense számára jól megközelíthető, olcsón elérhető a közlekedés szempontjából, meteorológiai szempontból is igen kedvező feltételei vannak, kiegyensúlyozott időjárás jellemzi a területet. A kedvező hőmérsékleti adottságokból adódóan, nem kell hozzá nagy fantázia, de a világ, üdülő – nyaraló központjainak, térségeinek egyike lehetne.

Az 1. ábrán illusztrálni kívánom Áden földrajzi elhelyezkedését elsősorban megközelítési szempontból, a hajózási, repülési, külkereskedelmi lehetőségek viszonylataiban.

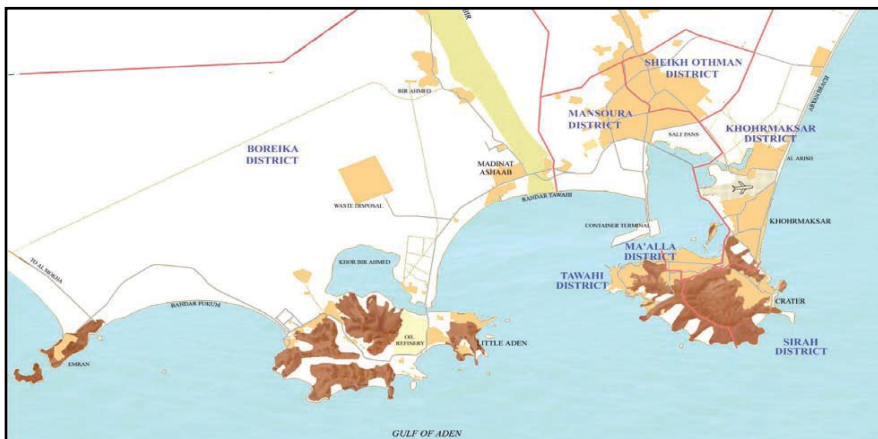
Említésre méltó, hogy Ádent nemcsak tenger öleli körül, de a szárazföld területén, hegyekkel, dombokkal védett. Ez a földrajzi adottsága teszi lehetővé, hogy kiegyensúlyozottnak tekinthető az éghajlata, hőmérsékleti szélsőségek, nem jellemzi a város és térsége meteorológiáját. Mindezek, melyek a város, Áden tulajdonságait jellemzik, lehetővé teszik, hogy a természeti feltételek nem akadályok, sőt előnyök arra vonatkozóan, hogy Ádenben nagy kereskedelmi élet legyen, hajók, repülők fogadására, kikötőkből történő szállításra, minden természeti – földrajzi feltétel adott. Áden, a jemeni kikötőváros földrajzi elhelyezkedése igen optimális, mind az öt kontinens számára könnyen megközelíthető. (2. ábra)

1. Az ideális vámszabad terület feltételei és jellemzői

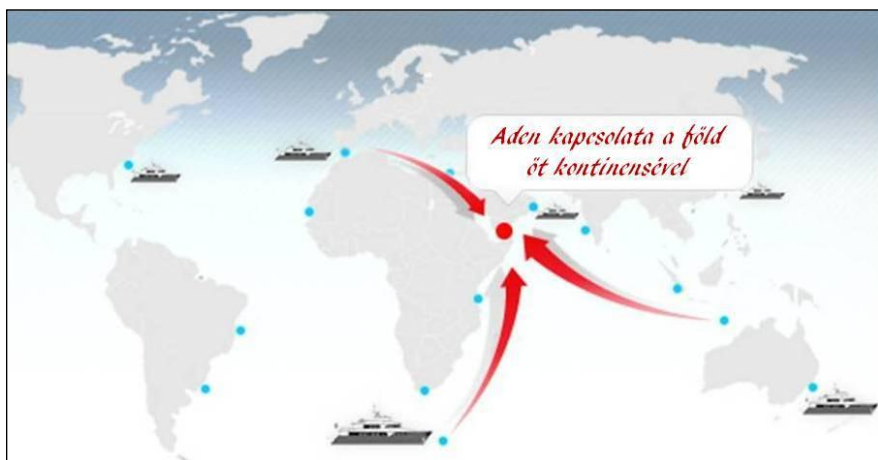
Ennek a vizsgálatnak célja, hogy a példákön és tapasztalatokon keresztül illusztrálva egyre jobban kikristályosodjon, egyértelmű legyen Áden fejlődési lehetősége, a vámszabad terület szerepe révén, és megoldást kínáljon a hibák elkerülésére is.

A Jemeni Szabadkereskedelmi Területek Főigazgatásának kiemelkedő, nagy horderejű feladata, hogy Ádenből egy sikeres, jól, eredményesen működő szabadpiacot,

vámmentes területet hozzon létre. E terület, hatással lenne az egész ország, sőt a térség gazdaságára, kereskedelmére, infrastruktúrájára, a beruházásokra, mindezek fejlődésére. Lehetővé válna, hogy Jemen a Nemzeti Bank számára is kiemelkedne a fejlődő országok közül, és aktív tagjává válhatna a nemzetközi gazdaság társadalmának. Jemen a nemzetközi gazdaság, a nemzetközi kereskedelem számára meghatározó szerepű ország lehetne.

1. ábra: Áden földrajzi adottságai

2. ábra: Áden kikötő földrajzi elhelyezkedése

A világon jelenleg több mint háromszáz (300) vámmentes illetve szabadkereskedelmi terület létezik. E területek tanulmányozása, elemzése, betöltött szerepe, földrajzi helye, forgalma, jellemzői alapját képezhetnék arra vonatkozóan, hogy hogyan, miként lehetne Ádent is térsége legfontosabb, sikeresen működő vámmentes területévé alakítani. A már meglévő és jól funkcionáló vámszabad területek eredményeit, esetleg kudarcait is, hasznosítani lehet, fel lehet használni az újonnan létrejövő, azonos feladatot betöltő vámszabad területen, így a jemeni Ádenben is.

Hasonló földrajzi adottságú területekből, mint Áden, tizenhárom vámszabad területet tehetünk vizsgálatunk tárgyává. (1. táblázat)

A fent felsorolt városok illetve vámmentes területek tanulmányozása során az derült ki, hogy két szerepet szolgálnak; Egyrészt a speciális kereskedelmet szolgáló feltételeknek, másrészt pedig általános kereskedelmi feltételeknek, céloknak megfelelően tervezték és építették meg.

Közös vonásuk, jellemzőjük, szerepük e területeknek, hogy az adott ország határain belül létesültek, elősegítve ezzel is az adott ország beruházási, gazdasági és kereskedelmi fejlődését. Jól körülhatárolt, szabályozott jogi, törvényi keretek között működnek sikeresen.

A sikeresen, eredményesen működő vámmentes területek kiépítésénél, létrehozásánál, minimum nyolc szempontot kell figyelembe venni:

1. táblázat: Áden kikötő földrajzi elhelyezkedése

Sz.	Vámszabad terület	Vámszabad terület helye
1.	Bremen	(Németország)
2.	Hong – kong	(Kína)
3.	Szingapúr	Szingapúr
4.	Kolon	(Panama)
5.	Dakkar	(Szenegál)
6.	Dominikai Köztársaság	Dominikai Köztársaság
7.	Egyiptom	Egyiptom
8.	Jabal Ali	(Arab Emirátusok)
9.	Malajzia	Malajzia
10.	Mauritius	Mauritius
11.	Srí – lanka	Srí – lanka
12.	Tanga	(Marokkó)
13.	4 terület (Kína)	(Kína)

Forrás: saját szerkesztés

1.1. Állam, cégek és civil lakosság támogatása

Egy vámmentes terület nem tud sikeresen működni a gazdasági életben az állam és hivatalai, valamint a társadalom támogatottsága nélkül. Fontos, hogy az adott ország gazdasági életében elismert, jelentős szerepe legyen a vámszabad területeknek, hogy a gazdasági életben betöltött szerepét az adott ország és annak hivatalai, cégei a vámszabad terület eredményes működtetésére felkészültek, legyenek. Ehhez különböző eszközökre és projektekre lesz, van szükség: Például:

- **Információk:** különböző nyomtatványok, útmutatók, Ismertető, tájékoztatók, stb.
- **Képzés:** dolgozók, munkavállalók képzése, oktatása.
- **Közüntézmények:** közszolgáltató intézmények javítása, fejlesztése.
- **Reagálás:** a gazdasági és technológiai fejlődésre és változásra. (attitűd, pozitív hozzáállás)
- **Projektek:** tervek, célok, a világgazdasági változásoknak, igényeknek, fejlődésnek megfelelően.

1.2. Megfelelő alaptőke és infrastruktúra

A vámszabad terület megnyitása előtt megfelelő beruházásokat kell végrehajtani. Kiemelkedő fontossággal bír az infrastrukturális ellátottság, fejlettség. Ezek megvalósításához, a beruházáshoz, bizonyos mennyiségű alaptőkére lesz szükség, az indulásnál. Az infrastruktúra fejlettsége, modernizáltsága teszi vonzóvá, hogy a beruházók, kereskedők, nemzetközi cégek szívesen és gyakran válasszák majd e vámszabad területet, kereskedelmük lebonyolításához. A beruházásnak, az infrastrukturális fejlesztésnek ki kell terjednie a kikötő és környékének korszerűsítésére, a légi és vízi áruszállítás létesítményeire, modern szolgáltatási részlegek kiépítésére, valamint utak és a vasút létesítésére, korszerűsítésére is.

1.3. Vámkezelés és igazgatás

A nemzetközi egyezmény szerinti vámkezelés és igazgatás nagyobb és biztonságos lehetőséget nyújtana a világ különböző pontjairól érkező befektetőknek. Jogi és gazdasági szabályokkal a kereskedelmi városokban eredményesen működnének a vámszabad területek. A világ ötven országa e nemzetközi egyezmény alapján működik a szabad - kereskedelem területére vonatkozóan és a külkereskedelemre vonatkozóan is. A modern számítógépek igénybevételével csökkentik a tevékenységre fordított időtartalmat az intézkedési feladatok területén, például Szingapúrban a Tradanet Társaság, mely 95 % - os részvétellel irányítja az export és import tevékenységeket. A tevékenységre fordított szükséges időt, két órától, tizenöt percre csökkentette.

1.4. A meglévő természeti kincsek alapos feltárása, feldolgozása

Ehhez szükséges, az olcsó és képzett munkaerő biztosítása.

A már meglévő, természetes kikötők hasznosítása, fejlesztése, bővítése.

A környezetnek megfelelő beruházás, helybéli adottságok környezetvédelmi szempontoknak is megfelelő hasznosítása, optimális felhasználása.

1.5. Jövőre vonatkozó célok részletes tervdokumentálása

Rövid -, közép -, és hosszú távú projektek, tervek, célok kitűzése, készítése a feltárásokra, létesítésekre, modernizálásra, beruházásra, infrastruktúrára vonatkozóan. Figyelembe véve a technikai fejlettséget, a gazdaság célkitűzéseit és lehetőségeit, a társadalom struktúráját, szerkezetét, mindennek fejlesztését célul történő kitűzését. Mintaként, példaként felhasználni a Szingapúrban, és Hongkongban alkalmazott gazdasági, kereskedelmi, társadalmi tapasztalatokat, lépéseket. A termelés és gyártás növelése, fejlesztése megköveteli a munkavállalók, az alkalmazottak képzését, képzettségét, mind a munkafolyamatok elvégzéséhez szükséges ismereteket, mind a technika vívmányainak kellő ismeretét, esetleg idegen nyelv ismeretét is igényelheti. Ezeknek az igényeknek megfelelően kell, hogy az ország lakossága kielégítő ismeretekkel rendelkezzen illetve, hogy az ismeretek befogadására, elsajátítására nyitott legyen. Mindez hatással lesz az ország foglalkoztatás politikájára, kedvezően befolyásolja az oktatást, a szociálpolitikát, az egészségügyet is, túlmutatva a gazdasági és kereskedelmi fellendülésen, az országnak lehetőségévé válik, hogy a fejlődő országból, fejlett országgá válhasson.

1.6. Szakterületek választása, specializálódás

Egy szabadkereskedelmi város nem lehet minden emberi szükségletet kielégítő terület. Működése nem lenne zökkenőmentes, a sokféleség nehézségeket, bonyolultságokat okozna. Optimális, ha egy adott kereskedelmi terület szakosodik, valamilyen profil,

specialitás jellemzi. A specializálódás nagyobb lendületet, eredményességet, sikert tud produkálni. Professzionálisabb lehet a működése a kereskedelmi tevékenység során. Például, Bremen, kikötőváros Németországban, az autó és a banán egyik legnagyobb kereskedelmi forgalmát lebonyolító szabadkereskedelmi terület. Bremenben, ezeknek az áruknak, kereskedelmi cikkeknek megfelelően alakították ki a területet. Ezt figyelembe véve történtek meg a beruházások, infrastrukturális fejlesztések, építkezések. Bremenben tehát a kereskedelem az autóra és a banánra specializálódott, így ezeknek a termékeknek szükséges tárolására és elszállítására, mozgatására, professzionális munkaeszközöket, technológiát használnak fel.

1.7. Világgazdaság, világgazdasági igények felismerése, tanulmányozása, kielégítése

A vámszabad területek sikerének feltételei között szerepelnek, hogy a gazdaság fejlődésével párhuzamosan a piaci – kereskedelmi szabályok is tisztázottak, lefektetettek legyenek. A világgazdasági és nemzetközi szabályok nemcsak az eredményességet teszik lehetővé, de védelemül is szolgálnak. Vice versa, oda – vissza vannak egymásra hatással. A törvények segítenek, szabályoznak, rendet tartanak és védnek, eligazodást biztosítanak a világ különböző pontjain kereskedő feleknek.

1.8. Biztonságos és pozitív hozzáállású (attitűdű) társadalmi légkör

Eredményes és hosszú - távú kereskedelmi vagy gazdasági beruházás, fejlesztés vagy termelés csak olyan országban mehet végbe, ahol politikai és társadalmi kiegyensúlyozottság tapasztalható, ahol a jogszerűség, jobbiztonság biztosított. Egyetlen befektető sem szeretné tőkéjét elveszíteni, ezért a bizonytalanság nem vonzza a beruházókat. Ezért az egyik legfontosabb, a társadalmi, politikai kiegyensúlyozottság, és a jobbiztonság, melyek egy ország gazdasági növekedésének a garanciája lehet.

2. Nemzetközi példák tanulmányozásának konklúziói

A fejlődő országokba a beruházó cégek csak egyedül az olcsó munkaerő miatt fektetnek be, esetleg az ott található nyersanyag kitermelése miatt. Ám ezekben az országokban gyakoriak lehetnek a polgárháborúk kirobbanásai, bizonytalan politikai vezetés, korrupció, infrastrukturális elmaradottság, esetleg bürokrácia az, ami nehezíti, elhamarkodott döntéssé deklarálja egy ilyen országba történő nemzetközi cég beruházását. Bár jelenleg Jemen is a fejlődő országok közé sorolják, minden joggal, mégis kilátásai, minden lehetősége meg van arra, hogy elsősorban Áden, Jemen kikötő városa, egy jól prosperáló, nemzetközi tekintélyű vámszabad területté, szabad kereskedelmet lebonyolító hellyé válhasson. A város történelmében, múltjában felfedezhetők, hogy itt már létezett szabadkereskedelmi tevékenység, tehát maguktól az ott élőkől sem idegen ez a tevékenység, mint kereskedelmi forma. Földrajzi elhelyezkedése szempontjából Áden igen jó stratégiai helyen található, Nyugaton a Vörös – tenger „nyaldossa” partjait szemben Afrikával, s egyúttal vezet el a Földközi – tengerhez is, elvezetve Európába. Keleten, az Arab – tenger révén Indiához vezet a vízi - út, távolabbra pedig Ausztrália érhető el. Afrika megkerülésével az Indiai – óceán és Atlanti – óceánon keresztül haladva érhető el Dél – Amerika. Földrészeket összekötő, nemzetközi vámszabad – kereskedelmi terület lehetne Áden. Mindez pedig még csak, a lehetséges vízi forgalmának érzékeltetése.

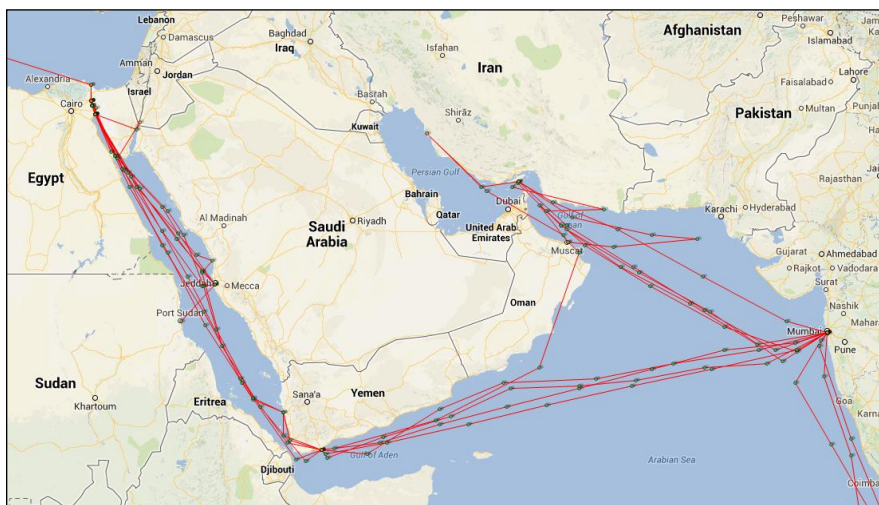
Kiemelkedően fontos az ország fejlődése tekintetében a lakosság oktatása, szakképzése, az iskoláztatás, a tanult, felsőfokú – diplomás emberek megbecsülése, a tudás alapú foglalkoztatottság.

Fontos a csökkenő nemzetlétszám megállítása, a családok segítése, kiemelkedően a mezőgazdaságban dolgozó családoké, mert a támogatásuk által érhető el, hogy az ország ne szoruljon mezőgazdasági termékek importjára, külföldről történő behozatalra, hanem elsődleges legyen a hazai termelés fogyasztása, ami által az ebből élő családok is megélhetéshez jutnak. A nemzetcsökkenés megállítása érdekében az egészségügy fejlesztése, a gyermekhalandóság megállítása, a betegségek megelőzése, felszámolása, megszüntetése, az egészségügyi ellátások biztosításával, fejlesztésével és mindenki számára való hozzájárásával. (gazdaság, foglalkoztatottság, kereslet – kínálat függvénye). Megdöbbentő az országban nagy méreteket öltött szegénység terjedése. Ennek következményei; éhezés, munkanélküliség, betegség, iskolázatlanság, tehetetlenség, kilátástalanság, elvándorlás stb. A kereskedelmi városok létrehozásával mindezek megszüntethetőek.

A lakosságnak foglalkoztatottságot, munkahelyet, jövedelembiztosítást, családok, ellátását teszi lehetővé. Gyermekük, a felnövekvő nemzedék tanítására, képzésére, új technológiák használatának elsajátítására kerülhet sor, idegen nyelvek ismeretére.

Közutak, vasutak épülhetnek – szárazföldi kereskedelmi forgalom bonyolítására, légi és vízi forgalmakat fejleszteni, modernizálni szükséges. Figyelembe kell majd venni a változások hatásait. Szem előtt kell tartani a környezetvédelmet. A változások, fejlődések nemcsak az ország gazdasági, kereskedelmi életére lesznek hatással, de a társadalmára is, melyet kulturális és technológiai hatások is érik majd.

A 3. ábrán szemléltetni kívánom a világ különböző pontjain található szabadkereskedelmi területek sikereit, hol és milyenek voltak ezek az eredmények vagy nehézségek, sikerrel vagy sikertelenséggel jártak-e a próbálkozások a szabadpiac kiépítését illetően. Áden előtt egyértelmű legyen a választás, a döntés lehetősége.

3. ábra: Áden kikötő fontosa a kereskedelmi életben és a világi kapcsolatban

Következtetések, javaslatok

A tanulmányban Áden lehetőségeit, mint szabad kereskedelmi zónát tanulmányoztam. A következtetésem és javaslataim ennek megfelelően a következők:

Áden jellemzői összefoglalva

1. Áden, mint szabad kereskedelmi zóna jó helyen fekszik hogy sikeres szereplő lehet a világ kereskedelmi szolgáltatóira mivel egy arányban a távolsága kelet és nyugat között.
2. Áden város fejlődő stílusa sok külső és belső építészeti kultúrát képvisel
3. a jemeni nép a saját kultúrájára ragaszkodás mellett nyitott más kultúrákra
4. Ádenben, mint kereskedelmi kikötő megfelelően mindenki megtalálja a helyét
5. Az ország szegénysége mellett mégis fejlődik a város és igyekszik futni a sikeréhez, mint szabad kereskedelmi zóna a térségben.
6. nagy versenyben van Dubai mellett, de a földrajzi helye több lehetőséget ad a siker útján.

Végül miért Áden?

Áden élvezi számos viszonylagos előnyeit oly módon az alábbiakban foglalhatók össze:

- Stratégiai földrajzi elhelyezkedés.
- Egyedülálló kereskedelmi elrendezést.
- Természetes port könnyen kikötött csatorna.
- Modern konténer terminál.
- Kényelmes raktározási létesítmények.
- Expanzív földterületek.
- Liberális befektetési törvények.
- Adómentességek és kiterjesztéseket.
- Kedvezmények és garanciák a vállalkozások számára.
- Természetes nemzeti erőforrások.
- Elérhető képzett humán erőforrás.
- Versenyképes béreket.

Hivatkozott források

Aden Free Zone. (2015). Republic of Yemen. Online: <http://www.adenfreezone.com/Index.php>. Letöltés: 2015. május 14.

Áden vámszabad területi riport – Áden 2013

Aden: Commercial Capital of Yemen Ecorys, “Vision and Strategy for the Aden Free Zone.” June 2008.

Alawi Abdullah Taher: Áden XX. század történelme - Áden 1997 – Áden Egyetem (arab nyelv).

Fejlesztő és Jövőtervező Minisztérium – Yemen strategic vision 2025 - Szanáa 2000.

Mareb Press (2015). News. Online: http://www.marebpress.net/news_details.php?sid=50172&lng=arabic. Letöltés: 2015. május 14.

Marques de Sá, J. (2007). Applied Statistics Using SPSS, STATISTICA, MATLAB and R (Second Edition. kiad.). Heidelberg: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

National Yemen. Fact as They Are (2015). Online: <http://nationalyemen.com/>. Letöltés: 2015. május 14.

The Central Intelligence Agency (CIA)

Vám szabad területek központja – Áden fejlesztése mint szabad kereskedelmi város — Áden 2010.

Hogyan lehet életet adni a régi gazdasági funkcióknak?

WB (World Bank), UNDP (United Nations Development Programme) and Republic of Yemen. 2007. "Yemen Poverty Assessment Report"
Yemen Rep. (2015). World Bank Data. Online: <http://data.worldbank.org/country/yemen-republic>. Letöltés: 2015. május 14.

Szerző:

Al-sabai, Abdulghani

PhD hallgató

Szent István Egyetem

Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

sabai68@gmail.com

VIDÉKI TURIZMUS FEJLESZTÉSE A GYAKORLATBAN

ASZTALOS GERGELY
KONCZ GÁBOR

Összefoglalás

A vidéki térségek számos megoldatlan problémával küzdenek, úgymint: munkanélküliség, elvándorlás, elöregedés, alacsony életszínvonal, alapvető szolgáltatások hiánya. Ezek a problémák szorosan összefüggenek egymással, egymásból adódnak. Magyarország vidéki területein számos turisztikai érték van jelen, ugyanakkor a turizmus fejlesztése nem lehet reális opció minden vidéki térségben, településen. Az ezekre épülő szolgáltatások fejlesztése azonban nem csak a turizmusban, hanem a vidékfejlesztésben is jelentős eredményekkel szolgálhat. Habár Magyarország igen jelentős turisztikai értékekkel rendelkezik, azok értékesítése nem megfelelő. A rurális területeken jelenlévő turisztikai értékek kezelése speciális megközelítési módot igényel. Vizsgálataink komplex megközelítésben több oldalról is feltárták a vidéki turizmus fejlesztésének sikerességét befolyásoló tényezőket. Az első vizsgálat a turisztikai attrakciók számbavételére vonatkozott, amely a fejlesztések kiinduló alapja lehet. A következő kérdőíves vizsgálat a magyar lakosság utazási szokásait vizsgálta meg, hogy milyen körülmények között szeretnék eltölteni szabadidejüket, honnan szereznek a döntéshez információt? A vidéki turizmus reklámozásának legalkalmasabb eszköze az internet lehet. Egy turisztikai honlap kialakításának is számos szempontja lehet, ezért különböző honlapokat hasonlítottunk össze, kiemelve azok erősségeit és gyengeségeit.

Kulcsszavak: turisztikai vonzerők, helyi gazdaságfejlesztés, desztináció menedzsment, látogató-információs központ, turisztikai vizsgálatok

JEL: L83, O18

Rural tourism development in practice

Abstract

The rural areas have more unsolved problems, like: unemployment, migration, population aging, low living standards, missing basic services. These problems are interrelated. Hungary's rural areas have significant potential in tourism. However, tourism can't work in all areas and settlements. The development of services based on rural tourism can cause significant results not only in tourism but in rural development too. Although Hungary has significant tourism values, it can't sell appropriately. The tourism values located in rural areas demand special approach methods. Our surveys discovered the determinant factors of successfulness in development of rural tourism. The first survey concerned the evaluation of tourist attraction, which is the base of developments. We were looking for answers, where and under what circumstances Hungarian people want to go on a holiday. Where they get information from before they go on a vacation? Most suitable possibility to publicize rural tourism is internet. During the development of tourist websites we have to take into account many aspects. So we compared more tourist websites. We were searching for strengths and weaknesses of these sites.

Keywords: tourist attractions, local economic development, destination management, visitor information centre, tourism surveys

Bevezetés

A Károly Róbert Főiskola az úgynevezett „Négy Kapu” projekt keretében egy turisztikai információs pont (Mátra Pont) létrehozását vállalta fel, amely jelentős szerepet vállalhat a Mátra térség turizmusának szervezésében, menedzsmentjében. Ez egy igen jelentős adatbázis létrehozását igényelte a térség turisztikai vonzerőiről és a turizmus ágazatának szereplőiről, akiknek körében a jövőben egy szélesebb együttműködés kialakítására nyílnak lehetőségek (Nagyné et al. 2014).

A magyarországi turizmus fejlődésének egyik fő problémája, hogy hiányzik a fogadóterületek turizmusának fejlesztéséért és menedzsmentjéért egyértelmű kompetenciákkal, szakismerettel és megfelelő finanszírozással rendelkező, összehangolt szervezeti rendszer. A falusi turizmus szereplői közötti együttműködés különböző szervezeti keretek között valósulhat meg, találunk példát szakosodott turisztikai útvonalakra és a falusi turizmusban tevékenykedő szövetkezetekre is, amelyeket fejlett és elmaradott országok vidéki térségeiben is alkalmaznak tartanak arra, hogy a falusi turizmust a helyi gazdaságfejlesztés eredményes eszközévé tegyék (Briedenhann – Wickens 2004, Fariborz – Sarjit 2009, Polo – Frias 2010).

Magyarországon a turisztikai desztináció menedzsment (TDM) komplex módon kívánja megközelíteni az idegenforgalmi tevékenységet, aminek alapja a turisztikai fogadóterület, azaz desztináció (célterület). A desztináción, azaz turisztikai fogadóterületen alapuló decentralizált szervezeti rendszer kialakítása nélkülözhetetlen a fenntartható és versenyképes magyar turizmus megeremtéséhez. Egy-egy desztinációnak képesnek kell lennie a turisták vonzására, valamint a helyszínen szükségleteik legszélesebb körű kielégítésére. Így a látogatóknak tökéletes utazási élményt nyújt, míg a desztináció közössége számára optimális gazdasági, társadalmi és környezeti előnyt biztosít. A TDM szervezeti rendszer kialakításában három horizontális alapelv általános érvényesítése kiemelt feladat: a fenntarthatóság és a versenyképesség megeremtése, valamint a területi szempontok érvényesítése. Ezeknek az elveknek az érvényesítése egyszerre cél, kihívás és összetett feladat, mely sok szereplő együttműködését kívánja meg és feltételezi a turizmus rendszerének és irányításának átfogó ismeretét (Lengyel 2008).

Az elmúlt években a turizmus volt az, amelynek fejlesztését a vidékfejlesztéssel foglalkozók általában receptként minden térségben javasolták, elfeledkezve arról, hogy a turizmusnak nagyon komoly feltétele a vendégfogadás színvonala, továbbá az a vonzerő, amiért érdemes egy térségbe, településre elutazni. A vidékfejlesztés célja, hogy a turisztikai fejlesztések támogatásával, (szálláshely és programok) megvalósításával elősegítse olyan minőségi turisztikai kínálat kialakítását, amely lehetőséget teremt a ma még kevésbé fejlett régiókban a gazdasági felzárkóztatás megeremtésére (Oppermann 1996, Aubert 2008).

A vidéki turizmus célja elsősorban a kedvező természeti adottságú településeken a jövedelemszerzési és foglalkoztatási lehetőségek bővítése, és a helyben megtermelt termékeknek közvetlen értékesítése volt. A gazdasági célok mellett azonban a vidéki turizmusnak számos vidékfejlesztéssel megegyező céljai is vannak, úgy, mint: a falvak népességmegtartó erejének növelése, a vidékfejlesztés eszközrendszerének bővítése, gasztronómiai hagyományok felidézése, új típusú turisztikai szolgáltatások létrehozása stb. (Šimková 2007, Hanusz 2008, Szabó 2008).

A vidéki turizmus elsődleges célcsoportjának a korlátozott anyagi lehetőségekkel rendelkező fiatal házaspárokat és gyerekes családokat tekinthetjük, ezért számottevő jövedelmet a fizetőképességhez alkalmazkodó árak miatt csak nagyobb forgalom esetében lehet elérni. A vidéki turizmus jelenlegi fejlettségi fokán elsősorban a belföldi üdülési igényeket képes kiszolgálni. Ésszerű fejlesztésével, színvonalas minőségi programjaival és a természeti erőforrások jobb kihasználásával turisztikai célterületté válhat a külföldi turisták számára is (Michalkó 2011).

Egy település, régió meglátogatására elsősorban valamilyen idegenforgalmi adottság, attrakció vonzza a turistákat. Előfordul, hogy az adottság már a turisták megjelenése előtt is létezett (pl. természeti adottság), de gyakori, hogy a turistaforgalom miatt, annak növelése érdekében hoznak létre idegenforgalmi attrakciókat. Az idegenforgalmi adottságok lehetnek természeti tényezők, kulturális, etnikai vagy szórakoztató jellegű attrakciók. A legújabb tapasztalatok alapján egyre növekszik azon attrakciók vonzereje, amelyek lehetőséget nyújtanak arra, hogy a turisták ne csak nézői, hanem aktív résztvevői legyenek az adott rendezvénynek (Mundruczó – Stone 1996).

Anyag és módszer

Kutatásaink során három különböző vizsgálati módszert alkalmaztunk. Az első egy kérdőíves vizsgálat volt, amelynek segítségével általános képet szerettünk volna kapni a hazai turizmusunk helyzetéről. A második vizsgálatnak több eleme is volt, amelyek a Károly Róbert Főiskola turisztikai fejlesztéseket célzó, már megvalósult projektjének keretei között kerültek lebonyolításra. A harmadik vizsgálat során turisztikai honlapokat mértünk fel, azzal a céllal, hogy azok mennyire lehetnek a falusi turizmus marketingjének sikeres eszközei. A vizsgálatok területi kereteit a vonzerőleltár készítésénél a Mátrában és annak előterében lehatárolt 70 település adta, a másik két vizsgálat esetében nem tettünk ilyen területi lehatárolást, a megkérdezettek az ország különböző pontjain laknak, a vizsgált honlapok pedig országos hatókörűek.

Minden sikeres turisztikai szolgáltatás esetében az első számú szempont a turisták igényeinek kielégítése. Ahhoz, hogy megteremtsük a – turizmus alapjául szolgáló – szolgáltatások igénybevételéhez szükséges megfelelő körülményeket, tisztában kell lennünk a turisták igényeivel, elvárásaival. Mindezeket kérdőíves felmérés (120 fős minta) segítségével ismertük meg. Rákérdeztünk arra, hogy Magyarország lakossága mennyire ismeri országunk természeti és turisztikai értékeit, hol nyaral szívesen a magyar ember, mennyi pénzt tudnak nyaralásra fordítani, az európai országokhoz képest milyennek ítélik meg Magyarország turizmusát, s milyen minőségűnek tartják a turisztikai értékekre épülő attrakciókat hazánkban?

A „Négy Kapu” projekt keretében a magyar-szlovák határtérség négy helyszínén mind a felszereltséget, mind a kínálatot tekintve magas színvonalú turisztikai látogatóközpont kialakítására, illetve fejlesztésére került sor. Gyöngyösön a Mátra Pont Turisztikai Információs Központ Károly Róbert Főiskola „nádfedeles” épületének az átalakítását követően teljesen új szereplőként jelenik meg a Mátra turizmusában, elsősorban egy szervező szerepkört szeretne felvállalni. A Mátra térségben tervezett együttműködési háló kialakítását több alkalmazott kutatási feladat alapozta meg. Az említett vizsgálatok célja nem csak a turisztikai vállalkozások működtetésének eredményesebbé tétele, a fejlesztési irányvonalak kijelölése volt. A projektgazda az egész érintett térség fejlődését kívánta előmozdítani, elsősorban a helyi erőforrások turisztikai célú hasznosításával. Ezért nem csak az idegenforgalom hagyományos szereplőiben gondolkodtunk, hanem a turizmust a középpontba állítva vizsgáltuk meg, hogy a helyi terméket előállító

gazdálkodók, a hagyományörző civil szervezetek, vagy éppen a turisztikai jelentőséggel bíró programokat szervező önkormányzatok hogyan kapcsolhatók be egy kiszélesített térségi együttműködésbe (Koncz – Nagyné 2014).

Napjaink elsődleges információs forrásai között szerepel az internet. Ma már elképzelhetetlennek tűnik az, hogy egy jól működő turisztikai szolgáltató ne rendelkezzen saját honlappal vagy facebook oldallal. Az interneten történő aktív jelenlét kulcsfontosságú tényezője a turisztikai szolgáltatás eladhatóságának. Az elemzés öt hazai internetes oldalra terjedt ki, amelyek gyűjtő funkcióval rendelkeznek hazánk vidéki turizmusát illetően (itthon.hu; www.falusiturizmus.hu; iranymagyarorszag.hu; www.utazitthon.hu; www.falutur.hu; www.ftur.hu). Célunk volt, hogy az összehasonlítás során, a honlapok elemzése által rálátást nyerjünk arra, hogy milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie egy jól működő, vidéki turizmus fellendítését célzó internetes oldalnak. A turisztikai honlapok összehasonlításához egy öt szempontból álló szempontrendszert dolgoztunk ki, olyan tényezőket figyelembe venni, amelyek a leginkább befolyásolhatják egy turizmussal foglalkozó honlap számára az attrakciók népszerűsítését és a szolgáltatások eladhatóságát. A szempontok a következők voltak: design, külalak; több nyelven való elérhetőség; naprakészség, frissítések gyakorisága; releváns adatok elérhetősége a látogatók számára; keresőbarát megjelenés.

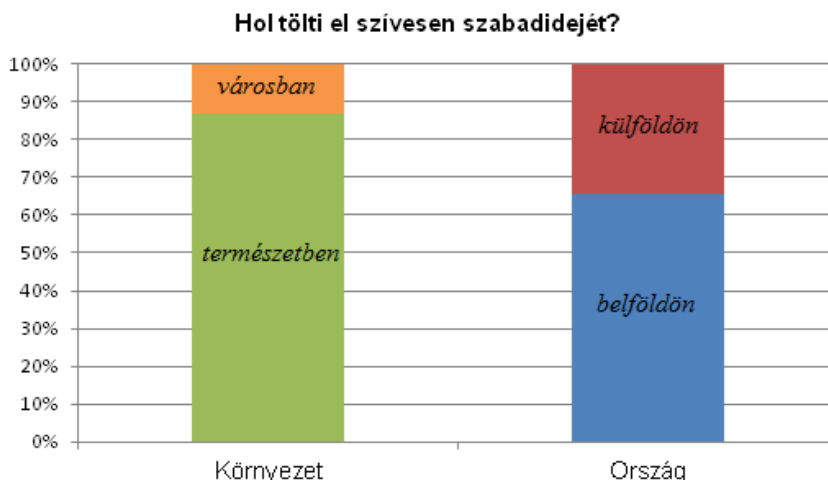
Eredmények

A kérdőíves vizsgálat eredményei

A kikapcsolódásra fordítható szabadidő eltöltése keresetre, végzettségre, vagy éppen életkorra való tekintet nélkül mindenki számára fontos. Abban a tekintetben sem volt különbség kimutatható az egyes válaszadói csoportok között, hogy az aktív, vagy a passzív pihenést részesítik előnyben. Kérdőívünkben két térbeli szempont alapján közelítettük meg azt a kérdéskört, hogy a megkérdezettek hol töltik el szívesen a szabadidejüket. Az első kérdés arra vonatkozott, hogy inkább a természetben, vagy inkább városi környezetben töltik szívesebben szabadidejüket a megkérdezettek? A második kérdés pedig arra kívánt rávilágítani, hogy országhatárokon belül vagy kívül képzelik el inkább ideális nyaralásukat az emberek? A válaszadók 87%-a gondolta úgy, hogy szívesebben töltené szabadidejét a természetben, mintsem városias környezetben (a női válaszadók körében 90%-ot meghaladó volt ez az arány). E téren hazánk vidékies, zöld területei (ahol természeti érték figyelhető meg) jelentős potenciállal bírhatnak.

Arra kérdésre, hogy belföldön vagy külföldön képzelel el ideális nyaralását a megkérdezett a következő eloszlás született: a válaszadók 62,5%-a belföldön, 37,5%-a külföldön nyaralna szívesebben. Véleményünk szerint ez egy meglepő eredménynek tekinthető, ugyanis a kérdés arra vonatkozott, hogyan képzelik el az ideális nyaralást, nem pedig arra, hogy mit engedhetnek meg maguknak az emberek. Ennek tükrében figyelemre méltó hazánk jelentősége, vagyis kiemelt figyelmet kell fordítani a hazai turisták megtartására, létszámuk növelésére (1. ábra).

Erős összefüggés mutatkozott az életkor és aközött, hogy hol nyaral szívesebben a megkérdezett. A fiatalabb korosztály előnyben részesíti a külföldi nyaralási lehetőséget, míg az idősebbek inkább országhatárainkon belül nyaralnának szívesebben. Ez a kapcsolat a foglalkozás függvényében is megfigyelhető. A megkérdezettek válaszai alapján a fizikai dolgozók és a nyugdíjasok egyértelműen hazánkban nyaralnak szívesen, a beosztott és vezető szellemi dolgozók esetében (a munkanélküliek és diákok csekély létszámával együtt) már a külföldi nyaralás lehetősége sokkal nagyobb szerepet kap.

1. ábra: Szabadidő térbeli elhelyezése

Forrás: Kérdőíves vizsgálat alapján saját szerkesztés (2014).

A válaszadók 94,2%-a válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy rejlnek-e kiaknázatlan lehetőségek hazánk turizmusában. Annál a kérdésnél, hogy „Magyarország értékei közül melyek rendelkeznek jelentős turisztikai potenciállal?” (több válasz is megjelölhető) a termálvízkészletünk említési gyakorisága kiemelkedő volt, a 120 fő válaszadó közül 99-en megjelölték ezt a válaszlehetőséget. A válaszadók nagy része tisztában van hazánk gyógy-turizmusban betöltött szerepével, az elsődleges turisztikai potenciált ebben látják. Közel sem ilyen magas aránnyal, de második helyen szerepelnek kulturális örökségeink. Állóvizeink, hegyvidékeink és történelmi épületeink közepes jelentőséggel bírnak a válaszadók szerint, míg a folyóvizekben a többség nem értékeli idegenforgalmi szempontból számottevőnek (1. Táblázat).

1. Táblázat: Magyarország turisztikai értékeinek becslése

Turisztikai érték	Igen (db)
Termálvízkészletünk	99
Kulturális örökségeink	57
Állóvizeink	54
Hegyvidékeink	51
Történelmi épületeink	48
Folyóvizeink	21

Forrás: Kérdőíves vizsgálat alapján saját szerkesztés (2014).

Egy jól működő turisztikai szolgáltatás kiépítéséhez elengedhetetlen megismernie a szolgáltatónak a potenciális turistajelöltek igényeit. A kérdőívben megfogalmazott szempontok a következők voltak: konkrét turisztikai érték, szolgáltatások és programok, szállás minősége, árak, megközelíthetőség. A kérdőív kitöltőinek ezeket a szempontokat kellett rangsorba állítaniuk a számukra legfontosabbtól a legkevésbé fontosig.

A válaszadók szerint a leginkább meghatározó szempont kirándulásuk vagy nyaralásuk alkalmával az árak, ezt követi a konkrét turisztikai érték jelenléte az adott szolgáltatónál, majd a szállás minősége. Kevésbé meghatározó a megkérdezettek számára a szolgáltatások és programok szervezése, valamint az utazási célpont megközelíthetősége. Szignifikáns eredmény figyelhető meg a megközelíthetőség esetében, ha összevetjük a korcsoportokkal ($\alpha=0,019$). Egy nyaralás, kirándulás alkalmával a megközelíthetőség jelentősebb szempontot képvisel az 50 éven felüliek számára, mint a fiatalabb korosztály esetében, akik egyértelműen mobilisabbnak tűnnek a vizsgálat alapján. További összefüggés figyelhető meg a nemek és a turisztikai szolgáltatások árait összevetve. A nők számára az árak fontosabb szempontként jelennek meg, mint a férfiak esetében ($\alpha=0,02$).

A turizmus talán leginkább kulcsfontosságú tényezője az információ áramoltatása. Egy turisztikai szolgáltató hiába rendelkezik komoly turisztikai értékkel és ismeri a turisták igényeit, ha nem képes szolgáltatásait megjeleníteni a piacon. A szolgáltatónak tudnia kell biztosítani azt, hogy hirdetése a megfelelő módon el tudjon jutni a potenciális turistajelöltekhez. Számos lehetőség áll rendelkezésre e téren, a legismertebbek a televízió, rádió, internet és ismerősök általi informálódás. A kérdőívben ennek a megválaszolására többszörös választási lehetőséget biztosítottunk (2. Táblázat).

2. Táblázat: Információgyűjtés forrásai

<i>Nyaralással, kirándulással kapcsolatban hol gyűjt információt?</i>	
Információ szolgáltatója	
Internet	85,8%
Ismerősök	65,8%
Televízió	8,3%
Rádió	0,8%
Egyéb	4,1%

Forrás: Kérdőíves vizsgálat alapján saját szerkesztés (2014).

Turisztikai információszerzés céljából a válaszadók 85,8%-a használja az internetet, emellett gyakran informálódnak ismerősök által is (65,8%). A televízió ritkábban nyújt információt nyaralással, kirándulással kapcsolatban, míg a rádiót csak egy esetben jelölték meg. Az „egyéb” rubrikát csak pár esetben jelölték meg, ide a válaszadók az utazási irodákat és útikönyveket írták.

A válaszok alapján valószínűsíthető, hogy a turisztikai információszerzések az esetek döntő többségében célzottaknak tekinthetők, vagyis a turistajelölt tudja, hogy szabadidejét milyen szférában szeretné eltölteni és ez alapján keres az elvárásainak megfelelő alternatívákat. Nem csoda tehát, hogy az internet ekkora arányban jelent meg a kérdés kiértékelése során. Jelenleg az internet az egyetlen csatorna, amely olyan mennyiségben és minőségben képes az adatokat megjeleníteni – globálisan elérhető módon – a turistajelöltek számára, hogy azok lehetőségeikhez és elvárásaikhoz mérten képesek legyenek meghozni a számukra leginkább megfelelő döntést kirándulásukra, nyaralásukra vonatkozóan.

Az ismerősök jelentősége azzal magyarázható, hogy ők a turistajelölt számára sokkal megbízhatóbb, hitelesebb információkat képesek nyújtani, élményeik, tapasztalataik elmesélése alapján az érdeklődő magabiztosabban képes döntést hozni, mint a többi esetben.

A "HUSK/1101/1.3.1/0072 "NÉGY KAPU" Turisztikai fejlesztések és együttműködések a magyar-szlovák határrégióban" projekt keretében született eredmények

A projekt keretében a több olyan kutatási feladatban is részt vehettünk a vidéki turizmus tárgykörében, amelyeknek célja az volt, hogy az adatgyűjtéstől végeredményként egészen egy új turisztikai szolgáltatás működtetéséig jussunk el. Ahhoz, hogy egyértelműen ki tudjuk mutatni azt, hogy a vizsgált térségben, településen jövedelmező módon működtethető a turizmus, szükségünk van egy előzetes, részletes felmérésre. A felmérés alapját a begyűjtött adatok adják. Ezek az adatok lehetnek primer és szekunder jellegűek. Szekunder jellegűek azok az adatok, amelyeket már előzetes kutatások alapján létrehoztak, belőlük számunkra is fontos információk szűrhetőek le (pl. útikönyvek, a természeti értéket jellemző leírások, néprajzi gyűjtemények, honlapok stb.) Primer adatok esetében már mi végezzük el az adatok előállítását (kérdőíves lekérdezések, terepen történő mérések, fotók készítése, személyes elbeszélgetések a helyi termelőkkel vagy a település lakosaival, vezetőivel).

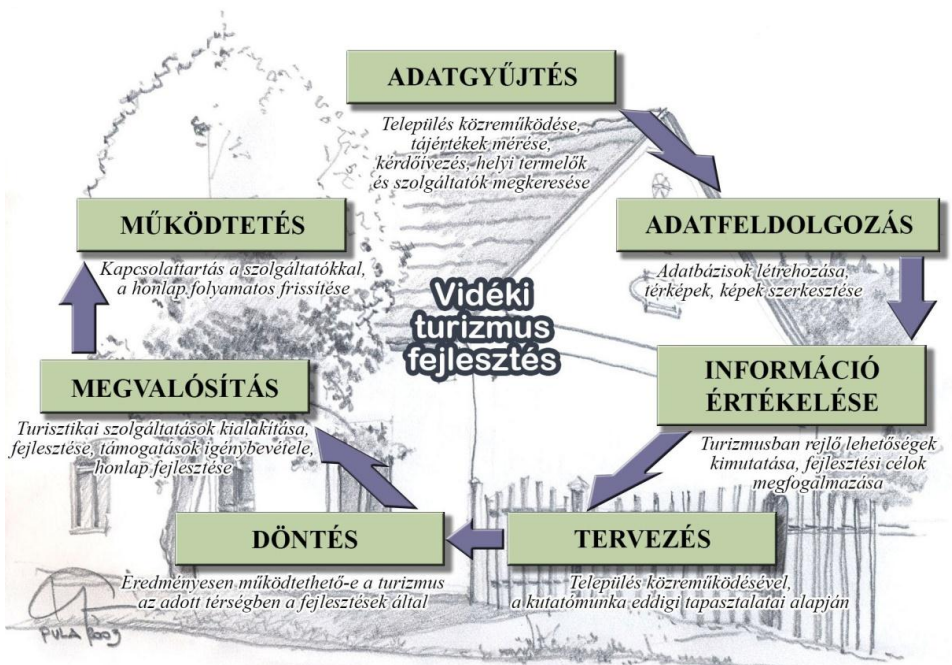
A rendelkezésre álló adatokat olyan formába kell hozni, hogy azok könnyen átláthatóak és egyszerűen kezelhetőek legyenek a továbbiakban. A projekt keretében a következő adatbázisok létrehozását tartottuk fontosnak:

- Tájértékek
- Szálláshelyek
- Vendéglátóhelyek
- Helyi termékek
- Programok, rendezvények
- Foglalkozások

A tájértékek mérése során a terepen kitöltött adatlapokat is érdemes rögzíteni digitálisan. A tájértékek, szálláshelyek és vendéglátóhelyek esetében mindenképp fel kell tüntetni a pontos nevet és elérhetőséget, ahol lehetséges ott rövid leírást is. Később ezeket az adatokat ajánlott feltölteni a honlapra, hogy a weblapot látogató számára minél több információ állhasson rendelkezésre. Az előbb megfogalmazott elemekre vonatkozóan szintúgy ajánlott külön mappákba gyűjteni a fotókat. Fontos, hogy a képek azonos méretarányban szerepeljenek, később a megjelenítés során ez nagyban megkönnyítheti a munkát. Amennyiben a fotók, képek, ábrák (pl.: települések címerai) eltérő méretarányban szerepelnek, úgy azokat különböző számítógépes grafikus programok segítségével szerkeszthetjük. Az adatfeldolgozás részhez tartozik a GPS készülékekről történő adatok letöltése is. Ezeket ajánlott .txt formátumban is lementeni, így később a térképszerkesztő programmal könnyebben átalakíthatóak rétegekké. A készülékek a koordinátákat általában WGS formátumban rögzítik, ezeket célszerű áttanszformálni EOV értékekké, mivel ezek megjelenítése hazánk esetében sokkal egyszerűbb. A térképek szerkesztése során a cél olyan ábrák létrehozása, amelyek jelentős információtartalommal bírhatnak a turisták számára.

Az adatgyűjtés utáni adatfeldolgozásból a rendelkezésre állnak azok az információk, amelyek alapján megismerhető, hogy milyen volumenű – turizmusban hasznosítható – értékekkel rendelkezik az adott térség vagy település. Ennek fényében egyszerűbben eldönthető, hogy érdemes-e konkrét turisztikai szolgáltatásokat fejleszteni a területen. A gazdasági fenntarthatóságra pontos adatot nem lehet kimutatni, mivel az erre vonatkozó eredmény a térségbe látogató turisták számától és a látogatás céljától függ leginkább, ezek a változók pedig ismeretlenek egyelőre. A térségen vagy településen végbemenő

turisztikai kutatást – az eredmény szemszögéből nézve – tekinthetjük egyfajta döntés-előkészítő folyamatnak is.

2. ábra: A vidéki turizmus fejlesztésének folyamata

Forrás: saját szerkesztés

Amennyiben megállapítható, hogy a térségben nem működtethető eredményesen a turizmus, úgy a döntést követően nem kerül sor a fejlesztések megvalósításra és értelemszerűen működtetésre sem. A vidéki turizmus fejlesztésének folyamata nem azonos egy projektterv felépítésével, még akkor sem, ha a projekt a turizmus fejlesztését célozza meg.

A vidéki turizmus fejlesztése során kulcsfontosságú szempont az, hogy eljut-e a potenciális turistajelöltek felé a turisztikai szolgáltatás megléte. Köz hírré kell tenni, hogy a turisztikai szolgáltatás aktívan jelen van a piacon, és szeretettel várja leendő vendégeit. Ezt a nyilvánosságra hozatalt számos módon elérhetjük, ám egyik módszer sem garantál biztos sikert. A projekt munkatársai több útikönyvet, útikalauzt és szórólapot is elkészítettek, szerkesztésük során a következő szempontokra fordítottak kiemelt figyelmet:

- egységes arculat (színek harmóniája, egységes betűtípus, stb.),
- egyszerű, érthető megfogalmazás,
- figyelemfelkeltő design,
- jó minőségű, attraktív fotók felhasználása,
- tényleges használhatóság (zsebben elfér, releváns adatokat tartalmaz).

Meglehet ezek a szórólapok, útikalauzok stb. hasznos tartalmakkal bírnak, mégsem ezek jelentik az érdeklődők számára az elsődleges megjelenítési formát. Ezek a kiadványok akkor adhatók rendelkezésre, ha a turistajelöltek már betértek az információs pontba.

Ami tény, és a kérdőíves lekérdezésekből is kiderült, hogy elsődleges információs felület a turizmus esetében az internet. Az érdeklődők általában első alkalommal az interneten keresztül informálódnak a konkrét turisztikai szolgáltatókról. Egy jól működő, igényesen felépített, rendszeresen frissített, dekoratív oldal nagymértékben hozzájárulhat a turisztikai szolgáltatás népszerűsítéséhez.

A vidéki turisztikai szolgáltatásokra jellemző, hogy külön-külön nehezebben eladhatóak. Egy család az ország másik részéből vagy akár a szomszéd megyéből egy borkóstolóért vagy egy kürtöskalácsért minden bizonnyal nem fog hosszú kilométereket utazni. A turistákat komplexebb programokkal kell fogadni, amelyek garantálják számukra, hogy kirándulásuk, nyaralásuk alkalmával új és izgalmas élményekkel lesznek gazdagabbak.

A Turisztikai Információs Pont (TIP) szerepe ebben az esetben mutatkozik meg leginkább. E helység ugyanis egy vidéki turisztikai központként funkcionálhat, amely segít a turisták koordinálásában, és konkrét ajánlatokkal, programokkal tud szolgálni az üdüléseket illetően. A TIP feladata, hogy összegyűjtse mindazt az aktuális vidékre jellemző értéket, amelyek turisztikai jelentőséggel bírnak. A TIP létrehozása minden turizmusban résztvevő személy számára előnnyel jár. A turisták minden fontos információt megtalálnak egy helyen, a turisztikai szolgáltatóknak nem kell felesleges energiát fordítaniuk a marketingre, a helyi termelők termékeiket még egy környezetben eladhatják. A TIP tehát a vidéki turizmus előtérbe helyezését szolgálja, annak működését hivatott támogatni. A személyzet feladata nem pusztán a turisták koordinálása, hanem az adatok folyamatos gyűjtése, feldolgozása a térség turizmusára vonatkozóan. A szolgáltatók akciót, hirdetéseit, az leendő rendezvények programjait időben el kell juttatni a honlap fejlesztői számára, hogy azok mielőbb közzé legyenek téve. A TIP-ban dolgozók feladata továbbá, hogy meglássák az adott szolgáltatásokkal kapcsolatos kiugrási, bővítési lehetőségeket és azokra fejlesztési stratégiát dolgozzanak ki.

Turisztikai honlapok összehasonlításának eredményei

A turisztikai honlapok értékelésénél öt jelentősebb aspektust vettünk figyelembe, amelyek alá további értékelési szempontok épültek be és kerültek pontozásra. A turisztikai honlapok dizájnja, külalakja értékelésénél figyelembe vettük a menü elhelyezkedését, megjelenését és felépítését, az oldal megjelenésének harmonikusságát, a platform függetlenségét, a közösségi média integráció mértékét, valamint a fényképek mennyiségét és minőségét. E szempontok alapján az *utazzitthon.hu* (4,5 pont) honlap teljesített a legjobban, amit a *falusiturizmus.hu* (4 pont), majd az *itthon.hu* követett (3,5 pont), a másik három honlap több szempont alapján is 0 pontot ért el értékelhető teljesítmény hiányában.

Az idegen nyelvű fordítások megléte perdöntő fontosságú a turizmust népszerűsítő oldalak szempontjából. A Magyarországra látogató külföldi turisták rengeteg pénzt hagynak itt látogatásaik során (891 milliárd Ft 2013-ban). Ez a pénz mind a magyar költségvetés mind a vidék szempontjából fontos tényező. A legtöbb idegen nyelvű elérhetőséggel az *iranymagyarorszag.hu* oldal rendelkezik (2), mögötte az *ftur.hu* foglal helyet egy idegen nyelvvel, a többi vizsgált oldal nem szerepel idegen nyelvű fordítással, nem adható rájuk pontszám.

A naprakészség, frissítések gyakorisága értékelési szempontnál az oldalak aktivitását és aktualitását vizsgáltuk. Az értékeléshez választott két alszempont a hirdetések aktualizálása és az utolsó aktivitás ideje volt. Az *itthon.hu*, *falusiturizmus.hu*, *iranymagyarorszag.hu* és *utazzitthon.hu* oldalak egységesen legalább napi aktivitást mutatnak vagy a weboldalon vagy a közösségi média csatornájukon keresztül, az ezeken

a honlapokon szereplő ajánlatok és akciók aktuálisak. A *falutur.hu* és *ftur.hu* oldalak esetében főleg a közösségi média hiánya és a rossz weboldal szerkezete miatt nehezen megállapítható a friss tartalmak, frissítések elhelyezésének ideje, azonban az ajánlataik naprakészek.

A látogatók számára elérhető adatok körénél vizsgálatba vontuk az árakat, a szolgáltatásokat, az elérhetőségeket, a fotókat és a véleményeket. Az említett szempontok alapján egyedül az *utazzitthon.hu* oldal kínált alternatívát minden értékelési szempontra. Az *itthon.hu*, *falusiturizmus.hu* és *iranymagyarország.hu* oldalakon csak egy-egy értékelési szempont vonatkozásában volt negatív értékelés, ez jellemzően a véleményírás/olvasás szekció hiánya volt. A *falutur.hu* és *ftur.hu* oldalak esetén már sokkal több hiányosság is mutatkozott, amelyek eléggé megnehezíthetik a látogatók sikeres, objektív döntését a turisztikai egységek választásáról.

A honlapok keresőbarát megjelenését külső szemmel és eszközökkel a következő öt szempont szerint lehet legegyszerűbben kielemezni (organikus keresési lista, betöltési sebesség, cím, leírás és kulcsszó relevancia). Az organikus keresési rangsor egy végtelenül bonyolult, több száz különböző értékelési szempont szerint működő, algoritmus által összeállított lista. A jelenlegi állapotot jellemzi, a weboldal egész aktuális szerkezeti és tartalmi megoldásainak az osztályzata. A Google Pagespeed Insight az oldal aktuális tartalmát és szerkezetét betöltődési sebesség alapján jellemzi. A cím, leírás és kulcsszó relevancia elsősorban megállapítja, hogy egyáltalán ki vannak-e töltve ezek a fontos programozási eszközök. Amennyiben ki vannak töltve, akkor vizsgálható, hogy mennyire releváns ajánlást mutatnak a keresőmotor felé az aktuális oldal valódi tartalmával szemben. Az organikus keresés abban az esetben ér pontot, ha a weboldal szerepel a kereső első oldalán.

A sebességmérő eszköz szempontnál akkor adtunk pontot, ha a 100-as értékelési listán elérte legalább a 75 pontszámot. A cím, leírás és kulcsszó tagoknál a 75% feletti relevanciára adtunk pontot. Az elemzés során elég nagy szórás jelentkezett a mérési adatokban. Többek között ez is jelzi, hogy rengeteg más szempont is hozzájárul az aktuális helyezés megállapítására. A rengeteg, érdekes pozitív és negatív mérési eredmény jelzi, hogy melyik honlaponál melyek azok a területek, amelyeket ajánlott fejleszteni.

Az általunk felállított szempontok alapján első helyezést ért el az *utazzitthon.hu* oldal. Kiemelkedő teljesítményét a külalakba fektetett energiának, a folyamatosan frissülő hirdetéseknek és a látogatók számára elérhető adatok mennyiségének köszönheti. Sajnos idegen nyelven nem érhető el az oldal tartalma, csak a magyar érdeklődők számára van optimalizálva.

A második helyezett *iranymagyarország.hu* erőssége a frissítések gyakorisága mellett az idegen nyelven való elérhetősége. A többi vizsgált turisztikai oldallal szemben ez a honlap angol és német nyelven is elérhető. Az oldal külalakja kifejezetten gyenge minőségűnek tekinthető. Hiába a jó minőségű és mennyiségű mögöttes tartalom, ha a weblap egy régi, elhanyagolt információs portál képét tükrözi a látogató felé.

Az URL-cím tekintetében a *falusiturizmus.hu* és *falutur.hu* tekinthető leginkább relevánsnak a vidéki turizmus témájára vonatkozóan. Előző – harmadik helyezett – esetében a frissítések gyakorisága megfelelő, a külalak viszonylag jónak mondható, ám az ajánlatok mellől rendszeresen hiányoznak olyan alapvető adatok, mint például az árak. Emellett a *falusiturizmus.hu* nem érhető el semmilyen idegen nyelven.

Az *itthon.hu* oldal esetében a design közepesnek értékelhető, a látogatók számára az adatok viszonylag jól elérhetőek és a frissítések gyakoriságában sincs kivetni való. A

probléma, hogy ez az oldal sem érhető el idegen nyelven és a keresők nem túl előkelő helyre rangsorolják vidéki turizmus kifejezés vizsgálatában.

Az utolsó két oldal (falutur.hu, ftur.hu) esetében a tartalom és külalak sem képes elég vonzerőt biztosítani az oldalak részletes böngészéséhez. Kiemelkedőek viszont a keresőbarát megjelenítésben. A két honlap – organikus keresését befolyásoló – értékei előkelő helyet biztosítanak számukra a keresőkben.

3. Táblázat: Turisztikai honlapok értékelése: Összesített eredmény

	itthon. hu	falusi- turizmus .hu	iranymagyar- ország.hu	utazz- itthon. hu	falutur.hu	ftur.hu
Design, külalak	3,5	4	1	4,5	0,5	0
Idegen nyelvek	0	0	3	0	0	1
Frissítések gyakorisága	5	5	5	5	3	3
Adatok elérhetősége	4	3	4	5	3	2
Keresőbarát megjelenítés	0	2	2	3	4	4
Összesen	12,5	14	15	17,5	10,5	10

Forrás: Turisztikai honlapok összehasonlító elemzése alapján saját szerkesztés (2014).

Következtetések, javaslatok

Kérdőíves vizsgálatunk rámutatott arra, hogy a belföldi lakosság körében jelentős érdeklődés mutatkozik az országon belüli vidéki térségek turisztikailag is hasznosítható értékei iránt. Ennek megfelelően a vidéki turizmus ezekben a térségekben a helyi gazdaságfejlesztés fontos eleme lehet, azonban mindenképp a többi gazdaságfejlesztési eszközhöz integrálva. A vidéki turizmus ágazata a jellegéből adódóan általában nagyszámú, de kisméretű szolgáltatót foglal magában, amely megnehezíti annak szervezési és marketing feladatait. Az ágazat hatékony működtetése egy jól körülhatárolt és beazonosítható térségben széles körben kiépített együttműködési hálót és az azt koordináló menedzsment szervezet meglétét feltételezi.

Nagyon fontos, hogy a menedzsment szervezet tevékenysége részletes, naprakész és rendszerezett információkon alapuljon, amelyhez felderítő kutatások elvégzésére, majd adatbázisok felépítésére van szükség szekunder és primer információk alapján. Majd ezeket az információkat a megfelelő formában egy turisztikai szolgáltatás keretében juttathatjuk el a turistákhoz. Az információ eljuttatásának elsődleges eszköze a vidéki turizmus decentralizáltsága és a turistajelöltek információgyűjtési szokásai miatt egy könnyen fellelhető, jól felépített, információ gazdag és naprakész turisztikai honlap lehet. A térségen belüli információszerzés esetében ugyanakkor már előtérbe kerülhet a személyes kapcsolattartás és a papíralapon is elérhető információk begyűjtése. Így térségi szinten a menedzsment szervezet részéről egy turisztikai információs pont létrehozása indokolt, amelynek keretei között a létrehozott adatbázisok célirányosan hasznosulhatnak.

Hivatkozott Források

- [1.] Aubert A. (2008): A turizmus szerepe a kistérségek és a régiók gazdasági felzárkóztatásában. In: A turizmus szerepe a kistérségek és a régiók gazdasági felzárkóztatásában (Szerk.: Hanusz Á.). NYMJV-NYF TFK TFI, Nyíregyháza, pp. 17-32.
- [2.] Briedenhann J. – Wickens E. (2004): Tourism Routes as a Tool for the Economic Development of Rural Areas - Vibrant Hope or Impossible Dream? = Tourism Management, Vol. 25., pp. 71-79.
- [3.] Fariborz, A.–Sarjit, S. J. (2009): Rural Tourism Development through Rural Cooperatives. = Nature and Science 7 (10), pp. 68-73.
- [4.] Hanusz Á. (2008): A turizmus szerepe a kistérségek és a régiók gazdasági felzárkóztatásában. In: A turizmus szerepe a kistérségek és a régiók gazdasági felzárkóztatásában (Szerk.: Hanusz Á.). NYMJV-NYF TFK TFI, Nyíregyháza, pp. 63-82.
- [5.] Koncz G. – Nagyné Demeter D. (2014): Helyi erőforrások turisztikai hasznosítása a magyar-szlovák határ régióban. Gyöngyös, Károly Róbert Főiskola, 166 p.
- [6.] Lengyel M. (szerk.) (2008): TDM működési kézikönyv. Heller Farkas Főiskola, Budapest, 158 p.
- [7.] Michalkó G. (2011): Magyarország modern turizmusföldrajza. Dialóg Campus Kiadó, Studia Geographica sorozat, Budapest, 288 p.
- [8.] Mundruczó, Gy. – Stone, G. (1996): Turizmus - Elmélet és gyakorlat. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 193 p.
- [9.] Nagyné Demeter D. – Gubacsi F. – Rusznyák L. (2014): A térség kulturális öröksége – Hagyományörzés a Mátrában. In: Helyi erőforrások turisztikai hasznosítása a magyar-szlovák határ régióban (Szerk.: Koncz G.–Nagyné Demeter D.). Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, pp. 58-66.
- [10.] Oppermann, M. (1996): Rural tourism in Southern Germany. = Annals of Tourism Research 23 (1), pp. 86-102.
- [11.] Polo, A. I. – Frías, D. (2010): Collective Strategies for Rural Tourism: The experience of networks in Spain. = Journal of Tourism Consumption and Practice 2 (1), pp. 25-45.
- [12.] Šimková, E. (2007): Strategic approaches to rural tourism and sustainable development of rural areas. = Agricultural Economics 53 (6), pp.
- [13.] Szabó B. (2008): A falusi turizmus helyzete és gazdasági kérdései. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 255 p.

Köszönetnyilvánítás:

A tanulmány a „HUSK/1101/1.3.1/0072 "NÉGY KAPU" Turisztikai fejlesztések és együttműködések a magyar-szlovák határ régióban” c projekt támogatásával készült el.

Szerzők:

Asztalos Gergely

Károly Róbert Főiskola
Vidékfejlesztési agrármérnök (MSc) szak
végzett hallgató
asztg27@gmail.com

Dr. Koncz Gábor (PhD)

főiskolai docens
Károly Róbert Főiskola
Agrár- és Környezettudományi Intézet
konczg@karolyrobert.hu

VÁLLALATVEZETŐI GENERÁCIÓS CSOPORTOK ÉRTÉKPREFERENCIÁINAK CSR-KÖZPONTÚ VIZSGÁLATA

BENEDEK ANDREA

Összefoglalás

A demográfiai jellemzők cselekvést befolyásoló hatására, valamint az értékpreferenciák koronkénti változására számos kutatás felhívja a figyelmet, így a felelős vállalatirányítás szempontjából is meghatározó jelentőségű e jellemzők vizsgálata.

Jelen kutatás az életkor, ezen belül a generációs csoportok felelős vállalatirányítással kapcsolatos kérdéseit és az egyes szegmensek (boomer, X generációs és Y generációs vállalatvezetők) személyiségében megjelenő értékek preferenciáit vizsgálja.

A generációs csoportok értékvilágában markáns különbségek mutathatók ki, amik a vállalati társadalmi felelősségvállalás gyakorlati megvalósításában is szignifikáns különbségeket jeleznek.

A primer kutatáson alapuló kvantitatív vizsgálat eredményei alapján az Y generáció vállalatvezetői érdemlik a legnagyobb figyelmet, mert bár még viszonylag kevesen töltenek be közülük vezetői pozíciót, az értékeikben rejlő egyoldalú elkötelezettségük és domináns énközpontú gondolkodásuk miatt nehezen orientálható csoport. Ugyanakkor ők képezik és alapozzák meg a jövő generáció vállalatvezetőit, ami az értékpreferenciáik jellemzőit tekintve a vállalati társadalmi felelősségvállalás szempontjából nem túl biztató.

Fiatal koruk ellenére gondolkodásuk megkövült, CSR szempontból hagyományos szemléletet követ, mely nem ismeretbeli hiányosságukból, hanem a személyiségükben rejlő individuális értékeikből fakad.

Kulcsszavak: vállalatok társadalmi felelősségvállalása, generációs csoportok, egyéni értékek, kis- és középvállalatok

JEL: M14; M12

The CSR-Focused Study of Value Preferences of the Generation Groups of CEOs

Summary

There are several researches that call our attention to the fact that the demographic characteristics influence the deeds and to the changes of value preferences in different ages. Hence it is also an important issue from the point of the view of responsible corporate management.

This present study observes the age, especially the issues concerning responsible corporate management of the different generation groups and the value preferences appearing in the personality of each segment (boomer, X generation and Y generation CEOs).

There are significant differences in the value pretences of the different generation groups, hence, these differences can be seen in the practice of the responsible corporate management.

According to the results of the quantitative research of the primary research the Y generation segment should be focused on. Although not too many of them have leading

positions, due to the one-sided commitment in their values and the dominant self-centred way of thinking, this group is the most difficult to be oriented.

The future corporate leaders will come from this segment, which is not very encouraging from the corporate social responsible viewpoint.

They are young, however, their way of thinking is rather behind the times. They follow the traditional CSR approach, which come from their rather individual values and not from the lack of knowledge.

Keywords: corporate social responsibility, generation segments, individual value, SMEs

JEL code:

Bevezetés

Annak ellenére, hogy a vezető felelősségének a kérdése gyakran kerül a viták keresztútjába, mégis kevés az a kutatás, mely a felelős vállalatirányítás CSR-szempon- tú megközelítésében az egyént, vagyis a vállalatvezetőt, s annak a személyiségébe legmélyebben beágyazott egyéni értékeit vizsgálják.

Különösen érdekes ez azért is, mert az erkölcsi felelősség a vezető személyek karakteréből ered (Angyal, 2009).

Jóllehet a társadalmi problémák okozói a vállalatok, az általuk okozott károkat és problémákat a vállalatvezetők kötelessége megoldani, s ilyen módon „a társadalmi felelősség nem egy vállalat, hanem egy személy elkötelezettsége, amely során figyelembe veszi döntései és cselekvései egész társadalmi rendszerre gyakorolt hatását” (Carroll, 1999. p. 272.).

Az értékek irányítúként vezérlik az egyén cselekvéseit, s stabilitásuk miatt biztonságot jelentenek a mai komplex és olykor zavaros társadalmi, gazdasági környezetben egyaránt.

Az értékek vizsgálatának legfontosabb dilemmái az értékek szintjének (egyéni, szervezeti, intézményi, társadalmi és globális) pontos megválasztása és meghatározásakor adódik (Agle és Caldwell, 1999).

Jelen kutatás a vizsgálati egység legkisebb elemét az egyént, s annak individuális értékeit tekinti a vizsgálata tárgyának.

A kapcsolat az egyes érték szintek között szoros és egymásra épülő, ami végső soron makroszintre is kiterjed. Az egyéni értékek és a globális, társadalmi célok összefüggéseit a legszemléletesebben Halter és Arruda (2009) piramisa összegzi. Az egyéni etikai értékek a vállalat értékeinek és normáinak az alapjait képezik, mely kapcsolódik a társadalmi normákhoz.

A CSR tehát egyfajta vállalati erkölcsként, morális vállalati értéként és elkötelezettségként értelmezhető, melynek részleteit a következő publikáció demográfiai szempontból ismerteti.

Anyag és módszer

A kutatás adatbázisát a közép- és az észak-magyarországi régióban működő kis- és középvállalkozások (minimum 10 és maximum 249 foglalkoztatottal rendelkező) vezetőinek kérdőíves felmérése szolgáltatta.

A kutatás során nem véletlen mintavételi eljárás, hólabda mintavételi technika, személyes megkérdezés módszerének alkalmazására került sor. Az adatgyűjtés formalizált, strukturált módon, kérdezőbiztosok bevonásával, 2013 őszén és 2014

tavasznán zajlott. Az adattisztítási eljárás után összesen 202 feldolgozható kérdőív maradt, melyek feldolgozása az SPSS 2.1 matematikai-statisztikai programcsomag alkalmazásával történt.

A kérdőív tartalmi egységét három fontos tényező, a vállalatvezetői személyes értékek és attitűdök, valamint a vállalati társadalmi felelősségvállalás megvalósulásának (továbbiakban: CSR-gyakorlat) részletes vizsgálata képezte, melyek közül most a publikáció szempontjából releváns részeket ismertetem.

A *vállalatvezetői személyes értékek* vizsgálatához a European Social Survey (ESS) által 27 európai országban már sikerrel alkalmazott, Schwartz-féle (2001) értékesztet használtam.

A *CSR-gyakorlat* vizsgálatához összeállított kérdéssor, éppen a téma sokszínűsége és változatos gyakorlati megvalósítása okán, komplexebb volt.

A vállalati társadalmi felelősségvállalás megvalósulását vizsgáló kérdéssor megalkotásához a kutatás a vállalatok által, saját honlapjukon évente közzétett CSR-jelentéseken túl (fenntarthatósági, környezeti és társadalmi jelentések), a felelős magatartás önértékelésének általános módszerei között számon tartott legismertebb beszámolót, a GRI-t (Global Reporting Initiative), valamint a vezetői önértékelő modell, a SAIP (Self Assessment & Improvement Process) tartalmi struktúráját is felhasználtam. A kérdéssor összeállításának fontos elemét képezte még a UNDP (United Nations Development Programme) vállalatok számára készített CSR önértékelő kézikönyve¹ valamint, számos, CSR-gyakorlattal foglalkozó kutatás. Az említett szakirodalmakat illetve a hazai és a helyi sajátosságokat, valamint a kis- és középvállalkozások jellemzőit figyelembe véve készült el a kutatás CSR-gyakorlathoz kapcsolódó, 26 itemből álló kérdéssora. A vállalatok társadalmi felelősségvállalásának gyakorlati megvalósulását vizsgáló kérdések négy átfogó kategória szerint kerültek csoportosításra:

1. környezet (környezetvédelemi megfontolások),
2. emberi tényezők (munkaügyi kapcsolatok, emberi jogok, munkahelyi egészség, biztonság, társadalmi kérdések stb.),
3. közösségi kapcsolatok (az érintettekkel – partnerekkel, szállítókkal, fogyasztókkal stb. – történő együttműködés, helyi közösségekkel való kommunikáció, viszony),
4. üzleti környezet (gazdaság, etikus vállalati működés, átlátható vállalati működés, lobbierdek érvényesítése).

A kutatásban tételes értékelőskála alkalmazása történt, melyben a válaszadók hatfokú Likert-skálán minősíthették az individuális értékeiket valamint az általuk irányított vállalat CSR tevékenységét. A skálakérdések összeállítása a nemzetközi és hazai szakirodalmakban összegyűjtött információk alapján történt. A mérések pontosságának tesztelésére reliabilitásvizsgálatra is sor került.

A kutatás alapcélkitűzése, hogy megvizsgálja a vállalatvezetői egyéni értékek vállalati társadalmi felelősségvállalást befolyásoló hatásait, és feltárja összefüggéseit.

¹ (CSR self assessment handbook for companies;
http://www.kovet.hu/sites/default/files/knowledge/csr_self-assessment_handbook_for_companies_a4_hungarian-final.pdf)

A kutatás további célja, hogy meghatározza azokat a konkrét értékeket, melyek a CSR szemléletű felelős vállalatirányítás meghatározó faktorai. A szakirodalmakat áttekintve és a célokhoz kapcsolódva a kutatás a következő hipotéziseket állította fel:

H1: A társadalmi felelősségvállalás megvalósulása (CSR-gyakorlat) és a vállalatvezetők értékvilágában megjelenő önmeghaladás magasabb rendű érték között szignifikáns összefüggés mutatható ki.

H2: A vállalati társadalmi felelősségvállalás megvalósulásával kizárólag a vállalatvezetői értékvilágban megjelenő közösségi értékekhez kapcsolódó alapértékek (univerzalizmus, jóindulat, biztonság, tradíció, konformitás) esetében mutatnak összefüggést.

H3: Az Y generációs szegmensbe tartozó vállalatvezetők értékvilágában az önmeghaladás érték megjelenése preferenciát élvez az énfelnagyítással szemben

H3a: Az Y generáció önmeghaladást preferáló értékszemlélete modern, CSR-központú vállalatirányítási teljesítménnyel párosul.

Eredmények

Demográfiai adatok

A kutatásban számos vállalati és demográfiai jellemzőt vizsgáltam, melyek közül most a publikáció szempontjából meghatározó életkorhoz kapcsolódó, generációs csoportok összetételét és sajátosságait ismertetem (1. táblázat).

1. számú táblázat: A minta generációs csoportok szerinti megoszlása

Generációs csoportok	Gyakoriság (fő)	Arány (%)	Jellemzők
Boomer generáció	63	31,2	1946 és 1964 között születettek. A demográfiai robbanás gyermekei. Prosperáló gazdaság, viszonylagos jólét, közösségi szellem, összefogás jellemezte az akkori időszakot. Fegyelem, kitartás és tisztelet jellemzi őket. Még ma is ők teszik ki a munkaerőpiac jelentős részét.
X generáció	114	56,4	1965 és 1979 között születettek. A technika fejlődése már kamaszkorban elérte őket, nyelveket tanulhattak, külföldre utazhattak, így sokuknak több diplomája, külföldi tapasztalata is van. Ez a piacgazdaság korai időszakában munkába lépett generáció, akik közül sokan gyorsan nagy karriert futottak be – és közülük sokan hamar kiégtek.
Y generáció	25	12,4	1980 és 1995 között születettek. E generáció életében a technológia fejlődése játszott meghatározó szerepet. A fogyasztói társadalom részesei, akik nem feltétlenül kívánják követni szüleik „robotoló” mintáját. Felszínes életet élnek, a lojalitást, engedelmességet nem ismerik. Állandó rohanásban vannak, az önmegvalósítás, karrierépítés megvalósítása is rohamtempóban történik. Szükségleteiknek kielégítésére prompt törekszenek. A generáció tagjai fogyasztás szempontjából felnőtként, termelés és felhalmozás tekintetében azonban gyermekként, eltartottként vannak jelen.
Összesen	202	100,0	

Forrás: saját szerkesztés Kissné András, 2014; Tari, 2010, és a 2013 őszi és 2014 tavaszi standard interjúk alapján, N=202

A generációs csoportok vizsgálatánál három különböző korcsoport a boomer, az X és az Y generáció felelős vállalati megnyilvánulásait vizsgáltam, mivel a jelenlegi munkaerőpiac vezetői az említett csoporthoz tartozó szegmensből kerülnek ki. Az egyes vállalatvezetői szegmensek meglehetősen eltérő társadalmi és gazdasági környezetben szocializálódtak, így megalapozottnak tartottam az egyes generációk szerinti felelős vállalatirányítási tevékenység vizsgálatát, mert feltehetően az értékrendjük és a munkához való hozzáállásuk is különböző.

Az egyes generációs csoportok gyakorisága eltérő, hiszen az Y generáció képviselői még csak az elmúlt években árasztották el a munkaerőpiacot, így viszonylag kevés azoknak a száma, akik ilyen rövid idő alatt vezetői pozíciót töltenek be valamelyik vállalatnál.

A vállalatvezetői individuális érték és a felelős vállalatirányítás megvalósulásának összefüggése

A 21 itemből álló vállalatvezetői személyes értéket vizsgáló kérdéssor feldolgozása többdimenziós skálázás (multidimensional scale) PROXSCALE módszer alkalmazásával történt.

A vizsgált mintában az egyéni értékek a Schwartz-által feltételezett és vizsgált módon kapcsolódtak egymáshoz, s a 10 alapérték a vállalatvezetői értéktérképen is a kutató által meghatározott módon rajzolódott ki, melyek a négy magasabb rendű értéknek megfelelően rendeződtek egymáshoz.

A kutatásban valamennyi alap- és magasabb rendű értékre vonatkoztatva végeztem összefüggésvizsgálatot, sőt a Füstös-féle értékszegmentáció alapján is vizsgáltam azok vállalati társadalmi felelősségvállalással való együtt járását (2. táblázat).

A 10 alapérték közül hat individuális érték (jóindulat, univerzalizmus, biztonság, tradíció, hedonizmus, önállóság) tekintetében szignifikáns módon ($p < 0,05$) igazolta a vizsgálat az összefüggést a CSR-gyakorlat megvalósulásával. Ám az említett alapértékek közül kizárólag a jóindulat mutatott pozitív lineáris korrelációt, a többi együtt járás csak gyenge pozitív volt (Szabó-Benedek, 2014).

Füstös (2011) a Schwartz-féle alapértékeket két nagy csoportra osztva egyéni (teljesítmény, hatalom, önállóság, hedonizmus és stimuláció) valamint közösségi értékek (jóindulat, univerzalizmus, biztonság, tradíció és konformitás) kategóriára osztotta, mely szegmentációt és koncepciót a jelenlegi kutatás is vizsgálta.

Jóllehet első pillantásra az egyéni értékeket nem sorolnánk a CSR-központú vállalatvezetők preferált értékei közé, mégis a vizsgálat rámutatott arra, hogy az egyéni érték is gyenge pozitív lineáris összefüggést jelez a vállalati felelős magatartás megvalósulásával ($\rho = 0,174$, $p = 0,003$).

Így az eredmények ismeretében a H2 hipotézist a kutatás cáfolta, mert nem kizárólag a közösségi értékek mutatnak pozitív lineáris korrelációt a CSR-gyakorlattal, hanem bizonyos egyéni értékek (önállóság, hedonizmus) is (Szabó-Benedek, 2014).

- * **H2:** *A vállalati társadalmi felelősségvállalás megvalósulásával kizárólag a vállalatvezetői értékvilágban megjelenő közösségi értékekhez kapcsolódó alapértékek (univerzalizmus, jóindulat, biztonság, tradíció, konformitás) esetében mutatnak összefüggést.*

A CSR-gyakorlat nem kizárólag a közösségi értékekhez kapcsoló individuális alapértékeknél kapott szignifikáns ($p < 0,05$) eredményt, hanem két egyéni érték esetében is (2. táblázat).

Természetesen a CSR-gyakorlatot pártolók szemében is elfogadható, hogy nem hátrány, ha egy vállalatvezető személyiségében azok az emberi értékek is megjelennek, amelyek egy vállalat vezetése szempontjából nélkülözhetetlenek. Így például kiemelkedő kompetenciának tekinthető az önállóság, melyet a vizsgálat eredményei is alátámasztottak. Vagyis ahhoz, hogy egy vállalat társadalmilag felelős módon működjön, a vállalatvezető alapértékei között nem kizárólag csak a közösségi értékeknek kell jelen lenniük.

Egy vállalkozó szellemű, sikeres vállalatvezető kompetenciái között a stimuláció, a belső kontroll (Rotter, 1966), az önállóság vagy a teljesítmény fontos értékeknek számítanak. A teljesítményorientáltság hatékony munkára sarkallja a vállalatvezetőt (McClelland, 1961). Császár–Horváth (2010) kutatási eredményei szerint e motiváció tekintetében a vállalkozók jelentősen különböznek az átlagpolgároktól.

A szakirodalmak szerint (Schumpeter, 1980; Cell–Haworth–Brearly, 1991) a stimulációhoz szorosan kapcsolódó értékek, mint például az innovációs képesség és a kockázatvállalás szintén kiemelkedő vállalkozói értékeknek minősülnek.

Ugyanakkor a társadalmilag felelős gondolkodás megkíván bizonyos közösségi értékpreferenciát. Ma már egy társadalmilag felelős vállalatvezető értékei nem korlátozódhatnak a Schumpeter (1980) által karakterizált tipikus vállalkozó kategóriára, akinek kizárólagos célja a siker, a hódítás, a hatalom és a függetlenség.

Éppen ezért, jóllehet a CSR szempontjából megfelelő vállalatvezető egyéni és közösségi értékei különböznek egymástól, azok között jelentős távolság, mély szakadék nem tapasztalható. Ilyen szempontból a mintában megkérdezett hazai vállalatvezetők individuális értékei dicséretesek.

A hedonizmus – mivel nem kizárólag az önmegvalósítás magasabb rendű értékhez, hanem a változásra való nyitottsághoz is kapcsolódik – érthető magyarázatot szolgáltat a kapott kutatási eredményhez, hiszen a CSR vállalati gyakorlatba történő integrálása a vállalatvezető részéről nyitott, újszerű gondolkodást, holisztikus látásmódot kíván.

A Schwartz-féle magasabb rendű érték kategóriákat vizsgálva a Spearman-féle rangkorreláció az önmeghaladás, a változásra való nyitottság és a konzerválás esetén is szignifikáns ($p < 0,05$) pozitív, lineáris együtt járást mutatott a CSR-gyakorlattal (2. táblázat) (Szabó-Benedek, 2014).

Közülük azonban az önmeghaladás magasabb rendű érték vállalati társadalmi felelősségvállalással való kapcsolata volt a legerősebb (közepesen erős, pozitív lineáris együtt járás ($\rho = 0,317$, $p = 0,000$)), így a H1 hipotézis megerősítést nyert.

- ✓ **H1:** *A társadalmi felelősségvállalás megvalósulása (CSR-gyakorlat) és a vállalatvezetők értékvilágában megjelenő önmeghaladás magasabb rendű érték között szignifikáns összefüggés mutatható ki.*

Ez az eredmény megegyezést mutat azokkal az empirikus kutatási eredményekkel, melyek, az önmeghaladás és a CSR egyik dimenziójának, a környezeti tényezőnek az összefüggésére hívták fel a figyelmet (Karp, 1996; Nordlund és Garvill, 2002; Schultz és

Zelezny, 1999; Stern et al.,1994; Stern et.al., 1995; Ewing, 2001; Dietz et al., 2002; Straughan és Roberts, 1999).

Persze az önmeghaladás érték vállalatvezetői értékvilágban történő megjelenése és CSR-ral való összefüggése még nem szolgáltat teljes bizonyosságot arra vonatkozólag, hogy azok a vállalatvezetők, akiknek személyiségtérképén az önmeghaladás érték preferenciát élvez az CSR-szempontról felelősebb módon irányítja is vállalatát. Így a dilemma feloldása érdekében az individuális értékek preferenciáit feltáró vizsgálat lefolytatása feltétlenül indokoltá vált.

2. táblázat: Összefoglaló az individuális értékek és a CSR-gyakorlat összefüggésében

Füstös-féle érték kategóriák	egyéni					közösségi				
Korrelációs együtthatók	0,174**					0,283**				
Schwartz-féle magasabb rendű értékek	énfelnagyítás		változásra való nyitottság			önmeghaladás		konzerválás		
Korrelációs együtthatók	Ø		0,210**			0,317**		0,217**		
Schwartz-féle alapértékek	tejesítmény	hatalom	önállóság	hedonizmus	stimuláció	jóindulat	univerzalizmus	biztonság	tradíció	konformitás
Korrelációs együtthatók	Ø	Ø	0,152*	0,168*	Ø	0,302**	0,281**	0,246**	0,199**	Ø

Forrás: saját szerkesztés, standard interjúk alapján, 2013. ősz és 2014. tavasz, N=202

** (p<0,05) szignifikanciát jelöl*

*** (p=0,000) szignifikanciát jelöl*

Mindezek ismeretében azonban nyilvánvaló kérdés hogy a vállalatvezetők értékrendszerében megjelenő egyes (Schwartz-féle) értékek között generációs szegmensek szerint milyen preferencia mutatkozik.

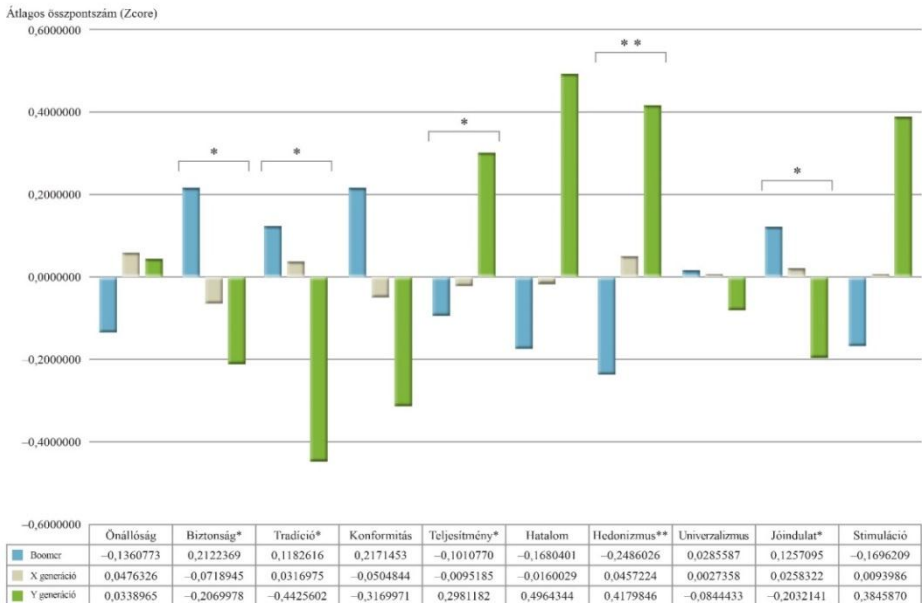
A vállalatvezetői generációs csoportok értékpreferenciái

A demográfiai jellemzők közül több kutató utal az életkor cselekvést befolyásoló hatására, sőt, az értékpreferenciák koronkénti változására is felhívják a figyelmet, ezért meghatározó jelentőségűnek éreztem e terület alaposabb tanulmányozását.

Vizsgálatom relevanciáját a demográfiai adatok vállalati felelős magatartással történő összehasonlításakor a független mintás T-próba és a One-way ANOVA is igazolta, mert a generációs csoportoknál szignifikáns (p<0,05) különbséget jelzett.

A generációs csoportok vizsgálatánál elsőként a boomer, az X és Y generáció értékvilágában megmutatkozó preferenciákat azonosítottam, mely bár szemmel láthatóan markáns eltéréseket tükrözött, kizárólag csak a statisztikai különbséget mutató alapértékeknél végeztem el (1. ábra).

A One-way ANOVA és a Kruskal–Wallis-teszt szignifikáns eltérést jelzett a generációs csoportok értékrendszerében, a biztonság, a tradíció, a teljesítmény, és a jóindulat ($p < 0,05$), valamint a hedonizmus ($p = 0,000$) alapértékek vonatkozásában.

1. számú ábra: A vállalatvezetői alapértékek rangsora a teljes mintára vonatkoztatva, generációs csoportok alapján

Forrás: saját szerkesztés, standard interjúk alapján, 2013. ősz és 2014. tavasz, N=202

* ($p < 0,05$) szignifikanciát jelöl

** ($p = 0,000$) szignifikanciát jelöl

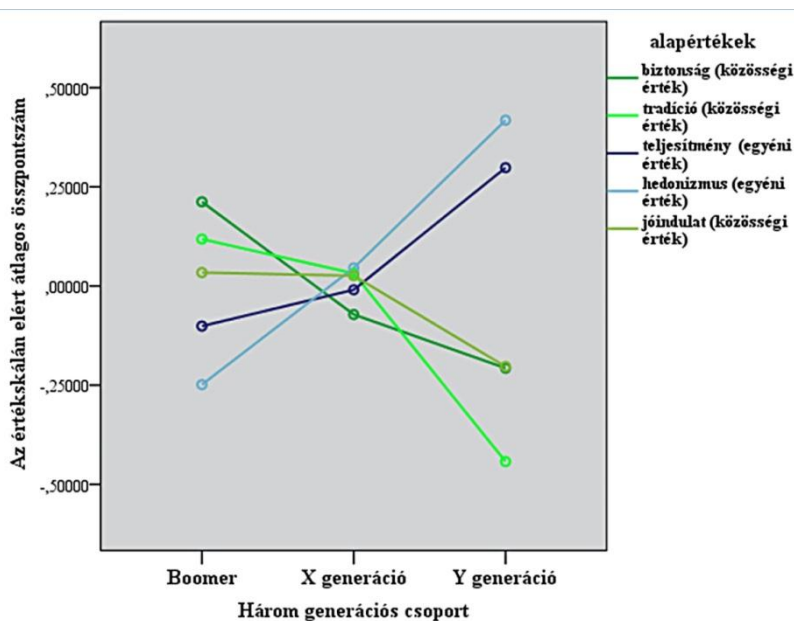
Az Y generációs vezetők az értékeket mérő skálán az egyéni értékhez kapcsolódó (hedonizmus és teljesítmény) alapértékek esetében a másik két generációs csoportnál (boomer és X generáció) magasabb, míg a közösségi értékekhez fűződő alapértékek (biztonság, tradíció, jóindulat és univerzalizmus) tekintetében alacsonyabb összpontszámot szereztek (2. ábra).

A kontroll-feltételtes kétutas faktoriális (vegyes mintás) ANOVA szignifikáns mértékben ($p = 0,000$) igazolta az interakciót, vagyis azt, hogy a különböző generációs csoport vállalatvezetői más értékeket preferálnak (2. ábra).

Míg a boomer generációhoz tartozó vállalatvezetők értékpreferenciájában (az első három helyen) kizárólag a közösségi értékekhez kapcsolódó egyéni értékek alkotnak rangsort, addig az X és Y generációs vállalatvezetőknél az egyéni értékhez kapcsolódó hedonizmus kiemelt szerephez jut.

A boomer munkaközpontrúak, és a munkahelyen is a merev tekintélyelv és hierarchia szerint dolgoznak, ami az értékpreferenciájukban is megmutatkozik, mert a közösségi értékhez fűződő tradíció az értékhierarchiában második helyet kap. A privatizációt és számos gazdasági, társadalmi, politikai változást megélt boomer generációs csoport

erősen bizonytalanságkerülő, ezért értékpreferenciájában a biztonság az előkelő első helyre került.

2. számú ábra: Generációs csoportok szerinti értékpreferenciák bemutatása a klaszterek összefüggésében, az alapértékekre vonatkozóan

Forrás: saját szerkesztés, standard interjúk alapján, 2013. ősz és 2014. tavasz, N=202

Nagyon szépen kimutatható a szocializációjuk során magukba szívott kollektivistá, közösségi szellem és értékrend, ami a másik két generációs csoport szocializációja során az imprinting időszakában elmaradt, így az erkölcsi fejlődés egészen más értékrendet generált az X és Y generációs csoportok személyiségében (2. ábra).

A két utóbbi (X és Y generációs csoport) – viszonylag fiatal – vezetői csoport értéktérképének domináns elemét az egyéni értékhez kötődő hedonizmus képezi.

A különbség az, hogy míg az X generációs csoport a konzerváláshoz kapcsolódó tradíció értéket interiorizálta, addig az Y generáció ezt teljes mértékben ignorálta.

Az Y generáció legnagyobb korlátját véleményem szerint a hosszú távú gondolkodás hiánya okozza. Életüket jól jellemzi a hedonista (carpe diem) szellemiség, mely a preferenciaskálájukat is dominálja.

A jelenben, rövid távon kívánnak eredményeket, anyagi és egyéb sikereket elérni az érintettek (stakeholderek) tág körének figyelembevétele nélkül. Bár erre vonatkozó konkrét vizsgálat ugyan nem készült, de a jövőben érdemes lenne alaposabban feltérképezni e területet, és rámutatni az összefüggésekre, mert így a következtetésemet csak az individuális érték eredményeiből és a generációs csoport sajátosságaiából tudtam levonni.

Az Y generáció individuális értékeinek vizsgálata egyértelműen kimutatta, hogy ebben a szegmensben a vállalatvezetők értékeit az egyéni értékekhez kapcsolódó éfnagyítás magasabb rendű érték (hedonizmus, teljesítmény) dominálja.

Az eredmények egyértelműen tükrözik az Y generációi értékeinek szélsőségeit, szemben a boomer vagy X generációval, amelyek individuális értékei (bár statisztikailag különbségek tapasztalhatók) sokkal heterogénebbek. Az énfelnagyítás értékei kiemelkedően magas pozitív pontszámokat jelez, míg a konzerválás értékek kiugró negatív átlagos összpontszámot mutatnak.

Ezek az individuális értékekben rejlő markáns különbségek a munkaerő-piaci megjelenésüket és vezetői mentalitásukat is meghatározó mértékben befolyásolják (Szabó-Benedek, 2014).

Fontos kérdés tehát, hogy ez az eltérő értékrend hogyan hat a vállalati társadalmi felelősségvállalás megvalósulására.

A generációs csoportok individuális értékeinek CSR-gyakorlatban megnyilvánuló különbségei

A generációs csoportok értékvilágában megmutatkozó különbségek, a vállalati társadalmi felelősségvállalás gyakorlati megvalósításban is szignifikáns ($p=0,000$) különbségeket jeleztek. A One-way független mintás ANOVA-teszt egyértelműen igazolta ($p=0,000$), hogy a boomer generációhoz tartozó vállalatvezetők szemlélete társadalmi felelősségvállalás szempontból a leginkább elkötelezett, s ez a CSR-gyakorlatukban is megmutatkozott. A felelős vállalatirányítást mérő CSR-gyakorlat-skálán ők szereztek a legmagasabb összpontszámot (0,535309 átlagos összpontszám/Zcore).

Őket követték az X generáció vezetői, $-0,0227292$ átlagos összpontszámmal. S bár az individuális értékek tanulmányozása után már prognosztizálható volt, az előzetes hipotézisekhez képest mégis meglepő, hogy a legmarkánsabb felelős vállalatirányítási hiányosság az Y generációnál mutatkozott, mert ez a cégvezetői csoport szerezte a legalacsonyabb pontokat ($-0,2056660$ átlagos összpontszám/Zcore) a CSR-gyakorlatot mérő skálán (3. ábra).

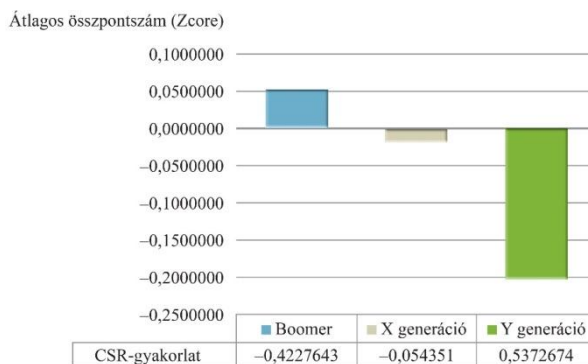
3. számú táblázat: **Az individuális értékek preferenciája az egyes generációs csoportokban.**

A boomer generációs csoporthoz tartozó vállalatvezetők			
1	biztonság	konzerválás	közösségi
2	tradíció	konzerválás	közösségi
3	jóindulat	önmeghaladás	közösségi

Az X generációs csoporthoz tartozó vállalatvezetők			
1	hedonizmus	énfelnagyítás	egyéni
2	tradíció	konzerválás	közösségi
3	jóindulat	önmeghaladás	közösségi

Az Y generációs csoporthoz tartozó vállalatvezetők			
1	hedonizmus	énfelnagyítás	egyéni
2	teljesítmény	énfelnagyítás	egyéni
3	jóindulat	önmeghaladás	közösségi

Forrás: saját szerkesztés, standard interjúk alapján, 2013. őszi és 2014. tavaszi, N=202

3. számú ábra: **Az egyes vállalatvezetői generációs csoportok CSR-gyakorlat-skálán elért eredménye**

Forrás: saját szerkesztés, standard interjúk alapján, 2013 őszi és 2014 tavaszi, N=202

Így a H3 hipotézis mindkét részét cáfolta a kutatás, mert az Y generációs vállalatvezetők személyiségében az énfelnagyítás preferenciát élvez, mely a felelős gondolkodásukat és ezzel együtt CSR-központú vállalati gyakorlatukat is negatívan befolyásolja (Szabó-Benedek, 2014).

- × **H3:** *Az Y generációs szegmensbe tartozó vállalatvezetők értékvilágában az önmeghaladás érték megjelenése preferenciát élvez az énfelnagyítással szemben.*
- × **H3a:** *Az Y generáció önmeghaladást preferáló értékszemlélete modern, CSR-központú vállalatiirányítási teljesítményel párosul.*

Következtetések, javaslatok

A vizsgálat eredményei alapján sikerült választ kapni a kutatás célkitűzéseire, mely sok más korábbi kutatáshoz hasonlóan szignifikáns módon igazolta a személyiségben mélyen gyökerező egyéni értékek és a felelős vállalatiirányítás közötti összefüggést. Valamennyi érték részletes vizsgálata a teljes mintára vonatkoztatva az önmeghaladás érték kiemelkedő fontosságát hangsúlyozta, ám a vállalatvezetők generációs szegmentálása és az említett csoportok preferenciavizsgálata nem minden szegmens tekintetében validálta ezt a megállapítást.

Jóllehet az Y generációs szegmens tagjai a legkisebb vállalatvezetői csoportot képezték a mintában, mégis, az értékeikben rejlő egyoldalú elkötelezettségük és domináns önközpontú gondolkodásuk miatt, a felelős vállalatiirányítás szempontjából a legnagyobb figyelmet érdemlő szegmens, mert nehezen orientálhatók.

Ők képezik és alapozzák meg a jövő generáció vállalatvezetői szemléletét, mely jelen kutatás alapján CSR-szempontból nem túl biztató.

Fiatal koruk ellenére gondolkodásuk megkövült, környezeti és társadalmi szemléletet egyáltalán nem követ, mely alapvetően individuális értékeiből fakad.

Nem kívánnak mindent beáldozni a közjó érdekében, hogy aztán egészségükkel és boldogságukkal fizessenek érte.

A társadalom mindenhatósága helyett az egyéni érdekeiket helyezik előtérbe, s ez értékpreferenciájukban is megmutatkozik. Sokkal fontosabb számukra a jelen, az élet élvezete, amit hedonista értékdominanciájuk is jól mutat. A hedonista alapérték rövid távú gondolkodásra predesztinálja őket, ami a felelős vállalatiirányítási szemlélet gyökeres ellentéte, így a vállalati társadalmi felelősségvállalás eszközeinek megjelenése egyáltalán nem jellemzi cégvezetői szemléletüket, s ezt a statisztikai vizsgálatok eredményei is igazolták.

Annak ellenére, hogy a boomer és az X generáció sokkal fogékonyabb a felelős vállalatiirányítás iránt, mint a korábban említett Y generáció, mégis, fontos feladatnak tartom számukra is a téma iránti érdeklődés felkeltését és a generációs vállalatvezetői csoportok orientálását, tájékoztatását, melyben az önkormányzatok és kamarák mellett az oktatás is nagy szerepet kapna.

Hivatkozott források

- [1.] Angyal, Á. (2009): Vállalatok társadalmi felelőssége. Műhelytanulmány (working paper). Vállalatgazdaságtan Intézet, Budapest. p. 78.
- [2.] Agle, B. R. – Caldwell, C. B. (1999). Understanding Research on Values in Business. *Business and Society* 38. No.: 3, pp.: 326–387.
- [3.] Carroll, A. B. (1999): Corporate social responsibility: Evolution of a definitional construct. *Business and Society*, 38 (3) pp. 268-95.

-
- [4.] Chell, E.; Haworth, Brearley, Sally A. (1991): The entrepreneurial personality: Concepts, cases and categories. London: Routledge.
- [5.] Császár M. – Horváth G. K. Gergely (2010): Lélek, érték, stratégia: A vállalkozói lét alapidimenzióiról. Budapest: HÉTFA Kutatóintézet. p. 28.
- [6.] Dietz, T., L. – Kalof, P. – Stern C. (2002): Gender, Values, and Environmentalism. *SocialScience Quarterly*, 83 (1), pp. 353-364.
- [7.] Füstös, L. (2011) Európa értékrendszere: Magyarország értéktere – Európa értéktere. In: Füstös L. – Guba L. (szerk.): A változó értékrendszer 2011/1. Budapest: MTA PTI – MTA SZKI
- [8.] Halter, M.V. – Arruda, M.C.C. (2009): Inverting the Pyramid of Values? Trend sin Less-Developed Contries. *Journal of Business Ethics* 90 pp.: 267-275.
- [9.] Karp, D.G. (1996): Values and their effect on pro-environmental behavior. *Environment and Behavior* 28 pp.:111-133
- [10.] Kissné András K. (2014): Generációk, munkaerőpiac és motiváció. Napi HR
- [11.] <http://www.ohe.hu/hrmagazin/cikkek/generaciok-munkaeropiac-es-a-motivacio-kerdesei-a-21-szazadban>
- [12.] Norlund, A. M. – Garvill, J. (2002): Value structures behind proenvironmental behavior - *Environment and Behavior*, Vol. 34. No. 6. November, 740-756. old.
- [13.] Rotter, J. B. (1966): Generalised expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological monographs: general and applied* 80. No.:1. pp.: 26-28.
- [14.] Schultz, P. W. – Zelezny, L. (1999): Values as Predictors of Environmental Attitudes: Evidence for Consistency across 14 Countries, *Journal of Environmental Psychology* 19, pp.:255–265.
- [15.] Stern, P. C. – Dietz, T. (1994): A value basis of environmental concern. *Journal of Social Issues* 50. No.:3. pp.: 65–84.
- [16.] Stern, P. C. – Dietz, T. – Kalof, L. – Guagnano, G. A. (1995): Values, beliefs, and pro-environmentalaction: Attitude formation toward emergent attitude object. *Journal of AppliedSocial Psychology*, 25. pp.: 1611–1636.
- [17.] Straughan, R. D. – Roberts, J. A. (1999), “Environmental Segmentation Alternatives: a Look at Green Consumer Behavior in the New Millennium”, *Journal of Consumer Marketing*, 16. (6) p. 558-575.
- [18.] Schumpeter, J. A. (1980): A gazdasági fejlődés elmélete: Vizsgálódás a vállalkozói profitról, a tőkéről, a hitelről, a kamatról és a konjunktúraciklusról. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- [19.] Schwartz, S.H. (2001): A Proposal for Measuring Value Orientations across Nations.
- [20.] Szabó-Benedek A. (2014): A CSR-gyakorlat vizsgálata a vállalatvezetői értékek és attitűdök tükrében. PhD értekezés Gödöllő 2014. p.: 253.
- [21.] Tari A. (2010): Y generáció. Jaffa Kiadó és Kereskedelmi KFT. Budapest.

Benedek Andrea PhD

tanársegéd

Károly Róbert Főiskola,

Üzleti Tudományok Intézete

abenedek@karolyrobert.hu

AZ INTÉZMÉNYEK SZEREPE A MŰKÖDŐTŐKE-ÁRAMLÁS FÖLDRAJZI ELOSZLÁSÁBAN

BÉNYEI ZSUZSANNA

Összefoglalás

Számos tanulmány vizsgálja a működőtőke-befektetések (FDI) irányát meghatározó tényezőket. Ennek egyik oka az FDI áramlás nagy nagymértékű növekedése a hetvenes évektől kezdve. Azonban az utóbbi években változás figyelhető meg a tőkeáramlás földrajzi eloszlásában. Míg a kilencvenes évek elején a fejlett országokba áramlott a működőtőke közel hetven százaléká, mára ez az arány kevesebb, mint negyven százalék. Felmerül a kérdés, hogy vajon ezek a változó trendek leírhatóak-e az FDI áramlás hagyományos elméleteivel. A hagyományos elméletek mellett egyre inkább elterjedté válik az intézmények vizsgálata. Tanulmányom célja, hogy bemutassam az intézményi tényezők milyen módon befolyásolhatják a befektetők telephely választási döntéseit, mennyire összeegyeztethető ez az intézményi irodalom a korábbi elméletek következtetéseivel.

Kulcsszavak: működőtőke-áramlás, intézményi közgazdaságtan, jogi intézmények, politikai intézmények, informális intézmények

JEL: E02, F21

Institutions and Foreign Direct Investment Flows

Abstract

A number of studies have dealt with the determinants of foreign direct investments (FDI). The reason of this growing interest is that FDI flows have grown almost constantly since the seventies. However, recently there has been a changing trend. While in the 90s, 70 % of the flows went to developed countries, today it is only 40%. One can also observe an increasing role of developing countries. The question is that this change can be explained based on the traditional FDI theories. The answer is that we need new theories too. Institutional economics can help us to understand this changing trend. Institutions can be seen as an immobile location advantage, which can determine FDI flows. The object of this study is to demonstrate the growing importance of institutions in investment decisions.

Keywords: foreign direct investment, institutional economics, legal institutions, political institutions, informal institutions

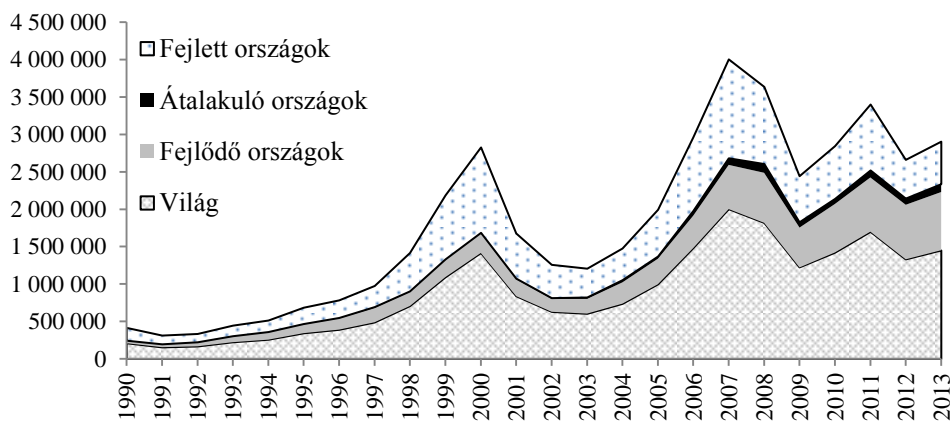
JEL: E02, F21

Bevezetés

Közvetlen külföldi befektetésnek minősül az a hosszú távú befektetés, amely az egyik országban működő vállalatban tartós érdekeltséget és ellenőrzést biztosít egy másik országban működő vállalat számára. Ez a tartós részesedés akkor működőtőke-befektetés, ha meghaladja 10 %-os tulajdoni arányt (KATONA, 2007). A külföldi működőtőke-befektetések (FDI) rohamos növekedését a világ globalizálódásának egyik

mutatójaként tartják számon. Ha megvizsgáljuk a tőkeáramlás hosszútávú adatait, számos érdekes tényezőre figyelhetünk fel (UNCTADSTAT, 2015). Az elemzések azt mutatják, hogy az FDI áramlás a hetvenes évektől indult növekedésnek. Ennek köszönhetően, azóta számos tanulmány született, mely a tőkeáramlás motivációit és hatásait vizsgálta. Láthatjuk továbbá, hogy a működőtőke-áramlás szoros kapcsolatban van a világgazdasági folyamatokkal, hiszen volumene folyamatosan követi a gazdasági ingadozásokat.

Két nagyobb visszaesés figyelhető meg: az első 2000-es évek elején, amikor a világon szinte mindenhol gazdasági lassulás volt jellemző, a második 2007 után, az akkor elterjedő világgazdasági válság következményeként. Ami ennél is érdekesebb képet mutat, az a tőkeáramlás földrajzi eloszlása (1. ábra). Míg a kilencvenes évek elején a fejlett országokba áramlott a működőtőke közel hetven százaléka, mára ez az arány kevesebb, mint negyven százalék. Főként a 2000-es évektől indult meg az arányok változása. Felmerül a kérdés, hogy vajon ezek a változó trendek leírhatóak-e az FDI áramlás hagyományos elméleteivel.

1. ábra: Külföldi működőtőke-beruházások földrajzi eloszlása 1990-2013 (Millió USD)

Forrás: UNCTADstat (2015)

Tanulmányomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen egyéb elméletek magyarázhatják a működőtőke-áramlás trendjében történő változásokat. Kiemelten vizsgálom az intézményi közgazdaságtan elméleteit, azt, hogy milyen intézmények, és milyen irányban befolyásolhatják a tőkeáramlást. Az intézményeken belül meg kell fontos megkülönböztetni a formális és az informális intézmények hatását, elsősorban azért, mert utóbbi igen nehezen változtatható, így hosszútávon befolyásolja egy ország fejlődési lehetőségeit. Céлом, hogy a témában folytatott fontosabb empirikus kutatásokat összegezzem, hogy egy átfogó képet kaphassunk az intézmények növekvő szerepéről.

Irodalmi áttekintés

Erdey (2004) a működőtőke-áramlás felgyorsulásának okait a következő öt pontban foglalja össze: a vállalat-specifikus erőforrások nemzetközi mobilitásának megindulása, a

nemzetközi tranzakciók jelentőségének növekedése, szállítási és kommunikációs költségek csökkenése, a helyhez kötött eszközök szerepének növekedése, átfogó kereskedelmi, pénz- és tőkepiaci liberalizáció. Ez alapján megállapítható, hogy változó gazdasági környezetben a tőkeáramlás földrajzi eloszlásában a távolság szerepe már kevésbé jelentős, hiszen az ehhez kapcsolódó költségek egyre csökkennek. Az öt tényező közül jelen tanulmány témája szempontjából kiemelten fontos a helyhez kötött (helyspecifikus) tulajdonságok szerepének növekedése, hiszen ez nagymértékben befolyásolja egy vállalt befektetési döntését. Ezen előnyök szerepét emeli ki Dunning eklektikus elmélete (OLI paradigma) is. A széles körben alkalmazott és elfogadott modell kimondja, hogy a stratégiai előny, mely szükséges a működőtőke-befektetés létrejöttéhez három forrásból származhat: a befektetéshez rendelkezni kell tulajdonspecifikus (O), helyspecifikus (L) és internalizációs (I) előnnyel (SZANYI, 1997). *Dunning (2001)* szerint bármely tényező lehet lokális előny, mely hatással van egy új termelési egység létrehozásának profitalibilitására a befogadó országban.

Hagyományos helyspecifikus előnyök

A hagyományos tőkevonzó tényezők közül kiemelhető a befogadó ország piacának mérete és növekedése. A korai években a működőtőke befektetések egyik fő motivációja a kereskedelmi korlátok elkerülése volt. Számos országban alkalmaztak protekcionista intézkedéseket, melyek akadályozták az adott országba való exportot, így egyre elterjedtebbé vált az úgynevezett „vámelkerülő” befektetés. Így a vállalat megjelenhetett az adott ország piacán, anélkül, hogy exportálnia kellett volna (BLONIGEN, 2005). Ebben a helyzetben, elsősorban a piac mérete lehetett annyira vonzó tényező, hogy a váموkat megkerülve mégis a piacra kerüljön a vállalat. Így a piac nagysága a kezdetektől fogva fontos meghatározója annak, hogy milyen országokba áramlik a működőtőke, bár jelentősége egyre csökken (NUNNENKAMP, 2002). Ennek egyik oka a megnyilvánuló globalizációs folyamatokra vezethető vissza, hiszen az utóbbi évtizedekben végbement a legtöbb országban a kereskedelem nagyfokú liberalizációja.

Ezzel egy időben, a növekvő tőkeáramlás hatására, az országok egyre inkább kezdték felismerni az FDI pozitív hatásait. A befogadó országban a tőkebeáramlás hatására bővíthetnek a finanszírozási források, javulhat az ország nemzetközi kereskedelmi pozíciója, nőhet a foglalkoztatottság és a befektetés elősegítheti a gazdasági fejlődést. Ez utóbbihoz hozzájárul, hogy a betelepülő vállalat a beszállítói és a hazai vállalatok között is élénkítheti a versenyt, mely hatékonyabb termelésre ösztönöz. Legfontosabb hatása azonban a technológia átadásában lehet, azonban ehhez már a befogadó országnak megfelelő adottságokkal kell rendelkeznie (KATONA, 2007).

A befektetők célja, hogy a saját mobil eszközeiket megpróbálják a lehető leghatékonyabban kombinálni az adott ország immobil tényezőivel (NUNNENKAMP, 2002). A vállalatok a befektetési környezetet értékelik, ezért kell valami, ami az adott országot kiemeli a többi lehetséges célország közül, például egyre fontosabbá vált az ország infrastruktúrájának minősége, a humántőke fejlettsége. Azonban ezen tényezők mellett egyre jelentősebb lett az ország makropolitikája is.

Dunning (1993) szerint a tőkebefektetések négy motivációját különíthetjük el: erőforrásszerző (pl. természeti erőforrások, munkaerő), piacorientált (pl. piac mérete, partnerek követése), hatékonyságnövelő (pl. tényező-ellátottság különbségei) és

stratégiai előnyszerző (hosszútávú célok érdekében). Megállapítható, hogy a kilencvenes évekre a piac és erőforrásszerző befektetések jelentősége csökkent, és egyre inkább a hatékonyságbeli különbségekre koncentrálnak a vállalatok (DUNNING, 2001). Erre a következtetésre jut Nunnenkamp (2002) is, aki összefoglalta a motivációs tényezőkkel foglalkozó irodalmakat a kilencvenes évekből, és megállapította, hogy a korai években a befektetések fontos alapja például a piac mérete, azonban az idő előrehaladtával ezen tényezők fontossága csökkent.

Az intézményi fejlettség, mint helyspecifikus előny

Az intézmények emberek által létrehozott korlátok, melyek a politikai, gazdasági és társadalmi interakciókat formálják. A többi korláttal együtt alakítják ki a választási lehetőségeket, így meghatározzák a tranzakciós és termelési költségeket így a profitabilitást és a kapcsolatok kivitelezhetőségét a gazdasági tevékenység során. Az intézmények biztosítják a gazdasági ösztönzési struktúráját, alakítják a gazdasági változás irányát (NORTH, 1993). Az új intézményi közgazdaságtan szerint az intézményeknek három fő funkciójuk van: visszaszorítják a tranzakciós költségeket, megfogalmazzák és betartatják a tulajdonjogi szabályokat, valamint meghatározzák a verseny szintjét azzal, hogy definiálják a piacra lépés szabályait (DUMLUDAG ET AL, 2005:5).

Megvizsgálva Dunning korábban említett eklektikus elméletét (OLI), az látható, hogy az intézmények a három előny közül mindegyikben megjelenhetnek, tehát egyértelműen szerepet játszanak a nemzetközi tevékenység terjedésében (DUNNING-LUNDAN, 2008). Az internalizációs előny mikro-, vállalati szintű elemzést igényel. Létezhetnek hatékony szervezeti formák, olyanok, amelyek képesek a külföldi terjeszkedésre. A tulajdonosi előnyt meghatározó intézményeket összefoglalóan Dunning-Lundan (2008) szervezeti kultúrának (corporate culture) nevezi. Ez lehet K+F funkcióból vagy akár hálózati szövetségekből adódó is. Ide tartozik minden intézményi struktúra, ami speciálisan jellemző a vállalatra. Ami pedig a leginkább egyértelmű, az az intézmények befektetési hely kiválasztásában betöltött szerepe, hiszen az intézményrendszer olyan immobil tényező, mely befolyásolja a vállalatok működésének kereteit, a tranzakciós, működési és innovációs költségeit. Ezen túl meghatározhatja a piacra való belépés, a piacon való túlélés, és az esetleges külföldi terjeszkedés lehetőségeit. (BEVAN et al, 2004). Emellett a megfelelően működő intézmények csökkentik a kormányok opportunistá viselkedésének lehetőségeit, megmutatják az országok elkötelezettségét a koordináció és végrehajtás tökéletesítése felé (MUDAMBI-NAVARRA, 2002). Az intézményrendszer követően is hat a működőtőke beáramlásra, hiszen a rossz intézmények rossz infrastruktúrát eredményezhetnek, mely jelentős akadály lehet a tőke beáramlása előtt (BLONIGEN, 2005).

A tőkeáramlás földrajzi eloszlása szempontjából három fő ország csoport emelhető ki: fejlődő, átalakuló és fejlett országok. A fejlődő országok esetében kiemelten fontos lehet a működőtőke bevonása, hisz ezáltal bekapcsolódhatnak a világpiaci folyamatokba, mely megeremtheti felzárkózásuk alapját. A működőtőke áramlási adatok azt jelzik, hogy továbbra is nagyon elmaradott Afrika területe, illetve nagyon előkelő helyen van a tőkeáramlás szempontjából Dél-Ázsia néhány országa (UNCTADSTAT, 2015).

Az átalakuló országok a korábbi szocialista tulajdoni rendszer felől mozdulnak el a magántulajdon elterjedése felé, valamint a tervgazdaság és a központi irányítás felől a piaci allokáció felé. Ezen országok vizsgálata különösen érdekes terepet nyújt az intézményi közgazdaságtan kutatói számára, hiszen intézményrendszerük a kilencvenes évek alatt teljesen átalakult. Az évtized elején jellemező volt ezekre az államokra az átláthatatlan jogi rendszer és szabályozási keret, a gyenge intézmények és a magas korrupció nagymértékben emelte a tranzakciós költségeket (BEVAN et al, 2004). A fejlett országok vizsgálata azt mutatja, hogy a működőtőke kiáramlás nagy része ezekből az országokból történik, illetve fogadó országként is hagyományosan nagy szerepük van (UNCTADSTAT, 2015).

Számos empirikus vizsgálat született az utóbbi években, mely megpróbálta bemutatni az intézmények és a korábbi, hagyományos elméletek változó szerepét a működőtőke-áramlás tekintetében. (1. táblázat)

1. táblázat: A működőtőke-áramlást meghatározó tényezők

Hagyományos FDI elméletekhez kapcsolódó mutatók	Makropolitikai változók	Intézményi változók
pl.: Piac mérete (GDP/fő, GNP/fő) Infrastruktúra fejlettsége (úthálózat, telefonvezetékek hossza) Humán tőke minősége (olvasni tudók száma, iskolázottság)	pl: Fiskális politika (Pl. költségvetési hiány, adózás mértéke) Monetáris politika (infláció nagysága) Kereskedelem politika (külkereskedelem a GDP %-ban, vámok, kvóták nagysága)	a) Politikai változók: Politikai stabilitás, demokrácia (demokratikus elszámoltathatóság), kormányzati beavatkozás szintje és hatékonysága
		b) Vállalatok működését közvetlenül befolyásoló (szabályozási) változók: Bürokrácia minősége, korrupció szintje, különböző szabályozási területek (pl. eü-i előírások, fogyasztóvédelem, munkavédelmi törvények)
		c) Jogrendszerrel kapcsolatos változók: Tulajdonjog védelme, szerződések kikényszeríthetősége, jogállamiság erőssége, bíróság szerepének tisztázása, jogrendszer kiterjedése és hatékonysága, közrend védelme

Forrás: saját összeállítás (BEVAN et al 2004, BUSSE-HEFEKER 2007, DUMLUDAG et al 2005, KINOSHITA-CAMPOS 2003, MUDAMBI-NAVARRA 2002)

A működőtőke beáramlást a piac mérete (ehhez használt mutató a GDP/fő, GNP) az infrastruktúra fejlettsége (úthálózat hossza, telefonvezetékek), az ország általános fejlettsége, jövőbeni kilátásai (GDP növekedése), humán tőke minősége (HDI, olvasni tudók száma) illetve a munkaerő költsége (reálbérek) határozza meg a klasszikus elméletek szerint. Ezek a mutatók kétféleképpen szerepelnek a vizsgálatokban. A

konkrétan az intézményekkel foglalkozó tanulmányok között kontroll változóként tekintenek a hagyományos elméletek mutatóira. Ennek oka, hogy azok a tanulmányok, melyek az intézményekre helyezik a hangsúlyt, megpróbálják kiszűrni az egyéb tényezők, így a piac méretének hatását. Egyes tanulmányok viszont a működőtőke-áramlás modellezésében magyarázó változóként használják ezeket a mutatókat, hogy bemutassák, más független változókkal – például intézmények – együtt, milyen magyarázó hatással bírnak.

A vizsgált adatok másik fontos csoportját a makropolitikai változók alkotják. Ebbe a csoportba elsősorban a kormányzati intézkedések és a kormányzati politikák, fiskális, monetáris, kereskedelempolitikák tartoznak, melyek mérésére, minőségének meghatározására az infláció nagyságát (monetáris politika), a költségvetési hiányt, az adózás mértékét (fiskális politika), a kereskedelem és tőkeáramlás liberalizáltságát (külkereskedelem a GDP százalékában, vámok illetve kvóták nagysága), használták. Az említett makropolitikai változókat a hagyományos modellek mutatóihoz képest könnyebb változtatni, a beavatkozás tehát a működőtőke bevonása érdekében egyszerűbb lehet ezeken a területeken.

A harmadik csoportot képezik az intézményi változók, melyek szintén igen változatosak. Bloningen (2005) szerint a szerepük kétségkívül fontos, azonban számos nehézséggel kell szembenéznünk a vizsgálatuk során. Felmerül a kérdés, hogy hogyan mérhető az intézményi fejlettség. A vizsgált tanulmányok leggyakrabban egy kompozit mutatót képeztek, melyet elneveztek „intézményi fejlettség” mutatónak, így az eredményei attól függően változhatnak, hogy milyen adatokat vettek bele a kompozit mutatóba. Ezzel az országok közötti összehasonlítás is megkérdőjeleződhet. Ezért érdemes külön csoportosítva is megvizsgálnunk az intézményeket. A tanulmányok alapján, három fő csoport különíthető el: politikai változók, a vállalatok működését meghatározó (szabályozási), illetve jogrendszerrel kapcsolatos változók.

A korai években, az első vizsgálatokban, még a politikai változókon volt a hangsúly, elsősorban a politikai stabilitás, a demokrácia (demokratikus elszámoltathatóság), a kormányzati beavatkozás szintje és hatékonysága a kiemelhető. Ilyen mutatónak számítanak a Freedom House indexei (politikai jogok, polgári jogok, sajtószabadság) (POURNARAKIS-VARSAKELIS, 2004). Az országba betelepülő vállalatok számára ezek fontos tényezők lehetnek, hiszen meghatározzák a működésük kereteit, azt, hogy mennyire számíthatnak váratlan kormányzati lépésekre, esetleges belső konfliktusokra. A második csoport, melybe a vállalatok működését közvetlenebbül meghatározó mutatók sorolhatók. A működés és az alapítás költségeit határozza meg a bürokrácia minősége, a korrupció szintje, a különböző szabályozási területek erőssége (eü-i előírások, fogyasztóvédelem, munka jogi törvények), az ügyintézés hatékonysága. Ezekhez a mutatókhoz jó támpontot adhat a Világbank Doing Business adatbázisa. Ide sorolhatók a Kaufmann és munkatársai (1999) által megalkotott indexek, melyek a kormányzat viselkedésének hatékonyságát mérik. Hat mutató különíthető el: szabályozási korlátok, elszámoltathatóság, kormányzat hatékonysága, politikai instabilitás, korrupció hiánya, jogállamiság. Még ide sorolható a gazdasági környezetet, a pénzügyi rendszer és a magánszféra fejlettségét is.

Az utolsó csoport – talán az egyik legfontosabb – a jogrendszer fejlettsége. Itt elsőként fontos kiemelni a tulajdonjogok védelmét, hiszen a befektetők nem fognak egy olyan

országot választani, ahol fennáll a veszélye a tulajdonuk kisajátításának, ahol nem tisztázott a szerződések végrehajtása. Tehát fontos a jogállamiság erőssége, a bíróság szerepének tisztázása, a szerződések kikényszeríthetősége, a viták megoldásának hatékonysága, a jogrendszer kiterjedése és hatékonysága, a közrend védelme.

Az informális intézmények szerepe

Egy kevésbé kutatott téma az informális intézmények és a működőtőke-áramlás kapcsolata. Csupán néhány empirikus vizsgálat történt ezen a területen, de ezek alapján megállapíthatjuk, hogy az informális intézmények kétféle módon hatnak a működőtőke beáramlásra. Egyrészt befolyásolják a formális intézményeket, így e módon közvetetten, valamint közvetlenül is megnyilvánulhat a hatásuk (HELMKE-LEVITSKY, 2003, HITT-FRANKLIN-ZHU, 2006, KOGUT-SINGH, 2003, SEYOUM, 2011, TABELLINI, 2005).

Seyoum (2011) definiálása szerint az informális intézmények a társadalom által elfogadott értékek, melyek általában íratlanok. Elsősorban abban különböznek a formálisaktól, hogy a terjedésük és kikényszeríthetőségük kívül esik a hivatalos csatornákon. Míg a formális intézmények centralizáltan jelennek meg, addig az informálisak az emberek közötti kapcsolatokban (WILLIAMSON, 2009). Szerepük nagyon fontos, mivel egyfajta korlátot képeznek az írott szabályoknak. Azok csak akkor lehetnek hatékonyak, ha megfelelően illeszkednek, beágyazódnak az informális környezetbe.

Összegzés

Az eddigiek alapján belátható, hogy az intézmények fontos szerepet játszhatnak a működőtőke vonzása szempontjából. Minden tanulmány erős pozitív kapcsolatot talált az intézmények fejlettsége és a beáramló működőtőke között. Azonban, a kérdés továbbra is fennáll, hogy vajon a földrajzi eloszlásban mutatkozó változó trendeket is magyarázzák-e. A vizsgált tanulmányok empirikus eredményei erre engednek következtetni. Több tanulmány is kiemelte, hogy a külpiazi liberalizációnak van a legerősebb kapcsolata a tőkebeáramlással (BEVAN et al, 2004, KINOSHITA-CAMPOS, 2003, BUSSE-HEFEKER, 2007). Ez azt jelenti, hogy egy ország minél inkább nyitottabb, annál több tőkét vonz. A fenti állítás azt mutatja, hogy a „vámelkerülő” FDI jelentősége csökken, és emellett azt a hipotézist is alátámasztja, hogy a piac mérete már nem elsődleges, tehát a hagyományos elméletek jelentősége egyre csökken. Egy befektető már nem csak a befogadó országban, hanem a szomszédos országokban is megjelenhet. Fontos megállapítás, hogy a hagyományos elméletek csökkenő szerepét egyre inkább az intézményi mutatók veszik át. Azért fontos kiemelni, hogy a makropolitikának továbbra is erős hatása van, hiszen a hatékonyság kihat akár az intézmények minőségére is (AZAM et al, 2011). Az intézményi változókon belül legfontosabbnak a tulajdonjogok védelmét találták, de fontos emellett még a szerződések kikényszeríthetősége és a kormányzat stabilitása.

Összességében elmondható, hogy a tőkeáramlás földrajzi eloszlásában az utóbbi évtizedekben változó trendek mutatkoznak meg. A vizsgált tanulmányok alapján ez részben magyarázható a befektetők motivációinak változásával. A működőtőke-áramlás korai éveiben, a hagyományos elméletek megfelelő magyarázóerővel bírtak, azonban mostanában ez a hatás nem egyértelmű. Ezért a tőkeáramlással foglalkozó kutatók újabb

és újabb motivációs tényezők után kutattak. Egy lehetséges út az intézményi közgazdaságtan elmélete lehet. A vállalatok számára nem elég mára, hogy egy nagyobb piacra bekerüljenek, fontossá vált, hogy onnan hatékonyan és nyitottan tudjanak működni. Mivel az intézmények nagymértékben meghatározzák az adott országban működő vállalatok költségeit, és működési lehetőségeit, egyértelmű, hogy a külföldi befektetőket is befolyásolják. A fejlődő országok intézményrendszerének javulása ezáltal hozzájárulhat, hogy egyre vonzóbb célpontot jelentenek a működőtőke-áramlás szempontjából. A vizsgált tanulmányok is azt állítást támasztják alá, hogy a hagyományos tőkevonzó tényezők szerepe egyre csökken, míg az intézmények egyre fontosabbá válnak.

Hivatkozott források

- [1.] Azam, M. - Khan, H. - Hunjra, I. - Ahmand, M. (2011): „Institutional and Macro Economic Policy Factors on Foreign Direct Investment: South Asian Countries Case” *African Journal of Business Management* 5. (11) pp. 4306-4313
- [2.] Bevan, A. - Estrin, S. - Meyer, K. (2004): *Foreign Investment Location and Institutional Development in Transition Economics*. *International Business Review*, Elsevier, 13. (1) pp. 43-64.
- [3.] Busse, M - Hefeker, C. (2007): „Political Risk, Institutions and Foreign Direct Investment” *European Journal of Political Economy* 23. (2) pp. 397-415.
- [4.] Blonigen, B. A. (2005): A review of the empirical literature on FDI determinants. *Atlantic Economic Journal*, 33. (12) pp. 383-403.
- [5.] Duumludag, D. - Saridogan, E. - Kurt, S. (2005): *Determinants of Foreign Direct Investment: an Institutional Approach*. Working paper. http://www.ekh.lu.se/ehes/paper/devrim_duumludag_EHES2007_paper.pdf
- [6.] Dunning, J. H. (1993): *Multinational enterprises and the global economy*. Wokingham, Addison-Wesley, pp. 687.
- [7.] Dunning, J. (2001): *The Eclectic (OLI) Paradigm of International Production: Past, Present and Future*. *International Journal of the Economic of Business*, 8. (2) pp. 173-190.
- [8.] Dunning, J. – Lundan, S. M. (2008): „Institutions and the OLI paradigm of the multinational enterprise” *Asian Pacific Journal of Management* 25. (4) pp. 573-593.
- [9.] Erdey L. (2004): A működőtőke-áramlás a telephelyválasztás elméletének tükrében. *Közgazdasági Szemle*, 51. évf., 5. sz., 472-494. o.
- [10.] Helmke, G. – Levitsky, S. (2003): *Informal institutions and comparative politics: a research agenda*. Kellogg Institute for International Studies, Working Paper No. 307. <http://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/307.pdf>
- [11.] Hitt, M. A. – Franklin, V. – Zhu, H. (2006): *Culture, Institutions and international Strategy*. *Journal of International Management*, 12. (2) pp. 222-234.
- [12.] Katona K. (2007): *Vonzások és választások a tőkepiacon. A külföldi működőtőke-befektetések elmélete és szerepe a magyarországi gazdasági átalakulásban*. Budapest, Gondolat Kiadó, 244. o.
- [13.] Kaufmann, D. – Kraay, A. – Zoido-Lobaton, P. (1999): „Aggregating Governance Indicators” *Policy Research Working Paper*. World Bank
- [14.] Kogut, B. – Singh, H.(1988): *The effect of national culture on the choice of entry mode*. *Journal of International Business Studies*. 19. (3) pp. 411-432.
- [15.] Kinoshita, Y. – Campos, N. F. (2003): „Why does FDI Go Where it Goes? Nes Evidence from the Transition Economies” *IMF Working Papers* No. 03/228.

-
- [16.] Mudambi, R. – Navarra, P. (2002): „Institutions and Internation Business: a Theoretical Overview” *International Business Review* 11. (6) pp. 635-646.
- [17.] North, D. C. (1990): *Institutions, Institutional Change and Economical Perfornce*. Cambrige: Cambrige University Press.
- [18.] Nunnenkamp, P. (2002): *Determinants of FDI in developing countries: has globalization changed the rules of the game?* Kiel Working Paper No. 1122.
<http://www.econstor.eu/bitstream/10419/2797/1/352635657.pdf>
- [19.] Pournarakis, M. - Varsakelis, N (2004): „Institutions, internalization and FDI the case of economies in transition” *Transnational Corporations* 13. (2) pp. 77-94.
- [20.] Seyoum, B. (2011): *Informal Institutions and Foreign Direct Investment*. *Journal of Economic Issues*, 45. (4) pp. 917-941.
- [21.] Tabellini, G. (2005): *Culture and Institutions: Economic Development int he Regions of Europe*. CESinfo Working Paper No. 1492.
- [22.] UNCTADstat (2015): *Inward and outward foreign direct investment flows*. United Nations.
<http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88>
Letöltés ideje: 2015. február 10.
- [23.] Williamson, C. R. (2009): *Informal Institutions Rule: Institutional Arrangements and economic performance*. *Public Choice*, 139. (3) pp. 71-387.

Szerző:**Bényei Zsuzsanna**

egyetemi tanársegéd

Debreceni Egyetem

Gazdaságtudományi Kar

benyei.zsuzsanna@econ.unideb.hu

A JAVASLATI RENDSZEREK JÓ GYAKORLATA A FOLYAMATFEJLESZTÉSBEN

CSAPÓ LÁSZLÓ ATTILA
BORBÉLY ANDRÁS

Összefoglalás

Napjainkban a Lean menedzsment egy nagyon elterjedt és közkezdvelt fogalomná vált, viszont nagyon kevesen értnek hozzá igazán! A Lean menedzsment nem egy cél, hanem egy eszköz, mellyel folyamataink hatékonyabbá válhatnak azáltal, hogy a veszteségek kivonásra kerülnek. A Lean egy nagyon összetett, sokrétű és a vállalat valamennyi területét érintő filozófia. Jelen tanulmány célja bemutatni, hogy hogyan lehet segítségül hívni egy jól működő javaslati rendszert a Lean menedzsment eszközeihez, illetve hogyan lehet ezt is a vállalat javaira fordítani. Az olvasó betekintést nyerhet az információ, az innováció és az ismeret által nyújtott lehetőségek tárházába is, amely a hatékony folyamatok eredményeit képes tovább növelni.

A tanulmány röviden bemutatja, hogy egy kereskedelmi bank milyen javaslati rendszert dolgozott ki, és ezek alapján milyen statisztikák készíthetők a témában, továbbá ezen adatok, információk elemzésével milyen további következtetések vonhatóak le az emberi erőforrás és a Lean menedzsment nélkülözhetetlen együttélése során! Jelen tanulmány alapján megállapítható, hogy egy jó javaslati rendszer segítségével kiválaszthatóak azok a személyek, akik egy Lean team vezetőivé válhatnak, továbbá kijelölhetőek azok a területek is, amelyek egy Lean fejlesztés mintaterületéül szolgálhatnak egy fókuszált fejlesztés alkalmával.

Kulcsszavak: lean, menedzsment, folyamatfejlesztés, best practice, információ

JEL: O31

Importance of brainstorming in process improvements

Abstract

Even though lean management is a widely used concept these days, only few are competent in it. Lean management is not the aim of process effectiveness, but a tool which enables loss subtraction. It is a complex and diverse philosophy that affects all segments of a company. The purpose of this paper is to prove how effective brainstorming supports lean management and how companies can benefit from it. Information, knowledge and innovation will further increase process effectiveness.

This paper demonstrates the brainstorming system implemented by a commercial bank, and includes the statistics built on their example. Analyzing this data led us to different included conclusions on the importance of practicing lean management and benefiting from human resources simultaneously. With the help of this paper we are going to prove that a well-working brainstorming system will not only support selection of future lean managers but also locates business areas that are to be used as basis of lean development.

Keywords: lean, management, process improvement, best practice, information

JEL: O31

Bevezetés

A jelenkor aktuális kihívása a legtöbb vállalat irányába az, hogy egyre kevesebb erőforrásból tudjon egyre több hozzáadott értéket előállítani. Ennek az egyik eszköze lehet az innováció, amely mára már nem csak a versenyelőny kivívásának egyik tényezője. A folyamatos innováció az igazán versenyképes vállalatok meghatározó eszköze. Mára bizonyítottá vált, hogy a jó ötletek bárhol fellelhetők egy cég környezetében. Bárki szolgálhat hasznos ötletekkel – legyen az vásárló, beszállító, vagy dolgozó (Girard, 2010). Éppen ezért válik napjainkra egyre fontosabbá egy egész szervezetre kiterjedő minőség-filozófia kialakítása.

Számos hazai és nemzetközi cég elemzéséből látható, hogy egyedül a jó ötlet nem elegendő a sikerhez, mivel a megfelelő stratégia, döntéshozatal, és a strukturált gondolkodás jelentősen növeli a siker lehetőségét (Kozma-Gyenge, 2015; Collins 2005). A lean menedzsment és az ötletkihasználás kérdéskörének kapcsolata meglátásunk szerint abban valósul meg, hogy a lean menedzsment szolgáltatja az ötletkihasználás ideális állapotának kialakulásához szükséges, teljes szervezetre kiterjedő filozófiai és módszertani alapot. Mivel a szervezeten belüli ötletkihasználás sikeressége nagy mértékben függ a szervezetben működő egyénektől, ezért fontos az ötletkihasználás témakörének emberi erőforrás menedzsment szemszögéből történő megközelítése is. Munkánk során szeretnénk a meglévő és lehetséges kapcsolati szálakat feltárni, illetve előre jelezni az innováció, a Lean menedzsment, valamint az emberi erőforrás menedzsment területei között.

Szakirodalmi áttekintés

A Lean termelés eredetét a korai 1950-es évek Japánjában kell keresnünk. Chiarini (2012) szerint a termelés ártéltelmezésére a II. világháború utáni Japánban azért volt szükség, mert az ország alapvetően nyersanyag behozatalra szorult, illetve a belső kereslet - hasonlítva a nyugati országokéhoz - sokkal visszafogottabb volt. Az elkövetkező években a jobb minőségű termékek iránti keresletnek is köszönhetően a termelést úgy kellett átalakítani, hogy az a kevesebből jobbat állítson elő. Ugyan a kevesebből több gondolata a Lean menedzsment tárgykörébe tartozó gondolat, de mégis, a Lean leginkább az érték fogalmának értelmezésével érthető meg (Womack-Jones, 2009). Mindig a végfelhasználó dönti el, hogy mi számít értéknek. Akkor beszélhetünk értékről, ha az adott termék az adott időben és áron kielégíti a vevő igényeit. Az értéket a gyártó állítja elő, és a vevő szemében ez a gyártó létezésének oka. A szerzők szerint gyakori hiba, hogy egy cég irányítását a vállalat egészét érintő pénzügyi megfontolások szervezik ahelyett, hogy meghatároznák, mi az érték, amit át kívánnak adni a vevő számára. A szerzők az érték meghatározásának mentén fogalmazzák meg a Lean szemlélet 5 alapelvét. Ezek pedig:

- Value: A termékek értékének meghatározása
- Value stream: A termékek értékfolyamatának beazonosítása
- Flow: Az érték megszakítás nélküli áramlásának biztosítása
- Pull: Húzóelv – A vevői igényeknek, megrendeléseknek megfelelő termelés
- Perfection: Folyamatos törekvés a tökéletesre.

Jelen szerzők műveikben gyakran jelzik, hogy időről időre találkoznak olyan vállalatokkal, ahol a Lean menedzsment egyet jelent az 5 alapelvvel, és a veszteségekkel vívott szélmalomharccal. Liker (2008) megfigyelése szerint például sok vállalat felszínesen veszi csak át a Lean alapelveit. Tehát túlságosan az 5 alapelvre összpontosít,

ahelyett hogy a Lean-re, mint teljes vállalati kultúrát átható rendszerre gondolnának. A Lean szerves részét képezi a folyamatos fejlesztés, ám gyakori, hogy az 5 alapelvet már alkalmazó vállalat bizonyos részei nem vesznek részt a mindennapos fejlesztési folyamatban.

Liker (2008) a Lean-nel kapcsolatos alapelveit négy csoportba sorolta. Ezek alapján megfoghatóvá válik a Lean menedzsment egész szervezetre kiterjedő komplexitása. A szerző jelen alapelvek alkalmazásával a legfontosabb feladatnak a tanuló szervezet felépítését tartja:

- Hosszú távú filozófia. A szervezetben mindenki arra helyezi a hangsúlyt, hogy értéket adjon át a vásárlónak és a társadalomnak. Ez a hosszú távú elgondolás segít kialakítani egy környezethez mindig alkalmazkodni tudó szervezetet.
- Folyamatorientáció. Tapasztalat a saját folyamatok terén, melynek központi eleme az áramlás (flow). Az áramlás célja, hogy értéket adjunk át amellelt, hogy a vállalat a legjobb minőséget érje el a legbiztonságosabban, a legalacsonyabb áron, dolgozói moráljának megtartásával. A folyamatorientáció elve alapján a megfelelő eredményt a megfelelő folyamat eredményezi.
- Értékkeremtés a szervezeten belül. Eszközrendszer, ami az emberek folyamatos fejlesztésének és fejlődésének támogatására szolgál. A Toyota cég személyi fejlesztési célja például az, hogy kialakítsa azt a készséget az emberekben, hogy a problémákat minél gyorsabban meg tudják oldani.
- Szervezeti tudás. A problémák gyökereinek feltárása a szervezet egyik legfontosabb feladata. A tapasztalatok elemzése, elfogadása, és közzététele éppoly fontos, mint a termelés során a legjobb gyakorlatok beépítése a termelési folyamatba.

Meglátásunk szerint az értékalapú hozzáállás általános megteremtése az alapfeltétele bármely javaslattételi rendszer hatékony működésének. A kívánt szervezeti állapotok eléréséhez természetesen a holisztikus hozzáálláson túl az innovációhoz szorosan kötődő egyes területek specifikus fejlesztése is szükséges. Az alábbiakban az innováció, és a HR értékalapú megközelítéseit kívánjuk az olvasó elé tárni.

Az értékalapú innováció jelentősége már a múlt század 80-as éveiben is ismert volt, melyet a legújabb tudományos munkák is leginkább csak azzal fokoznak, hogy a vállalat hogyan tudja a szerzett információt minél gyorsabban értéké alakítani (Sehsted-Sonnenberg, 2010). Az értékelemzés jelentőségét az innovációs folyamat során Birman (1987) foglalja össze. Ennek a célja az, hogy ne csak a költségek csökkentését, hanem a funkció és a költség kapcsolatának elemzését és egyben javítását tartsuk szemünk előtt az újítások kialakításának során. A legfontosabb célokat a következőképpen jelöli meg:

- A felhasználó valóságos igényeinek, illetve az azokat kielégítő termék, szolgáltatás - egyúttal folyamat feltárása,
- A szükséges funkciók legteljesebb kielégítése,
- Mindezt optimális költségráfordítás árán,

Ennek kapcsán említi a „vevő szemével való nézés” jelentőségeit is:

- A fogyasztó szeme a mindenkori piacon van, és ezáltal álláspontja azzal változik,
- Emiatt az értékelemzésre folyamatosan szükség van,
- Amit a fogyasztó nem kíván, nem is fizet érte,
- Amiért nem fizet, arra nincs is szükség,

- Amire viszont szükség van, az is annyit ér, amennyiért a legolcsóbban meg lehet kapni.

Összefoglalva, az értékalapú innovációnak több előnye is van a hagyományos költségcsökkentéssel szemben. Így például, nem alkatrész-orientált, és nem szokásokat követő, de funkció-orientált, és az alkotókészség maximális kihasználására törekszik. Továbbá szemben a hagyományos eljárás kizárólag konvergens gondolkodási fázisával, az értékalapú innovációban az említett fázist megelőzi még egy divergens gondolkodási fázis is. Ezen kívül még az értékalapúság javára említhető, hogy a számviteli feladatokat általában több szakma, vagy terület képviselőiből álló testület végzi.

Az ember jelentőségét a folyamatfejlesztés kapcsán egyes szerzők a vezető szemszögéből (Collins, 2005), egyes szerzők a csapat nézőpontjából közelítik meg (Liker, 2008). Nemeskéri (2013) az emberi erőforrás menedzsment területén azt hangsúlyozza, hogy mennyire is fontos az értékek meghatározása. Az érték ugyanis meghatározza egyben a tudásfejlesztési igényeket, illetve az adott munkakörben elvárt produktumot is. Ezen túlmenően biztosítja a szervezeti célok és egyben a dolgozók céljainak teljesülését is. Ennek következménye az a megállapítás, hogy a HR szervezeti egységének is legfőképpen azokkal a területekkel kell foglalkoznia, amelyek leginkább közel állnak az értékteremtés folyamatához. Ehhez viszont a HR osztály erőforrásaihoz mérten szükségszerű a feladatok differenciálása, és ún. célcsoportok kialakítása. Egy munkakör akkor számít értékesnek, ha:

1. létrehoz változást a terméken,
2. előállít olyan információt,
3. olyan döntéseket hoz,

amelyek közvetlenül beépülnek a termékbe, ezáltal a termék értékesebb lesz. Nem csak a pozíciók, de maguk a pozíciót betöltő személyek is értékelhetővé válnak. Tehát minősíthetővé válhatnak azok a személyek, akik leginkább képesek az értékteremtő tevékenységek ellátására. Az ötletpályázatok résztvevői kapcsán leginkább a 2. kategóriába tartozó dolgozókról beszélhetünk. Ezáltal a megvalósult ötletet beadó dolgozók esetében egyértelműen beazonosíthatóak az értékteremtő személyek.

Napjainkban az újításokban élenjáró Google cég gyakorlatát vizsgálva láthatunk példát az innováció forrásaként szolgáló személyek beazonosítására. A céget vizsgáló Bernard Girard (2010) álláspontja szerint „csupán” a hagyományos módokon történő innováció nem védi meg a céget a versenytársaktól. A szerző Agarwall és Gorst kutatására támaszkodva ismerteti, hogy az 1887-től 1986-ig terjedő időszakban 25 évről 5 évre mérséklődött az az időszak, ami alatt egy újítás piacra bevezetését követően egy közvetlenül versenytársnak számító termék a piacra került. A kutatás a tömegfogyasztási és technikai cikkekre is kiterjedt. Ezzel szemben ismerteti, hogy az Egyesült Államokban 1958-tól 1988-ig terjedő időszak alatt azok a költségek, amiket a cégek új termékek és technológiák előállítására fordítottak, körülbelül megérszereződtek.

A Google cég alapvetően belső és külső csatornákat használ a hasznos ötletek felkutatására (Girard, 2010). Már a cégen kívüli csatornák bevonása is említésre méltóan széles látókört feltételez a vállalat részéről, amikor is például a felhasználók innovációba történő bevonásáról beszélünk. Ugyanilyen holisztikus szemléletmód jellemzi a vállalaton belülről érkező ötletek felkutatását és felhasználását is.

1. Fontos a kutatási területek elszigetelésének csökkentése. Az átlagos vállalat a kutatás specializációjával arra törekszik, hogy ellenőrzése alá vonja azon személyek tevékenységét, akik a kutatást végzik. Ezt dokumentációkkal,

eljárásokkal éri el. Azonban gondoljunk arra, hogy hiba lenne kizárni annak a lehetőségét, hogy bármelyik dolgozó előhozakodhat a cég számára hasznos ötlettel. Elég, ha a Japán cégeknél az 1970-es évektől működő „minőségi körök” bevált gyakorlatára gondolunk, ami azt feltételezi, hogy bármely dolgozó képes tökéletesíteni a termelés eszközeit. (Hamarosan kitérünk arra, hogy egy mindenki számára elérhető ötletpályázatot ténylegesen hányan vesznek igénybe.)

2. A dolgozók egyben felhasználók is. Elvárás, hogy a cég dolgozói - különös tekintettel azokra, akik az új termékek létrehozásáért leginkább felelősek - legyenek a cég termékeinek felhasználói is.
3. A dolgozók végzettsége és kapcsolati rendszere. A vállalat törekszik a magas iskolai végzettségű dolgozók megszerzésére, saját kutatási területtel, vagy egyetemi kutatási múlttal. Az ilyen dolgozók aktív kapcsolati rendszere azért fontos a cég számára, mert segítségükkel nyomon tudják követni a startup, vagy a konkurens cégek ötleteit.
4. A kommunikáció hatékonyságának növelése. Ide tartozik a „peer review” rendszer alkalmazása (kollegiális lektorálási rendszer az új ötletek kidolgozása során). Ez a rendszer hasonlóan a startup vállalkozások szokásaihoz, könnyíti a kommunikációt, és rendszeres kapcsolatot biztosít az érintett vezetőkkal. Továbbá a cég a hatékony kommunikáció érdekében ergonomikus közösségi tereket alakított ki. Az elektronikus kommunikációs csatornákat az átlátható intranet, és a technológia-specifikus belső blogok jellemzik.
5. Szervezeti kultúra. Az ötletek megvalósítása során két elvet vesznek figyelembe: Az ügyfél igényei és a technikai megvalósíthatóság. Emellett a vállalat az „új létrehozását” presztízsiként tarja számon, és ezzel az elvvel való azonosulást minden kollégától elvárja.

Célja bemutatni, hogy hogyan lehet segítségül hívni egy jól működő javaslati rendszert a Lean menedzsment eszközeihez, illetve hogyan lehet ezt is a vállalat javaira fordítani. Az olvasó betekintést nyerhet az információ, innováció és ismeret által nyújtott lehetőségek tárházába is, amely a hatékony folyamatok eredményeit képes tovább növelni.

Anyag és módszer

Ezen tanulmány anyagának alapját egy kereskedelmi bank adatbázisa adja. A Bank 2013. május 1-től kiterjesztette az eddig csak bizonyos osztályain folyó ötletpályázatot és elérhetővé tette azt a Bank összes dolgozójának és osztályának. Az ötletpályázat a Bank intranetén a kezdőoldalról is elérhető, ahol bárki beadhatja ötletét egy elektronikus adatlap kitöltésével. Az ötletpályázat arról szól, hogy a Bank hogyan teheti egyszerűbbé, hatékonyabbá működését, ezért a dolgozók bármilyen ötletet beadhattak, legyen az a Bank informatikai rendszereivel kapcsolatos, vagy akár egy jelentősen ügyfélközpontú újítás. A beadott ötleteket az azért felelős Quality dolgozó az ötlet által érintett terület ún. Champion-jával egyeztetve sorolta ún. Benefit kategóriákba, vagyis, hogy azok bevezetése mekkora tervezett haszonnal jár a Bank számára. A megvalósult ötleteket a Bank annak függvényében, hogy melyik haszon kategóriába tartozott, egyszeri jutalom formájában honorálta, mely a beadó adott havi bruttó bérét növelte.

Jelen vizsgálat során az elemzés alapját a 2013.05.17-től 2014.09.15-ig beérkezett javaslatok adták. A munkatársak ez idő alatt összesen 890 ötletet adtak be az online adatlapon keresztül. Ebből 508 ötlet bizonyult megvalósíthatónak, és 392 került elutasításra.

A pályázatot koordináló munkatársak a jóváhagyott ötleteket a közvetlen előre jelzett hasznuk alapján kategóriákba sorolták. A kategóriák képezték később a dolgozók számára kifizetett jutalom alapját. A kategóriák a következők (a számok forintban értendők):

- Nincs – A tervezett haszon 0
- Ügyfélközpontság – A forintban kifejezett közvetlen haszon 0, de az ötlet ügyfélközpontú, ezáltal annak kapcsán a Bank számolhat ügyfél elégedettséggel. (Kár, hogy a várható vásárlói bizalomnövekedést nem próbálták számszerűsíteni!)
- Kis mértékű – A tervezett haszon tartománya 0-350 000
- Kicsi – A tervezett haszon tartománya 350 000-1 000 000
- Közepes – A tervezett haszon tartománya 1 000 000-2 000 000
- Nagy – A tervezett haszon tartománya 2 000 000-5 000 000
- Nagyon jelentős – A tervezett haszon több, mint 5 000 000. Felső értékhatár nincs meghatározva.

A keresztábra elemzés 508 eset, azaz 508 megvalósult ötlet vizsgálatával történt. Sajnos egyes kategóriák kapcsán kevés esetről számolhatunk be, ezért a táblázat változóinak összevonását kellett végrehajtanunk. Összevonásra került a „nincs” és az „ügyfélközpontság” kategória „nincs és ügyfél” néven. Az összevonás logikai alapját az képezi, hogy egyik kategória kapcsán sem beszélhetünk forintosítható tervezett hasznról. Továbbá összevonásra került a „nagy” és a „nagyon jelentős” kategória „nagy és nagyon jelentős” néven, mely így a gyakorlatban a közepesnél nagyobb kategóriákat fogja jelenteni. A két kategória kis számú előfordulása alapján is kézenfekvő azok összevonása. Az elemzés során továbbá a vizsgált változókat az alábbi csoportba soroltuk:

- A haszon típust tekintve az ötlet nem okoz sem működési költség csökkenést, sem bevétel növekedést („nincs opex v bevétel”)
- A haszon típust tekintve az ötlet okoz működési költség és/vagy bevétel növekedést („van opex v bevétel”)

Az „opex” egy benefit, amely a haszon típusát jelöli. Egy igen-nem jellegű mező, amely azt mutatja, hogy az adott ötlet okoz-e működési költség csökkenést. A „bevétel” szintén egy ún. benefit, és azt jelenti, hogy az ötlet megvalósítása esetén bevétel növekedéssel számolhatunk.

Fontosnak tartjuk a vizsgálat során felhasznált statisztikai módszerek rövid bemutatását is. Gyakori jelleggel használtunk egyváltozós elemzési módszert. Az egyváltozós elemzés a legalapvetőbb és legegyszerűbb elemzési módszer (Sajtos-Mitev, 2007). Ennek segítségével a változókat egyenként, egymástól függetlenül elemezhetjük. Segítségével alapszintű betekintést nyerhetünk adatstruktúránkba. Mivel a többváltozós elemzések végrehajtásának feltétele, hogy a vizsgált változókat külön-külön is ismerjük, ezért minden további vizsgálat esetén szükséges előbb egyváltozós elemzések elvégzése. A többváltozós elemzések közül a keresztábra elemzést használtuk jelen munkánkban. A keresztábra-elemzés egy kétváltozós elemzés (Sajtos-Mitev, 2007). A keresztábra elemzésre jellemző a kapott eredmények jó áttekinthetősége, ezért egy széles körben

elterjedt elemzési módszerről beszélünk. Az elemzés nominális és ordinális változókön végezhető. Segítségével elsődlegesen azt tudjuk megállapítani, hogy két változó között van-e összefüggés. Másképpen, a keresztábla elemzés két gyakorisági elemzés együttes vizsgálata két nem metrikus változó esetében. Fontos összetevői egyes statisztikai mutatói. Leggyakrabban elterjedt mutatója a Pearson-féle Khi-négyzet statisztika. Ez alapján a mutatószám alapján állapítható meg, hogy van-e összefüggés a két változó között. Gyakorlati, az IBM SPSS programjában történő használata során az összefüggés további vizsgálata akkor lehetséges, ha táblázatunk celláinak maximum 20%-ában van 5-nél kisebb várható érték. Továbbhaladva, amennyiben a Khi négyzet próba szignifikancia értéke („p” érték) meghaladja a 0,05-ös értéket (5%-os hibahatár), azt állítjuk, hogy nincs szignifikáns összefüggés a két változó között. Ha a szignifikancia-érték 0,05 alatt van, állíthatjuk, hogy statisztikailag igazolt kapcsolat van a két változó között.

Az adatbázis Microsoft Excel formátumú (xlsx), elemzése az egyváltozós elemzések és táblázatok esetén többségében a Microsoft Excel táblázatkezelő programmal történt. Az egyváltozós elemzések másik része, és a többváltozós elemzések teljes egésze az IBM SPSS 22.0 verziószámú programjával történt.

Eredmények

Figyelembe véve a vizsgált időszak 486 napja alatt megvalósításra kijelölt 508 ötletet, megfigyelhető, hogy átlagosan naponta legalább egy (1,045) olyan ötletet adtak be, amit később megvalósításra érdemesnek ítétek.

1. táblázat. A pályázatban résztvevők megoszlása a beadott ötletek száma szerint

Ötlet/fő	Hány ilyen fő	Teljes hány %-a
1	146	57,71%
2	58	22,92%
3	23	9,09%
4	8	3,16%
5	6	2,37%
6	3	1,19%
8	4	1,58%
9	1	0,40%
10	1	0,40%
12	1	0,40%
15	1	0,40%
21	1	0,40%
Összesen:	253	100,00%

Az ötletek száma után az azokat benyújtó dolgozókat vizsgálva megállapítható, hogy az ötletpályázaton összesen 253 fő adott be megvalósult ötletet (1. táblázat). Ez azt jelenti, hogy a kollégák fejenként átlagosan 2,0079 ötletet adtak be. Ha figyelembe vesszük a Bank 2013-as évre vonatkozó átlagos statisztikai állományi létszámát, amely 2680 fő volt, ez azt jelenti, hogy a dolgozók 9,44%-a járult hozzá kreativitásával a vállalat előrehaladásához. Az 1. táblázatban láthatjuk, hogy a dolgozók többsége egy (57,71%), vagy kettő (22,92%) ötletet adott be a vizsgált időszakban (a két kategória kumulált összege 80,63%). A táblázatban a több ötletet beadók irányába haladva azt

tapasztalhatjuk, hogy egyre kisebb számban vannak azon beadók, akik három (9,09%), négy (3,16%), vagy öt (2,37%) darab ötlettel járultak hozzá a megvalósult ötletekhez (ennek a három kategóriának az aránya összesen 14,62%). A hat vagy annál több ötletet beadók aránya elenyészőnek mondható. A táblázatban több olyan sorról is beszélhetünk hat ötlet felett, ahol csak egy fő található. A hat vagy annál több ötletet beadók a teljes sokaságra vetített aránya 4,74%.

2. táblázat. Az egyes kategóriákra jellemző darabszámok és százalékos eloszlások

Kategória neve	Az ötletek száma (darab)	Százalékos megoszlás (%)	Becsült haszon (millió Ft)*
Ügyfélközpontúság	24	4,72%	-
Nincs	38	7,48%	-
Kis mértékű	109	21,46%	19,07
Kicsi	284	55,91%	191,70
Közepes	29	5,71%	43,50
Nagy	16	3,15%	56,00
Nagyon jelentős	8	1,57%	**40,00
Összes ötlet	508	100,00%	350,27

**A becsült haszon oszlop eredményei: Az egyes kategóriák „Anyag és módszer” fejezetben bemutatott összehatárainak számtani közepe, és az ötletek darabszámának szorzata.*

***A „Nagyon jelentős” kategória esetén a számítás alapja 5 millió Ft, mivel itt a felső értékhatár nem ismert*

A 2. táblázatból látható, hogy az ötletek több, mint a fele (55,91%) a „Kicsi” kategóriába lett besorolva. Az ezt követő leggyakoribb kategória a „Kis mértékű” ötletek csoportja (21,46%), majd a „Nincs” kategória (7,48%). Az „ügyfélközpontúság” érdekében szám szerint 24 ötlet született (4,72%). Megfigyelhető, hogy az ötletek többsége (89,57%) kevesebb, mint 1 millió forintos haszonnal kecsegtet, ám az összes megvalósult ötletéről elmondható, hogy optimálisabbá tette a Bank működését. A komolyabb haszonnal kecsegtető ötletek közül 29-et soroltak a „Közepes” kategóriába (5,71%), és 16 került a „Nagy” kategóriába (3,15%). Azonban születtek olyan stratégiai jelentőségűnek mondható ötletek is, amelyek megvalósulása esetén a Bank „Nagyon jelentős”, több millió forintos nagyságrendű haszonnal számol (8 darab, 1,57%). Ezek az ötletek az ötletpályázat ösztönző légköre nélkül egész biztos nem jöttek volna létre! Érdemes belegondolni, csak a „Kicsi” kategóriát véve, a kategória összehatárainak számtani közepével számolva, a szervezet ideális esetben kb. 191,7 millió forint hasznot prognosztizálhat magának a kategória ötleteinek megvalósulása esetén. Az összes kategória esetében a cég 350,27 millió forint hasznot tervezhet, ráadásul a nagyon jelentős kategória esetén előfordulhat, hogy az adott ötlet nagyságrendekkel nagyobb hasznot eredményezhet, mint az alsó, 5 millió forintos összehatár. Ez alapján a legfontosabb azt látni, hogy a 2-3 Quality munkatárs gondozásában futó ötletpályázat a

minimális tőkeáfordításhoz viszonyítva jókora bevétel növekedést és kiadás csökkenést eredményez!

3. táblázat: A keresztábra elemzés eredménye

			Benefit 2 kat * KATEGÓRIA Crosstabulation					Total
			KATEGÓRIA					
			Nincs és ügyfél	kis merteku	kicsi	kozepes	Nagy és nagyon jelentős	
Benefit 2 kat	nincs opex v bevétel	Count	43	50	123	6	2	224
		% within Benefit 2 kat	19,2%	22,3%	54,9%	2,7%	0,9%	100,0%
	van opex v bevétel	Count	19	59	161	23	22	284
		% within Benefit 2 kat	6,7%	20,8%	56,7%	8,1%	7,7%	100,0%
Total		Count	62	109	284	29	24	508
		% within Benefit 2 kat	12,2%	21,5%	55,9%	5,7%	4,7%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	35,154 ^a	4	,000
Likelihood Ratio	38,414	4	,000
Linear-by-Linear Association	30,528	1	,000
N of Valid Cases	508		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 10,58.

A 3. táblázat az ötletek haszon típusok szerinti bizonyos csoportosításának a haszon kategóriákkal történő összefüggés vizsgálatának eredményét mutatja. A Pearson-féle Khi-négyszet próba megfigyelt értéke 35,154, amely meghaladja a minimum elvárt értéket. A vizsgálat szignifikancia szintje kisebb, mint az előírt 0,05-ös szignifikancia szint, ezért szignifikáns összefüggésről beszélhetünk.

A táblázatból leolvasható, hogy azokban az esetekben, amikor működési költség csökkenésről és/vagy bevétel növekedésről beszélhetünk („van opex v bevétel”, 284 eset), 22 nagy és nagyon jelentős haszonnal bíró ötletről beszélhetünk, ez a sorban szereplő 284 ötlet 7,7%-a. Szemben, amikor sem működési költség csökkenés célzatú, sem bevétel növelés célzatú ötletéről nem beszélhetünk („nincs opex v bevétel”, 224 eset), csak 2 ilyen kiemelt haszonnal kecsegtető ötletet találhatunk a sorban (ami a sorban szereplő 224 ötlet mindössze 0,9%-a). Eltérés tapasztalható ugyanakkor a „nincs opex v bevétel” sor javára a „nincs” és „ügyfél” kategóriában, amely esetekben a Bank a legkisebb várható haszonnal számolt. Itt, ez a sor 43 ilyen ötlettel számolhat, amely a sorban található esetek 19,2%-a, szemben a „van opex v bevétel” sor 19 ilyen ötletével, ami a sorban található ötletek csupán 6,7%-a. Summázva azt figyelhetjük meg, hogy azokban az esetekben, ahol az ötlet működési költség csökkenés és/vagy bevétel növekedés célzattal született („van opex v bevétel”), ott nagyobb arányban találhatjuk a közepes vagy annál nagyobb haszon kategóriájú ötleteket. Megállapítható, hogy ebben a két kategóriában („közepes”, „nagy és nagyon jelentős”) találhatjuk a sor ötleteinek 15,8%-át, összesen 45 esetet. Szemben ezzel, a „nincs opex v bevétel” sor mindösszesen 8 ötletet tudhat a közepes vagy annál nagyobb kategóriákban, a sor eseteinek csupán 3,6%-át. Megállapítható, hogy azokban az esetekben, ahol egy ötlet születésétől fogva beszélhetünk a működési költség csökkenés, és/vagy bevétel növelés szándékáról, viszonylag nagy eséllyel számolhatunk azzal, hogy az ötlet tervezett haszna legalább közepes, vagy annál kiemelkedőbb lesz.

Következtetések, javaslatok

Századunkban a nemzetközi, majd a hazai vállalatok egyre jobban terjedő menedzsment eszköze lett a Lean. Mára számos cég alkalmazza a Lean menedzsment 5 alapelvét, és ismeri fel, majd igyekszik redukálni a 7 fő veszteségét. Gyakran hallható, hogy a Lean menedzsmentet annak elutasítói, támadói azzal bélyegzik meg, hogy a leépítések, lefaragások eszköze. Nem csoda, hiszen a világban számos piaci szereplő tévesen, hiányosan alkalmazza. A Lean menedzsment elismert szakértői mellett korteskednek, hogy ez a vállalatirányítási eszköz valójában egy filozófia, melyet teljes körűen, az egész szervezetre vonatkozóan, fokozatosan kell kiépíteni, majd fenntartani és a dolgozókat folyamatosan képezni.

A Lean menedzsment önmagában is nagyon összetett, de ezen felül még nagyon sok eszköz kapcsolható hozzá! Többek között az előző fejezetekben bemutatott javaslati rendszerrel is összekapcsolható. Fontos eszköze lehet például a Lean vezetők kiválasztásában, mert aki kellőképpen aktív az ötletek kitalálásában, esetleges innovációs javaslatai jól alkalmazkodnak az adott vállalat profiljához, az nagyon jó tagja, vagy akár vezetője is lehet egy Lean team-nek. Természetesen rendkívül fontos az, hogy nem csak a mennyiség, hanem a minőség és talán leginkább az akarat vizsgálata is szükséges egy ilyen kiválasztási döntés meghozatalához. A kiválasztás után rendkívül fontos ezekre a kollégákra kiemelt figyelmet fordítani. Ez a figyelem állhat főként Lean témájú képzésekből, vagy akár csoportmunkát elősegítő tanácsadásból is, de nem szabad elfelejtenünk az ösztönzés jutalom formájában történő megtestesüléséről sem.

A fentiekén túl a javaslati rendszer alkalmas lehet egy Lean fejlesztési mintaterület kiválasztására is. Ha egy olyan területet választunk ki, ahol egyénileg is jelentős a dolgozók aktivitása, és ott indítunk egy Lean fejlesztési projektet, akkor egy olyan mintaterületet fejleszthetünk, amely az egész szervezet számára elindíthat egy nagyon jelentős versenyt az egyes területek között, amelyből az adott vállalat csak győztesen kerülhet ki.

Röviden összefoglalva tehát mindenképpen szükséges a fejlesztések során, még a kezdeti szakaszban a megfelelő információ gyűjtése. Szükséges, hogy a fejlesztési projekt eredményeként rendelkezünk megfelelő innovációs potenciállal, hogy ne követők, hanem vezetők legyünk az adott iparági versenyben. És végül, de nem utolsó sorban szükség van megfelelő emberi erőforrásra, amely rendelkezik a szükséges ismerettel még mielőtt az egész folyamat kezdetét venné, hiszen ez rövid távon nem orvosolható, így rendkívül bizonytalanná teheti a projekt sikeres kimenetelét.

Hivatkozott források

- [1.] Birman, E. (szerk.) (1987): *Innováció*, Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 369 o.
- [2.] Chiarini, A. (2012): *From Total Quality Control to Lean Six Sigma - Evolution of the Most Important Management Systems for the Excellence*, Springer, 59 o.
- [3.] Collins, J. (2005): *Jóbból kiváló: a tartós üzleti siker elemei*, Budapest, HVG Kiadó Zrt., 326 o.
- [4.] Girard, B. (2010): *A menedzsment forradalma: A Google-modell*, Budapest, Typotex, 248 o.
- [5.] Kozma, T. - Gyenge, B. (2015): The secret to business success after the crisis a business model in an enterprise, *Journal of Central European Green Innovation*, 3.évf., 2.sz., 71-82. o.
- [6.] Liker, J.K. (2008): *A Toyota-módszer - 14 vállalatirányítási alapelv*, Budapest,

- HVG Kiadó Zrt., 400 o.
- [7.] Nemeskéri, Gy. (2013): A HR rendszerek fejlesztésének új megközelítése az értékalapú HR, *Humánpolitikai Szemle*, 24.évf., 1-2. sz., 3–9. o.
- [8.] Sajtos. L. - Mitev A. (2007): *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*, Budapest, Alinea, 404 o.
- [9.] Sehested, C. és Sonnenberg H. (2010): *Lean Innovation: A Fast Path from Knowledge to Value*, Springer, 189 o.
- [10.] Womack, J.P. - Jones, D.T. (2009): *Lean szemlélet – A veszteségmentes, jól működő vállalat alapja*, Budapest, HVG Kiadó Zrt., 426 o.

Szerzők

Csapó László Attila

doktorjelölt

Szent István Egyetem

csapo.laszlo.attila@gtk.szie.hu

Borbély András

hallgató,

Emberi erőforrás tanácsadó MA

Szent István Egyetem

andras.borbely1989@gmail.com

A GAZELLÁK HÚZZÁK A MAGYAR GAZDASÁGOT? – AVAGY A GYORSAN NÖVEKVŐ KKV-K JELLEMZŐI, HAZAI HELYZETÜK

CSIKÁNY FERENCNÉ
TAKÁCS ISTVÁN

Összefoglalás

A nemzetgazdaságok többségében az alkalmazandó gazdaságpolitika kulcskérdése a gazdasági növekedés ütemének növelése, a munkanélküliségi ráta csökkentése, illetve a foglalkoztatottság növelése. A gazdasági szakemberek és a gazdaságpolitikusok keresik a megoldás kulcsát. A tartós és fenntartható növekedési pálya kulcsfigurái a mikro-, kis- és középvállalkozások (kkv) lehetnek. Az eredményeik alapján a kkv-ék a kutatások középpontjába kerültek, melyet megerősít az utóbbi években megjelenő, dinamikusán fejlődő gazella típusú vállalkozások megjelenése. A tanulmány a kkv szektor gazella típusú vállalkozásaival foglalkozik. A kutatásunk célja a kkv-ék és a gazella vállalkozások jobb megismerése, a gazellává válás folyamatának vizsgálata, illetve az elméleti gondolatok összevetése a gyakorló vállalkozóktól kérdőíves és interjú formájában kapott információkkal. A kutatáshoz hipotéziseket állítottunk fel, vizsgáltuk azok érvényességét. Az eredményeink megerősítették, hogy a kkv-ék nemzetgazdasági jelentősége egyre fontosabbá válik, érvényesülésüknek, növekedésüknek meg kell teremteni a vállalkozó barát környezetet (szabályozó rendszer, támogatások, pályázatok stb.). Az erős kkv szektor gazdasági teljesítményének növekedése segíti az egyes gazdaságok növekedési pályára állását és a foglalkoztatottságban betöltött szerepük társadalompolitikai, szociológiai problémákat old meg.

Kulcsszavak: növekedés, foglalkoztatás, gazella, munkanélküliség, GDP

JEL: M41

Do gazelles pull Hungarian economy? – or characteristics and Hungarian situation of fast growing SMEs

Abstract

A key issue of the most of national economies for an applicable policy is increasing the economic growth, reducing the unemployment rate and increasing employment. The economists and economic politicians are looking for the solution. Durable and sustainable growth track drivers could be the micro-, small- and medium-sized enterprises (SMEs). Based on the results the SMEs have got into the focus of researches, which has confirmed by the appearance of dynamically developing Gazelle enterprises during the past few years. This study deals with the Gazelle types enterprises of SMEs sector. The aim of our research a better understanding the SMEs as well as the process of becoming Gazelle firms, and a comparison of the theoretical ideas with the received information getting from operating enterprises by a questionnaire and interviews. For the research hypotheses have been set up and their validity were examined. The results confirmed that the SMEs becomes more and more important economic significance of national economy, and the business friendly environment (regulatory system, grants, competitions, etc.) of their operation and growth has to be created. Increased the economic performance of a strong SMEs sector could help economies getting growing path and their role in the employment solves social political and sociological problems.

Keywords: growth, employment, start-up, unemployment, GDP

JEL: M41

Bevezetés

Napjainkban a nemzetgazdaságok többségében az alkalmazandó gazdaságpolitika kulcskérdéseként kezelik egyrészt a gazdasági növekedést és annak mértékét, másrészt igen fontos társadalmpolitikai kérdés a munkanélküliség és foglalkoztatás kérdése. Az utóbbi tíz év adatait vizsgálva megállapítható, hogy szinte minden európai uniós tagországban lassult a növekedés üteme, nőtt a munkanélküliségi ráta. (1. táblázat)

1. táblázat: Jellemző gazdasági mutatók 2008-2013 között

A nemzetgazdaság megnevezése	Az egy főre eső GDP növekedése %	A munkanélküliségi ráta %
Európa Unió (28)	2,0–2,3	7,0–10,8
Magyarország	4,9–3,3	7,8–10,2

Forrás: Unemployment rates by sex, age and highest level of education attained (%) 2015 alapján saját szerkesztés és számítás

A nemzetgazdaságok és a vállalkozások stratégiai célja a tartós és fenntartható növekedési pályára állás és a foglalkoztatottság növelése – munkanélküliségi ráta csökkentése mellett – kell legyen, mert e két tényező a sikeres gazdaság és vállalkozás alapja.

Az utóbbi időszak gazdasági kutatásai, illetve a vállalkozások gazdasági tevékenységeinek elemzése során a közgazdászok arra figyeltek fel, hogy a kkv szektoron belül – mintegy 10%-os arányban – dinamikus fejlődő vállalkozások jelentek meg. Ezek a vállalkozások arra képesek, hogy a növekedési ütemük 3-5 éves időszak alatt meghaladja akár az évi 20%-ot is. Ezeket a vállalkozásokat a szakirodalom gazella típusú vállalkozásoknak nevezi. A jövőben fontos kérdés a gazella típusú vállalkozások részarányának növelése a kkv szektoron belül, mivel így a kkv-ék, a gazellák, illetve a kkv szektor a tartós és fenntartható növekedési pályára állhat.

A fenti gondolatok is alátámasztották és időszzerűvé tették a témaválaszt, egyrészt azért mert kevés szakirodalmi forrás foglalkozik a gazella típusú vállalkozásokkal, másrészt azért mert a gazdaságpolitika uniós és hazai szinten a kkv-éket a gazdaság mozgatórugóinak, illetve motorjainak tekintik.

Békési és Muraközy (2012) szerzőpáros tanulmányában arra tett kísérletet, hogy meghatározza a magyar vállalatoknak ezt a fontos csoportját, és bemutassák jellemzőiket. A gazellává válást magyarázó tényezők elemzése lényeges gazdaságpolitikai szempontból, hiszen ez alapján azonosítható a potenciális gazellák csoportja. A gyors növekedést magyarázó tényezők elemzése segít annak megértésében is, hogy milyen tényezők akadályozzák más vállalatok gyors növekedését. A gazellák növekedését segítő gazdaságpolitika hosszabb távon jelentősen hozzájárulhat a tartós munkahelyek létrejöttéhez és a gazdasági növekedéshez.

Kkv-ék és a gazellák

A gazellák fogalom meghatározását illetően számos megközelítés található a szakirodalomban. A gazellák fogalmának uniós értelmezését követve (OECD-EUROSTAT 2007): „...minden olyan vállalkozás, amelynek az átlagos éves növekedési üteme egymást követő három éven keresztül meghaladja a 20%-ot és 10 vagy ennél több munkavállalóval rendelkezik a vizsgált időszak elején, gazellának tekinthető. A növekedés az alkalmazottak számával és a forgalommal mérhető.”

A szakirodalomban számos más szempont alapján is megközelítik a definíciót. A tejség igénye nélkül kiemeltünk néhány megfogalmazást (2. táblázat).

2. táblázat: Gazella tanulmányok (részlet)

Tanulmány	Foglalkoztatás növekedésének mérése	Növekedési folyamat: teljes vagy szerzett	Időszak	Gazella meghatározás	Ország	Iparágak	Legfőbb eredmény
Birch and Medoff (1994)	abszolút foglalkoztatás	teljes	1988-1992	Legalább 100.000\$-os árbevétellel rendelkezik az első évben, és évente legalább 20%-kal növelték forgalmukat egymást követő 3 évben	USA	Minden típusú vállalat	Az új munkahelyek 60%-át a kiscégek hozzák létre az USA-ban
Kirchhoff (1994)	relatív foglalkoztatás	teljes	1977-1978 1984	10%-os leggyorsabban növekvő cég a vizsgált populációban	USA	Minden típusú vállalat	A kiscégek 4%-a adja a foglalkoztatás 75%-át
Schreyer (2000) Franciaország	összetett index	teljes	1985-1994	10% leggyorsabban növekvő cég a vizsgált populációban	Franciaország	Feldolgozóipar és nem szolgáltató iparágak pl. bányászat	A gyorsan növekvő vállalkozások nagy mértékben hozzájárulnak a munkahelyteremtéshez

Forrás: Henrekson, Johansson 2009, 23-24. pp. alapján saját szerkesztés

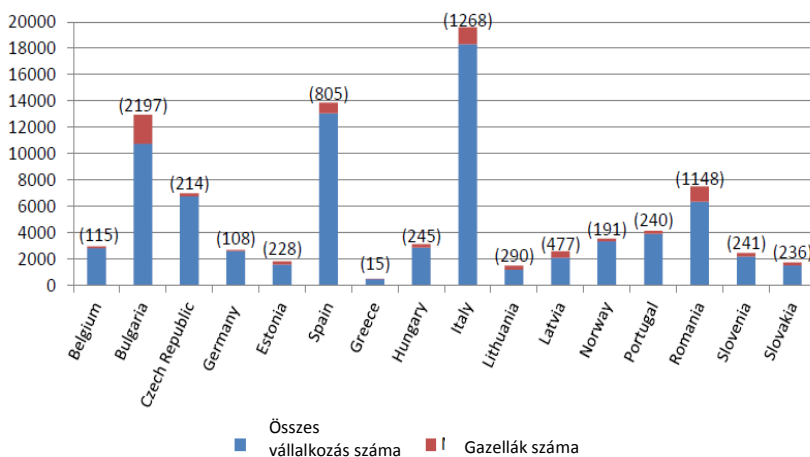
A gazellákat főbb jellemzői a következők:

- Gazellák sérülékenyek:* A fiatal és kis cégek a legsérülékenyebbek, sokkal érzékenyebben érinti őket a szervezési hibák, a tapasztalat hiánya, általában nem áll mögöttük tökeerős tulajdonos
- Gazellák új területeket hódítanak meg:* A növekedés, az innováció és a nemzetközivé válás fontos a gazella típusú vállalkozások számára.
- Gazellák innovatívak:* Az innováció egyik legfontosabb eszköze a vállalkozások versenyképességének. A versenyképesség pedig elengedhetetlen feltétele a növekedésorientált vállalkozások terjeszkedésének.
- Gazellák gyorsak, dinamikusak és lendületesek:* A gazellák gyorsak, lendületesek abban az értelemben, hogy növekedésük rövid idő távon belül nagyobb, mint más típusú vállalkozások esetében. Dinamikusak, mert az alkalmazkodó képességük miatt gyorsabban reagálnak a kihívásokra.

Gazellák Európában

A gazellák jelentőségét a Lisszaboni program emelte ki, amikor így fogalmazott: „... ha Európa meg kívánja őrizni társadalmi modelljét, akkor nagyobb ütemű gazdasági növekedésre, több új vállalatra, a vállalkozók részéről az innováció terén fokozottabb befektetési kedvre, és még több magas növekedési potenciállal rendelkező kis- és középvállalkozásra van szüksége.” (A Közösség lisszaboni programjának végrehajtása, 2006, 3. p.).

Mitusch és Schimke az Európai Bizottság számára készített, 2011-ben kiadott Gazelles – High–Growth Companies című jelentésében már részletesen foglalkozott a gazellavállalkozásokkal. (Mitusch, Schimke 2011) Az 1. ábra mutatja az egyes tagországokban működő gazellákat, melyek növekedése meghaladta a 10%-os küszöbértéket. Magyarország – a méretéhez képest – az első negyedben található a gazellák számát és arányát tekintve a tagországok között.

1. ábra: Gazellák eloszlása egyes országok szintjén (gazellák száma/cégek száma) 2009.

Forrás: Mitusch, Schimke 2011, 21. p.

Gazellák Magyarországon

A magyar gazdaság helyzetét az elmúlt két évtized viszonylatában vizsgálva megállapítható, hogy a rendszerváltás után a gazdasági helyzet hosszabb időszak alatt stabilizálódott, hullámozó teljesítményt mutat.

A magyar gazellák helyzetét Békési és Muraközy (2012) vizsgálata alapján mutatjuk be. Az 5 fős, vagy annál nagyobb vállalkozásokat vették figyelembe és így határozták meg a vizsgálathoz szükséges elemszámot (a minta elemszámát a 3. táblázat első sora tartalmazza). A kiválasztott kategória lehetővé teszi a nagyobb vállalkozások vizsgálatát is. A 3. táblázatban két ismérv rendszer alapján került meghatározásra a gazella típusú vállalkozások száma, nevezetesen az OECD ismérvek és a Schreyer index alapján. Az OECD alapján történő számítást az tette indokolttá, hogy az Európai Unióban ez az elfogadott irányelv, a Schreyer index alapján számított adatok azonban az abszolút különbségek mellett figyelembe veszi a relatív változásokat is. Az utóbbi számítási módot korrektebbnek tartjuk.

A vizsgálati mintából számított eredmények alapján, általánosan megfogalmazhatjuk – mint azt a hivatkozott szakirodalom is teszi –, hogy a gazella típusú vállalkozások kb. a kkv-ék 10%-át teszik ki.

Összegzésként elmondható, hogy a gazella típusú vállalkozások jelentőségét kiemeli, hogy növekedésük dinamikus, hatékonyságuk, termelékenyséjük magasabb a többi vállalkozástól. A gazella-lét és a magas termelékenység között természetesen kétirányú összefüggés állhat fenn: egyrészt a termelékenységi előny jelentheti a gyors növekedés

forrását, másrészt a gyors növekedés megteremtheti a hatékony termelési módszerek bevezetésének feltételeit.”Aktívan vesznek részt a foglalkoztatásban – jellemző ismérv a definíciók szerint az alkalmazotti létszám növekedése – ezzel fontos társadalmpolitikai és szociológia kérdés megoldásában nyújtanak hathatós segítséget. A fenti megállapításaink természetesen szintén számításokon és elemzéseken alapulnak, azonban ezek bemutatásának határt szabott az előírt terjedelem nagysága, melyet be kellett tartanunk. Bár a gazellákkal foglalkozó szakirodalom igen új keletű és meglehetősen kevés – különösen a statisztikai adatok területén –, azonban a téma rendkívül széles skálát ölel fel. Igyekeztünk a sokaságból kiragadni az általunk lényegesnek tekintett momentumokat, amelyek segítenek bemutatni a gazella típusú vállalkozásokat.

3. táblázat: Gyorsan növekvő vállalkozások száma eltérő definíciók szerint (5 fős vagy nagyobb vállalkozásoknál)

Sor-szám	Megnevezés	Vizsgált időszakok		
		2000-2003	2002-2005	2005-2008
1	Vállalatok száma a vizsgált időszak elején 5 fő, vagy nagyobb	43440	47877	59620
2	Gazella vállalkozások száma az alkalmazotti létszám figyelembevételével, 20%-os növekedés, OECD (2010) ismérvek alapján	2863	3249	3709
3	Részarány alkalmazottak alapján 3=2/1 %	6,59%	6,79%	6,22%
4	Gazella vállalkozások száma az árbevétel figyelembevételével 20%-os növekedés, OECD (2010) ismérvek alapján	4630	3329	3641
5	Részarány árbevétel alapján 5=4/1 %	10,66%	6,95%	6,11%
6	Gazella vállalkozások az alkalmazotti létszám figyelembevételével, a Schreyer index ismérvei alapján	4339	4779	5877
7	Részarány alkalmazottak alapján 7=6/1 %	9,99%	9,98%	9,86%
8	Gazella vállalkozások az árbevétel figyelembevételével, a Schreyer index ismérvei alapján	4286	4745	5922
9	Részarány árbevétel alapján 9=8/1 %	9,87%	9,91%	9,93%

Forrás: Békési, Muraközy (2012) 64. p. 3.b. táblázat alapján saját szerkesztés

A tanulmány célja a kkv-ék és a gazella típusú vállalkozások jelenlegi magyarországi helyzetének megismerése, a gazellává válás folyamatának vizsgálata, az elmélet összevetése a gyakorló vállalkozóktól kérdőíves és interjú formájában kapott tapasztalati információkkal. A kutatáshoz hipotéziseket állítottunk fel, és vizsgáltuk azok érvényességét.

Anyag és módszer

A tanulmány vezérfonala a kkv-ék és az induló vállalkozások gazellává válás lehetőségének, illetve az azt gátló tényezőknek a vizsgálata. Foglalkozunk az európai és hazai helyzetükkel a gazdaságban és társadalomban betöltött szerepük alapján. A kutatás során összevetettük a korábbi kutatások eredményeit bemutató munkákban kifejtett

fejlődési irányokat és tényezőket (*szekunder kutatás*) a vállalkozások elképzeléseivel a fejlődésről, növekedésről, a segítő és hátráltató tényezőkről (*primer kutatás*).

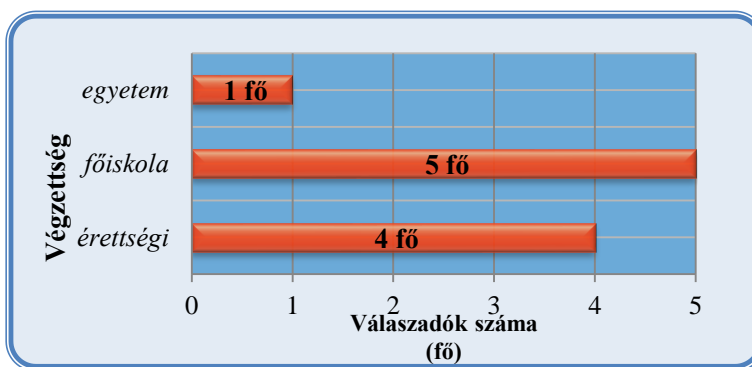
A kutatáshoz a félig strukturált kérdéslista alapján lefolytatott mélyinterjú módszerét alkalmaztuk, amelynek alanyai induló vállalkozások vezetői voltak. Kiválasztásuknál ügyeltünk arra, hogy minden megkérdezett csak a kkv szektorból kerüljön ki, és hogy tevékenységük lefedje a vállalkozások széles körét, vagyis több gazdasági szektor véleményét ismerjük meg (*építőipar, faipar, szállítmányozás, kereskedelmi szolgáltatás, járműipar, szervizelés*).

A szakirodalmi kutatások eredményeire alapozva hipotézisek kerültek felállításra, melyek a növekedéshez, a növekedést legjobban biztosító „akció területek” kiválasztásához, a beruházások és a működés finanszírozásához, az exporthoz és a nemzetközi piacra lépéshez és az innovációhoz kapcsolódtak. A hipotézisek a következők:

- H1:** A vállalkozások tulajdonosai a növekedési lehetőséget nem csak a divatos high-tech ágazatokban látják, hanem a többi ágazatban is.
- H2:** A növekedni szándékozó vállalkozások esetében a hagyományos források (önerő, banki hitel, pályázati támogatások) előnyt élveznek a kockázati tőke finanszírozásával szemben.
- H3:** A vállalkozások tulajdonosai a növekedés érdekében hajlandóak megosztani tulajdonosi hányadukat.
- H4:** A vezetés terveiben már induláskor szerepet kap a nemzetközi színrelépés, mivel a magyar piac kicsi számukra.
- H5:** A cégvezetés figyel a folyamatos megújulásra, innovációra, fontosnak tartják a fejlesztéseket.
- H6:** Jelenlegi gazdasági helyzetben a növekedést leginkább a finanszírozás nehézsége, és a megfelelő piac kialakítása befolyásolja.

Eredmények

A kutatás során 10 interjúalany megkérdezésére került sor. Az interjúalanyok átlagéletkora 42 év, nem szerinti megoszlásuk 9 férfi és 1 nő. A válaszadók iskolai végzettségét a 2. ábra mutatja.

2. ábra: Válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége (az interjú adataiból saját szerkesztés)

Kutatás arra kereste a választ, hogy a megkérdezetteknek mi az álláspontjuk a növekedésről, a vállalkozó kívánatosnak tartja-e a növekedést, terjeszkedést. Ugyanis nagyon sok vállalkozó vagy kényszervállalkozóként lép be a piacra (huzamosabb ideig munkanélküli, állásvesztett stb.) vagy beérik egy eltartó vállalkozással, és direkt módon elutasítják a növekedést, még akkor is, ha ez új távlatokat, lehetőségeket nyújtana számukra. A válaszadók 90%-a igennel válaszolt a kérdésre (azaz lehetőséget nyújt számukra. Ezek alapján a H1 hipotézisünk elfogadását igazolva látjuk, mivel a növekedést nem csak high-tech szakmában látják a tulajdonosok, hanem az egyéb ágazatokban is.

A vállalkozások tevékenységének finanszírozása két területen is fontos kérdés, *egyrészt* a működéshez szükséges források biztosítása, *másrészt* a fejlesztések, beruházási tevékenység finanszírozása.

A vállalkozások finanszírozása, az induló tőke megszerzése az egyik legkritikusabb tényező a vállalkozások életében. A növekedés érdekében a finanszírozási forrást elsősorban fejlesztésekre, alkalmazotti létszám bővítésére fordítják. A legfőbb forrás, mely leginkább az alapító megtakarítása, és a családtagok befektetése, ezt a megállapítást igazolja az interjúalanyok válaszai is. Bár már Magyarországon is megjelent a *kockázati tőke és az üzleti angyal finanszírozási* lehetősége, a válaszadók mégis a „*hagyományos*” módszert részesítik előnyben. Adódik ez abból, hogy a kezdő vállalkozások nem hitelképesek, banki hitelhez nehezen jutnak, ugyanakkor *a tulajdonrészüket sem szívesen osztják meg „idegenekkel”*. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a válaszadók mennyire nyitottak a külső források bevonására. A vállalkozók többsége rendkívül óvatos az indulást illetően (60% csak saját tőkéből finanszírozna), ugyanis a saját tőke bevonásán kívül, idegen tőkét leginkább a bővítéshez, a növekedéshez, a különböző fejlesztésekhez, illetve beruházásokhoz vennék igénybe. Amennyiben mégis idegen tőkére lenne szükségük, azt leginkább a család-baráti kölcsön formájában vennék igénybe (30%), illetve további 10% az állami támogatást is számításba venné.. Ezen a téren vannak ismerethiányok a megkérdezettek körében. Legtöbben csak „*nem nagyon*” illetve „*kicsit*” esetleg „*alapszinten*” ismerik az állami, illetve EU-s támogatási lehetőségeket. A válaszadók egyike sem venné igénybe a finanszírozásnak ezt a módját indulásnál. Többen jelezték, hogy amennyiben vállalkozásuk nyereséges és további fejlesztésekre lesz szükség, ahhoz már szívesen vennék igénybe ilyen jellegű támogatást. A pályázatok, illetve támogatási lehetőségek igénybevételenek elutasítása elsősorban azok ismeretének hiányára vezethető vissza, illetve az ezzel kapcsolatos költségek visszatartó erejének. A H2 finanszírozási források igénybevételevel kapcsolatos hipotézist igazolva látjuk, mivel a válaszok alapján a tulajdonosok a „*hagyományos*” forrásokat részesítik előnyben.

A vállalkozás indítása előtt nagyon fontos, az üzleti terv elkészítése, irányítóként szolgál a cégvezetésnek. Még nagyobb jelentőséggel bír, ha növekvő vállalkozásokról van szó, a kezdeti lépéseknél elengedhetetlen a célkitűzés, a jövőképp, ennek elérésnek eszközei meghatározása, végrehajtásának módjának megtervezése. Az üzleti terv segít akkor is, ha finanszírozási problémával szembesülünk, külső források bevonásánál mit preferáljon a cég inkább a banki hitelt, támogatásokat, vagy már kellőképpen stabil a cég helyzete ahhoz, hogy kockázati tőkét vonjunk be. Mindehhez nagy segítséget nyújt, ha van egy megfelelően összeállított üzleti terv. Az interjúk tanulsága szerint a növekedési ambícióval rendelkező vezetőknek van üzleti terve. A H3-as hipotézisemet elvetjük, a vállalkozók tulajdoni hányaduk megosztását illetően, mivel téves volt a felvetés, hogy a cégvezetők számára a függetlenségük mindennél fontosabb volt.

A növekedési ambícióval rendelkező cégek esetében meghatározó a külföldi szerepvállalás, a nemzetközi színre lépés. Azok a vállalkozók, akik vállalják a nemzetközi szerepvállalást, olyan termék, illetve szolgáltatással jelennek meg, amelyek szerintük megállják a helyüket a hazai piacon túl is. A nemzetközi versenyképesség lehetőséget teremt a vállalkozásnak a növekedésre, mivel a hazainál jóval nagyobb piacot biztosít a számukra. A válaszokból kitűnt, hogy a válaszadók fele-fele arányban a hazai és az európai piacon szeretnének sikereket elérni. Azonban az interjú során az európai piacra lépő vállalkozók jelezték, hogy kezdetben a magyar piacon szeretnék megvetni a lábukat, majd a stabil hazai helyzet elérése után, nemzetközi szinten is meg szeretnének jelenni. Célpiacként elsősorban az uniós országokat jelölték meg. A H4 hipotézist a fenti megállapításoknak megfelelően elvetjük. Reális az a célkitűzés, hogy a vállalkozások először a hazai piacon szeretnének megmérettetni, és a hazai vevőkör elfogadása után, célszerű a nemzetközi piacot is meghódítani.

Ahhoz, hogy egy vállalkozás gyors növekedést érhessen el, elengedhetetlen az újdonságok, a legújabb technológia, újszerű megoldások alkalmazása. Általánosan elfogadott nézet, hogy az innováció a növekedés motorja. Tapasztalatunk, hogy a növekedni kívánó vállalkozók sokkal pozitívabban viszonyulnak az innovációhoz és a megújuláshoz, mint az egyéb vállalkozó. A H5-ös hipotézist igazolva látjuk, a növekedési ambícióval nem rendelkező vállalkozó is fontosnak tartja a legújabb technikai vívmányok alkalmazását, a növekedni vágyók pedig az átlagnál is nyitottabbak voltak a fejlesztésekre, újításokra.

A növekedni kívánó vállalkozások részéről fontos azoknak a tényezőknek az ismerete, illetve jelentősége, amelyek a növekedését segítik, illetve hátráltatják. (5. és 6. táblázat)

5. táblázat: A vállalkozás növekedését elősegítő tényezők

	Válaszok száma (db)	Részarány (%)
Független egzisztencia	10	100,0
Széleskörű üzleti kapcsolatok kiépítése	10	100,0
Szakmai becsület, megbízhatóság	7	70,0
Kínálkozó üzleti lehetőség	7	70,0
Szakmai kihívás	4	40,0
Megélhetés biztosítása	1	10,0

Forrás: interjú adatok alapján saját számítás, szerkesztés

A kényszervállalkozóként induló tulajdonos a növekedést segítő tényezőknél egyet sem tudott megjelölni, ugyanakkor a hátráltató tényezők esetében igen markánsan fogalmazott.

A növekedni vágyó vállalkozók, már sokkal optimistábban látták a helyzetüket, egy-egy alkalommal több olyan tényezőben is meglátták a lehetőséget, amelyek által növekedési pályára tudják állítani vállalkozásukat.

A vállalkozások a növekedésük előtt álló akadályok közül legjelentősebbnek a finanszírozást, az üzleti kapcsolatok hiányát, valamint a bürokratikus közigazgatás valamint a hatósági ellenőrzéseket látják. Ezekből következően a H6-os hipotézist igazolva látjuk, mivel a megkérdezett vállalkozók számára a legnagyobb kihívást a tőkehiány és az üzleti kapcsolatok hiánya jelenti

6. táblázat: A vállalkozás növekedésének akadályai

	Válaszok száma (db)	Részarány (%)
Finanszírozási nehézségek, pénzügyi erőforrások hiánya	10	100,0
Üzleti kapcsolatok hiánya	8	80,0
Bürokratikus igazgatás, magas adminisztrációs terhek, hatósági előírások és ellenőrzések	8	80,0
Munkaerő, foglalkoztatással kapcsolatos magas költségek	6	60,0
Erős verseny	6	60,0
Vállalkozói képességek, tapasztalat hiánya	5	50,0
Képzetlen munkaerő	4	40,0

Forrás: az interjú adatok alapján saját számítás, szerkesztés

Következtetések, javaslatok

A tanulmány áttekintette a kkv-ék helyzetét és rámutatott nemzetgazdasági szerepükre hazai és európai uniós szinten, ismertetve az ún. „gazella” típusú vállalkozások jellemzőit is.

Megállapítottuk, hogy a makrogazdasági környezetre az elmúlt évtizedben a lassú, olykor stagnáló növekedés és a gazdaság szempontjából optimálisnak nem mondható foglalkoztatás (magas munkanélküliségi ráta) volt a jellemző.

A kkv-ék esetében hasonló tendenciákat figyelhetünk meg (*ami igaz a makrogazdaságra, az visszatükröződik a mikro gazdaságban*). A kedvezőtlenül alakuló gazdasági mutatók arra készítetik a gazdaságpolitika irányítóit, hogy lépéseket tegyenek a nemzetgazdaságok és azon belül a vállalkozások tartós és fenntartható növekedési pályára állítására.

Nehéz feladat annak megfogalmazása, hogy mi a helyes út a kkv-k gazdasági környezetét érintő gazdaságpolitikai célok és gazdasági szabályozó rendszerek kialakítása terén. Ezt az is mutatja, hogy az Európa Unióban, illetve Magyarországon is számos dokumentum született, amelyben kísérletet tettek a hatékony gazdaságpolitika irányelveink meg határozására: ilyenek például a: *Lisszaboni stratégia (2000)*, *Gondolkozz kicsiben SBA (2008)*, *Európa 2020*, *Európai Beruházási offenzíva (2014)*, *Széchenyi 2020*, illetve az *Unió Bizottsága valamennyi tagország részére ajánlja a nemzeti alkalmazások kidolgozását*.

A termelő szervezetek alapvető tevékenysége a termelés, a másik fő tevékenysége az irányítás, valamint a harmadik fontos tényező a két egységet összehangoló ellenőrzés és kontroll megvalósítása. E három rendszerelem összehangolt, megtervezett tevékenysége a záloga annak, hogy egy termelő vagy egyéb (kereskedelem, szolgáltatás stb.) tevékenységet végző szervezet versenyképes legyen, növekedése dinamikussá váljon, és a fejlődése során képes legyen az emberi erőforrások hatékony felhasználására, így téve eleget annak a társadalmi elvárásnak, hogy a foglalkoztatottság mértéke is növekedjen. Az eredményes működéshez elengedhetetlenül szükség van bizonyos „mankóra”, amely kellő támogatást nyújt a vezetésnek abban, hogy a kihívásokra megfelelő választ adjon. Ez a „mankó” lehet a kontrolling, amely tágabb értelemben egy komplex vezetési támogató eszköz. (Körmendi, Tóth 2006, Horváth 1995)

A siker fontos záloga a vállalkozásoknál alkalmazott szervezeti struktúra, vagyis a célszerű vállalati szervezet kialakítása. A vállalkozások szervezetének vizsgálatára gazdasági célszerűségi szempontból legalább két fontos indokból van szükség. Egyrészt a gazdasági környezet rohamos fejlődése mellett a vállalkozás szervezete nem maradhat

változatlan, mert akkor a fejlődés egyik akadályává válna. A világgazdaságban korszakváltás van, illetve lesz, amely megköveteli a korszerű alkalmazkodni képes vállalati struktúra kialakítását. Másrészt a fejlődés és a növekedés problémájától eltekintve a vállalkozások kisebb-nagyobb gazdasági gondokkal, bajokkal küszködnek, melyek jelentős hányada szervezeti hibákra vezethetők vissza. (Marosi 1981.)

A tanulmány címében feltett kérdésre, mely szerint „A gazellák húzzák a magyar gazdaságot?” a válaszuk határozott igen. Véleményünk szerint rendkívüli szerepük van abban, hogy a gazdaságot fellendítsék, ugyanakkor tevékenységükkel, eredményükkel példaként szolgálhatnak minden vállalkozásnak.

Hivatkozott források

- [1.] Békés G.- Muraközy B. (2012): Magyar gazellák. A gyors növekedésű vállalatok jellemzői és kialakulásuk elemzése. *Közgazdasági Szemle*. 49(3): 233–262.
- [2.] Horváth P. (1995): Controlling a sikeres vezetés eszköze. Budapest, Közgazdasági és Jogi könyvkiadó.
- [3.] Körmendi L. — Tóth A. (2006): A kontrolling elmélete és gyakorlata. Budapest, Perfekt könyvkiadó
- [4.] Marosi M. (1981): A célszerű vállalati szervezet. Budapest, Közgazdasági és Jogi könyvkiadó.
- [5.] OECD-EUROSTAT (2007): Kézikönyv az üzleti demográfiai statisztikákról. EUROSTAT. European Commission. Luxemburg. 63 p.
- [6.] Unemployment rates by sex, age and highest level of education attained (%) (2015). EUROSTAT. Online: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_urgaed&lang=en Letöltés: 2015.04.27.
- [7.] Henrekson, M. – Johansson, D. (2009): Gazelles as Job Creators – A Survey and Interpretation of the Evidence, Research Institute of Industrial Economics. Stockholm. 28 p. Online: www.ifn.se/Wfiles/wp/wp733.pdf. Letöltés: 2015.02.03.
- [8.] Mitusch, K. – Schimke, A (2011): Gazelles – High-Growth Companies. Final report. European Commission. Enterprise and Industry. Europe Innova. Sectoral Innovation Watch. 82 p. Online: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/_proinno/gazelles-final-report_en.pdf. Letöltés: 2015.04.27.
- [9.] A Közösség lisszaboni programjának végrehajtása: A vállalkozói készségek előmozdítása az oktatás és a tanulás révén (2006). Európai Közösségek Bizottsága. Bizottság Közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. 2006. 12. p http://www.vallalkozastan.hu/data/pagecontent/0/dokumentumok/com2006_0033hu01.pdf Letöltés: 2015.02.18.

Szerzők:

Csikány Ferencné

Gazdálkodási és menedzsment BA

IV. évfolyam

kcsikany18@gmail.com

Prof. Dr. Takács István PhD

egyetemi tanár, intézetigazgató

Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös

Üzleti Tudományok Intézete

itakacs@karolyrobert.hu

A gazellák húzzák a magyar gazdaságot? ...

A NYERESÉGES EGYÉNI VÁLLALKOZÓK SZEMÉLYI JÖVEDELEMADÓ TERHÉNEK ÉS AZ AZT BEFOLYÁSOLÓ ADATOKNAK ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON (2005-2012)

GÁSPÁR ANDREA

Összefoglalás

A tanulmány idősorosan vizsgálja a nyereséget valló egyéni vállalkozók adóterhének alakulását 2005 és 2012 között, kitérve az adóalanyok számának, átlagos adóterhelésének alakulására, valamint az azt alakító bevallási adatokra. 2005-ben 320 848 fő, míg 2012-ben 251 472 fő egyéni vállalkozó teljesített szja bevallást, közülük 2005-ben 40%, 2012-ben 53% volt nyereséget valló. A vizsgálat során statisztikai módszerekkel tártam fel összefüggéseket az adóterhek alakulása és a jogszabályi változások között. Az egyéni vállalkozók esetében a bevétel emelkedésének oka a minimálbér (mely járulékalapot meghatározó tényező, így a vállalkozói kivétet is nagymértékben befolyásolja), a végrehajtott ellenőrzések száma és a kivethető szankciók mértékének növekedése volt. Az egy főre vetített bevétel a nyereséget valló egyéni vállalkozóknál nemzetgazdasági szinten 17%-kal, a vállalkozói kivét 66%-kal emelkedett, a fizetendő vállalkozói személyi jövedelemadó és osztalékalap utáni adó összesen 22%-kal csökkent a vizsgált időszakon belül. Elemzésemben az adóteher változását, a változást kiváltó tényezők közötti összefüggéseket, kapcsolatokat vizsgáltam.

Kulcsszavak: bevétel, nyereség, szja, adóteher

JEL: H21; H24

The Evolution of Profitable Individual Entrepreneurs' Tax Burden and its Underlying Data in Hungary (2005-2012)

Abstract

The number of individual entrepreneurs who filed an income tax return was 320 848 in 2005, respectively 251 472 in 2012. Out of this number 40% (in 2005) and 53% (in 2012) declared profit. I revealed a relationship between the evolution of tax burdens and the changes in tax laws. In the case of private entrepreneurs the reason for growth of income was the increase of the minimum wage (which determines the tax base and also influences the withdrawal of entrepreneurs), the growing number of tax audits and the increase in the extent of possible sanctions. Per capita income for private entrepreneurs declaring profit rose by 17% and the amount of entrepreneurial withdrawals by 66% over the examined period. The amount of entrepreneurs' payable personal income tax and dividend tax rose decreased by 22% between 2005-2012. In my research I examined the change of tax burdens and the relationship between the factors causing the change.

Keyword: revenue, profit, PIT, tax burden

Bevezetés

Az emberiség történetével majdnem egyidős az adózás története. Amióta az emberek csoportjai együtt, közösségben élnek, és társadalmi szervezetet alkotnak, azóta vannak

közös szükségletek. A magánszemélyeket terhelő jövedelem típusú adók számos rendszere él a világban, az arányos közteherviselés elve alapján kerül alkalmazásra a progresszív adó, szinkronban az adó rendszer többi elemével (forgalmi adók, vagyoni adók), míg néhány országban, többek között Szlovákiában és Magyarországon (43 országgal egyetemben 2015-ben) is egy kulcsos személyi jövedelemadó került bevezetésre. Az egykulcsos személyi jövedelemadó hatásmechanizmusát Hall és Rabushka (1995) dolgozta ki. Terjedelmi korlátokra tekintettel a társadalmi igazságosság kérdését most nem kifejtve utalok Rabushka 2006-ban megjelent művére, melyben az alapelvek mellett a társadalmi, gazdasági hatásokat összegzi. Saavedra (2007) felhívta a figyelmet, hogy a Közép-európai országokban történt egykulcsos személyi jövedelemadó bevezetésétől fogyasztásgenerálást vártak, azonban ez nem igazolódott be, nem kis mértékben az azóta bekövetkezett válságnak betudhatóan. Több mint 20 éve már, hogy hatályba lépett a magánszemélyek jövedelemadójáról szóló törvény. Anyagi jogszabályként funkcionálva meghatározza a jogalanyok személyi jövedelemadózás során tanúsítandó magatartásának befolyásolására vonatkozó szabályokat.

A magyar adórendszerben sajnos még nem fedezhetők fel a jó adórendszer főbb jellemzői (Herich, 2007). Az egyik legnagyobb problémája a stabilitás, kiszámíthatóság hiánya, mely visszavezethető arra, hogy nem egy szerves fejlődés, hanem egy szertetlen átalakulás során alakult ki (Pitti, 2006).

Siglitz (2000) a magyar adórendszert az 1990-es években viszonylag egyszerűnek minősítette, Kátay (2009) pár évvel később már bonyolultnak és átláthatatlannak írta le.

Fontos elvárás lenne, hogy a *személyi jövedelemadó* vertikálisan és horizontálisan is méltányosságot képviseljen. Vertikális méltányosság arra az elvre épül, hogy mindenki vagyoni, illetve jövedelmi körülményeinek megfelelően járuljon hozzá az állami kiadásokhoz. A horizontális méltányosság szerint az azonos jövedelmi-vagyoni környezetben élők azonos nagyságú adót fizessenek. (Belyó, 2009). A 2011. évben bevezetett egykulcsos családi adórendszer nem feltétlenül ezt hivatott biztosítani.

Az egyéni vállalkozó a személyi jövedelemadó hatálya alá tartozik, a vállalkozói tevékenységéből származó jövedelme e törvény alapján adózik. (Alvincz, 2003) Tárgya a bevétel, mely az adóévben elvégzett tevékenység ellenértéke. Költségnek minősül a bevételszerző tevékenységgel közvetlenül összefüggő, kizárólag a bevétel megszerzése, illetve a tevékenység folytatása érdekében az adott évben kifizetett és bizonylattal igazolt kiadás. Jövedelem megállapításának módjai: a bevétel egésze jövedelem (pl. munkajövedelme esetén); a bevétel és a tényleges költség különbsége a jövedelem (pl. egyéni vállalkozó jövedelme); a bevétel és a költség-hányad (a bevétel 10%-a) különbsége a jövedelem.

Az egyéni vállalkozó részére a személyi jövedelemadó háromféle adózási módot tartalmaz, melyek közül bizonyos feltételek mellett az egyéni vállalkozó választhat. (Galántainé, 2006) Ezek a következő adózási módok:

Tételes átalányadózás, mely a legegyszerűbb, de csak nagyon szűk körben alkalmazható.

Átalányadózás, mely alkalmazhatósága feltételekhez (tevékenység, értékhatár) van kötve. Az átalányadózást az egyéni vállalkozó az adóév egészére választhatja. Az átalányadózás csak a tevékenység egészére választható. Az átalányadózást választó egyéni vállalkozó esetében 40% költséghányadot állapíthat meg. A bevétel törvényben meghatározott mértéke lesz a jövedelem,

Vállalkozói jövedelem szerinti adózás (ez általános szabályként alkalmazható adózás, a vizsgálatom csak erre az adózási módra terjedt ki), mely meglehetősen bonyolult, és a vállalkozók háromszintű adózását tartalmazza.

1. szint: a vállalkozói kivét (személyes munkavégzés ára) összevonandó jövedelmek közé tartozik és a progresszív adó táblázat alapján adózott 2010. év végéig. Majd 2011. január 1-től bevezetésre került az egykulcsos családi jövedelemadó intézménye. Az egyéni vállalkozónál önálló tevékenységből származó jövedelemnek csak a vállalkozói kivétet lehet tekinteni, amellyel szemben semmilyen költség vagy levonás nem érvényesíthető.
2. szint: vállalkozói jövedelem (bevétel a költség és a korrekciós tényezők figyelembe vételével meghatározott összeg) után vállalkozói személyi jövedelemadót fizet. Vállalkozói költségként a vállalkozói kivét összege is elszámolható, illetve ide tartozik a vállalkozói bevétel elérése érdekében felmerült kiadás is. 2005. évben a vállalkozói személyi jövedelemadó mértéke 16% volt, mely 2006-tól megváltozott, s a szja törvényi szabályozás szerint a vállalkozói adóalap 500 millió forintot meg nem haladó összege után 10%, az e fölötti összegre 19% a vállalkozói személyi jövedelemadó. De az egykulcsos szja bevezetésével 2011-től a vállalkozói személyi jövedelemadó mértéke: 16%.
3. szint: vállalkozói osztalékalap, mely után 2007-ig kétkulcsos, 2008-tól csak egykulcsos osztalékadót kell fizetni. 2005 és 2007 között a vállalkozói kivét 30%-a 25%-os osztalékadóval terhelt, az e feletti összegre 35%-os osztalékadó számítandó. 2008-tól egy osztalékadó kulcs volt az osztalékalap teljes összegére, melynek mértéke 25%.

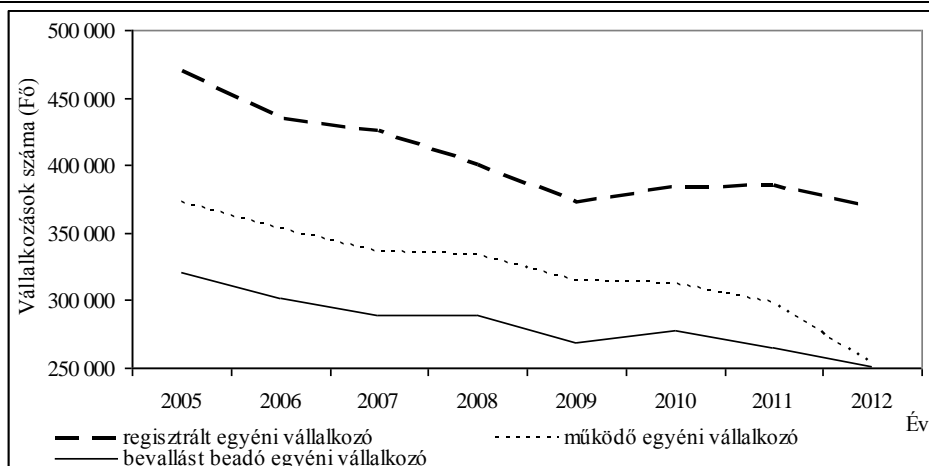
Szja bevételek alakulása

A magyar adórendszer egyik legtöbb teljesítmény-visszatartó vonással rendelkező eleme az szja. Ez az egyik legfontosabb, a lakosság széles körét érintő direkt adónem, melynek az összes NAV által kezelt adóbevételeken belüli megoszlása 2005-2012 között folyamatosan csökkent. 2005. évben volt a legmagasabb 22,1%, a legalacsonyabb pedig 2012. évben volt, akkor 14,4%-ot tett ki az összes adón belül ez az adónem.

Egyéni vállalkozók számának alakulása

A vizsgált időszakban a regisztrált egyéni vállalkozások száma 469 890 főről 368 852 főre (21,5%) csökkent. Ezen belül a működő egyéni vállalkozók száma 372 973 volt 2005. évben, mely 32,4%-kal csökkent 2012. évre. A személyi jövedelemadó bevallást is benyújtó egyéni vállalkozók száma 320 848-ról 251 472-re mérséklődött, mely 21,6%-os változást jelent a vizsgált időszakon belül. (1. ábra) Ennek kiváltó oka, a vállalkozási kedv csökkenése volt, mely többek között az adórendszer instabilitására vezethető vissza.

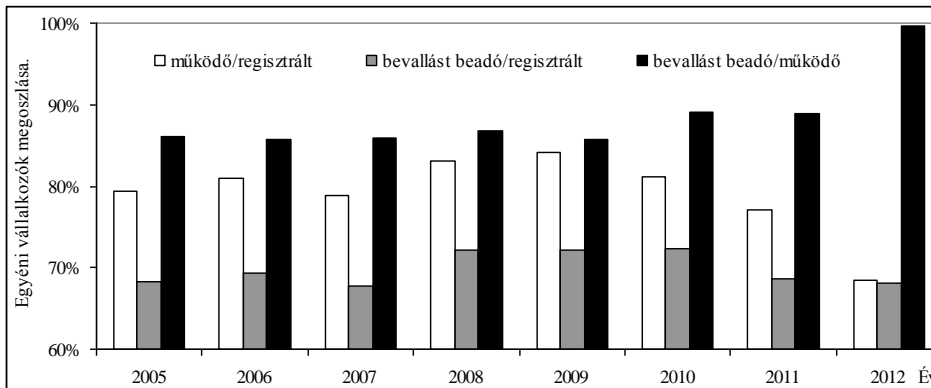
A nyereséges egyéni vállalkozók személyi jövedelemadó terhének és az azt befolyásoló adatoknak alakulása Magyarországon (2005-2012)

1. ábra: Az egyéni vállalkozók számának alakulása (2005-2012)

Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

A működő egyéni vállalkozók közül egyre többen teljesítették szja bevallási kötelezettségüket 2005-2012 között, mivel 2005-ben csak 86,0%-a 2012. évben 99,7%-a adott be szja bevallást az adóhivatal felé. Ennek oka, egyrészt az adóhatósági ellenőrzések számának emelkedése, másrészt a bevallás elmulasztása miatt kiszabható szankciók mértékének emelkedése volt. (2. ábra)

2. ábra: Az egyéni vállalkozók megoszlása 2005-2012 között

Forrás: KSH adatai alapján saját számítás

Vizsgálatom csak a nyereséges egyéni vállalkozók személyi jövedelemadó bevallására terjedt ki, így megvizsgáltam, hogy milyen a megoszlással bír a bevallást beadó egyéni vállalkozókon belül a nyereséges, veszteséges, nullás és külön az átalányadós egyéni vállalkozó (1. táblázat). A nyereséges egyéni vállalkozók megoszlása a 2005 és 2006. évek kivételével minden évben több mint a felét tették ki az egyéni vállalkozókon belül. A legmagasabb 2008. évben volt, (53,4%) a legalacsonyabb 2005. évben (39,4%) volt. A nullást bevallást beadó egyéni vállalkozók száma évről évre csökkent, melynek kiváltó oka a NAV ellenőrzések számának emelkedése volt.

1. táblázat: Szja bevallást benyújtó egyéni vállalkozók számának megoszlása a vallott szja alapján (2005-2012)

Megnevezés / Évek	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Nyeréséges	39,4%	39,7%	52,3%	53,4%	52,0%	52,3%	53,2%	52,7%
Veszteséges	33,5%	33,4%	26,8%	27,9%	29,5%	29,9%	29,9%	31,0%
Nullás	18,6%	18,6%	12,5%	9,9%	9,3%	8,7%	7,9%	7,5%
Átalányadós	8,5%	8,4%	8,3%	8,8%	9,2%	9,1%	9,1%	8,8%
Összesen	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Forrás: NAV adatbázisa alapján saját számítás

Anyag és módszer

Elemzésemben *szekunder adatforrások* kerültek felhasználásra. Primer adatbázis nem képezte kutatásom alapját az adatok jellege miatt. A bevallások adatai a valósághoz elég közeli információt szolgáltatnak, melyet primer adatgyűjtéssel nem értem volna el.

A vizsgálat időtávja a 2005 és 2012 közötti adatokra terjedt ki. A kutatás során a szekunder (ökoszkopikus) adatok a Nemzeti Adó és Vámhivatal (NAV), valamint a magyar Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatbázisából származtak.

A vizsgálatot Magyarország egészére végeztem az egyéni vállalkozók által hibátlanul benyújtott személyi jövedelemadó bevallás (Szja) adatai alapján. Ezek az adatok kumuláltak, tehát egyedi beazonosításra nem alkalmasak, adótitkot nem sértenek.

Az összefüggés vizsgálatok során két változó közötti kapcsolat szorosságának értéke -1 és 1 közé eshet. Az összefüggés mértékének meghatározásakor a következő értékhatárokat vettem figyelembe: 0,0-0,4: laza; 0,4-0,7: közepes; 0,7-0,9: szoros; 0,9-1: igen szoros összefüggés állapítható meg (Harnos, 1993). A változók között lehet pozitív, negatív korrelációs összefüggés, esetleg korrelálatlanság.

Az egyéni vállalkozók által befizetett szja több tételből tevődik össze, melyeket a 2. táblázatban foglaltam össze.

2. táblázat: Egyéni vállalkozó által fizetendő szja-t alkotó adótípusok	Megnevezés	Mire terjed ki
Összevonás alá eső jövedelmek szja		Önálló tevékenység (vállalkozói kivét), nem önálló tevékenység (pl. bér) és egyéb jövedelmek adóterhe
Vállalkozói szja		Tényleges vállalkozási tevékenység után
Vállalkozói osztalékadó		fizetendő adó.
	Egyéni vállalkozó által befizetendő szja összesen	

Forrás: Adótörvények alapján saját szerkesztés

Ezen fent felsorolt adótételek kedvezményekkel csökkentett része adta a ténylegesen megfizetett, illetve megfizetendő adó nagyságát.

Adóteher a befizetett adó és az adó alapjának hányadosaként definiálható. Megmutatja, hogy az adóalap hány százalékát vonja el a költségvetés adó formájában. Az adóteher

A nyereséges egyéni vállalkozók személyi jövedelemadó terhének és az azt befolyásoló adatoknak alakulása Magyarországon (2005-2012)

vizsgálatánál azért, hogy a kedvezmények adóteherre gyakorolt hatását be tudjam mutatni, három (általam Adóteher1; Adóteher2 illetve Adóteher3 mutatónak elnevezett) adóterhelési mutatót számoltam ki. *Adóteher1.*: Nem szűrtem ki az adókedvezmények módosító hatását. Ez a névleges adóterhelés mutató, mely: összevont adóalapba tartozó jövedelemnél: a számított adó és az összevont adóalap hányadosa; vállalkozói jövedelem esetén: a vállalkozói szja és osztalékadó összegének és a vállalkozói adóalapnak hányadosa. *Adóteher2.*: A kedvezmények módosító hatását figyelembe vettem, mely: összevont adóalapba tartozó jövedelemnél: a kedvezményekkel csökkentett számított adó és az összevont adóalap hányadosa; vállalkozói jövedelem esetén: a kedvezményekkel csökkentett vállalkozói szja és a vállalkozói adóalap hányadosa. *Adóteher3.*: Minden igényelhető kedvezményt, adókedvezményt figyelembe vételével meghatározott tényleges adófizetési kötelezettség, a tényleges adóteher, mely: összevont adóalapba tartozó jövedelemnél: az összevont adóalapot terhelő adókedvezményekkel csökkentett adó és az összevont adóalap hányadosa; vállalkozói jövedelem esetén: a vállalkozói szja (kedvezményekkel csökkentett része) és osztalék alap utáni adó összegének és a vállalkozói adóalapnak hányadosa.

Elemzésemben változás, megoszlás vizsgálatát, mint statisztikai elemzéseket végeztem el, valamint kapcsolatokat kerestem a beadott szja bevallás kiemelt adatai között.

Eredmények

Összevont adóalap

Az összevont adóalapot kitevő legnagyobb, legtöbb vállalkozót érintő tétel a munkaviszonyból származó bérjövedelem, és az egyéni vállalkozói kivét, mely két tétel az összevont adóalap 85-90%-át tette ki a vizsgált években.

A munkaviszonyból származó bérjövédelmet valló vállalkozók száma a vizsgált időszakon belül 10 217 fővel, a tétel egy főre jutó értéke pedig 28,5%-kal növekedett meg. A bérjövedelem az összevont adóalap átlag 55-60%-át tette ki.

Korreláció számítás során pozitív kapcsolatot tártam fel a minimálbér és a munkabér között a munkabér változásában a minimálbér 68,9 százalékban játszott szerepet.

Vállalkozói kivét

Az egyéni vállalkozó személyes munkavégzés, közreműködés címén vállalkozói költségként elszámolt összeg a vállalkozói kivét, mely az egyéni vállalkozó esetében a járulékfizetés alsó összegét meghatározza. A vizsgált időszakban a vállalkozói kivétet vallók 70 190-ről 61 388 főre csökkent. Ez a tétel az összevont adóalap 25-30%-át tette ki a vizsgált években.

Az egy főre jutó egyéni vállalkozói kivét 65,8%-kal emelkedett meg. Ennek kiváltó oka, hogy az egyéni vállalkozóknál gyakorlattá vált, hogy a járulékfizetés alapjául szolgáló összeg egyben kivétként kerül elszámolásra. A kivét összegének emelkedése a minimálbérnek is köszönhető, hiszen a vállalkozók saját járulékaikat a minimálbér, majd 2006. szeptemberétől a minimálbér kétszerese, majd 2008-tól legalább a minimálbér alapján voltak kötelesek megfizetni a törvényben meghatározott mértékben.

Korreláció számítás során erős pozitív kapcsolatot tártam fel a minimálbér és a vállalkozói kivét között is (korrelációs együttható értéke 0,958).

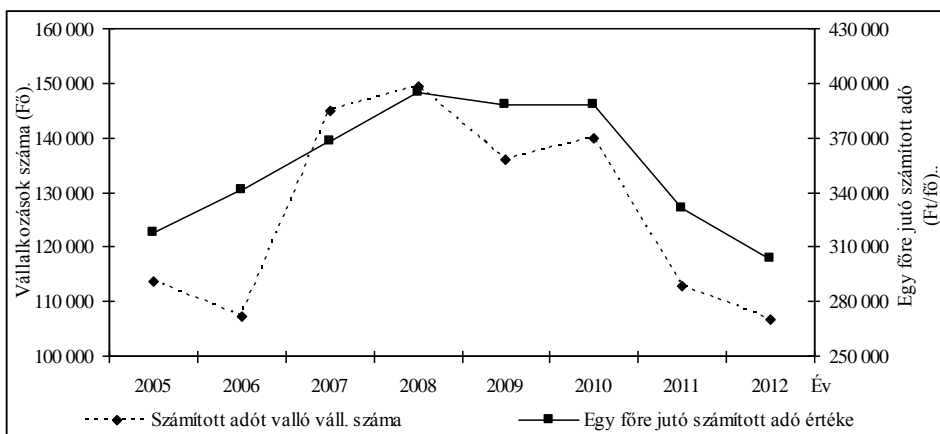
Az egyéni vállalkozók a kivét összegét nem a személyes munkavégzés, közreműködés címén vállalkozói költségként elszámolt összeg, mint törvényileg meghatározott funkciója határozza meg, hanem inkább a minimálbér összege. Ez azért is következhet be, mivel a vállalkozói kivét az egyéni vállalkozó esetében a járulékfizetés alsó összegét meghatározza, illetve 2006. szeptember 1-től annak kétszerese a minimálisan fizetendő járulék alapja.

Számított adó alakulása

Az összevont adóalapba tartozó jövedelmek sávosan progresszív adótblázat alapján adóztak, mely 2005-től két kulcsos volt, majd 2011-től egy kulcsossá változott.

A számított adót bevallók száma a vizsgált években 6,1%-kal csökkent a kiinduló évhez képest. A vizsgált években 10,3%-kal csökkent a számított adó értéke, melynek fő kiváltó oka a 2011. évben bekövetkezett egykulcsos adórendszer bevezetése volt.

2005-2006. és a 2011-2012. években 107-114 ezer, 2007-2010. években 140-145 ezer fő vallott számított adót. Az egy adózóra vetített adó a 2005-2008. években folyamatosan emelkedett, majd 2012-ben a kiinduló év adatához viszonyítva 14 000 Ft/fővel csökkent (3. ábra). Ennek fő kiváltó oka a 2011. évre bevezetett 16%-os adókulcs volt.

3. ábra: A számított adót valló vállalkozók száma és a számított adó egy főre jutó értékének alakulása 2005-2012 között

Forrás: NAV adatbázis alapján saját számítás

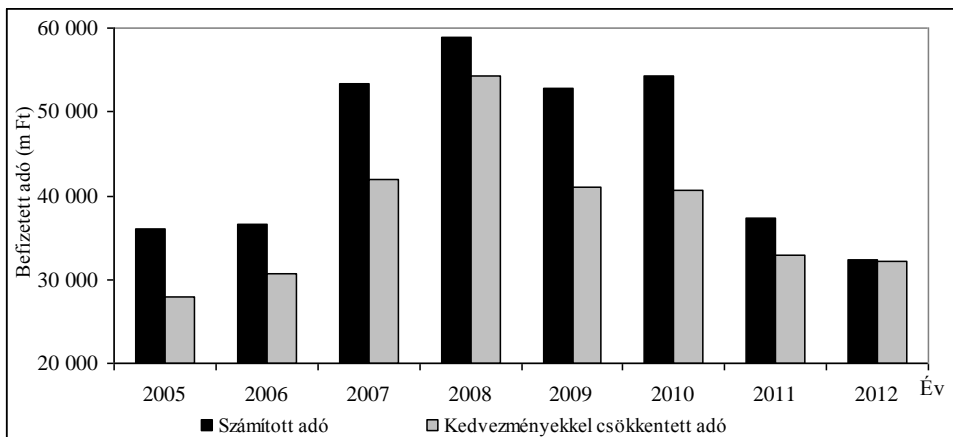
Adókedvezmények

Az összevont adóalapot a Sza-ról szóló törvény többféle jogcímen engedte csökkenteni. Ezen kedvezmények száma és elszámolhatóságuk mértéke évenként változott, mely nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a magyar adórendszer bonyolult, s némely esetben szinte átláthatatlan volt.

Az adókedvezményeket igénybe vevők száma 2005-ben 36 115 főről 2012-re 63 főre csökkent. Oka az adótörvényben bekövetkezett változás volt, miszerint az adókedvezmények fokozatosan kivezetésre kerültek.

Összevont adóalapot terhelő adó

A kedvezményekkel csökkentett összevont adóalap utáni személyi jövedelemadót 107 554 fő vallott 2005. évben, mely 2012-re 106 750 főre csökkent. Egy adózóra jutó érték a vizsgált időszakon belül 3,8%-kal mérséklődött (4. ábra).

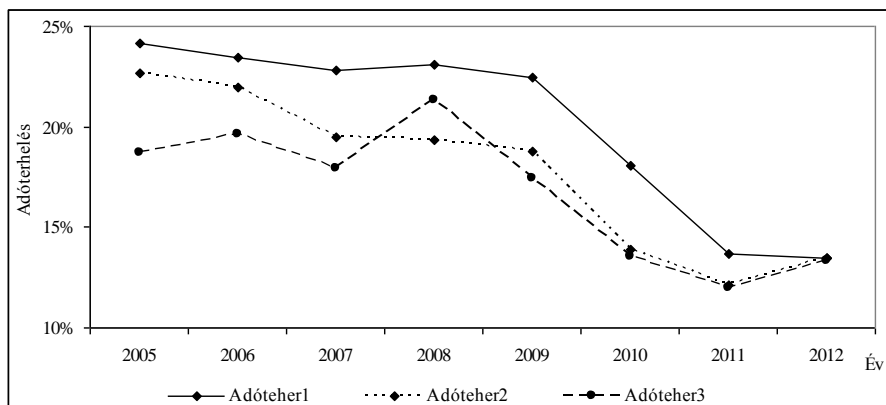

4. ábra: A számított és a kedvezményekkel csökkentett adó alakulása (2005-2012)

Forrás: NAV adatbázis alapján saját számítás

Adóteher

A három adóteher alakulása (5. ábra) a következő jellegzetességeket mutatja: az Adóteher1 (névleges adóteher) 24,2%-ról 13,5%-ra csökkent; az Adóteher 2. mutató (mely az adókedvezmények figyelembe vételével került meghatározásra) 22,7%-ról 13,4%-ra mérséklődött; az Adóteher 3. (mely a tényleges adóterhelés) 18,7%-ról 13,3%-ra csökkent a vizsgált években. Mivel az adókedvezmények kivezetésre kerültek a személyi jövedelemadóból, a családi adókedvezménnyel pedig az összevont alá eső jövedelemadó alapot lehet csökkenteni, ezért a 2011. évben bevezetésre került családi adókedvezmény adóteherre gyakorolt hatását az ábra nem mutatja.

5. ábra: A nyereséges egyéni vállalkozók összevont adóalapra számított adóterheinek alakulása (2005-2012)

Forrás: NAV adatbázisa alapján saját számítás

A vállalkozói tevékenység jövedelmét, adóját meghatározó bevallási adatok változásának vizsgálata

Bevétel

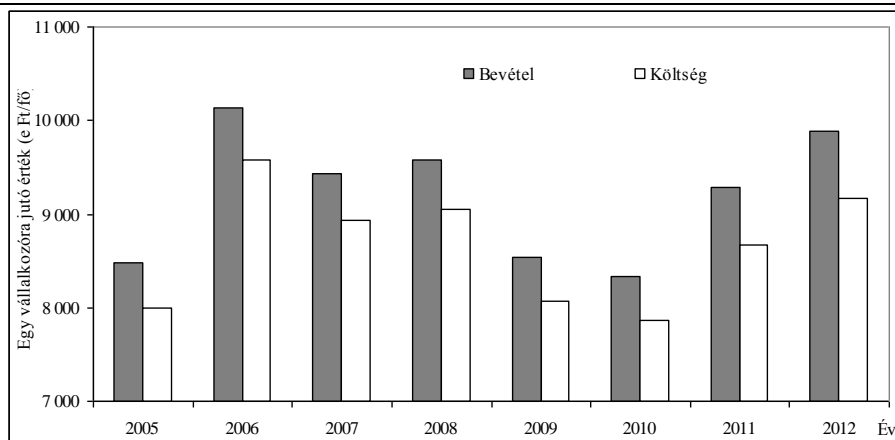
Az egyéni vállalkozási tevékenységből származó bevételt vallók száma 2005-ben 126 461 fő, míg 2012-ben pedig már 132 396 fő volt, mely 4,7%-os növekedést jelent a kiinduló évhez képest. A 2008. évben vallottak be a legtöbbet bevételt (154 327 fő). Az egy egyéni vállalkozóra jutó bevétel a 8474 e Ft-ról 2012. évre 9879 e Ft-ra emelkedett, mely 16,6% növekedést jelent (6. ábra).

A vizsgált időszakban a kedvezmények (növelő és csökkentő) figyelembe vételével meghatározott bevétel a tényleges (kedvezmények nélkül figyelembe vett) bevételnek a 98-99%-át tette ki, ezért elemzésemben nem tértem ki a növelő és csökkentő tételek vizsgálatára.

Összes költség

Az elszámolt összes költséget vallók száma a vizsgált években 4,7%-kal (5946 fővel) növekedett 2012-re 2005. év adataihoz képest. Az egy főre jutó értékben 14,6%-os emelkedés történt a 2012. évre (6. ábra).

A nyereséges egyéni vállalkozók személyi jövedelemadó terhének és az azt befolyásoló adatoknak alakulása Magyarországon (2005-2012)

6. ábra: Az egy vállalkozóra jutó bevétel és költség alakulása 2005-2012 években

Forrás: NAV adatbázis alapján saját számítás

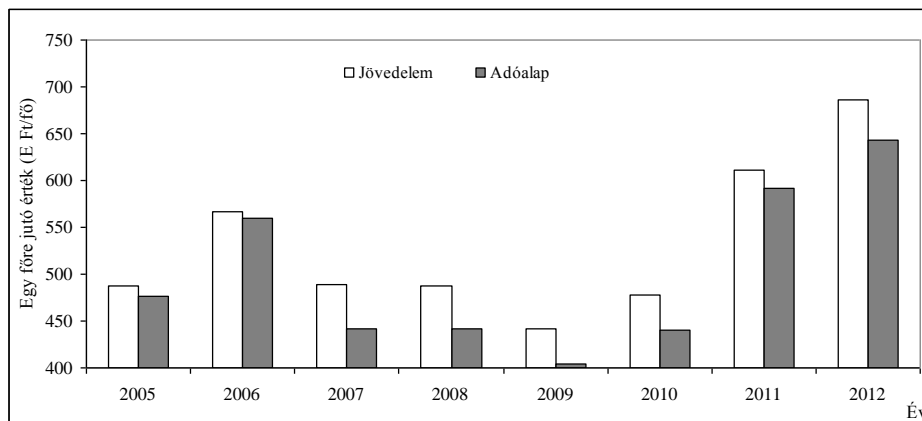
A költségek között a leggyakrabban előforduló tétel az anyag-, áru, félkész és késztermék beszerzésére fordított kiadás (60-62%), és az egyéb költség (mely 27-29%-ot tesz ki). Az egyéni vállalkozói kivét csupán 4-5%-ot tesz ki az összes költségen belül.

Jövedelem alakulása

Az egyéni vállalkozók közül a jövedelmet vallók száma 2005-2012 között 126 469 főről 132 403 főre (4,7%-kal) növekedett. Az egy főre jutó érték tekintetében 2009. évben a jövedelem egy mélypont után növekedésnek indult. (7. ábra)

Vállalkozói adóalap

A jövedelemmel szemben az előző évről áthozott és a törvény alapján elszámolható veszteség számolható el, melynek következtében a vállalkozói bevétel és költség különbözeteként kiszámolt jövedelemnél kevesebb lesz a vállalkozói adóalap (7. ábra). A vizsgált években 52 829 főről 2012-re 23 145 fő vallott be korábbi évekről áthozott veszteséget (56,2%-os csökkenés), melynek következtében 2009. évet követően évről évre emelkedett az adóalap egy főre vetített értéke.

7. ábra: Az egy egyéni vállalkozóra jutó vállalkozói jövedelem és adóalap alakulása (2005-2012)

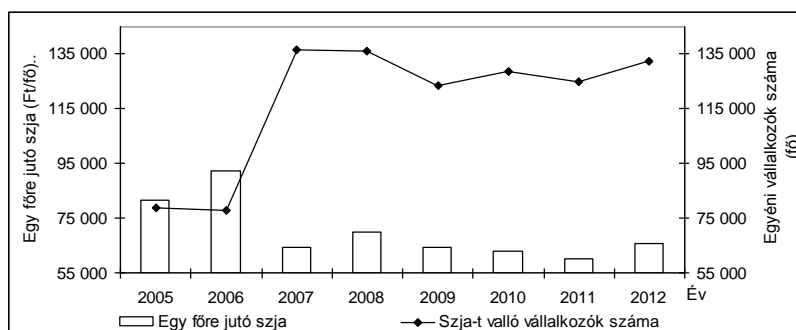
Forrás: NAV adatbázis alapján saját számítás

Jövedelem-minimum

A 2007. július 01-én bevezetésre került jövedelem-minimumot 2007. évben 137 008, 2012-ben 121 836 egyéni vállalkozó vallott. Az egy adózóra jutó érték 45,7%-kal (242 723 Ft/főről 131 670 Ft/főre) csökkent. A jövedelem-minimum bevezetésével az adóterh növekedett. Ezzel többletbefizetéseket okozott az állam, mely a terheket megnövelte.

Vállalkozói szja

A vizsgált időszakban a vállalkozói szja-t valló egyéni vállalkozók száma 78 845 főről 132 209 főre emelkedett, az általuk bevallott személyi jövedelemadó 6 444 m Ft-ról 8 717 m Ft-ra változott, de az egy főre jutó vállalkozói szja 29,3%-kal csökkent (8. ábra). Ennek oka, hogy 32%ponttal többen vallottak adót, mint amennyivel az adó értéke növekedett.

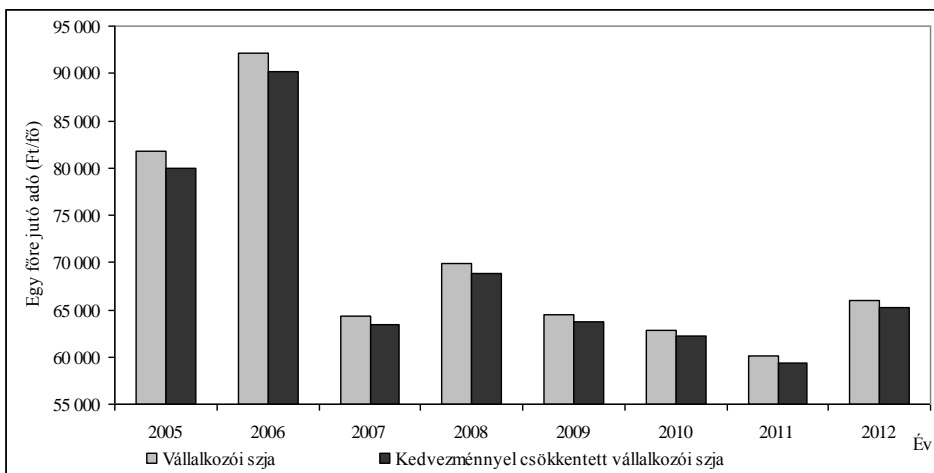
8. ábra: Vállalkozói szja-t valló egyéni vállalkozók számának és a vállalkozói szja egy főre vetített értékének alakulása (2005-2012)

Forrás: APEH adatbázis alapján saját számítás

Vállalkozói adókedvezményekkel csökkentett vállalkozói szja

2005-ben 1266 fő vett igénybe vállalkozói adókedvezményeket, 2012-ben pedig csak 874 fő. Az egy főre jutó értéke 128 747 Ft/fő-ről 2012. évre 110 357 Ft/fő-re csökkent.

Az egyéni vállalkozók által bevallott adókedvezménnyel csökkentett vállalkozói személyi jövedelemadó 36,9%-kal emelkedett, de egy főre vetített értéke 18,4%-kal csökkent. Ennek oka az volt, hogy többen vallottak be ilyen tételt az adóbevallásban, mint amennyivel magasabb volt az adó értéke. Közel 2%-kal csökkentette a vállalkozó személyi jövedelemadót az igénybe vehető kedvezmény (9. ábra).

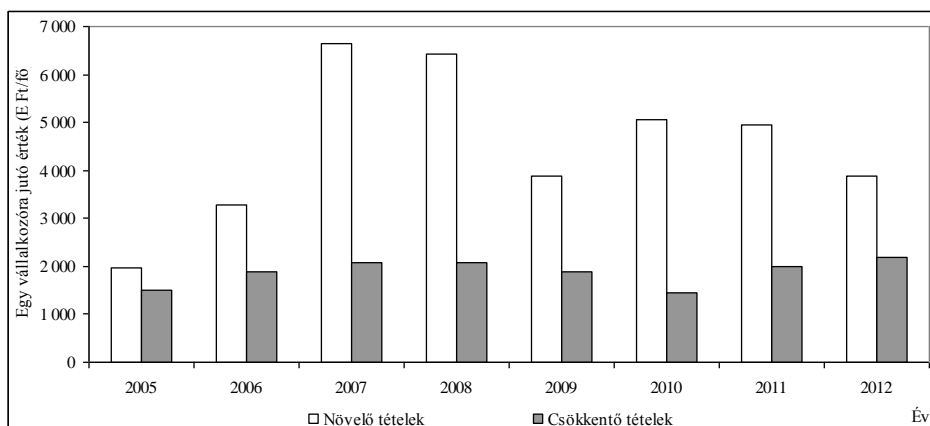
9. ábra: Az egy egyéni vállalkozóra jutó vállalkozói személyi jövedelemadó alakulása 2005-2012 között

Forrás: NAV adatbázis alapján saját számítás

Adózás utáni vállalkozói jövedelem és módosító tényezők alakulása

Az egy főre jutó adózás utáni vállalkozói jövedelem 2012. évben volt a legtöbb (645 285 Ft/fő), a legkevesebbet pedig 2009. évben érték el a vállalkozók (395 428 Ft/fő értékben). Az adózás utáni jövedelmet módosító tételeket igénybe vevők száma a vizsgált években folyamatosan csökkent. A növelőt 2005-ben 282 fő, 2012-ben 68 fő, csökkentőt 2005. évben 15 719 fő, 2012. évben már csak 11 687 fő állított be a szja bevallásában.

Az egy adózóra jutó értékben a növelő tételek a vizsgált években 97,9%-kal, a csökkenők pedig 44,7%-kal növekedtek (10. ábra)

10. ábra: Adózás utáni jövedelmet módosító tételek egy főre jutó értéke (2005-2012)

Forrás: NAV adatbázis alapján saját számítás

Vállalkozói osztalékalap és adója

Vállalkozói osztalékalapot vallók száma 57,4%-kal növekedett a vizsgált időszakban. Egy főre vetített értékben 51,1%-os volt a növekedés.

A vállalkozói osztalékalap két adókulccsal adózott a vizsgált évek elején. A vállalkozói osztalékalapnak a vállalkozói kivét meghatározott összege utáni adót vallók száma 2007. évre 2005-höz képest 56,9%-kal megemelkedett, az egy főre jutó kivét után fizetendő adó csupán 5,2%-kal növekedett.

Adóteher mutatók:

A három adóteher alakulása (3. táblázat) a következő jellegzetességeket mutatja: szja esetében az Adóteher1 (névleges adóteher) 15,9%-ról 10,2%-ra csökkent; az Adóteher 3. mutató (mely az adókedvezmények figyelembe vételével került meghatározásra) 15,6%-ról 10,1%-ra mérséklődött; osztalékalap tekintetében az Adóteher 1. megfelel az Adóteher 3. mutatónak (mely a tényleges adóterhelés) 23,0%-ról 12,7%-ra csökkent a vizsgált években. A két adó együttes adóterhelési hatása pedig: Adóteher1 38,9%-ról 22,9%-ra, míg az Adóteher3 mutató 38,6%-ról 22,8%-ra csökkent.

A terhelés változás okozója: Szja esetén 2011-től egy kulcsos (16%) a vállalkozói személyi jövedelemadó; Osztalékalap esetében: 2008-tól az osztalékalap egy kulccsal (25%-kal) adózik.

A nyereséges egyéni vállalkozók személyi jövedelemadó terhének és az azt befolyásoló adatoknak alakulása Magyarországon (2005-2012)

3. táblázat: A vállalkozásból származó jövedelem különböző adóterhelési mutatóinak alakulása 2005-2012

	szja	szja	oszt.adó	szja+oszt.adó	szja+oszt.adó
Évek	Adóteher1	Adóteher3	Adóteher1=3	Adóteher1	Adóteher3
2005	15,9%	15,6%	23,0%	38,9%	38,6%
2006	15,5%	15,1%	23,6%	39,0%	38,7%
2007	15,9%	15,7%	23,1%	39,1%	38,8%
2008	16,2%	16,0%	17,8%	34,1%	33,9%
2009	16,3%	16,1%	18,1%	34,4%	34,3%
2010	14,6%	14,4%	12,3%	26,8%	26,7%
2011	10,4%	10,2%	12,7%	23,1%	22,9%
2012	10,2%	10,1%	12,7%	22,9%	22,8%

Forrás: NAV adatok alapján saját számítás

Következtetések

A magyar adórendszernek egy szegmensét vontam vizsgálat alá, mely az elmúlt 10 évben nagy változtatásokon esett át. A személyi jövedelemadó a lakosság széles körét érinti, s az egyéni vállalkozók a tevékenységükből származó jövedelmük és annak adózása tekintetében szintén ezen adónem a meghatározó.

A vizsgált időszakban az egyéni vállalkozások száma csökkent, mely nem magyarázható a személyi jövedelemadó törvény kedvezőtlen változásaival, hiszen a törvényi változások valós *adóteher* csökkenést jelentettek az egyéni vállalkozásokra nézve a személyi jövedelemadó tekintetében. Az egyéni vállalkozókra, és azok adóterhére a személyi jövedelemadón kívül még sok más adónem (pl: általános forgalmi adó, társadalombiztosítási járulékok, és egyéb hozzájárulások) is hatást gyakorol. A vállalkozási kedv csökkenése a magyar adórendszer egyik hibájával viszont összefüggésbe hozható, ez pedig a stabilitás és a kiszámíthatóság hiánya. A minden évben bekövetkező változtatás (minimálbér emelkedése, társadalombiztosítási járulékok, adókulcsok mértékeinek változtatása) a bizonytalanságot megnövelve nem hat ösztönzőleg új vállalkozás indítására. Ezen bizonytalanság egy kiszámíthatóbb, előre tervezett adórendszerrel csökkenthető lenne, mely a biztonságot emelve, a vállalkozási kedvet, így a vállalkozók számát kedvező irányba változtatná.

Elemzésem során azt tapasztaltam, hogy a minimálbér és a vállalkozói kivét között erős pozitív kapcsolat áll fenn, ami megerősíti azt, hogy nem a személyes munkavégzés határozza meg ezt a tételt, hanem a minimálbér, hiszen a járulékfizetési kötelezettség is ehhez lett törvényileg meghatározva, leminimalizálva.

Sajnos sok adóterhet csökkentő tételt nem vettek igénybe az adózók a vizsgált években. Ezek eltörlése, kivezetése folyamatban van/volt, így az egyes adózási alapelvek jobban érvényesülnek, mely kedvező változásnak ítélnélhető.

A magyar adórendszerben sokáig egy sávosan progresszív adótábla alapján kellett a személyi jövedelemadó egy részét meghatározni, mely bonyolította (a sok kedvezményrel és kivétellel) a rendszert. 2011-től egykulcsos adórendszer került bevezetésre, mely az egyszerűség irányba mutat. Ez is az adórendszer egyik kedvező változása.

Az Adózás rendjéről szóló törvényben történt módosítás, mely többek között az adókötelezettség megsértése, megszegése miatt kiszabható szankciók emelését szolgálta,

befolyást gyakorol a vállalkozás életére. A büntetés nagyságának és az ellenőrzések számának emelkedése a bevallást nem teljesítő, valamint a sorozatosan veszteséget vagy nullás eredményt valló vállalkozók számát csökkentette. (4. táblázat) Arányeltolódás következett be a nyereséges vállalkozások javára.

4. táblázat: A vállalkozások eredményesség szerinti megoszlásának alakulása 2005-2012

Év	Nyeréséges	Veszteséges	Nullás	Átalányadós	Összesen
2005	39,4%	33,5%	18,6%	8,5%	100,0%
2012	52,7%	31,0%	7,5%	8,8%	100,0%

Forrás: NAV adatok alapján saját számítás

További kutatást igényel annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy az egykulcsos adórendszer az összevonas alá eső jövedelmeknél 2012. éveket követően a költségvetés bevételei között milyen arányban és irányban változott. A családi kedvezmények rendszere pedig milyen módon hatott a személyi jövedelemadóra, illetve a gyermekvállalási kedvre.

Felhasznált irodalom

- [1.] Alvincz J. – Guba M. (2003): Az egyéni mezőgazdasági termelők jövedelmének adóztatása. Agrárgazdasági Tanulmányok. 2003/3. szám, Budapest, AKII. 162. p.
- [2.] Belyó P. (szerk) (2009): Adó-szimulátor, Egyes adók mikroszimulációja. ECOSTAT Budapest, 2009. november
- [3.] Galántainé Máté Zs. (2006): Adó(rendszer)tan, EU-konform magyar adók 2006, AULA Kiadó, Budapest pp. 37-42.
- [4.] Hall, R. – Rabushka, A.E. (1995) The Flat Tax. Stanford: Hoover Institution Press.
- [5.] Herich Gy. (2007): Adótan. Penta Unió. Pécs pp. 6-242.
- [6.] Kátay G. (szerk.) (2009): Az alacsony aktivitás és foglalkoztatottság okai és következményei Magyarországon. MNB tanulmányok 79. pp. 38-41.
- [7.] Pitti Z. (2006): Nemzetközi adóverseny és a magyar jövedelmek versenye az adókkal. Magyar helyteremtés Európában. Kihívások az egyensúly, konvergencia, felzárkózás hármásában. Válogatás a 44. közgazdász-vándorgyűlés előadásaiból. Nyíregyháza. pp. 223-239.
- [8.] Rabushka, A. E. (2006): Flat tax principles and issues, International Academic Forum on Flat Tax Rate, Centre of Excellence in Finance, Bled, Szlovénia, 2006. február
- [9.] Saavedra, P. (2007): “Flat Income Tax Reforms,” in Fiscal Policy and Economic Growth: Lessons for Eastern Europe and Central Asia. Ed. Cheryl Gray et al. Washington DC: The World Bank. pp. 253-280.
- [10.] Stiglitz J. E. (2000): A kormányzati szektor gazdaságtana. KERSZÖV Kiadó Budapest, pp. 395-544.
- [11.] Személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény
- [12.] www.nav.hu - Adóstatistikák
- [13.] www.ksh.hu - Vállalkozások száma

A nyereséges egyéni vállalkozók személyi jövedelemadó terhének és az azt befolyásoló adatoknak alakulása Magyarországon (2005-2012)

Szerző:

Dr. Gáspár Andrea

Főiskolai adjunktus

Szolnoki Főiskola

5000 Szolnok, Tiszaligeti sétány 14.

dr.gaspar.andrea@gmail.com

RECSKI ÉRCBÁNYA ÉS A TELEPÜLÉS

GUBACSI FRANCISKA
KONCZ GÁBOR

Összefoglalás

Az 1980-as években Magyarországon több bánya hanyatló sorsra jutott. Recsk esetében ehhez hozzájárult, hogy csökkent a rézérc világpiaci ára, kevesebb lett az állami támogatás mértéke, a kőolaj világpiaci ára megemelkedett, a technológia kezdett elavulttá válni, illetve sok helyen a nyereséges, kitermelhető vagyon nem érte el a küszöbszintet, így bezárták a bányákat. Sok hír felröppent az újrainvitással kapcsolatban is. Az alapvető konfliktus nemcsak a bányászat negatív hatásait jelentheti. A térségben nagyarányú a munkanélküliség, kevés a kedvező helyzetben lévő, nyereséges vállalkozás. A bánya újrainvitása lehetőséget teremtene a környékbeliek foglalkoztatására, a térség gazdasági fellendítésére. Kutatófűrésok bizonyították jelentős ércvagyon meglétét a területen. A megnyitással kapcsolatban azonban éles ellentétek alakulhatnak ki az általános gazdasági, valamint a turisztikai és környezetvédelmi szereplők között (pl. gyógyfürdők vízhozamának lecsökkenése, rekultivált területek hasznosításának módja miatt). A probléma mélysége miatt még nem született olyan átfogó tanulmány, amely figyelembe veszi a társadalmi, gazdasági és környezeti szegmensek együttes hatását. Tanulmányunkban ismertetjük a recski ércbánya korábbi és jelenlegi hatásait, a problémák megoldásának lehetőségeit. Rámutatunk, hogy a jelenlegi körülmények között van-e, illetve milyen lehetőségek vannak az újrainvitásra.

Kulcsszavak: ércbánya, réz, környezeti hatások, helyi közösség, újrainvitás

JEL: P25

The Recsk mine on the settlement

Abstract

In Hungary in the 80's, mining had a decadent fate. In the case of Recsk that was caused by the world market price of copper and quantity of state subvention decreased substantially, the world market price of oil increased, and the technology became outdated. Also in many places supplies did not reach profitable, exploitable level and consequently the mines were closed. These days there have been many talks about reopening of mine. The discussions involve the negative effects of the mine as well as the high unemployment in the regions as there are only a few profitable companies. Even though the reopening of the mine could offer the local people the opportunity of employment and an economic boost to the subregion, it could bring serious disagreements among the stakeholders of economic, tourism and environmental spheres due to issues such as the decrease in the water supply of the thermal medical baths for example. Due to the controversy of the subject, there has not yet been any comprehensive study on the subject, which analyses the combined effect of social, economic and environmental segments. In our study, we will examine the current effects of the Recsk ore mine, and discuss solutions for the problem. Furthermore, we will analyse questions regarding the reopening of the mine and methods of inducement.

Keywords: ore mine, copper, environmental effects, local community, reopening

JEL: P25

Bevezetés

A bányászat a Föld mélyében és annak külszínén található és kinyerhető ásványkincsek kitermelésével foglalkozik. Ezek a készletek a nem megújuló természeti erőforrások közé tartoznak, képződésükhöz akár több millió év is szükséges, amely emberi léptékkal nehezen mérhető (Landefeld–Hines 1985).

A bányászat, mint tevékenység hosszú idő óta meghatározza egyes térségek arculatát. A technika és technológia fejlődésével, az I. és II. ipari forradalom jelentősen előrelendítette ezt az ágazatot. Később azonban ez az előrelépés jelentős környezeti és gazdasági problémákhoz vezetett az ásványkincs készletek fogyatkozása, az egyre nehezebb kitermelhetőség, a termelési költségek megnövekedése, a korszerűtlen kitermelési módszerek, a túlzott bányászat, a világpiaci árak és a világkereskedelem változása miatt (Wenzel 1880, Csiffáry 2009, Goodland 2012).

Mind a külszíni, mind a mélyszinti bányászati fejtés jelentős környezeti hatásokkal bír. Bár az előbbi gyakran nagyon „látványos” változásokat okoz a tájképben, a komplexebb hatása mégis a mélyszinti bányászatnak van. A bányászati tevékenységhez zaj- és porszennyezés is kapcsolódik, azonban a legsúlyosabb környezeti hatást a bányászat a felszíni és felszín alatti vizekre gyakorolhatja (Sima et al. 2008, Schwarz et al. 2009).

A bányászat gazdaságra gyakorolt hatása jelentős mértékű lehet, amely azonban lehet pozitív és negatív irányú is. A bányászat pozitív hatásai között szerepel, hogy az országot jelentős exportbevételhez juttathatja, eredményes működés esetén ezeknek biztosíthat munkahelyet és jövedelmet, jelentős feldolgozóipar épülhet rá és általában meghatározóan befolyásolja az infrastruktúra kiépítését. A negatív hatásai elsősorban azzal érvényesülnek a bányáknak, hogy számos más ágazat betelepülését korlátozhatják a működésük során és bezárásuk után egyaránt (Downes et al. 2014).

Egy bányának mind a megnyitása, mind a bezárása óriási változásokat eredményezhet egy térség foglalkoztatási viszonyaiban, jelentő munkavállalás iránti vándorlás elindítva. Ezek a változások rendkívül gyorsan következhetnek be, ami óriási terhet ró a helyi szolgáltató szektorra és infrastruktúrára. A felgyorsult migrációs folyamatok megváltoztatják a lakókörnyezetet, a helyi társadalom összetartó erejét is csorbítják és a közösséget sebezhetővé teszik (Haney-Shkaratan 2003).

Magyarországon a rendszerváltozás előtt a bányászat jelentősebb szereppel bírt, mind gazdasági teljesítményét, mind foglalkoztatási jelentőségét tekintve. A tevékenység számos ásványkincsrre és energiahordozóra terjedt ki, az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy több bánya évtizedeken keresztül csak állami dotáció segítségével maradhatott fenn, amit az ágazat stratégiai jelentősége indokolt (Kun 2010).

Az 1980-as években meginduló változások, a készletekre feltérképezésére induló kutatások, és a kőolaj világpiaci árának emelkedése miatt hazánkban is megjelentek azok a problémák, amelyek az 1990-es években a bányászat gyors leépüléséhez vezettek. Egyre több bánya zárt be, így sok ember vált álláskeresővé. A szektor privatizációja, egy-két kivételtől eltekintve nem tekinthető sikeresnek. A gazdasági problémákkal együtt begyűrűztek az ehhez kapcsolódó társadalmi problémák is. Teljes területek váltak „rozsdaövezetté”, amelyek a mai napig sem tudtak kilábalni a hátrányos helyzetből. Magyarországon ez legjobban az Észak-magyarországi régióban éreztette hatását. A recski ércbánya helyzete is ezt példázza (Siskáné Szilasi et al. 2013).

Az ércbánya II. bányatelke jelenleg vízelárasztásos szüneteltetés alatt van, bár sok hír felröppent az újrainyitással kapcsolatban is. Az alapvető konfliktus nemcsak a bányászat negatív hatásait jelenti. A térségben magas a munkanélküliség, kevés a kedvező helyzetben lévő, nyereséges vállalkozás. A bánya újrainyitása azonban lehetőséget teremtene a környékbeliek foglalkoztatására, a térség gazdasági fellendítésére. Kutatási fűrészek bizonyították még jelentős ércvagyon meglétét a területen. A megnyitással kapcsolatban azonban éles érdekellentétek alakulhatnak ki a turisztikai és környezetvédelmi érdekek, valamint a gazdasági oldal egyéb szereplői között. A rekultivált területek hasznosításának egyes formái ugyanis negatív hatásokat gyakorolhatnak a környező települések gyógyfürdőinek vízutánpótlására (Gagyai Pálffy 2002, Somody 2007).

A 2000-es évek elején született elemzések, tervek szerint mára a bányának meg kellett volna nyílnia. A probléma mélysége miatt még nem született olyan átfogó tanulmány, amely figyelembe veszi a társadalmi, gazdasági és környezeti szegmensek együttes hatását.

Anyag és módszer

Recsk nagyközség rövid bemutatása

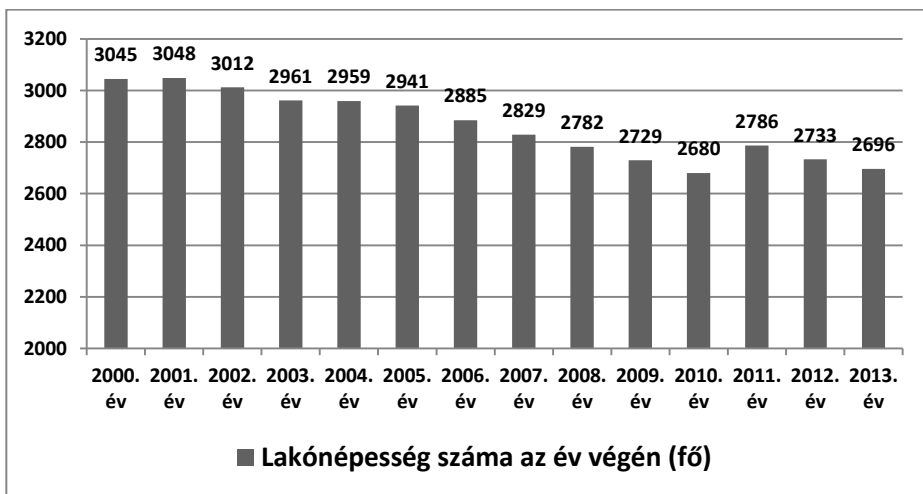
Recsk nagyközség Heves megyében, a Mátra hegység északkeleti részén helyezkedik el. Közigazgatásilag a 2013. január 1-től bevezetett járási rendszerben a Pétervásárai járás része. Pétervására a megye legkisebb városa, amelytől Recsk 20 km-re található, a két település közlekedési és funkcionális kapcsolatai meglehetősen gyengék, ami az ügyintézkést megnehezíti. A településen halad keresztül a 24-es főút és érinti azt a Kisterenyé–Kál–Kápolna vasútvonal is, amely látszólag kedvező közlekedési adottságokra utal, azonban a 24-es főútnak elsősorban turisztikai szempontból nagyobb a jelentősége, az utóbbin pedig mára megszűnt a személyforgalom. A település közművesítettsége a kommunális szolgáltatások elérhetőségét tekintve megoldott, problémák azok minőségével adódnak.

Recsk lakossága a bánya üzemszünete óta több mint 400 fővel csökkent, az elnéptelenedési tendencia napjainkban is érvényesül (1. ábra). A természetes szaporodás negatív előjelű, a település migrációs adatok évről-évre jelentős ingadozást mutatnak, azonban a hosszabb távon az elvándorlás a meghatározóbb. E negatív hatásoknak köszönhetően az öregedési index értéke is folyamatosan emelkedik, egy erősen elöregedő lakosságról beszélhetünk.

A település korábban a rézérc bánya nagyszámú munkavállalójának, másodsorban pedig térszerkezeti pozíciójának köszönhetően központi szerepkört vívott ki a Mátra északkeleti előterében fekvő települések körében. Mivel a bánya bezárását és a szomszédos településeken korábban működő nagyfoglalkoztatók megszűnését követően helyben nem sikerült megoldani a megszűnt munkahelyek pótlását, a település szerepköre erőteljesen visszaesett, ami tovább csökkentette a munkalehetőségek számát a szolgáltató szektorban. Azok a központi települések, amelyek nagyobb számban képesek további munkaerő felvételére, messze vannak, mivel a település éppen félúton helyezkedik el Eger és Gyöngyös között. Az álláskeresők száma 2014-ben ugyan csak kevéssel haladja meg az országos átlagot, azonban ez jelentős mértékben a közmunkások nagy számának köszönhető.

Az egy főre jutó belföldi jövedelem alapján Recsk a települések rangsorát tekintve ugyan a középmezőnyben helyezkedik el, mutatója az országos átlagnak csupán a 68,7%-át éri

el. Recsken a helyi adóbevételek egy főre jutó értéke az országos átlagnak mindössze negyedét éri el. A településen egy fontos gazdálkodó egység működik. Az egyetlen külföldi tőkeberuházás az a két bűtorüzem, amely belga-francia tulajdonban van (Medal Hungary Kft. és Wolmat Kft.). A település több turisztikai vonzerővel is rendelkezik (pl. természetjárás, vadászat, horgászat terén), azonban a település idegenforgalma elmarad a szomszédos településektől.

1. ábra: A lakónépesség számának változása Recsken (2000-2013)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés.

A recski ércbánya története és jelenlegi helyzete

Recsken a Lahóca hegyi, ún. régi bánya területén 1979-ig folyt a kitermelés, és még a készletek kifogyása előtt megkezdődött további ércvagyon kutatása a korábnál nagyobb mélységekben. Az I. aknát 1970-ben, a II. aknát 1974-ben kezdték el mélyíteni a II. bányatelken, ahol 1000-1100 méteres mélységben fűrtak le, és a két aknát összekötötték egymással. A kitermelés azonban nem kezdődött meg, s 1999 őszén az aknák vízemelő rendszere leállt, így azok víz alá kerültek. Az azóta eltelt mintegy másfél évtizedes időszakban állagmegóvási munkákat végeztek.

A Recski Ércbányák Rt. privatizációja nem volt sikeres. A 2000-es évek elején Gyöngyösoroszival együtt átkerült az akkori Mecsek Zrt., majd később a kivált Mecsek-Öko Zrt. kezelésébe. 2013. október 1-jétől a szintén állami kézben lévő balatonfűzfői Nitrokémia Zrt. vette át a munkálatok irányítását. A kezelő vállalkozásnál jelenleg mindössze 9 fő dolgozik, míg a munkálatokat alvállalkozók végzik el. Az ércbánya a kezelőkön túl kizárólagosan a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.-hez tartozik.

Az I. bányatelken, Lahócán rekultivációs munkálatok zajlanak. 2013 nyarára elkészült a régi labor helyén egy vízkezelő üzem, a hozzá tartozó két ülepítő medencével. Folyamatosan zajlik a kármentesítés, és rekultiváció a bányánál. A recski ércbánya II. bányatelkén az I. és II. aknánál vízelárasztásos szüneteltetés zajlik. Folyamatos monitoring rendszer működik, figyelve az aknák helyzetét a berendezések állapotát, a nyomás és egyéb környezeti viszonyokat.

Az elmúlt évek során több fontos és sikertelen esemény zajlott a recski ércbányatelepen. Vidékfejlesztési tervet készítettek arra vonatkozóan, hogy ipari park létesüljön a

területen, ami azonban nem valósult meg pénzühiány, illetve az érintett terület egyedi sajátosságai miatt. A jelenlegi körülmények között már nem célkitűzés az ipari park létesítése. 2011-ben meghíúsult egy pályázat, amely külföldi tulajdonos kitermelésre való jogát jelentette volna a területen.

A vizsgálatok során alkalmazott módszerek

A vizsgálatot a településről elérhető szekunder információk feldolgozásával kezdtük. A statisztikai adatok elemzését követően 2013 márciusa és 2014 októbere között összesen kilenc alkalommal történt helyszíni terepszemle a település és a bányatelek területén. Ekkor szakértői tanulmányok és dokumentumok elemzésére is került sor. Felvettük a kapcsolatot a témában érintett szakemberekkel és a helyi közösség véleményét jól ismerő prominens személyekkel a későbbi interjú vizsgálat megalapozása érdekében. A kutatás során egyéni interjúkra és egy fókuszcsoportos interjúra egyaránt sor került. A vizsgálatba vont személyek úgy lettek megválasztva, hogy az elősegítse a téma több irányból való megvilágítását és a problémakör mélyebb megértését. Összesen 12 egyéni interjú készült, a fókuszcsoportos interjú 5 fő bevonásával történt. A bányának a településre gyakorolt hatását SWOT analízis segítségével összegeztük, amely jelen tanulmánynak nem képezi részét a terjedelmi korlátok okán.

Eredmények és értékelésük

A helyszíni terepszemléken szerzett tapasztalatok

A recski ércbánya hatásainak vizsgálatához természetesen elengedhetetlen volt a helyszín megismerésére, feltérképezésére. Az ércbánya területén folyamatos monitoring tevékenység és időszakosan rekultivációs munkálatok zajlanak. Figyelik az aknák állapotát, a vízszintet, a nyomást és egyéb geológiai viszonyokat. Az aktuális adatokból és az éves jelentésekből leszűrhető, hogy az aknák jelenleg is termelésre alkalmas állapotban vannak. A I. bányatelek lahócai terület előtt található patak támfalazása és rendezési munkálatai befejeződtek. A régi laborépületet teljes egészében elbontották, a területen talajcsere történt, majd a helyén egy vízkezelő üzem létesült, mellette pedig ülepítő, pihentető medencék. A vízkezelő próbauzeme 2013. szeptember 30-ig tartott. A régi Katalin-tárónál hasonló medencék épültek a flotációs zagy víztelenítésére. Tervezett egy puffertároló kiépítése is, amely a vizet későbbi felhasználás céljából tárolja.

Az 1999. augusztusi környezeti tanulmány elkészítése azt a célt szolgálta, valamint a rekultivációs és fenntartási munkák, a kutatófúrások mindannak érdekében zajlanak, hogy lehetőség legyen a bánya újraindítására. A környezeti tanulmány azt prognosztizálta, hogy 15 éven belül újra meg fog nyitni a bánya. Az akkori kutatások a végleges bezárás dátumaként a 2020-as éveket jelölték meg.

A lahócai térségben belátható időn belül be fog befejeződni a rekultiváció. Egy rendezett táj lesz ezen a területen. Az átadás után felmerülhet az is, hogy a jövőben külön hasznosítsák ezt a területet turisztikai vagy rekreációs célokra. Azonban ez egyúttal ellentétben van azzal az elképzeléssel, hogy a kitermelést újraindítsák. A bányászati tevékenység szüneteltetése hatással volt a környék termálkútjaira is, az előrejelzések is azt mutatták, hogy vízhozamuk meg fog emelkedni, ami azonban egyúttal a hőmérsékletük csökkenését is okozhatja.

A lahócai térségben, a Katalin-tároló felett lakóingatlanok találhatóak (Ércbánya lakótelep). Itt állandó lakosok vannak, bár ez már Recsk külterülete. A régi szolgálati

lakásokban (panelházakban) napjainkban is bejelentett lakosok élnek. Eleinte a régi dolgozók vásárolták meg ezen ingatlanokat, mára jórészt kicserélődtek a tulajdonosok (az eredeti tulajdonosok eladták az ingatlanokat). A bánya korábbi épületeinek egy része elbontásra került, mások pedig más jellegű hasznosítás alá kerültek. Nem messze az irodától található egy magánkézben lévő idősök otthona, ahol egy régi épületet hasznosítottak.

Recsk településrendezési tervében az 1999. augusztusi előzetes környezeti hatástanulmányban leírtakkal ellentétben a funkciókkal rendelkező épületek nem lettek a belterületbe vonva. Az elhangzottak alapján, ez szerencsés is, mert az összetett tulajdonjogi szabályozás miatt ezek a területek, épületek közvetlenül a telepkezelő birtokában maradtak.

A 2014-es év első felében sok hír megjelent, hogy állami szinten készítenek egy átfogó tanulmányt a bányatelkek hasznosításáról. Ez megvalósíthatósági dokumentum lett volna, amely összefoglalóan rendelkezne a további tervekről. Az elemzés 2014 őszéig nem került nyilvánosságra, és az interjúk alkalmával sem tudtunk meg róla többet. 2014. október 3-án a recski ércbánya területén magasfeszültségű távvezetékek átadására került sor. A rendezvényen több magas rangú személy is megjelent, ami rámutat a hasznosítás kérdéskörének fontosságára és aktualitására.

A bányászati technológiákkal kapcsolatban megtudtuk, hogy ugyanazokkal a bányászati és feldolgozási munkálatokkal már nem lehet dolgozni, mint a korábbi évtizedekben. Sokkal nagyobb fokú fejlesztésre és automatizáltságra van szükség, amely szükségessé teszi az informatikai programok kidolgozását is. A fokozott gépesítés viszont azt vonja magával, hogy kevesebb munkaerőre lesz szükség.

Interjúk vizsgálat eredményei

Egyéni interjúk alkalmával 12 fő megkérdezésére került sor, közöttük öt férfi és hét nő szerepelt. A vizsgálatba bevontuk a hivatalban lévő polgármestert és korábban két ciklusban is a település vezetőjeként tevékenykedő korábbi polgármestert is. Igyekeztünk továbbá olyan személyeket felkeresni, akik jól ismerik a település általános helyzetét, s emellett egy-egy szűkebb témakörnek pedig a szakértőinek tekinthetők. A bányászat mellett további, a település fejlődése szempontjából fontos témaköröket tártunk fel, úgymint gazdaságfejlesztés, szociális problémák és ellátás, oktatás, közösségfejlesztés, kereskedelem, erdőgazdálkodás és turizmus.

A polgármester elmondta, hogy az ércbánya jelenleg is meghatározó a település életében, de mára elsősorban a hagyományok és az emlékek miatt. Az ércbánya újrainyítása alapvetően más fejlődési pályára állítaná a települést, amihez egy komoly szakmai és pénzügyi háttérrel maga mögött tudó konzorcium tud csak felvállalni.

A település korábbi polgármestere szerint a jelenlegi körülmények között a korábbi bányászati foglalkoztatás nem lenne fenntartható, kb. 600 dolgozó és 600 kiszolgáló személyzetre lenne szükség, illetve magára a tevékenységre más cégek is települhetnének. A település teherforgalmára jellemző, hogy ez is átmenő mint a turizmus. Az ércbánya helyzetének megoldását mindenképp állami feladatnak tartaná, de kockázatos beruházás az összérték (kb. 40 milliárd Ft) miatt. Szerinte kisebb foglalkoztatási egységek létesítése lehetne első soron jó megoldás a problémákra (pl. könnyűipari üzemek, gyártó-szerelő létesítmények), valamint a turisztika lehet még prosperáló ágazat.

A lakosok mára kiábrándultak a megnyitással kapcsolatban, ez pont azért alakult ki, mert már sokszor felröppent a hír ezzel kapcsolatban, azonban érdemi lépés semmiféle

irányban nem történt. A lakosokhoz az általános híreken kívül kevés információ jut el, sokan még azzal sincsenek tisztában, hogy rekultiváció folyik a telepen.

Recsk gazdaságfejlesztési potenciálját alapvetően behatárolja, hogy nincsenek az önkormányzat tulajdonában jelentősebb erdő-, szántó-, és legelőterületek, amik vannak, zömmel kisterületű parcellák. Fejlesztési területként épp a bányaterület rendelkezne jelentősebb potenciállal, azonban egyelőre nem merült fel, hogy a rekultivált lahócai térség átkerülne önkormányzati tulajdonba.

A volt alpolgármester asszony részletes képet adott a bánya bezárását követő munkaerőpiaci helyzetről. Az ércbánya bezárásakor jellemző volt, hogy sok szakmabeli elhagyta a települést, és más hasonló helyre vándoroltak el (pl. Pécs, Mecsek környéke). Rajtuk kívül még az irodai dolgozóknak volt lehetősége elhelyezkedni, de a többség alapvetően munka nélkül maradt. A foglalkozási átrétegződés nem volt sikeres a településen. Még azok voltak a legkedvezőbb helyzetben, akik elmehettek kordedvezményes nyugdíjba.

A bánya bezárása óta olyan egzisztenciális problémák léptek fel, amelyek alapvetően meghatározzák a település életét. Főleg a még munkaképes korú lakosok körében, akik már nem tudnak több éve elhelyezkedni, teljes kilátástalanság és reményvesztettség jellemző. Többen említették, hogy a közmunka program kissé javított a település munkanélküliségi mutatóin, de mégsem értékteremtő, így akik benne dolgoznak nem a szakmájuknak megfelelő területen tevékenykednek. Ez a lehetőség nem járul hozzá a nemzeti jövedelem növeléséhez.

A járási rendszer bevezetésével remélték, hogy esetleg Recsk lesz a kistérség járás központja, mert így lehetőség lett volna egy nagyobb fokú fejlődésre. Jellemző, hogy a közügyek intézése érdekében inkább Egerbe utaznak el az emberek, mintsem Pétervásárára. A környékbeli településekkel számottevő együttműködés a civil szervezetek között és a kultúra terén valósul meg. A falvak a saját problémáikat maguk próbálják megoldani, nem jellemző a térségi összefogás. A helyiek szerint a településen Pétervásárához képest erősebb a kereskedelmi és szolgáltatói szektor, de a kiskereskedőkre negatív hatással volt a településre betelepülő nagyobb áruház.

Több válaszadó szerint a helyi gazdaságfejlesztés súlypontját a jelenleg is kiaknázható erőforrásokra kellene áthelyezni az ércvagyonnal szemben. Ők abban látnának kiutat, hogy a környezetben megerősítsék a fafeldolgozást, a helyi termékek előállítását (pl. gyógynövények, gombák és gyümölcsök stb.) és a turizmust. A helyi idegenforgalommal kapcsolatban a válaszadók annak „átmenő jellegét” emelték ki. A szállóvendégek rendszerint egy-két éjszakát töltenek csak el a településen. Inkább csak egy-egy környékbeli nagyobb rendezvény alkalmával növekszik meg számottevően a forgalom.

Fókuszcsoportos interjú tapasztalatai

A fókuszcsoportos interjú öt fő bevonásával történt, akik a Recskért Hórukk Egyesület tagjai voltak. Az öt főből három személy korábban az ércbányánál dolgozott, különböző beosztásokban, így jól ismerték a bányához kapcsolódó problémakört. A válaszadók a legtöbb esetben egységes véleményt fogalmaztak meg, azonban egy-egy egyedi történet is ismertetésre került.

Az interjú során elhangzott, hogy a II. bányatelek igazából csak kísérleti jellegű volt, valós értékű kitermelés ezen a részen nem folyt. Az 1990-es években több vízbetörés volt a II. aknában, és már csak állagmegóvási munkákat folytattak, vizet is csak éjszaka szivattyúzták. A válaszadók műszakilag is tisztában vannak a bányában található berendezésekkel és adottságokkal, így elmondták, hogy azzal az üzemszüneti helyzettel

már nem lehet megoldani a kitermelés újakezdését. Szerintük teljesen új gépekre, vágatokra és megoldásokra van szükség. Ezzel kapcsolatban azonban felmerül, hogy a ráfordítás milyen mértékben haladja meg a megtérülést, hiszen ha új aknákat létesítenek, azok igen jelentős kiadásokat vonnak maguk után. Ehhez hozzájárul az is, hogy új kutatófúrások segítségével kell feltérképezni, új módszerekkel a megtalálható ércvagyonot. A recski ércbánya felkarolása mindenképpen csak a magyar állam részéről lehetséges.

A település leépülésének problémáját nem csak az ércbánya bezárásában látták, hanem abban is, hogy a településen működő két kőbánya helyzete is megrendült, illetve más gazdasági problémák is felléptek. Jelentősebb pozitív foglalkoztatási hatása csak a bútorüzemeknek volt, emellett kisebb számban egy rehabilitációs foglalkoztatást folytató cég hozott létre munkahelyeket. Amennyiben az ércbánya hasznosítására nem kerül sor, azon a területen egy ipari park kialakítása lehet indokolt.

Fontos megemlíteni, hogy a magának a bányászati tevékenységnek nagyon erős közösségépítő és formáló hatása volt a korábbi évtizedekben, ami máig érezteti hatását. Hiszen nemcsak a munka, hanem a család és barátok révén is egymáshoz kötődtek az emberek, nem volt olyan lakosa a településnek aki valamilyen formában ne került volna kapcsolatba a bányászattal. Az egész település életét meghatározta, minden tekintetben erős hatással volt a lakosságra.

Következtetések, javaslatok

A vizsgálat tapasztalatai alapján az ércbánya igen különböző mértékben befolyásolja a település, illetve a térség lakóinak helyzetét. Miközben a bányatelken elhelyezkedő lakótelepen élőknek alapvetően befolyásolja a mindennapjait, addig a településen élők közül többen arról sem tudtak, hogy rekultivációs munkálatok zajlanak, amelyek egyébként jelentős anyagmozgást vontak magukkal. Az ércbánya megnyitásának kérdésköre ugyanakkor a kistérség településein élőkre is jelentős hatással lehetne a létrejövő új munkahelyek által. Közvetett formában a környezeti hatások, a fejlesztési területek korlátozott rendelkezésre állása miatt szinte minden területre hatással van bánya helyzetének rendezése.

Az ércbánya helyzete összetett és bonyolult, azonban a fejlesztési tervek a tevékenységgel kapcsolatban fennállnak. A bányanyitással kapcsolatban időszerű egy átfogó tanulmány készítése, amely minden szegmenst részletesen figyelembe véve megfelelő lehetőségeket vázolhatna fel. A műszaki, gazdasági, környezeti és társadalmi felméréseken túl vizsgálatot kell készíteni arra vonatkozóan, hogy milyen keretek között lehet eredményes az újrainyitás. Tisztázni kell a tulajdonjogi viszonyokra jellemző körülményeket, és ennek fejében értékelni a bánya jövőbeni helyzetét.

Az elmúlt 25 évben Magyarországon majdnem teljesen megszűnt a bányászati szakemberek képzése. Ennek a helyzetnek az lett a következménye, hogy jelenleg nincs elegendő olyan munkaerő, amely azonnal munkába tudna állni egy újra megnyíló bányában. A megnyitáshoz megfelelő tőke szükséges, amit csak összefogott vállalkozói, gazdasági és állami háttérrel lehetne megvalósítani. A kitermelés csak akkor kivitelezhető, ha lehetőség van helyben vagy a közelben az érc feldolgozására. Ehhez minden bizonnyal külföldi technológiát és szakemberek közreműködését kell igénybe venni.

Sok érv szól amellett, hogy megnyissák újra a bányát, ez azonban társadalmi szempontból csak akkor lehetséges, hogy ha a különböző élesen ellentétes érdekcsoportok között (pl. környezetvédelmi, turisztikai szereplők és a bányászat

érdekeltjei) egyeztetés és kompromisszum jön létre. A település életének másik kifejezője lehet a turisztikai fejlesztések és egyéb helyi vállalkozások létesítése.

A helyi lakosságára ma is erős bányász szellemiség jellemző, amely összefüggésben van nem csak a település tradícióival, hanem szinte minden család múltjával. Ma is jelentős szerepe van a közösség összetartozásában.

Recsk térségi szerepköre az elmúlt 15 éven jelentősen leszűkült. A környékbeli települések jelentősen megerősödtek, így sokkal jobb mutatókkal rendelkeznek. A fejlődést az is nehezíti, hogy az egyes falvak között ritka az együttműködés. A szomszéd települések fejlődésének alapját egyre inkább a turizmus adja meg, kiemelt gyógy- és üdülőkörzet található Recsk környezetében. A nagyközség számára turisztika szempontjából kiutat jelenthet a vadász- és horgászturizmus, sziklamászás, a nemzeti emlékpark elérhetőbbé tétele. A régebbi épületekkel kapcsolatban többen megemlítették, hogy szerencsés lenne néhányat közülük ipari műemlékké nyilvánítani.

Az interjúk alkalmával felmerült, hogy a korábbi újraindítási tervek között szerepelt a lejtaknás kitermelési mód is. Ez azt jelentené, hogy Egerbaktáról vagy Kisterenyéről kezdődne a járat, ezáltal a kitermelt réz nem maradna helyben, így a feldolgozás sem ott történne. A lejtaknás vagy lejtőaknás megoldás esetén a kitermelésből és a feldolgozásból adódó munkalehetőségek és adóbevételek sem Recskhez kerülnének, illetve a kiszolgáló vállalkozások sem tudnának itt megjelenni.

Recsk település korlátozott lehetőségekkel rendelkezik. Kevés a saját szabad fejlesztési területe, így új létesítmények telepítése nehézségekbe ütközik. Az ércbánya telepen állnak rendelkezésre olyan területek, melyek megnyitás esetén akár ipari park jellegű is öltethetnének. Ez azt jelenti, hogy a bányászati tevékenységhez kapcsolódó melléktermékek feldolgozására és egyéb kiegészítő munkálatokhoz társ- vagy leányvállalkozások jönnének létre. Az ércbánya és az ipari park a későbbiekben más vállalkozásokat is hozhat magával, amelyből a településnek jelentős bevétele származhat (pl. iparüzési adó).

A lakosság felé a jövőben sokkal szélesebb körű tájékoztatásra van szükség, a nagy volumenű felröppenő híreket azonban kerülni kell, pont azért mert a lakosok erősen kiábrándultak. Lehetőséget kell teremteni arra, hogy külföldi jó példák alapján, újranyitott bányákhoz hasonlóan járjanak el. Recsk jövője nagyban függ az ércbányától, ez az egyetlen meghatározó tényező.

Összességében megfogalmazható, hogy a község jövőjével kapcsolatban a döntés jelenleg nem a helyiek kezében van. A fejlesztési alternatívák megvalósítását az ércvagyon hasznosítása és annak mikéntje alapvetően befolyásolja. Ennek megoldása azonban kormányzati szintű feladat. E döntésnek azonban minél hamarabb meg kellene születnie, hogy a település lakói annak megfelelően tervezhessék meg jövőjüket. Amennyiben a bányászat nem indul újra, az egyéb erőforrások hasznosítása kell, hogy előtérbe kerüljön.

Hivatkozott források:

- [1.] Csiffáry G. (2009): Az ércbányászat története a recski Lahócában (1850-1979). Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány, Budapest, 143 p.
- [2.] Downes, P.–Hanslow, K.–Tulip, P. (2014): The Effect of the Mining Boom on the Australian Economy. Research Discussion Paper (Reserve Bank of Australia), 2014-08, 44 p.

- [3.] Gagy Pálffy A. (2002): A recski ércbányászat mint potenciális bányászati lehetőség, Miskolc, A Miskolci Egyetem Közleménye A sorozat, 62. kötet, pp.101-118.
- [4.] Goodland, R. (2012): Responsible Mining: The Key to Profitable Resource Development. = Sustainability, 2012/4., pp. 2099-2126.
- [5.] Haney, M.–Shkaratan, M. (2003): Mine Closure and its Impact on the Community: Five Years After Mine Closure in Romania, Russia and Ukraine. World Bank Policy Research Working Paper 3083, 61 p.
- [6.] Kun B. (2010): Mozaikok a nyugat-mátrai ércbányászat történetéből. = Bányászattörténelmi Közlemények, 2010/2., pp. 86-99.
- [7.] Landefeld, J. S.–Hines, J. R. (1985): National Accounting for Non-renewable Natural Resources in the Mining Industries. = Review of Income and Wealth, Volume 31, Issue 1, pp. 1-20.
- [8.] Schwarz, R.–Gerth, A.–Morgenstern, S.–Hebner, A. (2009): Strategies for Managing Environmental Problems and Water Treatment in Mining. In: Abstracts of the International Mine Water Conference (2009), Pretoria, South Africa, pp. 557-566.
- [9.] Somody A. (2007): A recski mélyszinti bányáüzem hatása a mátraderecskei és a bükkszéki hévízrendszerre. = Bányászat (A Miskolci Egyetem Közleménye), 72. kötet, pp. 167-176.
- [10.] Sima, M.–Zobrist, J.–Senila, M.–Levei, E-A.–Abraham, B.–Dold, B.–Balteanu, D. (2008): Environmental pollution by mining activities – A case study in the Criş Alb Valley, Western Carpathians, Romania. In: Proceedings of the Swiss – Romanian Research Programme on Environmental Science & Technology (ESTROM), pp. 9-20.
- [11.] Siskáné Szilasi B.–Szalontai L.–Vágó J. (2013): Észak-Magyarország felhagyott bányászati területeinek hasznosítási lehetőségei. = Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 10. évf. 1. sz. pp. 26-36.
- [12.] Wenzel G. (1880): Magyarország bányászatának kritikai története. Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Hivatala, Budapest, 453 p.

Szerzők:

Gubacsi Franciska

Gazdasági- és vidékfejlesztési agrármérnök (BSc) szak

végzett hallgató

francy.gubacsi@gmail.com

Dr. Koncz Gábor

főiskolai docens

Károly Róbert Főiskola

Agrár- és Környezettudományi Intézet

konczg@karolyrobert.hu

A JÖVŐ TURISTÁI, AVAGY A KÖRNYEZETI SZEMLELETFORMÁLÁS FONTOSSÁGA A KÖZÉPISKOLÁS KOROSZTÁLY KÖRÉBEN

KOVÁCS GYÖNGYI
GYURKÓ ÁDÁM

Összefoglalás

A posztmodern turizmus gyakorlatába az elmúlt években elkezdett szervesen beépülni a felelősségteljes gondolkodásmód, az etika, a környezet iránti érzékenység fontossága. A turisztikai szolgáltatók, a közvetítők, az állami és egyéb döntéshozók és maguk az utazók is egyre tudatosabbak akár társadalmi akár környezeti hatásokról, kérdésekről van szó. Az új generációk képviselői, a fiatalok egyre hamarabb indulnak útnak, jóval több információval rendelkeznek az utazás technikai részleteivel, kivitelezésével kapcsolatban, mint az idősebb korosztályok. Felmerül azonban a kérdés, hogy vajon a középiskolás diákok tisztában vannak-e az utazásaik hatásával, tudják-e hogy látogatásuk a természeti környezetre és a meglátogatott desztináció társadalmára is pozitív vagy negatív következménnyel járhat? Ennek a körülménye és felderítése az elsődleges cél, hiszen a hiányosságok ismeretében az oktatást is könnyebb alakítani. A tanulmány a középiskolás korosztály környezettel kapcsolatos érzékenységét mutatja be, ismerteti a szűk keresztmetszeteket, ahol a diákokkal kapcsolatban levők (pedagógusok, szülők, idősebb ismerősök) segíthetnek az etikus és tudatos szemlélet kialakításában.

Kulcsszavak: *felelős nevelés, etikus turista, oktatás, fenntarthatóság, környezeti szemléletformálás*

Jel kód: P36; D12; P46

Tourist of future - The importance of environmental shaping attitude among the secondary school children

Abstract

In the last few years the importance of the responsible way of thinking, the ethic and the sensitivity to the environment has become a significant part of the postmodern tourism. The people in the service sector, the agents, the ministers and other decision-makers and the travellers are more and more conscious about the questions of social and environmental effects. The members of the new generation, who are the young, against the elder people have a tendency to travel, have much more information about the technical details of the journey and how to organize it. The following questions can arise: whether the secondary school students know the effects of their travellings; whether they know that their visits can have a positive or negative influence on the environment or the society of the destination. The first purpose is to acquire more information about the topic, since if we know the deficiency and faults of the education, the alteration of it can happen easily. The study shows the secondary school students' the sensitivity to the environment, reports the narrow cross sections, where the people who are in connection with the students (for example teachers, parents, older acquaintances) can help in creating an ethic and conscious aspect.

Keywords: responsible education, ethical tourism, education, sustainable, environmental awareness

A jövő turistái, avagy a környezeti szemléletformálás fontossága a középiskolás korosztály körében

Bevezetés

A tanulmány és a kutatás ötlete folyamatosan érlelődött, fokozatosan alakult, amíg jelen állapotáig elért. A felsőoktatásba bekerülő és ott végzettséget szerző hallgatók háttere meglehetősen heterogén. A fővárosból és a legapróbb, hátrányos helyzetű falvakból származó, hasonló korú fiatalok ülnek a padosorokban egymás mellett, neveltetésük, szociális helyzetük és a küldő iskola oktatási elvei is gyökeresen eltérhetnek. A turizmus-vendéglátás szak ismeretanyaga nagyban támaszkodik a középiskolában elsajátítandó tantárgyakra, a földrajzi tudásra, a társadalomismeretre, matematikára, stb. Ezen háttértudás eltérő szintje miatt a turisztikai felsőoktatásban igen nagy probléma a különböző szakterületek meghatározott tanterveit teljesíteni, magas szinten oktatni. (Köznevelés-fejlesztési Stratégia, 2014-2020) A szakirányú tárgyakat hagyományosan a kapcsolódó szakközépiskolák végzett diákjai teljesítik jobban, az alapozó tárgyak humán és reál anyagát a gimnáziumokból érkezők ismerik alaposabban.

A szociális és környezeti érzékenység, a tananyagon túlmutató ismeretek, összefonódások és a rendszerek kapcsolatainak tisztán látása már nem köthető iskolatípushoz. A fenntarthatósággal kapcsolatos alapfogalmak, környezetvédelmi, egészségvédelmi és etikai kérdések már sokkal inkább tükrözik az egyéni érdeklődést és a hallgató körüli mikroközösség összetételét. A heterogenitás ebben az esetben még szembevetőbb, mint a kötelező ismereteknél. Ezek alapján fenntartható turizmust tanítani, a turizmus káros hatásait ismertetni vagy akár a modern táplálkozási irányokat elmagyarázni jóval összetettebb feladat. Az eltérő háttér természetesen meghatározza az említett tárgyak iránti fogékonyságot is.

Felmerül azonban a kérdés, miszerint nem túl késő 20 éves főiskolai hallgatóknak fenntarthatóságról, környezetünk szennyezéséről elsőként beszélni? Abban a digitális korszakban, ahol minden fiatal ismeri és használja az internetet, mindegyikükönnan informálódik? Az eltérés okát vizsgálva azonban nem a főiskolás korú, hanem a középiskolás, 14-19 éves korosztályt kell alaposabban szemügyre venni.

Jelen kutatásnak nem célja a kötelező tananyagok elemzése, hiányosságaik felfedése a fenntarthatóság tükrén át vizsgálva, sokkal inkább törekszik arra, hogy egy általános képet mutasson a korosztály viszonyulásáról a környezethez, a fogyasztáshoz, az egészséges életmódhoz és az etikus viselkedéshez. Célkitűzés ezen felül, hogy a rávilágítson a korosztály fenntarthatósággal kapcsolatos leggyengébb pontjára, hiszen ennek erősítése segíthetne a jövő generációjának – és turistáinak – hogy a környezet és a társadalom iránt felelősen viselkedő felnőtté váljon.

Fenntarthatóság az oktatásban – szakirodalmi áttekintés

A fenntarthatóság és a fenntartható fejlődés egy olyan rendező elv, amely a gazdaság minden színterét átszövi, optimális esetben a folyamatok, tevékenységek mindegyikének meghatározója. A fogalom az első, 1987-es megjelenését követően mára jól ismert és alkalmazott az élet szinte minden területén. Széles körű megismertetésében és a társadalom minden rétegének közérthető formában való tálalásában az oktatás kiemelten fontos szerepet játszik az óvodától az egyetemekig. A tudatosság és a környezettudatosság az elmúlt évtizedekben az Európai Unióban és ezzel együtt hazánkban is kiemelt prioritást élvez. A pedagógiai gyakorlat, a tantervek átalakítása is szükségessé vált, a fenntarthatóság beépítésre került a törvényekbe, szabályokba és

irányelvekbe, ezáltal megfelelően kutatott, szakirodalommal bőségesen alátámasztott területe lett mára az oktatástudományok.

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) kiemeli a természeti erőforrások védelmét, felszólít a fenntartható fejlődés érdekében tett lépések megtételére. A természeti értékek mellett a kultúra fenntarthatóságának fontosságát és folyamatosságát is szorgalmazza, amelyet összekapcsol az oktatással, tanulással, művelődéssel. Ezzel a fenntarthatósággal kapcsolatos ismeretek terjesztésével kapcsolatos felelősség egy részét az oktatási intézmények kezébe adja. Az ENSZ 57. Közgyűlése 2002. december 20-án a 2005 és 2014 közötti időszakot a Fenntarthatóságra Nevelés Évtizedének nyilvánította. Az „Oktatás a fenntartható fejlődés szolgálatában” című, 2002-ben megfogalmazott UNESCO dokumentum az oktatásban bekövetkező teljes szemléletváltást szorgalmazza, az interdiszciplináris megközelítést, a jövőorientált látásmódot, az élethosszig tanulást mind stratégiai célként fogalmazza meg. (Education for Sustainability, UNESCO, 2002) A kitűzött célok felé vezető út mentén számos olyan mérföldkő megjelenésének lehetett a hazai oktatástudomány tanúja – Copernicus Hálózathoz való csatlakozás, Zöld Iskolák/Ökoiskolák megjelenése, Természet- és környezetvédelemmel kapcsolatos szakok, tárgyak megjelenése az oktatás minden szintjén – , amelyek alátámasztják az alapvetés jogosságát. (Czippán, 2003) A program illeszkedik az ENSZ Milleniumi célkitűzéseire, az Oktatást Mindenkinél Programhoz és számtalan egyéb nemzetközi szervezet, kormányzat, civil csoport csatlakozott hozzá, amely az összetettsége mellett a fontosságát is nyilvánvalóvá teszi. A horizontális és a vertikális megközelítés együttes alkalmazása egyrészt a tudományterületek együttműködését, másrészt a különböző oktatási szintek átjárhatóságát, folyamatosságát és következetességét is megkívánja. Erre az Európai Unió Tanácsa 2010-ben fel is kérte a tagországok kormányait. (Eur-Lex, 2010) A prioritási tengelyek az alábbiak voltak:

1. a „Life Long Learning” programok beépítése a nemzeti stratégiákba,
2. a fenntartható fejlődés háttérismereteinek szerepeltetése a tantervekben,
3. interdiszciplináris megközelítés az óvodától az egyetemig,
4. pénzügyi problémák megszüntetése,
5. az oktatók, tanárok, pedagógusok továbbképzése, a fenntarthatósággal kapcsolatos attitűd erősítése,
6. helyi közösségek, civil szervezetek bevonása, az intézmények és a különböző profilú résztvevők, érintettek kooperációjának erősítése, nemzetközi kapcsolatok kiépítése.

A fenntarthatóság eszméjének érvényesülése természetesen más területeken is meghatározó, különösen, ha az egész iparág a természeti- és kulturális értékek megőrzésétől függ. Ilyen a turizmus is, ahol a fenntarthatóság fontosságát már évtizedek óta hangsúlyozzák a kutatók és az érintettek. Mára jónéhány attrakció fennmaradása a tét, amelyet kizárólag fenntartható eszközökkel, tudatosan lehet megvalósítani. (Inskeep, 2000) Ehhez szükség van olyan szakemberekre, akik tisztában vannak a fenntarthatóság alapelveivel, a fejlesztés helyes irányával és mindemellett elkötelezettek is. Magyarország Kormánya a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégiában kiemelte, hogy a hosszú távú fenntarthatóság megvalósításában az oktatásnak szemléletformáló hatása kell legyen, ami felelősen termelő és fogyasztó társadalmat eredményez. (Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia, 2007) Ez szervesen magába foglalja a szabadság idején útra kelőket, a turistákat is. A magyar utazók viselkedésének negatív megítélése – hazai és nemzetközi szinten egyaránt – nagy mértékben javítható, ha az iskolapadban ülő gyermekek, diákok a kezdetektől fogva megismerik az etikus és környezettudatos életmód, később a fenntarthatóság elemeit. A szerzők a fenti problémák összefüggéseire

A jövő turistái, avagy a környezeti szemléletformálás fontossága a középiskolás korosztály körében

fókuszálva a fenntarthatóság – etikus turizmus – oktatás területeinek határmezsgyéjén haladva kíséreltek meg egy olyan pilot kutatást véghez vinni, amelynek az eredményei körvonalazzák a további vizsgálatok irányát, amelynek a kiterjesztése a jövőben pontosan kijelölheti a jövő turistáinak magatartás- és gondolkozásmódbeli hiányosságait. A hiányosságokat, amiket a felsőfokú oktatásból kikerülő szakemberek a turizmus fejlesztése során korrigálhatnak, arra érdemi befolyást gyakorolhatnak.

Kutatási módszerek és demográfia

A felméréshez a hatvani Széchenyi István Római Katolikus Középiskola nappali tagozatos diákjai lettek kiválasztva. Ennek oka, hogy egy középutas iskoláról van szó, kisvárosról, amely már nem fekszik a főváros agglomerációjában, de nincsen tőle távol sem. A foglalkoztatás, a jövedelem mind az országos átlag körül mozog, (Központi Statisztikai Hivatal) így reprezentálni képes a hazai, szélsőségektől mentes átlagos középiskolákat. A Hatvani tankerületben 14 feladatellátási létesítmény (középszintű oktatási intézmény) található, ebből három darab – a vizsgált egységet is beleértve – egyházi fenntartású. (Feladatellátási, intézményhálózat-működtetési és köznevelés-fejlesztési terv Heves megye. 2013-2018.) Ennek megfelelően a hitoktatás erősebb, mint a hagyományos, állami- vagy magán fenntartású intézményekben, ami meghatározhatja, változtathatja a diákok etikus viselkedéssel kapcsolatos hozzáállását.

A vizsgált minta összesen 262 főt tartalmaz, ami a 9-től a 12. évfolyamra járó nappali tagozatos diákok 76,3%-át jelenti hozzáadva a 7 fős, 14. osztályos, szakképzős osztályt. Ezek alapján, súlyozva a kitöltők átlagosan 17-18 évesek voltak a mintavétel időpontjában, ami 2014 tavaszán történt meg. A nemek aránya kiegyenlített, 50,8% nő és 49,2% férfi. A kérdőíveket a diákok osztályfőnöki órán töltötték ki, később kerültek digitalizálásra az eredmények a feldolgozás megkönnyítése miatt. A felmérés két kérdőívet tartalmazott, a hosszabb – mely 43 különböző típusú kérdést tartalmazott – objektív képet kívánt festeni a diákok életmódjával és a fenntarthatósággal kapcsolatos attitűdjeivel kapcsolatban, a második 24 villámkérdésből állt, célja, hogy a környezetünkkel, a modern fogyasztással és a tananyagon túli, mindennapos témákkal kapcsolatos ismeretek szintjét megmutassa. Az eredmények feldolgozása a Microsoft Excel táblázatkezelő segítségével történt, az összefüggések vizsgálata ezáltal a szerzők által kiválasztott tényezőkre fókuszált, melyek kiválasztása szubjektív indokok alapján került kiválasztásra.

A demográfiai kérdések közül meghatározó volt a lakhely típusa és annak távolsága az iskolától, hiszen a későbbiekben ezek a közlekedéshez – különösen a tömegközlekedéshez – kapcsolódó korai tapasztalatok meghatározhatják a leendő turista utazásainak módját, hozzáállását az alternatív illetve környezetbarát közlekedési eszközökhöz. (Jászberényi, 2008) A lakótelepülés típusára és méretére vonatkozó kérdések alapján megállapítható, hogy a vizsgált minta közel 40%-a jár iskolába Hatvanból, két fő Budapestről, a többi pedig a város vonzáskörzetéből.

A családok összetétele hasonló képet festett, mint a magyar átlag (Központi Statisztikai Hivatal), 20% körüli volt a gyereket egyedül nevelő szülő, a többi esetben édes- vagy nevelőszülők együtt. A diákok 25,2%-a egyke vagy nem otthon élő testvére van, a többieknek van velük élő testvére, döntő többségben egy fő. 224 fő (85%) vallotta azt, hogy saját szobával rendelkezik, ahol nyugodtan tanulhat. Legtöbben (62%) a

családjukat életszínvonal tekintetében az átlagos kategóriába sorolták, 8,4% az átlagosnál szerényebben élőkhez, 27,9% azonban az átlagosnál valamivel magasabb életszínvonalon élőkhez és 1,5% a nagyon magas életszínvonalúhoz.

Eredmények

Közlekedés

A település elhelyezkedése (1. ábra) több aspektusból is befolyásolja a tömegközlekedést, hiszen egyrészt az M3 autópálya könnyebbséget jelent a Budapest-Gyöngyös tengelyen élők számára, de közelsége három megyéhez esetenként gondot okozhat a különféle busztársaságok tekintetében. A diákok mindegyike nap mint nap bejár az iskolába, nincsen kollégiumi elhelyezést igénybe vevő. 69%-uk Heves megyében, 26%-uk Pest megyében, 3%-uk Jász-Nagykun-Szolnok megyében és 2%-uk Nógrád megyében él.

1. ábra – Hatvan elhelyezkedése

Forrás: saját szerkesztés a

http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_megy%C3%A9i_felhasználásával

12 fő lakik 30 kilométernél távolabb az iskolától, 131-en a 10 és 30 km közötti sávot jelölték meg, 119-en ennél is közelebb, sőt 20 fő 1 km-en belül él, átlagosan a minta egésze 11,2 kilométer. Hatvan városa két meghatározó egységre oszlik, az iskola a város nyugati oldalán, az un. Újhatvani részen helyezkedik el, azonban a vasútállomás és a központi autóbusz állomás is meglehetősen távol, 1-1,5 km-re található. Megközelítésük helyi buszokkal és egy rosszul megoldott közúti csomópont miatt nagy kerülővel gyalog lehetséges. A leggyakrabban igénybe vett közlekedési eszköz a helyközi buszjárat (47,7%) és a helyi busz (14,9%), ezt követi a személyautó (8%) és mindössze a diákok 5,3%-a jár vonattal napi szinten. 21% jelölte be a gyaloglást, mint az iskola megközelítésének módját és 2,7% a kerékpárt. A leggyakoribb közlekedési eszközt követő, azaz alternatív utazási megoldás esetén a személyautó (55,7%) toronymagasan vezetett, tehát egyértelmű, hogy a diákoknak tömegközlekedniük kell, de ha lehetőségük adódik, akkor a gépkocsit előnyben részesítik. Az érintett családoknak mindössze egy százalékában nem volt legalább egy gépjármű a tulajdonában. A kerékpárt alternatív közlekedési eszközként is mindössze 21 fő (0,08%) jelölte meg, ami tükrözi a mai fiatalok sportos és egészséges életmódhoz való meglehetősen gyenge kötődését. A

A jövő turistái, avagy a környezeti szemléletformálás fontossága a középiskolás korosztály körében

lehetőségük pedig meglenne, hiszen a vizsgált diákok 85,2%-ának van saját kerékpárja. Az eszközök használatának sűrűsége és célja szintén az elemzés tárgyát képezte, ebből kiderült, hogy a legtöbben időnként kerékpároznak, mindössze 17%-uk jelölte, hogy soha vagy nagyon ritkán használja. A kerékpárra döntően használati, funkcionális eszközként tekintenek, a településen belüli közlekedést, apró-cseprő dolgok elintézését segíti. A használók harmada tartja sporteszköznek vagy a szabadidő eltöltés kellemes módjának. Elsődleges hobbinak mindössze öt fő jelölte, négy BMX-rajongó és egy hegyi kerékpáros.

A tömegközlekedéssel kapcsolatos értékelések meglehetősen vegyes képet mutattak, hiszen a diákok közül 52 fő meg van elégedve, nem panaszkodott. A negatív vélemények döntő többsége is inkább a konkrét helyzethez köthető – a menetrend nem igazodik a csöngetési rendhez, ritkán járnak a buszok – és mindössze 39-en kifogásolták az eszközök minőségét.

Hulladékkezelés

A fenntarthatóság vizsgálata szempontjából kiemelt fontosságú kérdéskör a hulladékkezelés és a mai fiatalság hozzáállása a témához. Arra, a kérdésre, hogy van-e lehetőség az iskolában a szelektív hulladékgyűjtésre egyharmad-egyharmad arányban volt „igen”, „nem” és „nem tudom” a válasz. Pedig az iskola épületétől 20 méterre van egy nagy sziget, illetve az udvaron kisebb méretű szelektív gyűjtő. Mindössze a tantermekben és a folyosókon található meg a hagyományos, vegyes szemetes. A kérdőív válaszai alapján a diákok családjá otthon figyel a hulladékok kezelésére, 16,1% állítása szerint teljes körűen szelektál, 60,2% részben és a maradék egyáltalán nem. A szelektálás azonban vonatkozhat az élelmiszerek és az eltűzelhető anyagok szétválasztására is, hiszen döntő többségben kertes házokról van szó, így ennek fényében a nem szelektáló 23,8% nagyon magas arány. Különösen lehangoló ez annak tudatában, hogy a diákok közel egynegyedének otthonához (22,5%) 400 méteren belül, de további 25,1%-hoz is maximum 1,5 kilométerre található szelektív hulladékgyűjtő sziget. Arra a nyitott kérdésre, amely azt taglalja, hogy a diákok szerint hogyan lehetne ösztönözni a szelektálásra a 14-és 20 év közötti korosztályt, mindössze 160 fő válaszolt, abból 37-en úgy, hogy ez nem lehetséges, tehát semmivel. Ez döbbenetes arány, amit csak a reklámok, videók, ismeretterjesztés ereje és fontossága előzött meg néhány említéssel. Többen a kampány jellegű eseményeket, versenyeket tartják megoldásnak, egyesek a példamutatásban hisznek, összesen 32 fő fogalmazta meg, hogy valamilyen ellenszolgáltatást, jutalmat – sőt, 19 fő pénzt – várna a szelektálásért. Mindössze öten érezték helyes ösztönzőnek a büntetést, a bírságot. A közöny, a lemondás, a saját generációjukból való kiábrándultság mutatkozik meg a válaszokban, illetve az az érdekes tény, hogy bár pont az adott korosztály lett megszólítva, a véleményt formálók közül senki sem azonosította magát a kérdésben szereplőkkel, tehát mindenki úgy fogalmazott, hogy „ők nem ösztönözhetőek, nekik ezt-azt kellene csinálni”, de senki sem fogalmazott egyes vagy többes szám első személyben. Ez azt mutatja, hogy magukat a diákok másképpen látják, mint a társaikat, ezeket a gondokat és a megoldásukat valahogy önmagukon kívülállónak érzékelik.

Egy újabb nyitott kérdés próbálta kideríteni, hogy tudják-e a kitöltők, hogy miként lehet csökkenteni egy háztartásban a hulladékot, amire 170 fő ugyan válaszolt, de ebből 22 a „nem tudom” választ adta és további 30 nem értette meg a kérdést és olyan választ adott,

mint „sűrűbben járjon a kukásautó”, „fogyókúrával”, „spórolással” vagy „sűrűbben kell kihelyezni kukákat”. Akik releváns válaszokat adtak, többségében a tudatos vásárlást és az étkezést említették (textil bevásárlótáska, felesleges dolgok megvásárolásának a kerülése vagy a feleslegessé váltak elajándékozása, kevés csomagolóanyaggal ellátott termékek keresése, piacon vásárlás, stb.), illetve az újrahasznosításban látták a megoldást. Az étetést és a komposztálást is beírta néhány diák, de összességében az eredmény nem megnyugtató, nagyon magas az aránya azoknak, akik nem tudták értelmezni ezt a kérdést. Az újrahasznosítás maga jó ötlet lenne, de feltételezhető, hogy a manapság divatos szó mögötti tartalmat kevésbé ismerik a diákok.

Étkezés

A jövő turistáinak étkezési szokásai, hozzáállásuk az élelmiszerekhez és ételekhez nagyban befolyásolja, hogy később mekkora jelentőséget nyilvánítanak egy-egy desztináció gasztronómiájának, mennyire értékelik majd az autentikus helyi ízeket, hogyan becsülik meg az ételeket. (Kovács, 2012) A vizsgált középiskolában a diákok preferenciái és a büfé kínálatának elemzése került fókuszba. A sokak által legfontosabbnak tartott étkezést, a reggelit a diákok 25%-a költi el otthon, többségük (56,2%) csomagol, vagy út közben vásárol szendvicset vagy péksüteményt. A büféből 6%-uk vásárol reggelire, de sajnos közel 10% nem reggelizik egyáltalán. Az ebéd speciális kérdés volt, hiszen menza nem működik az iskolában, így a diákok fele csomagol – leginkább hideg ételt, szendvicset – ebédre, negyede az iskolabüfét választja és negyede pedig nem ebédel az iskolában, csak később, feltehetőleg otthon. A büfé kínálatában ennek megfelelően reggelire való péksütemények és szendvicsek illetve komolyabb, bár legtöbbször egészségtelen gyorsételek (pizza, hamburger, gyros) egyaránt szerepeltek. A népszerűség tekintetében a szendvicsek és péksütemények vezettek holtversenyben, a következő csoport már csak fele olyan keresett, a hamburger és a pizza. Jóval az említett ételek mögött végzett a melegszendvics, az édességek, csokoládék, a gyros és a fornetti. Sajnos a szendvicsek mindegyike fehér zsemleléből készült, nincsen vegetáriánus, zöldség az ételekben minimális mennyiségben fordul elő és a péksütemények is döntő többségben a cukros-fehér lisztes termékeket jelentik. Az italoknál a kép ennél is lehangelőbb volt, hiszen az összes válasz (és itt felsorolni is lehetett) 45%-a egyetlen termék volt, a Coca-cola. Az ezt követő ásványvíz 14%-ot, a tea (hideg és meleg együtt) 12%-ot, a jégkása 10%-ot és a gyümölcsle mindössze 7%-ot tett ki. Energiaital nem volt a kínálatban, azonban a kávé nem túl népszerű a diákok körében, 2,8% említette meg, egyértelmű tehát, hogy a Cola nem a koffeintartalma miatt olyan népszerű. Az iskola diákjai a büfé kínálatát egy 1-től 5-ig terjedő skálán is értékelték, a két ellenpólus az egészségtelen (1) és nagyon egészséges (5) volt. Az átlag 2,72 lett, ami mutatja, hogy a fiatalok érzik, hogy nem egészséges, amit esznek-isznak, van annyi információjuk, hogy felmérjék ezt, de nem hajlandóak változtatni. A büfé üzemeltetőjével készített interjú során egyértelművé vált, hogy ő néha megpróbálkozik valamilyen egészséges újdonsággal, de nincs rá kereslet. Tudja, hogy rajta sok múlik, felelős bizonyos mértékben a diákok egészségéért, de hangsúlyozza, hogy a piac diktál, a profitot meg csak a divatos ételekkel és italokkal tudja realizálni. Ő a büfét egészséges étel- és italkínálat szempontjából 4-esre értékelte, hangsúlyozta, hogy a hamburgerben hagyma, a szendvicsekben uborka, a gyrosban pedig csirkemell van, ami mind egészséges.

A jövő turistái, avagy a környezeti szemléletformálás fontossága a középiskolás korosztály körében

A hatvani diákok többsége (59,6%) – bevallásuk szerint – csak havi egy-két alkalommal eszik gyorsételt, bár 3,1%-uk minden nap, annak ellenére, hogy a városban egyetlen multinacionális gyorsétterem-lánc egysége sem található meg. A fővárosi fiatalok esetében ez az arány sokkal rosszabb. (Fülöp-Szakály, 2007) A vizsgált csoport az étkezéssel kapcsolatos kérdésekkel meglehetősen jól informált volt, amit a témakör utolsó kérdésére adott válaszok támasztanak alá. Eszerint fel kellett sorolni, hogy min változtatna a kitöltő, ha eldöntené, hogy mostantól egészségesebben étkezik. 214 kitöltőtől született értelmezhető válasz, bár az említések száma jóval magasabb, mert többen felsoroltak számos tételt. Érdekes, hogy csak a táplálkozás volt kiemelve, mégis 21 fő megemlítette a sportolást is. A válaszok három csoportba gyűjtve az 1. táblázatban találhatóak, a változtatandó tényező utáni érték az említések száma.

1. táblázat – Étrend változtatási alternatívák

KEVESEBB	TÖBB	NEM VÁLTOZTATOK
1. gyorsétel (hamburger, hotdog, pizza) – 36	1. gyümölcs – 76	1. Az első kategóriába tartoztak, akik már most is egészségesen élnek, nincs szükségük változtatásra.
2. csoki, édesség, süti – 29	2. zöldség – 72	Számuk: 17 fő.
3. szénsavas üdítő, cola – 26	3. sok folyadék, ásványvíz – 20	2. A másodikba azok, akik dacból, negatív kommenttel, nem hajlandóak változtatni „zöldet rágni”.
4. zsíros-olajos étel – 22	4. fehér hús, csirkehús – 13	Számuk: 12 fő.
5. szénhidrát, cukor, cukros dolog – 20	5. saláta – 9	
6. kenyér, fehér liszt – 8	6. egyre kevesebbet vagy többször kevesebbet enne – 9	
7. chips, nassolás – 6	7. rendszeresség az étkezésben – 7	
8. pékáru – 4	8. főtt étel – 6	
9. sós étel, só – 4	9. este nem enne – 5	
10. mesterséges anyagok, tartósítószeres dolgok – 3	10. természetes/bio ételek – 3	
11. fűszeres étel – 3	11. változatosság az étkezésben – 2	
12. cigaretta – 3	12. fehérjedús étel – 2	
13. édesítőszer – 2	13. teljes kiörlésű kenyér/pékáru – 2	
14. hús – 2	14. főzelék – 2	
15. tészta – 2	15. 1-1 említést kapott: hal, brokkoli, zabpehely, müzli, rizs, cukormentes üdítő, paleolit diéta	
16. 1-1 említést kapott: krumpli, szendvics, sertés, energiaital, finomított gabona, e-betűs ételek, párizsi, alkohol		

Forrás: saját szerkesztés

A táblázatból egyből kiderül, hogy az érintett korosztály tudja, hogy mit kellene fogyasztania és mit nem, de valószínűsíthető, hogy az okokat már nem ismerik. Az oktatási rendszernek a globális élelmiszeripari trendekre, az összetevők megváltozására,

a kémiai anyagok hatásának ismertetésére kellene több időt szánni, hogy egészében láthassák a diákok a problémát.

Oktatás, környezeti ismeretek

A vizsgált intézménybe járó diákok fenntarthatósággal kapcsolatos ismereteinek feltérképezése csak magának az oktatásnak a körbejárásával lehet teljes. A fenntarthatóság alapos ismerete kiemelkedően fontos ahhoz, hogy a társadalom a jövőben az ökológiai rendszereket eszkézként tudja kezelni, felismerje a káros hatások leküzdésének beavatkozási pontjait (Kerekes, 2013) Ezt két aspektusból vizsgálja a felmérés, egyrészt az oktatásra vonatkozó kérdésekkel, másrészt a kapcsolódó ismeretanyag ellenőrzésével. Bár az iskola a közgazdaságtan és az informatika területén jeleskedik, nem volt észlelhető sem a reál sem a humán irányba való eltolódás. A kedvenc tantárgyak listáján ez szépen tükröződik, hiszen ha nem tekintjük a testnevelés tárgyat, ami toronymagasan vezetett, akkor a további sorrend: angol nyelv, irodalom, matematika, történelem és számítástechnika. Az oktatás minőségét is értékelték a diákok, amiből kiderül, hogy tudatában vannak, hogy sokat kell tanulni, de sokan igényelnének tanórán kívüli, egyéb foglalkozásokat is. A diákok fele van megelégedve az órákon hallottakkal, tartja az ismereteket hasznosnak, és 75%-uk értékeli a tanárokat kedvesnek és felkészültnek, tehát elmondható, hogy az oktatás színvonala meglehetősen magas. Az intézményben nagyon alacsony a fluktuáció, stabil tanári kar tud foglalkozni a diákokkal. Egyházi fenntartású iskola lévén felmerül a kérdés, hogy a katolikus elvek, erkölcsi kérdések mennyire tudtak az oktatásba és a diákok életébe beépülni. A vallási ünnepek megtartása, a misék és hittanórák még a mai világban is valamilyen nyomot kell, hogy hagyjanak az érintettekben. Érdekes, hogy a kitöltők 60%-a nem találja előnyösnek az iskola egyházi jellegét, nem érzi a pozitív tényezőket (a forrásoknak köszönhetően jóval magasabb szintű technikai felszereltség, több program, jótékonyág, stb.). Ennél még megdöbbentőbb, hogy bár szerény életre, önfeláldozásra, kedvességre, törődésre tanít a Biblia, arra a megállapításra, miszerint a katolikus elvek és a környezetvédelem közel állnak egymáshoz, a diákok 72,2%-a állította, hogy nem így van, tehát hamis. Ez alátámasztja Tóth (2009) állítását is, amelyben a szerző bizonyítja, hogy a fenntartható társadalmak és a vallási közösségek bár azonos erkölcsi alapokon nyugvó életet élnek, mégsem azonosítják a kettőt.

A közeljövőben az iskolavezetés megpróbálja teljesíteni az Ökoiskolákra vonatkozó követelményeket és a fenntarthatóság elvei alapján továbbműködni. A diákok felé azonban alig ér el az a törekvés, hiszen arra a kérdésre, hogy szerintük mi a különbség az oktatásban egy ökoiskolában, meglehetősen különös válaszok érkeztek. A 173 értékelhető válaszból csak 106 fő érezte, hogy környezetvédelemmel kapcsolatos ismereteket kaphat egy ökoiskolában, 41 fő nem tudta, nem hallott még róla, 18-an gondolták, hogy itt a szemét szelektálását tanítják, de voltak bőven, akik a spórolást, egészséges étkezést, régi hagyományokat és a mezőgazdálkodást említették.

A fenntarthatóság vizsgálatával kapcsolatban a kérdőív több egészen konkrét, a témával kapcsolatos kérdést is tartalmazott. Arra, hogy mennyire tartják jól tájékozottnak magukat a diákok a környezettel kapcsolatos kérdésekben egy egytől (legkevesbé sem) ötig (teljes mértékben) terjedő skálán, 3,29-es átlagot adott, a diákok fele a 3-as számot jelölte, de volt 6 fő, aki 1-re értékelt magát és 15 fő, aki úgy érzi, hogy teljes mértékben tájékozott.

A jövő turistái, avagy a környezeti szemléletformálás fontossága a középiskolás korosztály körében

2. táblázat – A legsúlyosabb környezeti problémák

Tényező	Említés száma	Tényező	Említés száma
Környezetszennyezés általában	27	Az emberek figyelmetlensége, érdektelensége	7
Vízszennyezés (folyók, tavak, óceánok) <ul style="list-style-type: none"> Ebből az „olajat engednek a vízbe”: 11 	55	Sok szemét (étel, tárgy) előállítása, túltermelés, pazarlás	12
Talaj szennyezése	6	Szélsőséges időjárás	3
Légszennyezés <ul style="list-style-type: none"> Ebből: szmog: 18 atmoszféra: 2 gyárak füstje, tevékenysége: 51 mérgező gázok: 2 autók, buszok kipufogógáza: 35 CO2 kibocsátás: 8 	163	Üvegházhatás	4
Szemetelés <ul style="list-style-type: none"> Ebből: elektronikai szemét: 1 illegális szemétkerakók (erdőkben, út mentén): 7 	117	Cigaretta csikkek	4
Fák, erdők kivágása, kiirtása	24	Cigaretta szívása, füstje	7
Nyersanyagok kihasználása/elfogyasztása, túlzott energiahasználat	11	UV sugárzás	3
Vízpazarlás	6	Ózonlyuk, ózonréteg problémája	10
Állatfajok pusztulása, pusztítása	9	Szeméttégetők, szeméttégetés	4
Mérgező anyagok, kémiai anyagok természetbe kerülése	15	Atomerőművek, nukleáris sugárzás	4
Globális felmelegedés	17	Hajtógáz (sprék)	2
Egyéb (1-1 említéssel) <ul style="list-style-type: none"> Talajerózió Jégsapkák olvadása Bombakísérletek Tehenek Földrendések Mérgező az étel és a gyógyszerek Modernizáció Diesel autók létezése Űrszemét 			

Forrás: saját szerkesztés

Ezután értékelni kellett az ilyen jellegű ismeretek forrását is, tehát kilenc tényezőt az ismert egytől ötig osztályozó skálán. A legegységesebb eredmény az „Egyház hatása”

esetén született, hiszen a diákok 52%-a 1-esre értékelte. Hasonlóan gyenge eredmény született az „Egyik tanárom hatása” esetében, bár a megoszlás már árnyaltabb az előzőnél. Ez a pedagógusokra nézve lehangoló, hiszen az ő feladatuk (is) lenne a környezettel kapcsolatos tudást megalapozni, az érdeklődést felkelteni. Emellett érdekes, hogy a „belső indíttatás” mint az ismeretek megszerzésének motiváló ereje ezeknél sokkal erősebbnek bizonyult, elérte a 3-as átlagot. Az általános iskolát összehasonlítva a középiskolával, minimális eltéréssel az alapszintű képzés hagyott nagyobb nyomot a diákokban, ha környezetről van szó. A média és az internet előkelő helyen végzett, a diákok többsége ezek számánál jelölte be a legmagasabb értéket. Ez teljes mértékben összecseng Asunta (2004) kutatásaival, aki a finn és német középiskolások körében jutott ugyanerre a következtetésre, bizonyította, hogy a környezetvédelemmel kapcsolaton információforrások többsége a médiából származik. Kiderül még ezen felül, hogy a barátok (a saját korosztály) sokkal kevésbé van hatással ebből a tekintetből, mint a család, a szülők és testvérek.

A kitöltők lehetőséget is kaptak, hogy bizonyítsák tudásukat, sorolják fel a szerintük legsúlyosabb környezeti problémákat. 218 értékelhető válasz érkezett, bennük esetenként hosszú felsorolások, így a 2. táblázatba foglalt értékek ismét az említések számát tartalmazzák.

A táblázat szépen mutatja, hogy mik a legfelkapottabb témák a sajtóban, de azt is, hogy e tekintetben tényleg rendelkeznek ismeretekkel a diákok, talán foglalkoztatják is őket ezek a kérdések. Ezek után vajon látják-e a probléma kezelésének lehetőségét is a megkérdezettek? A különböző megoldásokat kellett értékelniük, hogy mennyiben segítene a Föld jövőjén. Az eredmények szerint az állam munkájában és az adók hatékonyságában egyértelműen nem bíznak a diákok, de ügyesen megtalálták azokat a tényezőket, amelyek tényleg nem segíthetnek. A környezetvédelmi szervezetekben kevésbé van hitük, azonban a szelektív hulladékgyűjtést – talán mert eleget volt róla már szó – sokan tartják megoldásnak. Az utolsó megjegyzésnél „kevesebbet vásárolni, fogyasztani, szerényebben élni” kevesen érezték az összefüggést a környezeti károk és a fogyasztás szerkezete között. Előzőekben, a problémák felsorolásánál (2. táblázat) 12 fő említette a túltermelést, illetve korábban a családban felhalmozódó szemét csökkentésének a módjánál 72 fő megemlítette a „kevesebb, tudatosabb vásárlást”. Az autózást nem látják annyira egyértelműen súlyos gondnak (illetve a tömegközlekedést megoldásnak), így a válaszok is szépen eloszlanak e tekintetben. Érdekesség, hogy a piacok és a szupermarketek közötti különbséget is alig érzik a válaszok alapján. Sőt, a pontos számok alapján kevésbé tartják megoldásnak. Pedig a csomagolástól (túlcsomagolástól) elkezdve a helyi termékek és termelők előnyén át a szállítással járó rengeteg káros kibocsátásig minden a piacok mellett szól. Megdöbbentő eredményeket hozott a húsfogyasztással kapcsolatos állítás, ugyanis a kitöltők 90%-a gondolta úgy, hogy a vágóállatok tartásnak és fogyasztásnak nincsenek negatív környezeti hatásai. Az energiatakarékos izzók használatát is csak mérsékelten tartották jó megoldásnak, viszont a vízpazarlás csökkentése (például zuhanyzás fürdés helyett) nem jelentett megoldást a kitöltők számára.

A korosztály fogyasztási szokásainak vizsgálata a birtokolt és áhított tárgyakra, eszközökre fókuszált. A felmérés időpontjában a diákok 87%-a rendelkezett okostelefonnal, a többinek hagyományos mobiltelefonja volt, mindössze egy fő járt iskolába bármilyen telefon nélkül. 95%-uk rendelkezik facebook profillal, amit a kitöltő

A jövő turistái, avagy a környezeti szemléletformálás fontossága a középiskolás korosztály körében

262 fő összesen 604 db saját elektronikus eszközön (laptop, okostelefon, táblagép és hagyományos számítógép) tud nyomon követni. Videokamerája is volt a fentiek mellett a diákok 32%-ának, illetve 42 fő dicsekedhetett saját robogóval, motorral vagy személygépkocsival. A fentiek alapján megállapítható, hogy nagyon magas a luxustermékek aránya a vizsgált – saját jövedelemmel nem rendelkező – korosztály esetében. A fogyasztói társadalom hatása, hogy a legtöbb tizenévesnek emellett egészen pontos elképzelése van arról, hogy mi kellene még, mire vágyik ezeken felül. Miles (2003) ezt úgy fogalmazta meg, hogy a fiatalok fogyasztása tulajdonképpen a köztük lévő kommunikáció alapja, hiszen ezáltal válthatják ki a közösség megbecsülését. Ezt ruházatukkal, fellépésükkel, szórakozási stílusukkal és a birtokolt technikai eszközökkel reprezentálják. Ez a következő nyitott kérdéssel lett körbejárva, ahol azt kellett a kérdőívbe írni, hogy mit tennének, ha 100.000 forintot kapnának és bármit vehetnének belőle. 12 fő nem írt értelmezhető választ, ketten pedig azt válaszolták, hogy mindenképp megvan. A többi, itt említett tárgy vagy fogalom két csoportra lett választva, „hasznos” és „haszontalan” kategóriájúakra. A haszontalan tárgyak csoportjába 202 tétel szerepelt, a hasznosban 118. A divatos ruhák és cipők 63 említéssel magasan vezettek, 10-15 körüli számmal követte a csoportot a telefonok, autó- vagy motor iránti álmok, az édességek, ékszer, a jogosítvány és a bulik (Balaton Sound, Sziget Fesztivál). Táblagépre, valamilyen játékszoftverrel kapcsolatos dologra, autókalkatrészre és wellness hétvégére is érkezett átlagosan 8-10 válasz. Ez alatti említésszámmal jelent meg a háziállat, a szépítkezés (fodrász, műköröm, smink, szolárium) és a sportok. Érdekes azonban, hogy értelmes tárgyakra is sokan vágnak, a hasznos kategóriában az iskolába szükséges könyvek, felszerelések vezettek, közel 40 fő eltenné bankba vagy befektetné az összeget, többen tőzsdéznének is. Két fő fordítaná a továbbtanulásra, 12 fő adná oda a szülőknél az összeget (számlák, lakáshitel, hűtőszekrény vagy tűzifa volt nevesítve), és további 25 fő fordítaná ajándékokra a szeretteinek vagy adná rászorulóknak. Érdekes, hogy 8 fő a szerencsejátékot írta, mind megnevezve konkrétan a Tippmixet. A legtöbb diáknak a listája nem férne bele a megadott összegkeretbe, volt, aki milliós tételeket sorolt. Ez mutatja a pénz fontosságát és azt, hogy a tárgyak értékével sokszor nincsnek tisztában a tizenévesek.

A témakör utolsó kérdése, hogy hogyan látják a saját jövőjüket a diákok, szerintük hogyan fog a Föld kinézni 40-45 év múlva, amikor ők 60 évesek lesznek. A különböző felsorolt tényezőket kellett értékelniük, az alapján, hogy ezt a feltevést személy szerint valószínűnek tartják vagy sem. Ezek alapján az az állat- és növényfajok pusztulását és a biológiai diverzitás csökkenését kevésbé tartják égető problémának, a háborúkkal, nemzetközi konfliktussal, terrorizmussal kapcsolatban is elég nagy a bizonytalanság bennük. Az orwelli jövőt egyáltalán nem tartják lehetségesnek, ez teljes fikció számukra. A légszennyezettséget és annak a hatásait, valamint a tengerszint-emelkedést szintén nem érzékelik súlyosnak vagy a jövőt karakteresen befolyásoló tényezőnek. A további megjegyzésekből kiderül, hogy a szemetelés problémáját azonban (mint ahogy azt a környezeti problémák felsorolásánál már bizonyították) fontosnak érzékelik. Talán ez a legkézzelfoghatóbb dolog az ő életükben a problémák közül, talán ez az, amit saját szemükkel is látnak és elhisznek. Az utolsó kijelentés hozott meglehetősen érdekes eredményt, hiszen szinte a csapból is az folyik, hogy túlnépesedés van, hogy átléptük a 7 milliárd lakost a Földön, feléljük készleteinket, stb... valahogy mégis jóval többen gondolták úgy, hogy a Földön élők létszáma csökkenni fog.

Az ismeretek birtoklását tesztelte a második kérdőív villámkérdésekkel. Három lehetséges válasz közül kellett a jót megjelölni. Az eredmények sajnos magukban hordozhatják a külső segítség lehetőségét, így az irányok megmutatására tökéletesek, de pontos statisztikát készíteni belőlük nem érdemes. A legmagasabb helyes kitöltési arányt a 11. és a 12. évfolyam teljesítette, bizonyítva ezzel, hogy ahogyan érnek és ahogyan egyre több ismeret birtokában vannak, úgy kezd a fenntarthatóság összetevőinek halmaza is egyre letisztulni. A kérdések nagyon szerteágazóak voltak témájukat tekintve, hiszen a paleolit diétától a vörös könyvig, a Fair Trade-től az őshonos fajokig tartalmazott mindent. Legtöbbször többségben voltak a jó válaszok, természetesen lehatárolhatóak azok a pontok is, ahol nagyobb volt a bizonytalanság. Sajnos a diákok többsége tartotta a hekket Balatoni hálnak, a monokultúrát egy afrikai törzsnak, a klorofillt tisztítószernak, de a legtöbben tudták, hogy miért nem szabad a cseppkövekhez nyúlni, mi szennyezi a vizeket a legjobban vagy mit kell tenni a hóvirággal. A kérdések sokfélesége és jellege azonban meglehetősen tiszta képet alkotott a vizsgált korosztály általános természettudományi és a fenntarthatósággal összefüggő ismeretanyagának a minőségére.

Következtetések

A turizmus fenntarthatóságának vizsgálata meglehetősen összetett dolog, ami ebben az esetben a turista, a jövőbeli turista oldaláról lett megközelítve. A desztináció megóvása érdekében kiemelkedőek a turisták szoció-ökonómiai jellemzői és a viselkedésük. (Dávid et. al., 2012) Ezt valamilyen szinten lehet befolyásolni adott utazás során, az előkészületeknél vagy a helyszínen, de sokkal meghatározóbb kérdés, hogy a turista milyen információkkal rendelkezik a fenntarthatósággal kapcsolatban általánosan és mit hajlandó megtenni ez érdekében. Jellemzően az etikus utazók a hétköznapi viselkedésüket terjesztik csupán ki az utazás során, nem tesznek az utazással kapcsolatos speciális erőfeszítéseket. Mindezek visszavezetnek az oktatás és a neveltetés szintjéhez. Jelen kutatás ezt kísérli meg feltérképezni egy meghatározott – a hatvani Széchenyi István Római Katolikus Középiskola – intézmény diákjai esetében. Az eredmények segítenek rávilágítani a beavatkozási pontokra, képet adhatnak arról, hogy a jövőben hogyan kell a turizmusban a döntéshozóknak a következő generációt kezelni, együttműködni velük, hogy a turizmus egésze ténylegesen fenntarthatóvá válhasson.

A közlekedés a vizsgált csoportban vegyes képet mutatott, hiszen a tömegközlekedést összességében pozitívan ítélték meg. Ez reménykedésre ad okot, ha fiatalokban megszeretik ezt az utazási formát, akkor talán később, tudatosan is szívesebben választják a közlekedésnek a fenntarthatóbb, kevésbé környezetszennyező alternatíváit, mint a személyautót. A kerékpárhasználatban azonban lehangolóak az eredmények. 168 fő (64%) lakik 5 kilométeres sugarú körben, ami – tekintve, hogy sík terepről van szó – néhány perc alatt teljesíthető lenne. Az iskola lehetőséget ad a kerékpárok tárolására, bár a kerékpárutak számában még meglehetősen sok tennivalója van a városnak. Utóbbi fejlesztése valamennyit javíthat a statisztikán, de nagyon fontos lenne a mozgás és a kerékpározás előnyeire más módon is felhívni a diákok figyelmét. Saját egészségük és a környezet tisztasága érdekében, illetve a jövőben a teljes életformájuk kialakításában is lényeges kérdés ez, amire úgy tűnik, hogy az oktatás nem fordít elég figyelmet.

A jövő turistái, avagy a környezeti szemléletformálás fontossága a középiskolás korosztály körében

A szelektív hulladékgyűjtésre való nevelés, fontosságának megértetése ebben az életszakaszban szintén kiemelt fontosságú lenne. Addig azonban, amíg a diákok nem értik meg, hogy ez nem úri hóbort, hanem a környezetünkért tett lépés, sajnos nem fog megszokássá válni, nem képezi majd a mindennapok részét. Sokat segítene, ha az iskolákban megoldott lenne a szelektív gyűjtés és megfelelő mennyiségű információt kapnának róla. A hulladékokkal kapcsolatos problémát szintén a szűkös ismeretek okozzák, hiszen addig tényleg nem lehet ösztönözni a fiatalokat, amíg nem tudják, hogy mit okoz a rengeteg hulladék a környezetnek, illetve addig nem fogják felismerni a saját helyüket sem ebben a rendszerben.

Folyamatosan változó, felgyorsult világunkban az élelmiszerek, ételek egészen más értelmezést nyernek, mint a korábbi generációk esetén. Az új trendek, a különböző diéták és divathullámok, a gyorséttermek intenzív marketingje mind-mind hatással vannak a tinédzserekre, ami összességében társadalmi probléma is, hiszen nagyon magas az elhízott gyerekek és felnőttek aránya hazánkban. A fenntarthatóság ebben az esetben összefonódik az egészségtudatossággal is, azt különválasztani nehéz feladat, talán nem is érdemes. A tizenévesek étkezési szokásai hazánkban sajnos nem az egészséges irányba mutatnak, és bár ez égető probléma, a változás még várat magára. A jó kezdeményezéseket, menzamegújító programokat kellene széles körben elterjeszteni, illetve szigorúan szabályozni az iskolákban megtalálható étel- és italkínálatot. A helyi termékek és termelők helyzetének javítása, házias, tradicionális ízek és egészséges ételek találása az iskolákban segíthetne a diákoknak, hogy a jövőben felismerjék az értékes táplálékot, tiszteljék a regionális specialitásokat és tudatosak legyenek utazásaik során. Konkrét esetben a büfé kínálatának drasztikus átalakítására lenne szükség, illetve bővebb információ az elhízás veszélyeiről, az élelmiszerelosztásról és az ételek összetételéről.

Az oktatás napjainkban hatalmas kihívások előtt áll, hiszen az információs technológia teljes mértékben átalakított szinte mindent. A diákok könnyedén megszerzik az információkat, tananyagokat, dolgozatokat a világhálóról, így a hagyományos technikák, oktatási módszerek szinte teljes megreformálására van szükség. A hatvani intézmény egyházi háttere rendkívül jó táptalaj lehetne egy fenntarthatóságot hangsúlyozó, erkölcsi alapokra helyezett oktatásnak, különösképpen, hogy a rövid távú tervek között szerepel az ökoiskola-koncepció felvétele is.

A kitöltők ismerték a környezetszennyezés és a globális problémák javát, de a megoldások számukra teljesen ismeretlenek. Az oktatásnak talán itt van a legkiemeltebb szerepe, ugyanis a fiatalok azzal nem tudnak mit kezdeni, hogy az emberek kivágják az Amazonas-menti erdőket, mert távoli, ismeretlen terület és nem tudják a mindennapjaikhoz kötni. Fontosabb volna elmagyarázni, hogy hol van az ő szerepük a rendszerben, hol tehetnének ők is valamit. Ilyen kiemelt téma lenne a fogyasztás, a vásárlás, az őket körülvevő tárgyak is. A minta elemei számos dologgal rendelkeznek és még többre vágnak, fogyasztási struktúrájuk nem fenntartható. Most lenne itt az ideje ezt ésszerűsíteni, kezelni, a következményeket elmagyarázni.

Összegzés

A turizmus egészének fenntarthatóvá tétele csak a jövőre vonatkozó legpozitívabb forgatókönyvek utópiája. Azonban a számtalan lokális kezdeményezés, a nemzeti és globális szervezetek programjai, a közép- és hosszú távú turizmusfejlesztési irányok és

stratégiák mindegyike azt bizonyítja, hogy ez lenne az út az iparág ésszerű fenntartása érdekében. Egyre szélesebb körben válik az utazás a mindennapok részévé, egyre több szereplője lesz ennek a globális mobilitásnak. A koordinálása lehetetlen, de a jó gyakorlatok terjesztése és a káros hatások minimalizálására tett próbálkozások elterjesztése talán hosszú távon eredményes lehet. Az újabb és újabb generációk, akik becsatlakoznak a hazai és a nemzetközi turizmusba, szintén nagy befolyással lehetnek rá. Tekintve, hogy maga az iparág is teljesen átalakul, az információk és a technológia szerepe megnövekszik, a turistákkal szembeni elvárás is teljesen más, mint pár évvel ezelőtt.

A mai aktív korosztály – aki tapasztalta és megélte a változásokat, látja az irányokat és ismeri a lehetséges következményeket – feladatának kell érezze, hogy ezt a következő generáció felé egyértelműen kommunikálja. Az oktatás szerepe megnövekszik, eltolódik egy olyan irányba, ahol a hatalmas tudásanyag átadása mögé a helyes irányok meghatározása, az etikus viselkedés is felsorakozik. Természetesen nagy felelősség ez a pedagógusok és a szülők vállán, új helyzet, amire eddig a történelem során nem alakítottak ki megfelelő és működő mintát, de fel kell tudni ismerni a feladat súlya mellett a benne rejlő lehetőséget is. Talán még megvan az esély rá, hogy a globális problémákat enyhíteni lehessen, élhetőbb jövőt és környezetet teremtve a jövő turistáinak és az ő gyermekeiknek, ahogyan ez a fenntarthatóság egyik alaptétele is.

A jelenlegi kutatás ezt a kérdést a diákok oldaláról vizsgálja, rávilágítva arra, hogy egy átlagos magyar középiskola 2014-ben milyen úton halad a fenntarthatóság felé, mik azok a pontok, amik változtatásra várnak, hol van nagyobb szerepe az oktatásnak és a pedagógusoknak. Az adatok elemzése során egyértelművé vált, hogy bizonyos kérdésekben – mint a hulladékkezelés és az egészséges életmód – a korcsoport megfelelő információmennyiséggel rendelkezik, de ezek az ismeretek nagyon felszínesek. A komolyabb összefüggésekkel, a rendszerek kapcsolódási pontjaival és a megoldás technikai kivitelezésével kapcsolatban hatalmas hiányosságok tapasztalhatóak. A korosztály nyitott és befogadó, a feladat is egyértelmű: felkelteni az érdeklődésüket a környezet érzékenysége iránt, jó példákkal és gyakorlatokkal előállni és segíteni őket abban, hogy etikusan, felelősen viselkedő utazókká, felnőttekké válhassanak.

Hivatkozott források

- [1.] Magyarország Alaptörvénye. Letöltés dátuma: 2015. 02. 19.
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV
- [2.] Eur-Lex: Európai Unió Hivatalos Lapja: A Tanács 2010. november 19-i következtetései a fenntartható fejlődést szolgáló oktatásról (2010/C 327/05):
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:327:0011:0014:HU:P DF>
- [3.] Education for Sustainability. From Rio to Johannesburg: Lessons learnt from a decade of commitment UNESCO, 2002. Letöltés dátuma: 2015. 02. 19.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127100e.pdf>
- [4.] Dávid L. (szerk.) – Vargáné Csobán K. – Kovács Gy. – Vasa L. (2012): TURIZMUSÖKOLÓGIA Zöldülő turizmus – Fenntartható turizmusfejlesztés. Budapest, Szaktudás Kiadó Ház, 233 o.

A jövő turistái, avagy a környezeti szemléletformálás fontossága a középiskolás korosztály körében

-
- [5.] Czippán K. (főszerkesztő): Helyzetkép a fenntarthatóságról a hazai felsőoktatásban. Környezeti Nevelési és Kommunikációs Programiroda 2003. Letöltés dátuma: 2015. 02. 19. http://mkne.hu/konkomp/P3_Helyzetkep_a_fenntarthatosagrol_a_hazai_felsooktatásban.pdf
- [6.] Inskeep, E. (szerk.) – WTO: A fenntartható turizmus fejlesztése. Irányelvek a turizmus tervezőinek és szervezőinek. Geomédia szakkönyvek, Geomédia kiadó, Budapest, 2000
- [7.] Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (NFÜ) – Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium tervezői munkacsoportja: Nemzeti Fenntartható Fejlesztési Stratégia, 2007. Letöltés dátuma: 2015. 02. 19. http://www.nfft.hu/dynamic/nemzeti_fenntarthato_fejlodesi_strategia.pdf
- [8.] Feladatellátási, intézményhálózat-működtetési és köznevelés-fejlesztési terv Heves megye. 2013-2018. Készítette: Oktatási Hivatal a Heves Megyei Kormányhivatal közreműködésével. Letöltés dátuma: 2015. 02. 19. http://dload.oktatas.educatio.hu/megyei_fejlesztési_tervek/Heves_Megyei_Fejlesztési_Terv_2013.pdf
- [9.] Jászberényi M. (2008): Fenntartható Mobilitás Budapest agglomerációjában. PhD értekezés. Budapest Corvinus Egyetem. Letöltés dátuma: 2015. 02. 19. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/317/1/jaszberenyi_melinda.pdf
- [10.] Tóth I. J. (2009): Fenntarthatóság és etika. In.: Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXXVI. Sectio Philosophica. Kortárs etikai irányzatok – gondolkodók: János Loboczký (redigit) Eger. 53-62.o.
- [11.] Kovács Gy. (2012): Fenntartható szálláshelyek, etikus éttermek. In.: Dávid L. (szerk.) – Vargáné Csobán K. – Kovács Gy. – Vasa L.: TURIZMUSÖKOLÓGIA Zöldülő turizmus – Fenntartható turizmusfejlesztés. Szaktudás Kiadó Ház Budapest, 2012.
- [12.] Asunta, T. (2004): Knowledge sources, attitudes and self-reported behaviour of secondary-level science students concerning environmental topics. In: Laine, A. – Lavonen, J. – Meisalo, V. (eds.) Current research on mathematics and science education, University of Helsinki, Research Report 253.
- [13.] Fülöp N. – Szakály Z.: Középiskolások táplálkozási szokásainak elemzése – primer piackutatás. In.: The Hungarian Journal of Food, Nutrition and Marketing. Letöltés dátuma: 2015. 02. 19. <http://journal.ke.hu/etm/index.php/etm/article/viewFile/60/98>
- [14.] Miles, S. (2003): Social Theory in the 'Real' World, London: Sage
- [15.] Köznevelés-fejlesztési Stratégia, 2014-2020 Letöltés dátuma: 2015. 04. 22. <http://2010-2014.kormany.hu/download/d/72/21000/k%C3%B6znevel%C3%A9s%20fejleszt%C3%A9si%20strat%C3%A9gia.pdf>
- [16.] Kerekes S. (2013): Az egyetemek társadalmi felelősségvállalása, feladatok és lehetőségek. In.: Intézményi Menedzsment a felsőoktatásban 3. (szerk: Hrubos I. – Luda Sz. – Török I.) Felsőoktatási Gazdasági Szakemberek Egyesülete. Letöltés dátuma: 2015. 02. 19. http://www.fgsze.hu/kiadvanyok/imf3_konyv.pdf
- [17.] Központi Statisztikai Hivatal: Területi statisztikák (2011). Letöltés dátuma: 2015. 02. 19. forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatbázisa http://www.ksh.hu/interaktiv_moterkepek
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepszelo2011.pdf>

Szerzők:

Kovács Gyöngyi

tanársegéd

Károly Róbert Főiskola

kgyongyi@karolyrobert.hu

Gyurkó Ádám

Geográfus MSc, II. évfolyam

Eszterházy Károly Főiskola

Természettudományi Kar,

Földrajz és Környezettudományi Intézet

gyurkoadam122191@gmail.com

A jövő turistái, avagy a környezeti szemléletformálás fontossága a középiskolás korosztály körében

A MOODLE BASED MOOC LEARNING ENVIRONMENT IN MAKING COLLEGE EDUCATION GREENER

MUCSICS F. LÁSZLÓ

Abstract

While e-learning and MOOC enrollments in higher education show significant growth worldwide, in Hungary the mostly EU financed e-learning trials are just still isolated experiments that spread slowly. The rising living cost and the shrinking budgets cause educational institutions to rethink the method that traditional education is delivered. More and more attention is focused on how students' financial contribution can be reduced. This study introduces an e-learning (MOOC) application that has the potential to reduce students' costs compared to the traditional way of teaching while producing the same educational result by offering online material that can be acquired by autodidact way. The experiment is utilized in a one-semester long program in teaching Statistics offered by Karoly Robert College (KRF) for non-full time students. The KRF's e-learning program consists of paradigms: MOOC-like courses, course redesigns (series of videos, series of interactive lessons, self-evaluating tests, cross-evaluated tests, exercises, exercises with detailed solution).

Keywords: MOOC, Moodle, course redesign, green education

Jel Code: I23, I25

Introduction

While governmental policy makers worldwide are strongly confronted with the amount of money invested into higher education (Tilak, 2006); the Hungarian government is unambiguously determined to decrease the investment in higher education. The real cost cutting was acted in 2012, when the total public expenditure on higher education was one-third less than it was a year before; and since 2013 it has been declining. Hungarian higher education has been in difficult situation since global recession period as governments reduced financial subsidy and causing uncertainty among future college students and whirling certain institutions into financial doom. As if the threat of unemployment was not enough, the lack of financial subsidy also determines the quality of education, which is a milestone in labour market (Csehné Papp - Hajós, 2014). In addition, under these hard circumstances students are encouraged to invest into higher education by applying student loan. Student loan is a dangerous, long-run weapon. It is easy to sign the contract now but its pulled trigger affects decades later. In Hungary, student loan has no history but it is worth considering countries where it has. In the United States, the aggregate total of unpaid student loan debt has passed \$1 trillion, more than the total of U.S. credit card debt (Mak, 2011) furthermore, the average graduating student possess a loan debt around \$24,000, including a continuous increase of 3-5 percent since then reaching higher amount than \$30,000 by 2014 (Fairchild, 2011). Do we really want to encourage our future generation to follow this path? Student loan cannot be a general solution because of its unpredictable future.

As higher governmental grants cannot be expected from Hungarian government to solve this problem, the solution must be sought in lowering the college costs. E-learning is name of the technology that serves as a respond to it.

While in the 2000s e-learning was considered a useful cluster of technological interventions but was never regarded as a core strategy in forming higher education, in 2010s it became a critical element in institution strategy at most American colleges and universities (Sloan foundation). In the first Babson report (2004) 57 percent of the academic leaders responded that learning outcomes of online (e-learning) education are equal to or superior to face-to face. In the most recent report it is 77 percent (Allen Seaman, 2014).

The aim of the paper is to provide basic information on relatively new educational phenomena called Moodle and MOOC and to introduce a recently created MOOC in Statistics at KRF.

The first paradigm: MOODLE and MOOCs

The first version of Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) was released in 2002, while the first MOOC (Massive Open Online Course) almost a decade later, only in the fall 2011. Both became ultimate success, the latter involved 300,000 enrollments for the first six online courses from all parts of the world. These 2 acronyms have changed the notion of education once and for all. Moodle provides a complex set of educational tools for individual course planning, while the notion of MOOC gave the idea of providing a series of video-lectures followed by small-group discussions and mid-term and end-term papers, usually tests or essays. After registration the MOOC participants follow the outline of the chosen course schedule by providing nexus for active communication and collaborative workshop. Some students use the technologies of social networking such as Twitter. The most significant MOOC providers are Stanford's free Massive Open Online Course and the Harvard-MIT called Ed X. The values of MOOCs are:

- they aim to reach very wide audiences – only wideband Internet connection is needed
- they both use an open-source model dedicated exclusively to web-based delivery (MOODLE)
- they (mostly) offer courses with free of charge

MOOCs integrates the connectivity of social networking, the facilitation of a distinguished professor in a field of study, the melting pot of self-motivated students with different multicultural background, and a wide range of resource material collection. MOOCs usually are free of charge; there are no prerequisites other than wideband Internet access and motivation. The major strength of MOOCs is that the multicultural heterogenic participants bring to it in terms their knowledge, experience, skills, personalities for successful communication among them. If the digital society of the 21st century is able to settle down to communicate it may even bring new hopes in other problem-covered areas of the world issues. In digital economy, capital lies in the capacity to leverage, connect and promote knowledge (Lesser, 2000).

The second paradigm: course structure redesign

In the traditional way of education the instructor's role is like sage on the stage; the professor talks and the audience listens. There are several educational methods to maintain students' attention but it has been shown that approximately 12 minutes is the maximum period of time within which an individual's attention can be fully captured

(Kasteler, 2015). What is the students' learning process like after the 12th minute in 90-minute-long lecture? It takes at least a magician to maintain students' attention for such a long period in case of a one-direction communication. Creating small learning groups to establish learners' dialogue and to keep attention alive is not the solution either. It is not enough to introduce some tools to create an effective working environment; one should also design for the building of connections, collaborations between resources and people. In a learning environment characterized by change, the tools and applications it recommends to learners and the connections it facilitates to other learners and knowledgeable others are vitally important to create learning experiences (Fournier, 2011). The learning flow might be visualized as done by Kop (2010) in relation to a personal learning environment and shown in Figure 1.

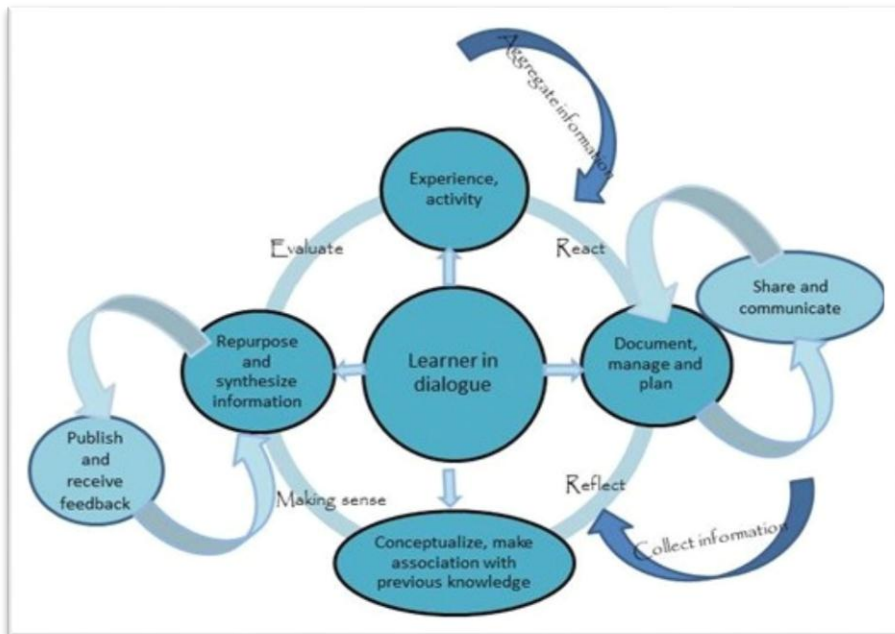

Figure 1 Model of learning on an open network learning environment (KOP, 2011)

An e-learning course can only be effective if the learner's need is in focus and if the learning process is placed in a learning environment that satisfies the following principles:

- active course management and perky multimedia elements: enthusiastic instructor is a minimum requirement. All non-text based learning materials must reflect interactivity.
- active student-instructor and students-students contact: communication is regarded one of the basic means of any contacts, active student participation can be maintained by involvement. A good lecturer must know the possible stand-offs of the course and does not let students lose interest.
- difference between individual and team-work among students: crystal clear instructions must be given from the very first moment of the course on what is thought be solved alone

- active learning requirements material: reading, comprehension check, conditional progress. Learning is by doing and understanding is by learning.
- prompt instructor and students feedback: a test result is never enough. Students are strongly encouraged to “speak out” their thoughts based on they had acquired.
- deadlines on tasks: students’ progress requires regular assignment activities. Students must be informed in time and several times on future deadlines.
- continuous and random encouragement: student dropout rates are dramatic in MOOCs. Social factors affect dropout significantly (Yang, 2014), an effective course involves jaunty media elements regularly to increase student motivation.

MOOC – Course structure

A MOOC was created on a KRF’s server (muk.karolyrobert.hu) with considering the previously listed course design criteria (Figure 2).

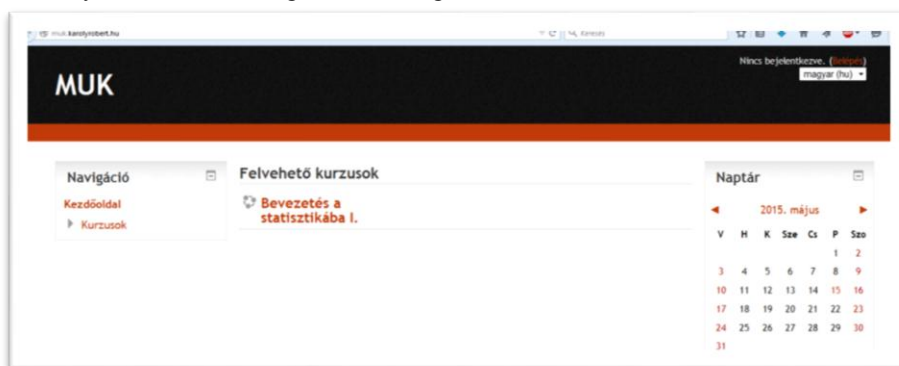

Figure 2 The website of muk.karolyrobert.hu (own construction)

The **Statistics** course (in Hungarian) is a compulsory, 2nd semester course in Economic Informatics training. The course credit value is 6 and previous student performances show a higher-than-average dropouts or course performance failure compared to other courses.

The MOOC statistics course is planned for 6 weeks. Its aim is to provide an alternative way of education where the registered students can make a step-by-step progress in acquiring the relevant teaching material. The course is divided into 6 units, each consists the same construction design.

Course elements: video lessons, interactive lessons, tests for self-evaluation, cross-checked tests, exercises, exercises with video solutions

Video lessons: all videos are recorded in the KRF’s bluebox videostudio and edited with Adobe Premier Pro program. The maximum length of the videos is less than 5 minutes to achieve higher students’ willingness to watch them till end. The videos are uploaded into a college server and Youtube (unlisted), too. The teaching material is at our students’ disposal; students can watch them as many times as needed (Figure 3).

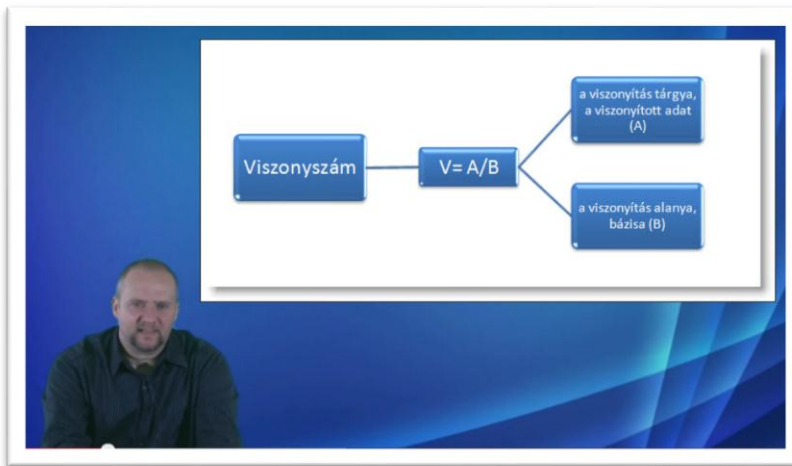

Figure 3 A screenshot of a video lesson (own construction)

Interactive lessons: each teaching material is divided into units with taking into consideration the “one idea – one slide” concept, thus generating a great number of picture slides. After every third slide (in average) a conception/comprehension check slide appears and students may only continue their progress if good answer is provided. In case of wrong answer students are redirected to the relevant lesson slide to seek for the correct answer. Answers provided by the students are scored (right answer: 1; wrong answer: -0.1) thus at the end of each lesson a score is given to the student performance (Figure 4).

A viszonzszám fogalma

Két, logikailag összefüggő statisztikai adat hányadosát **viszonyszámnak** nevezzük (**V**). A hányadost képző két adat közül azt, amelyhez viszonyítunk, **viszonyítási alapnak** vagy **bázisnak** (bázisadatnak) nevezzük és x_b -vel jelöljük, ez a hányadosban az osztó. Azt az adatot, amit viszonyítunk, **viszonyított adatnak** (tárgyadatnak) nevezzük és x_t -vel jelöljük, ez az osztandó.

Képletben szöveggel:

$$\text{viszonyszám} = \frac{\text{viszonyított adat}}{\text{viszonyítási alap}}$$

és jelölésekkel

$$V = \frac{x_t}{x_b}$$

Figure 4 A screenshot of an interactive lesson slide (own construction)

Tests for (self-)evaluation: at the end of each unit mock (for preparation) and real tests are completed by the students. Feedback about performance and self-assessment are important parts of a learning environment. There are several ways to give feedback to students: on each question or overall. The quiz module can display feedback and scores

at different times during the quiz, using the review options in the settings. The next unit is available in case of producing satisfactory result in the former one (Figure 5).

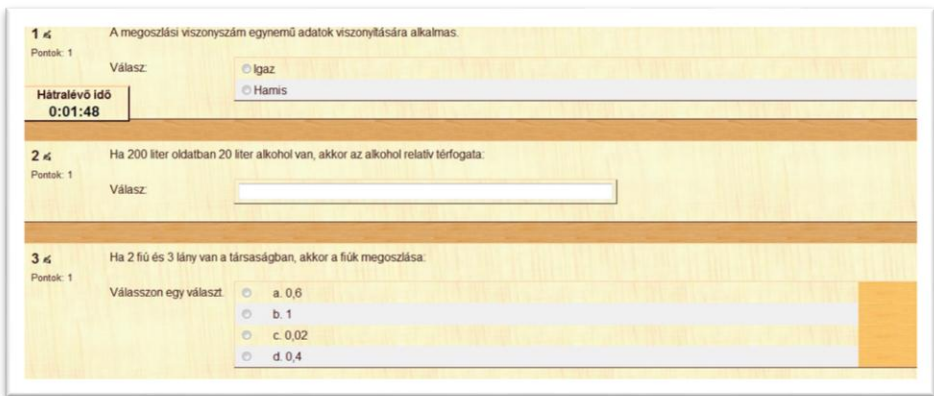

Figure 5 A screenshot of a test (own construction)

Exercises (.xls) with video solutions:

The theoretical knowledge is put into practice by providing exercises in Excel. Each exercise includes a forum that gives possibility to students to share their comments or ask questions. Each exercise is followed by a tutorial video that includes the detailed solution. The explanatory videos are made with Camtasia screen recorder (Figure 6). Every single step of the solutions is sensibly explained in order to achieve deep understanding.

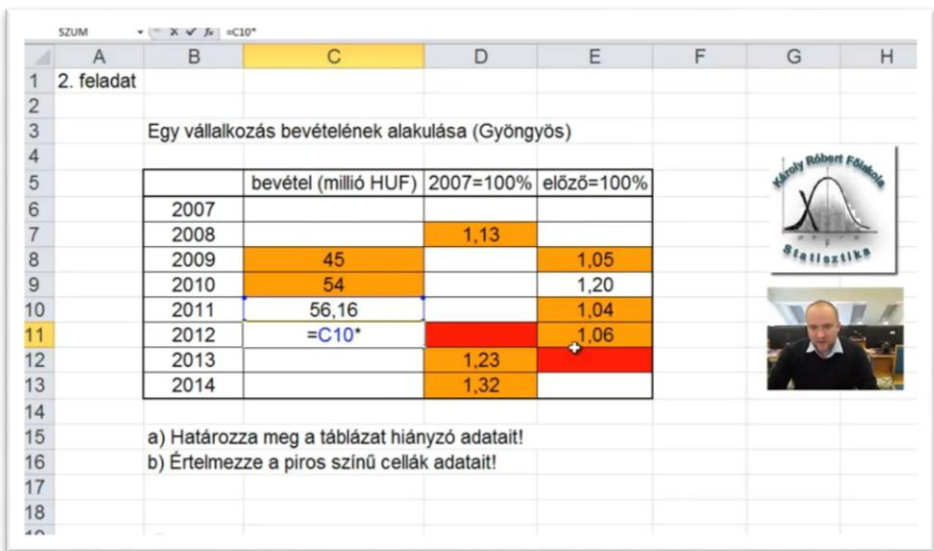

Figure 6 A screenshot (own construction)

Conclusion

The Statistics MOOC course was launched in spring semester, academic year 2014-15. The course was open to the students of KRF with only one registration condition; each KRF student had to invite a non-college person. The idea behind this notion is that two student groups are to be analysed by the indicators of course attendance and performance. When submitting this paper the course is at half-time and the instructor's highest expectations are surpassed by the students' achievements.

MOOCs are in essence a restatement of online learning environments that have been in use for less than a decade. The possible success of the Statistics MOOC course at KRF expects to give birth to other MOOC courses. The pedagogy behind this new form of education – compared to the traditional education - is that students are expected to acquire the material by keywords of connectivism and connective knowledge. Students learn by cooperating and sharing. The primary aim of creating the Statistics MOOC course was to change the students' perception from the "passive listener" to the "active agent" position. Although some moderations and changes must be necessary to achieve the notion of effective learning material. MOOCs present an opportunity to conduct educational research and examine the potential for use of its elements in on campus settings as a form of flipped classroom or blended learning approach. The nature of higher education will have changed as a result of this phenomenon.

References

- [1.] Allen, E. – Seaman J. (2014). *Grade Change, Tracking Online Education in the United States*. Babson Survey Research Group and Quahog Research Group, LLC,
- [2.] <http://www.onlinelearningsurvey.com/reports/gradechange.pdf>
- [3.] Csehné Papp I. – Hajós L. (2014) *Education and working life in Hungary*. ACTA TECHNICA CORVINIENSIS – BULLETIN OF ENGINEERING 2: pp. 105-110. (2014)
- [4.] Fournier, H. – Kop, R. – Sitlia, H. (2011). *The value of learning analytics to networked learning on a Personal Learning Environment*. Paper 14 presented at the 1st International Conference on Learning Analytics and Knowledge 2011, February 27–March 1, Banff, Alberta, pp. 142-155 Canada.
- [5.] Fairchild C. (2011). *Record debts loom after graduation* <http://www.dukechronicle.com/articles/2011/04/22/record-debts-loom-after-graduation#.VVXIvPC3p1A>
- [6.] Pappas, C. (2015). *Effective Branching Scenarios In eLearning: 5 Tips For eLearning Professionals*. <http://elearningindustry.com/effective-branching-scenarios-in-elearning-5-tips-for-elearning-professionals>
- [7.] Kop, R. (2010). *The design and development of a personal learning environment: Researching the learning experience*. Paper H4 32 presented at the European Distance and E-learning Network Annual Conference 2010, June 9–12, Valencia, Spain.
- [8.] Lesser, E. L. (Ed.). (2000). *Knowledge and social capital: Foundations and applications*. Routledge.
- [9.] Tilak, J. B. G. (2006). *Higher education between the state and the market*. In G. Naeve (Ed.), *Knowledge, power and dissent: Critical perspectives on higher education and research in knowledge society* (pp 325-254). Paris: UNESCO

- [10.] <http://www.politico.com/news/stories/1011/66347.html>
- [11.] Yang, D. – Sinha, T. – Adamson, D. – Rose, C. P. (2013). *Turn on, Tune in, Drop out: Anticipating student dropouts in Massive Open Online Courses*, NIPS Data-Driven Education Workshop. <http://lytics.stanford.edu/datadriveneducation/papers/yangetal.pdf>

Author:

Mucsics F. László

gazdasági tanár, lecturer

Károly Róbert Főiskola, Közgazdaságtani, Módszertani és Informatikai Intézet

mucsicsf@karolyrobert.hu

FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK A FALUSI TURIZMUSBAN A JÁSZBERÉNYI KISTÉRSÉGBEN

NAGYNÉ DEMETER DÓRA
KAKUK SZIDÓNIA

Összefoglalás

Tanulmányunkban kérdőíves kutatást végeztünk, amely segítségével meghatároztuk, hogy melyek lehetnek azok a tényezők, amelyek arra ösztönözhetik a turistákat, hogy ezt a területet válasszák céljuknak. Milyen eszközökön keresnek információkat, amikor utazási célt választanak, milyen fejlesztésekre lenne szükség a járságban ahhoz, hogy minél többen ismerjék meg és keressék fel a térséget. Vizsgálatainkat a Jászberényi kistérség területén végeztük, amely 18 települést foglal magába. A tanulmány célja azon tényezők meghatározása, amelyek arra ösztönözhetik a turistákat, hogy ezt a területet válasszák úti céljuknak.

Kulcsszavak: *térségfejlesztés, turisztikai szolgáltatások, fogyasztói felmérés*

JEL: M41

Development opportunities of rural tourism in the Jászberény micro region

Abstract

Based on a survey it was analyzed the potential factors that are important for the tourist in their decision making to choose rural tourism. Among the questions we asked them about the information source and channels of destination, their opinion and expectation on development to be more satisfied with Jászberény micro region and to make the micro region more attractive for tourism. The micro region includes 18 settlements. The aim of our study is to determine the factors that can inspire the tourists to choose this area for a rural trip.

Keywords: rural development, tourism services, survey, consumer habits

JEL: M41

Bevezetés

Turizmus-Vidéki turizmus- Falusi turizmus

Általános értelemben a turizmus a személy megszokott életvitelén és munkarendjén kívüli helyváltoztatás. Másik oldalról vizsgálva pedig a turizmus az igények kielégítésére megalkotott anyagi-technikai valamint szervezési feltételek és szolgáltatások összessége. [HUTIRAY J., 2000] A turizmus magába foglalja az alanyok lakó és munkahelyen kívüli minden egyes szabad helyváltoztatását, és az azokból következő szükségletek közötti kielégítésére létrehozott szolgáltatások összességét. [INTERNET 1]

A definíciókból kiderül, hogy turizmus során, olyan helyen tartózkodunk, amely nem a munkahelyünk, valamint nem a lakhelyünk. Minden esetben helyváltoztatással jár és

kapcsolódik a szolgáltatásokhoz. Mint a legtöbb ágazatban a turizmus tekintetében is versenyhelyzet áll fenn. Az igényekhez leginkább alkalmazkodók lesznek a legsikeresebbek. A 21. században a turizmus a legnagyobb ipari ágazat. A turistaérkezések száma 2010-ben kb. 1 milliárdra tehető, 2020-ra ezt a számot 1,6 milliárdra tartják. Az emberek a jövőben többet fognak nyaralni, nem évente egy alkalommal, hanem feltehetően 2-4 alkalommal. Emiatt a nagymértékű növekedés miatt a turizmusnak több felelősséget kell vállalnia gazdasági, környezeti, társadalmi és kulturális területeken. [INTERNET 2].

A vidéki turizmus határtalan mértékű pihenést tud nyújtani, általa megtapasztalhatjuk a természet által kínált élményeket a mindennapjainktól különböző életvitelt élhetünk és új tevékenységeket, szokásokat, hagyományokat ismerhetünk meg. [FEHÉR-KÓRÓDI,2008]. A vidéki turizmus vidéki környezetben valósul meg, nem pedig városokban vagy üdülőközpontokban. A városban élők alternatív környezet és tevékenységként tekintenek rá. [KÓRÓDI M, 2006]

A falusi turizmus a falu sokrétű idegenforgalmi kínálatának a kamatoztatása, amely együtt kínálja a falusi életkörülmények, a helyi szokások, a kultúra és – ahol megtalálható – a mezőgazdaság nyújtotta lehetőségeket. Tágabb értelemben falusi turizmus minden nem gyógy-és üdülőhelyen – ideértve bármely település falusi jellegű településrészeit is – lévő vendégfogadás (szállás-, étkezés-, és programszolgáltatás) akkor, ha a tevékenység helyszíne, típusa megfelel a falusi turizmus különleges követelményrendszerének. [FATOSZ, 2010]. A falusi turizmus turisztikai termék- és vidékfejlesztési szempontból egyedi, a vendéglátó portára jellemző szolgáltatásokat tartalmaz, amelyek:

- helyi, kistérségi vonzerőkön alapulnak;
- az esetek többségében a vendéglátó és a vendég egy házban, egy portán, együtt lakik, együtt él;
- a vendég a családias, a házias, a helyi szokások szerinti életformának, eseményeknek résztvevőjévé válhat;
- a tevékenység végezhető engedélymentesen, nem vállalkozási formában, vagy üzleti vállalkozási formában engedéllyel, főtevékenységként;
- bővíti a munkaalkalmat, javítja a helyi lakosság megélhetését; kiegészítő jövedelemforrás;
- keresletet ébreszt a helyi szolgáltatások, termékek, természeti és kulturális értékek iránt;
- kultúrát közvetít a vendégfogadók és a vendégek között;
- hozzájárul a térségben élők összefogásának, közösségtudatának erősítéséhez;
- kialakulhat a település vagy a térség komplex turisztikai szolgáltatás-rendszere;
- fenntartható, nem tömegturizmus;
- a megszerzett jövedelmet rendszerint visszaforgatja;
- a falusi turizmus a falu komplex idegenforgalmi kínálatának a hasznosítása;
- a falusi turizmus együtt kínálja a falusi életkörülmények, a helyi szokások, a kultúra és – ahol van – a mezőgazdaság adta lehetőségeket [SZABÓ, 2011].

A vidéki és falusi turizmus fogalma és funkciói számos helyen átfedést mutatnak, azonban a közöttük lévő különbségek a vidéki gazdaság, a vidéki-falusi turizmus kínálati szegmenseinek és azok sokszereplős összefüggéseit vizsgálva kiderül, hogy

mutatkoznak különbségek (1. táblázat). A vidéki turizmus átfogóbb, szélesebb terméktípusokat tartalmaz, míg a falusi turizmus léptéka kisebb funkcionálisabb termékeket jelenít meg.

1. táblázat: A turisztikai attrakciók kapcsolata a vidéki és falusi turizmus kínálati elemeivel

Attrakciók	A falusi turizmus speciális termékei	Kapcsolódó vidéki turizmus termék típusok
I. A vidék természeti értékei	Aktív üdülés falun	Természetjárás, turisztikai
	túrázás, horgászat, kerékpározás	Kerékpáros turizmus
	Üdülés a lovasudvarban	Horgászat, vadászat
		Lovas turizmus
	Környezetbarát vendéglátó porta	Agroturizmus
	helyi termékek, természeti értékek	Ökoturizmus
II. A vidék tárgyi és szellemi öröksége	Hagyományok vendégfogadó portája	Kulturális turizmus
	Csoportok vendégháza a falusi portán	Ifjúsági turizmus
		erdei iskola (mezőgazdasági iskola)
	Falusi életmód ifjúsági porta	
	A célcsoport bekapcsolódása a mg. munkálkodásba	Agroturizmus
	Gyermekbarát vendéglátó porta	
III. Az agrárium értékei és termékei	Egészségporta	Egészségturizmus, biogazdálkodás
	gyógynövények, biotermékek	
	reform életmód	
	egészséges helyi élelmiszerek	
	A „falusi vendégasztal”	Agroturizmus
	gasztronómiai élmények és agroturizmus	
Üdülés borosgazdánál	Borturizmus	

Forrás: Falusi és agroturizmus stratégiája 2011-2020 (2010).3.p.

A tanulmányunk elkészítéséhez végzett kutatásaink során nagyobb részben a falusi turizmus által lefedett kínálati szegmensek vizsgálatával foglalkoztunk. Így a fenti definíciók közül a falusi turizmus lehatárolása áll legközelebb az általunk vizsgált területhez.

Nemzetközi megközelítés

Fontos szót ejteni az Európai Unióban működő falusi-vidéki turizmus formáiról, fogalmáról is. Hiszen az Európai Bizottság által megfogalmazott elvárások, szabályozások a hazai falusi turizmus kialakulását, fejlődését alapvetően befolyásolták és alakítják napjainkban is. Az európai közösségben a szélesen értelmezett rural turizmus háttérében azok a vidékfejlesztési erőfeszítések és az agrárstruktúra modernizálását szolgáló intézkedések állnak, melyek a gazdálkodók tevékenységének diverzifikálását, a több lábbon állását célozzák [KOVÁCS, 2003].

“A rural turizmus egy tágan értelmezhető fogalom, melybe nemcsak a farmon történő üdülés, hanem sok egyéb vidéken folytatott turisztikai tevékenység is beletartozik”. Gyakran mint ígéretes lehetőséget említik a vidéki társadalom jövője szempontjából. A tagállamok érdekeltsége e turisztikai forma fejlesztésében három okra vezethető vissza:

- egy adott turista réteg új keresleti igényeinek kielégítése, mely a vidékkel kapcsolatban jelentkezik, ha bizonyos feltételek rendelkezésre állnak (információ, infrastruktúra és megfelelő szolgáltatások),
- a helyi épületvagyon védelme, amely lepusztulás vagy lebontás helyett helyreállítható, és szálláshelyként haszonért üzemeltethető,
- olyan foglalkoztatás megteremtése, mely kiegészítője, vagy alternatívája a mezőgazdasági tevékenységnek” (The Future of Rural Society, 1988 The Commission of EC 50 p.).

A Bizottság által kijelölt fő cselekvési területek között a szolgáltatások javítása, a komplex turisztikai csomagok és kínálat kialakítása, az infrastruktúra és a szakmai felkészültség javítása szerepel. A turizmus befogadása a mezőgazdaság, mint fő tevékenység mellett annak diverzifikációját szolgálja. A siker alapfeltételét pedig sokszor a helyben vagy közelben elérhető “ megfelelő infrastruktúra (uszodák, golfpályák, tenispályák) és szolgáltatások (lovaglás, vezetett túrák, vendéglátás) jelenti. Ez az átalakítás azonban alapvetően attól függ, hogy a vállalkozó, a farmer mennyire kap rendszeres információt a kliensekről és miként történik a piaci kapcsolatok szervezése”. (The Future of Rural Society, 1988 The Commission of EC 51 p.)

A hivatalos fogalmi megközelítések mellett több európai kutató is foglalkozott a falusi turizmus kérdéskörével. Jelen tanulmány kereti nem teszik lehetővé, hogy az egyébként a tagországok jellegzetességeit is magukba foglaló, terminológia áttekintést közöljük. Az áttekintett szakirodalmi megközelítések közül Jansen Verbeke hármas tagolású definícióját ismertetjük, melyet a rural, agri, és farmturizmus egymásra vonatkoztatásának modellszerű vizsgálata alapján fogalmazott meg:

Rural turizmus minden olyan turisztikai forma, mely vidéken található. A kiindulás a város és a vidék eltérő karakterében van. E meghatározás alapvetően a régió jellemzőin alapul, ennél fogva elég átfogó. Beletartoznak a vidéken átmenő túrázási formák (gépkocsi, bicikli, hajó, lovas) és a helyben tartózkodó turizmus is. Az utóbbi a vidéki hotelekben, kempingekben, üdülőfalvakban, üdülőházakban vagy magánházaknál történő tartózkodást jelenti.

Az utóbbi a vidéki hotelekben, kempingekben, üdülőfalvakban, üdülőházakban vagy magánházaknál történő tartózkodást jelenti. Emellett ide tartoznak a vidéken és természeti környezetben végzett turisztikai tevékenységek egyéb formái is [BUJDOSÓ-DÁVID.2013].

Az *agriturizmus* a turizmus összes olyan formáját magában foglalja, amely közvetlenül kapcsolódik a mezőgazdasági környezethez, a mezőgazdasági termékekhez vagy szállásokhoz. E termékek biztosítói maguk is gazdálkodnak. A turizmus kínálat e formája tehát korlátozottabb, mint a vidéki turizmus a mezőgazdasághoz való kizárólagos kötődése révén. E turisztikai termék szintén magában foglal eseményeket, fesztiválokat, múzeumokat, amelyek a farm termékeken, hagyományokon és szokásokon alapulnak. Fontos figyelembe venni a különböző fesztiválokat amelyeket a mezőgazdasági környezet és a történelem inspirál. Ezeket helyi emberek és farmerek szervezik és visszatérő események az adott közösségben.

A *farm turizmus* azokra a turisztikai formákra utal, amelyek közvetlenül a farmmal kapcsolatosak, a farmon tölthető szállás, étkezés, szórakozás vagy a farmra történő egynapos kirándulás formájában. Különbséget kell tenni az olyan farmok között, amelyek még ma is működnek és azok, amelyek már csak a helyszínben vagy az épület jellegében utalnak az agrárműltra. Ennek megfelelően a farm turizmus bizonyos esetekben rural turizmusnak vehető [JANSEN V.1990]

Anyag és módszer

A kutatásaink során primer és szekunder kutatási módszereket egyaránt alkalmaztunk. A primer kutatás során kérdőíves lekérdezést folytattunk. Online kérdőíves kutatást végeztünk el, mely során a kérdőívünket Google űrlap segítségével állítottuk össze, és tettük közzé. Igyekeztünk olyan kérdőívet készíteni, amely gyorsan kitölthető, mindenki számára érthető, tekintettel arra, hogy a válaszadónak nem volt lehetősége tisztázandó kérdéseket feltenni.

A kérdőívben zömében zárt kérdéseket fogalmaztunk meg, a mintavétel véletlenszerű volt. A kalibráló kérdéseken túl, a válaszadók turisztikai szokásairól végeztünk felmérést, valamint felmérésre alapozva vélemény vizsgálatot folytattunk, hogy melyek azok a tevékenységek/programok melyeket a legszívesebben választanának a kistérségbe érkező turisták. A kérdőívet a legnagyobb közösségi portálokon osztottuk meg, elsősorban különböző lélekszámú nagyvárosok oldalain, azonban a kérdőív kitöltése mindenki számára önkéntes és nyílt volt lakhelytől függetlenül. A vizsgálat 2014 nyarán zajlott, a kérdőívet 150 fő töltötte ki. A statisztikai kiértékelést és az ábrákat a Microsoft Excel program segítségével készítettük el.

A kérdőíves felmérés célja a válaszadók turizmussal kapcsolatos igényeinek/ elvárásainak megismerése volt. Az alábbi kérdésekre kerestük a választ:

- Jövedelmüktől függően milyen kikapcsolódási programok motiválják leginkább őket utazásra?
- Mivel töltenék szabadidejüket kikapcsolódásuk során, milyen típusú szolgáltatások érdeklik őket?
- Milyen csatornán érhetőek el legkönnyebben és gyorsabban a potenciális érdeklődők?
- Melyik csatornákon keresztül lehetne a leghatékonyabban népszerűsíteni a kistérség falusi turizmusát?

A szekunder kutatások során két utazással kapcsolatos internetes oldal - maiUtazás.hu; szállások.hu - által készített kérdőíves kutatás eredményeit vizsgáltuk meg. A szállodák.

hu kérdőívet több, mint 7000 fő töltötte ki, a maiUtazás.hu kérdőíveire több, mint 1000 fő válaszolt. Ezekből az adatokból választottuk ki témához leginkább kapcsolódó adatokat, melyek közvetlenül segítették a kérdőívek értékelését.

Jelen tanulmányunkban az alábbi hipotéziseink köré felépített eredményeinket mutatjuk be:

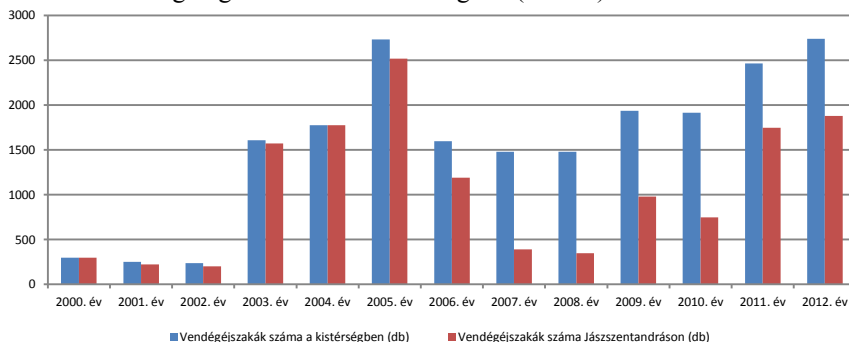
- H1 A kistérségbe érkező turisták a meglévő programkínálatból jövedelmi helyzetük alapján választanak.
- H2 A kistérség turisztikai szolgáltatását, látnivalóit elsősorban internetes csatornákon keresztül érik el.
- H3 A jelenlegi szolgáltatások programkínálatba való megjelenítése növelheti a térségbe érkező turisták számát.

Eredmények

A vizsgálati minta terület

A jászberényi kistérség Jász-Nagykun-Szolnok megye északnyugati részén található. Pest és Heves megyével határos. A Tiszától nyugatra, a Zagyva és a Tarna folyók, valamint az Ágó patak által körülvelt területen lévő, klasszikus kistáj. A kistérség az Észak - Alföldi régióban, azon belül Jász-Nagykun-Szolnok megyében található, a jászberényi kistérség a megye legnyugatibb kistérsége. Legnagyobb városa és központja Jászberény, mely a megye második legtöbb lakosságú városa is egyben. A kistérség területe: 93,023km². A kistérség 18 települést foglal magába,) ezek között négy darab városi rangú, mégpedig Jászberény, Jászapáti, Jászárokszállás és Jászkisér.

Főként alacsony népességszámú települések találhatók a kistérségben. Jászivány népsűrűsége mindösszesen 9 fő /km². Jászberény népsűrűsége a legmagasabb 121 fő/km². A kistérség területén több szálloda található, ezek árai a falusi szálláshelyek árainál jóval magasabbak, így kevésbé megfizethetőbbek, mint a falusi szállások. Falusi szálláshely szolgáltatással 4 település foglalkozik: Jászszentandrás, Jászdózsa, Jászkisér és Jásztelek. A falusi szálláshely szolgáltatás legrégebb óta a gyógyfürdővel rendelkező Jászszentandrás területén van jelen. A falusi turizmus napjainkban Jászszentandráson legfejlettebb és a statisztikai adatok alapján is a gyógyfürdővel rendelkező Jászszentandrás a legmeghatározóbb a kistérségben (1. ábra).

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

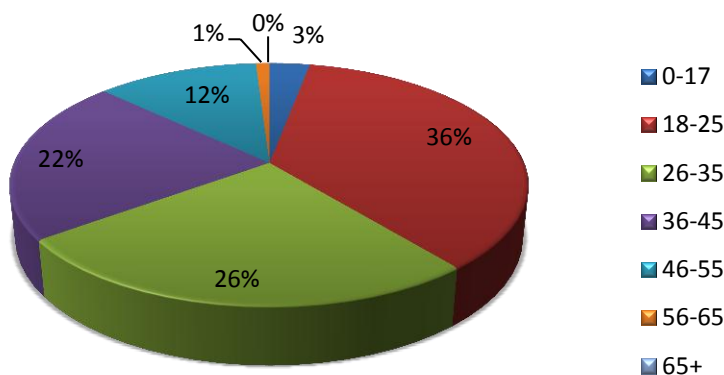
1. ábra Vendég éjszakák számának alakulása Jászszentandráson, 2000-2012 n=150

A kistérség számos kulturális és természeti értékkel bír melyek ismertetésére a területi korlátok miatt nincs lehetőség.

Kérdőíves vizsgálat eredményei

A válaszadók közül 118 fő, azaz a kitöltők 79%-a nő volt. A férfi válaszadók száma 32 fő, tehát 21%. A kutatás későbbi pontján világosan megmutatkozott a nők nagyobb érdeklődést mutatnak az utazásokra. Ez a jelenség megegyezik azzal a szakirodalmi adattal mely szerint átlagosan az utazások 64%-át nők bonyolítják.

A kérdőívet többségben a 18-25 év (54 fő) közötti, majd a 26-35 (39 fő) éves korig terjedő korosztály töltötte ki. Őket követi a 36-45 (33 fő), a 46-55 (18 fő), a 0-17 (4 fő) valamint az 56-65 (2 fő) éves korig terjedő korosztály (2. ábra).

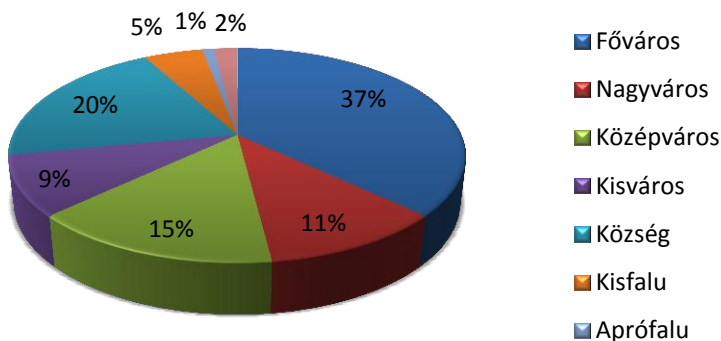

n=150

Forrás: Saját szerk.

2. ábra: A kérdőívet kitöltők életkor szerinti megoszlása

A kérdőívet kitöltők zöme a fővárosban lakik (55 fő), őket a községek lakói (30 fő) követik, legkevésbé (2 fő) az aprófalvak lakói közül töltötték ki a kérdőívet. A főváros és a nagyvárosok lakói összesen 48%-ot képviselnek, tehát a kitöltők közel felét. Az aránytalannak tűnő megoszlás a vizsgálat szempontjából kedvező mivel a falusi turizmus elsősorban a városi térségekben élők számára lehet vonzó célpont (3. ábra).

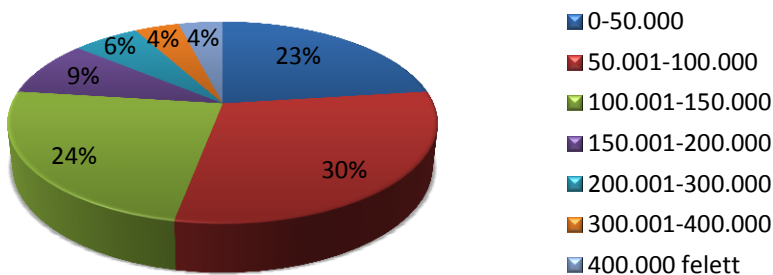

n=150

Forrás: Saját szerk.

3. ábra: A válaszadók lakóhely típus szerinti megoszlása

A válaszadók jövedelmi viszonyainak felmérését fontosnak tartottuk, bár ez egy érzékeny kérdés. Emiatt a válaszok nagy szórást mutathatnak, a kapott eredményeket ezért csak tájékoztató jellegűnek tekintettük, komolyabb elemzések alapjául nem választottuk (4. ábra). Legtöbben az 50.001-100.000 forintos keresettel rendelkezők (45 fő) válaszoltak, de 21 fő válaszadó 200.000 forintnál magasabb jövedelemmel rendelkezik. 35 főnek nincs jövedelme, vagy az nem haladja meg a havi 50.000 forintot. Az ő válaszaikat azonban ugyanolyan értékesek tekintettük, mint a többi kategóriába tartozók válaszeit, bár valószínűsíthető, hogy jelenleg ők nem engedhetnek meg maguknak utazásokat, viszont az emberek jövedelmi állapota folyamatosan változik, ezért mindenkit potenciális igénybevevőként kell számon tartani.

n=150

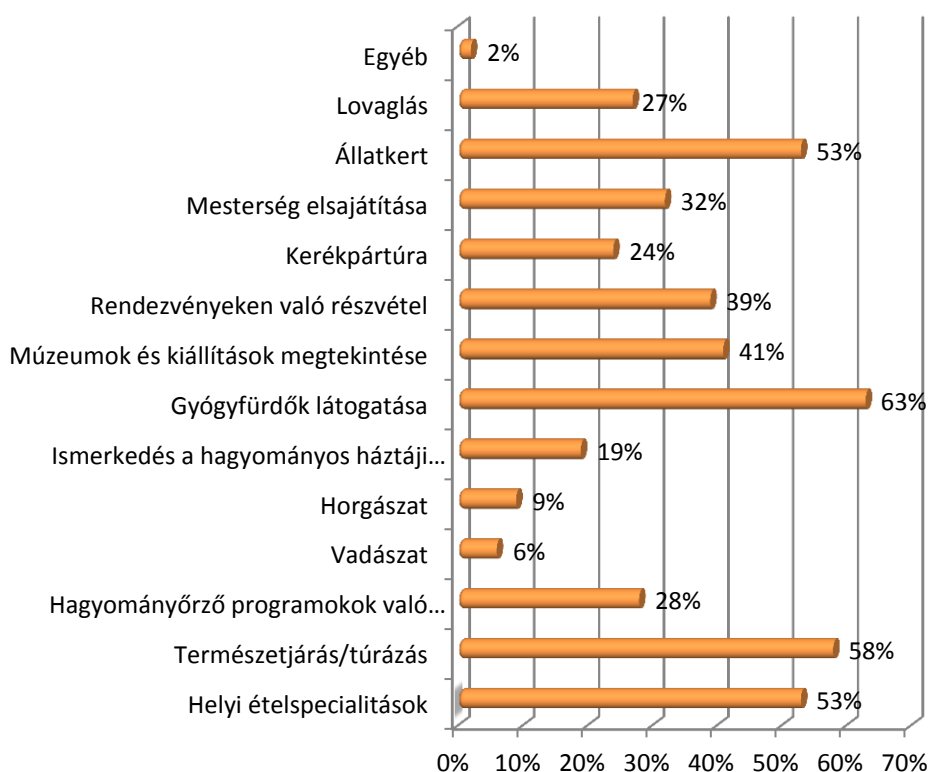
Forrás: Saját szerk.

4. ábra: A válaszadók havi jövedelme

A vendégéjszakák tekintetében azok száma, akik 10 vendégéjszakát töltenek el nagyon alacsony, mindössze 4 fő választotta ezt a lehetőséget. Egy hetes utazás a válaszadók közül 14 főre jellemző. Megállapíthatjuk tehát, hogy a legtöbben nem részesítik előnyben az egy hetes vagy annál hosszabb utazásokat, illetve az egy vendégéjszakás utazások is (15 fő) háttérbe kerülnek. Legnagyobb érdeklődés a 3 és az 5 vendégéjszaka

iránt mutatkozik, tehát ilyen időre a legérdekesebb programokat összeállítani a vendégek számára, pontosan 100 fő tehát a válaszadók kétharmad része választja ezt a lehetőséget.

A másodlagos adatgyűjtés során a „szállodák.hu és a maiUtazás.hu” honlapok releváns eredményeit tekintettük át. Eredményeik szerint a gyógyfürdők látogatása előkelő helyen helyezkednek el, valamint fontos a vendégek számára, hogy az ajánlat tartalmazzon fürdőbelépőt, tehát annak megléte általános elvárás. Primer kutatásaink eredményei megerősítik ezt a tényt hiszen a gyógyfürdők látogatása foglalja el az első helyet, a látogatás célját felmérő kérdésre adott válaszok közül. A megkérdezett 150 főből 94 fő jelölte meg ezt a lehetőséget is, így megállapíthatjuk, hogy a jászberényi kistérség legvonzóbb kikapcsolódási lehetősége a strandok/gyógyfürdők látogatása a turisták számára (5. ábra).

n=150

Forrás: Saját szerk.

5. ábra: Kikapcsolódási lehetőségek a kistérségben

Ezt követően a természetjárás/túrázás található a második helyen a megkérdezettek közül 87 fő választotta a természetjárást/túrázást kikapcsolódási lehetőséggé, melyet a „szállodák.hu” kutatási eredményei alapján is egyértelműen a legkeresettebb kikapcsolódási lehetőség egyikeként jelenik meg. A helyi ételspecialitásokat a

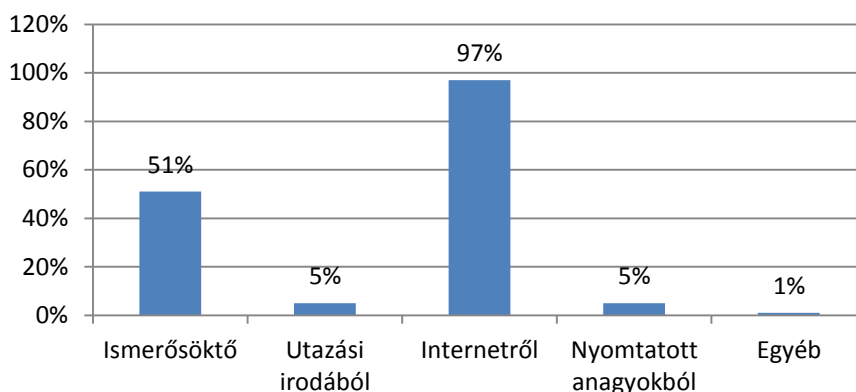
megkérdezettek közül 80 fő kóstolná meg, így bevétel növelés céljából hasznos lehet a szállásadóknak helyi ételekkel, ételspecialitásokkal is kiszolgálni a vendégeket.

Közepes intenzitású érdeklődés jellemzi a múzeumok és kiállítások megtekintését, valamint a mesterségek kipróbálását, hagyományörző programokat. Tehát első ízben a vendégek könnyed kikapcsolódásra vágnak, viszont ezt követően igény van a kistérség által nyújtott kulturális értékek megismerésére, konkrétan a múzeumok és kiállítások megtekintésére, mely azt jelenti, hogy szívesen megismernék az ide érkezők a jászok sajátos kultúráját, történelmét.

A mesterség elsajátítására, valamint a rendezvényeken és hagyományörző programokon való részvétel iránti érdeklődés is az előző állításomat támasztja alá. A 30 % alatti válaszadási eredménnyel bíró kategóriák közül több is a falusi turizmus speciális ágai közé tartozik (lovaglás, kerékpár túra, háztáji ételekkel tevékenységekkel ismerkedés). Ezek különleges területek, melyekre érdemes külön hangsúlyt fektetni, egyedi célcsoportot megcélolni velük.

A program kínálatok fontosságát a megkérdezettek válasza egyértelműen alátámasztják. A válaszadók közül 57 főnek nagyon, 56 főnek közepesen fontos, hogy legyen programkínálat, tehát megállapítható, hogy az utazási döntések meghozásakor nagyobb sikert érnek el azok a helyek melyek programkínálatot biztosítanak vendégeik részére, ezért érdemes a fentebb összesített adatok alapján egy programkínálat megalkotása.

Végül, de nem utolsó sorban azt mértük fel, hogy milyen forrásokból tájékozódnak az utazók az adott szálláshelyről és valóban meghatározó szerepe van-e az internetnek a turizmus, a szálláshelyek és szolgáltatások népszerűsítésében. Az eredményeink alátámasztják a szakirodalmi adatokat. Az internet szerepe meghatározó a kérdőívet kitöltő 150 fő által nyújtott információk alapján, hiszen közülük 145 fő tájékozódik interneten keresztül is, az ismerősöktől történő információgyűjtést is több, mint 50% választotta, tehát az ismerősöktől kapott információk napjainkban is fontosak maradtak. Az utazási irodák szerepe elenyésző, és nyomtatott anyagokból is kevesen tájékozódnak. (6. ábra).

n=150

Forrás: Saját szerk.

6. ábra: Utazásokhoz gyűjtött információk forrás típus szerinti megoszlása, 2014

Következtetések, javaslatok

Az utazási döntéseket főként a nők hozzák meg méghozzá első benyomás alapján, javaslatunk szerint célszerű körültekintően feltérképezni, hogy melyek a kritikus tényezőket mit vesznek leginkább figyelembe az utazási döntések meghozatalakor.

A jászberényi kistérség falusi turizmus tekintetében megfelelő kulturális, természeti és épített örökséggel rendelkezik ahhoz, hogy a turizmus ezen ága fejlődésnek induljon. A kistérségbe látogatók leginkább a gyógyfürdők, strandok miatt érkeznének a településekre, azonban a kutatásokból kiderül, hogy számos dolog van a térségben, amely megfelelő marketing munka igénybevétele után, vonzó lehet a térségbe érkező turisták számára.

A turisták fontosnak tartják a programkínálatok meglétét, ezért arra kell törekedni, hogy a szállásadók széleskörű ismeretekkel és kapcsolatrendszerrel rendelkezzenek és a turisták információ iránti igényét ki tudják elégíteni, tudjanak nekik látnivalókat, programokat, kikapcsolódási lehetőségeket javasolni. Ne kizárólag szálláshelyként hirdessék magukat, hanem készítsenek programkínálatokat, legyenek tisztában, az aktuális eseményekkel kapcsolatban és amennyiben ez sikerül, a vendégek valószínűleg nem fogják megenni a helyet, többször visszalátogatnak és tovább adják ismerőseiknek a szállás/település/kistérség jó hírét. A marketingeszközök közül az internetes marketinget lenne érdemes fejleszteni. Ebbe a feladatba az is bele tartozik, hogy az internetes felületet, ne kizárólag interneten reklámozzuk

A fent említett javaslatok hosszú távon növelhetik a kistérségbe érkező turisták számát, ennek köszönhetően a kistérségben élők életszínvonala növekszik, a szolgáltatások köre kiszélesedik. Ez folyamat megállíthatja az elvándorlást a kistérségből, valamint növelheti a turisztikai szolgáltatók számát.

Hivatkozott források

- [1.] Hutiray J. (2000); Turisztikai alapismeretek, KIT Képzőművészeti Kiadó és Nyomda Kft., Budapest 9. p.
- [2.] Fehér I. - Kóródi M. (2008): A vidéki turizmus fejlesztése, Szaktudás Kiadó Ház Zrt, Budapest 34 p
- [3.] Kóródi M (2006): A vidéki turizmusfejlesztés összefüggései a Magyarországi kistérségekben. (Doktori értekezés) Szent István Egyetem, Gödöllő. 30-34p.
- [4.] Falusi és agroturizmus stratégiája 2011-2020 (2010). Tervezési dokumentum. www.fatosz.eu/ftp/szakmai_oldalak. 15. p
- [5.] Kovács D. (2003): „Falusi és vidéki turizmus” értelmezések a nemzetközi irodalomban. In: A falusi turizmus hagyományai (Szerk: Kovács D.) Budapest Mezőgazda Kiadó, 57-68.p
- [6.] Szabó G. (2011): A falusi turizmus termékei és termékspecializációi. IN: Turisztikai terméktervezés és fejlesztés. (Szerk: MichalkóGábor). Kempelen Farkas Hallgatói Információs Központ, Pécs.
- [7.] Jansen V. (1990): The Potentials of Rural Tourism and Agritourism in EEC 1990. 7p
- [8.] The Future of Rural Society (1988): The Comission of EC. 50-51 p.

- [9.] Bujdosó Z. – Dávid L (2013): Extreme sports and other activities in tourism with special regard to the Mátra Mountain *Journal Of Physical Education And Sport* **13**:(1) pp. 39-45.

[Internet 1]: www.tavokt.kodolanyi.hu 2014. 09.12.

http://tavokt.kodolanyi.hu/ifodemo/vendeglato/vendeg_lecke02.htm

[Internet 2]: www.sillignakis.com “Rural Tourism: An opportunity for sustainable development of rural areas” 2014. 08. 15.

http://www.sillignakis.com/PDF/Rural_Tourism_Finall_ALL.pdf

Szerzők:

Dr. Nagyné Dr. Demeter Dóra PhD

Főiskolai docens

Károly Róbert Főiskola

Agrár- és Környezettudományi Intézet

demeterd@karolyrobert.hu

Kakuk Szidónia

gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök

IV. évf.

szidi122@citromail.hu

HIÁNYSZAKMÁK HEVES MEGYÉBEN

PECSENYÁNSZKY MELINDA

Összefoglalás

A kutatás témájának aktualitását az is mutatja, hogy a diákoknak és a képzőknek, munkaerőpiacnak is kiszámítható, egyértelmű információkra van szüksége, hogy tervezni tudjanak. Ez felveti az egyik fontos kérdést – ami további kutatásra ad lehetőséget, hogy kell-e évente változtatni a hiányszakmákat? Változás történt a hiányszakmák számának meghatározásában 2016/2017-évre vonatkozóan. Az eddigi 10 majd 11 szakma helyett a 2016/2017-es évre már 25 szakma került meghatározásra. Szót kell ejteni a tanulószerveződésről és az ösztöndíjról. Az ösztöndíj tényleg ösztönözi-e a diákokat, hogy hiányszakmát tanuljanak? A felnőttképzés tekintetében a legbeszédesebb ábra a finanszírozás tekintetében található: mind országos mind megyei vonatkozásban a legtöbben EU-s forrásokból finanszírozott képzéseken vesznek részt. A képzésen részt vevők iskolai végzettségét tekintve a legtöbben érettségivel, illetve felsőfokú végzettséggel jelentkeznek. A szakképzés intézményei jelenleg a szakiskola, szakközépiskola Változás a 2016-os tanévtől felmenő rendszerben történik, amikor a szakközépiskolák szakgimnáziumokká alakulnak, a szakmunkásképző intézmények szakközépiskolává.

Kulcsszavak: hiányszakma, felnőttképzés, szakképzés, Heves megye

JEL: M53

Shortage of Professionals in Heves County

Abstract

The actuality of the research is supported by the fact that students, educators and the job market need unambiguous information in order to make any plans. This raises one important question which provides a basis for further research: do jobs with shortage of professionals need to be changed annually? There was a change in the determination of jobs with shortage of professionals regarding the year 2016/2017. Instead of the 10 then 11, 25 professions have been determined for the year 2016/2017. We also have to mention the student contracts, grants and scholarships. Do grants and scholarships really motivate students to learn an occupation with shortage of professionals. The most obvious factors in respect with adult education can be connected to financing: most of them participate in courses financed by the EU both on state and county level. Most of the participants of courses have a high school diploma or have participated in higher vocational education. Currently, the institutions of vocational training are vocational and secondary vocational schools. Changes will begin from the school year of 2016 when secondary vocational schools will become secondary vocational grammar schools and vocational schools will become secondary vocational institutions.

Keywords: missing profession, adult education, vocational training, Heves county

Bevezetés

A szakképzés egyre fontosabbá váló szerepkörén belül kiemelt fontossággal bír a hiányszakmák témaköre. Ezeknek a szakmáknak a meghatározása befolyással bír a tanulókra, hogy olyan képzést válasszanak többen, amivel el tudnak helyezkedni. A szakképzésnek a lehető legjobban kell alkalmazkodnia a munkaerőpiac igényekhez. Azonban a hiányszakmák témaköre nem vizsgálható magában, mindenképp a felnőttképzés és szakképzés témakörét is figyelemmel kell kísérni (Erdei–Teperics 2014).

Hivatalos terminussá a hiányszakma elnevezés a 2006/2007-es OKJ megjelenése után vált. Ennek egy mellékletében nevesítették a „hiányszakmákat” és képzésükhöz előnyöket (kiegészítő normatíva) is társítottak. A Pedagógiai Lexikon definíciója szerint „hiányszakma akkor keletkezik, amikor a munkaerőpiacon bizonyos képesítésű munkaerőből kevesebb van, mint amennyire a nemzetgazdasági rendszernek szüksége lenne. E képesítések szempontjából a szakképzési rendszer kibocsátása alacsonyabb a szükségesnél”. A hiány értelmezhető a munkaadók oldaláról, de nem feltétlenül a képzési kapacitás függvénye. A munkanélküliek között nagy számban található olyanok, akik a hiányszakma végzettségével bírnak, sőt az ilyen szakmai végzettséggel rendelkező pályakezdő munkanélküliek száma is folyamatosan magas. A kereslet és a kínálat alakulását további tényezők befolyásolják, úgymint alacsony bérezés, mobilitási akadályok, alacsony társadalmi presztízs, munkakörülmények, rosszabb életesélyek stb. (Mártonfi 2011).

Az a felismerés, hogy a felnőttképzés jelentősen hozzájárulhat a gazdasági növekedéshez nem új keletű, azonban az utóbbi években egyre erősebben nyilvánul meg. Azt is mondhatjuk, hogy a felnőttképzés az oktatásnak az részterülete, amely kiváló példát szolgáltat az oktatás és munkaerőpiac szoros együttműködésére, kapcsolatára. Az európai egységes munkaerőpiac, a globális folyamatok az európai oktatási ágazatok és rendszerek konvergenciáját erősítik (Green et al., 1999).

A felnőttképzés hozzájárul a gazdasági növekedéshez, szoros kapocs az oktatás és a munkaerőpiac között. A szakképzés vizsgálata nem lehet teljes körű a felnőttképzés figyelembevételével. Az, hogy milyen típusú felnőttképzésre van szüksége a gazdaságnak szintén hangsúlyos kérdés és alapos vizsgálatot igényel. A legfejlettebb régiókban egyértelműen a piaci szolgáltatók dominálnak és például kevésbé jelentősek az iskolarendszerű képzések, másrészt a tendencia a rugalmas képzési formák irányába mutat, illetve az képzésen kontaktóraszámainak csökkenését mutatják (Erdei et al. 2014.).

Tovább árnyalja a hiányszakmákról kialakult képet, hogy míg évtizedekkel ezelőtt egyértelműen az ipari korszak szigorúan és szűken vett szakmai képzései (hard skills) domináltak, amelyekben a leginkább a szakmai tartalmak szerepeltek, napjaink technológia- és tudásvezérelt gazdaságában egyre nagyobb szerepet kapnak a kompetenciafejlesztések (soft skills), amelyek a szakmai ismeretek hatékonyságát erősítik és hasonló módon nélkülözhetetlenek (Tight 2002).

A hiányszakmák köre és a hiányzó szakemberek száma az egyes országokban és azok egyes régióiban az egyre erősödő globális folyamatok mellett igen eltérő lehet. A szabad munkahelyek és a munkát keresők együttesen lehetnek jelen, miközben a munkáltatók speciális igényeit nem tudják kielégíteni. Ez különösen nagy problémát okozott az utóbbi években Japánban és több kelet-közép-európai országban (pl. Románia, Lengyelország) is, miközben sokkal kisebb problémát okozott a megfelelő szakemberek megtalálása az USA-beli vagy a nyugat-európai cégek számára (Bernat 2009).

Anyag és módszer

A kutatás vizsgálati területét Heves megye jelenti, amely Magyarország legfejletlenebb régiójának, az Észak-magyarországi régióknak a legjobban teljesítő megyéje, országos összehasonlításban a középmagyarországi második felébe tartozik. Térszerkezeti pozícióját tekintve kedvező, hogy relatíve közel fekszik a fővároshoz és a középső részén halad keresztül az autópálya. Az utóbbinak köszönhetően jelentős ipari beruházások történtek a megyében, amelyek alapvetően befolyásolják a szakképzési igényeket. A megye fejlődési tengelyétől (Hatvan-Gyöngyös-Eger) távolabb eső területek elmaradottsága ugyanakkor jelentős.

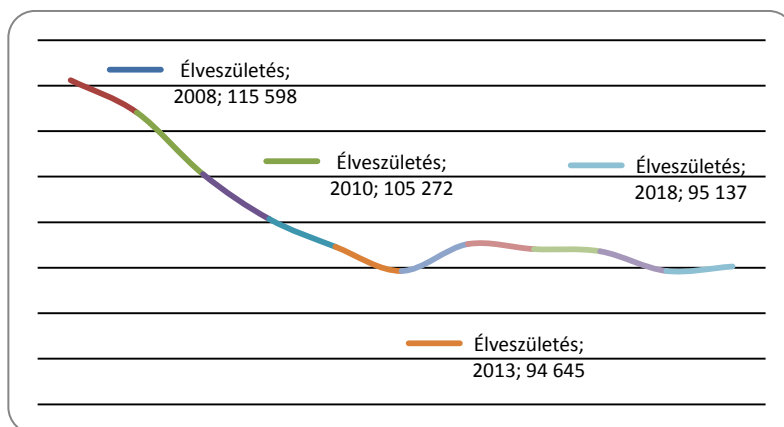
A vizsgálat szekunder információk feldolgozásán alapszik, a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisainak feldolgozása mellett a rendelkezésre álló A felnőttképzésnek a szakképzésben vállalt szerepe a tanuló társadalom társadalomértelmezést is erősíti, illetve az életen át tartó tanulás egyik legfontosabb pillérének tekinthető. A Magyarországon folyó felnőttképzés statisztikai adatait az OSAP (Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program) 1665 rendszer segítségével mutatom be. A felnőttképzésről szóló 2013. évi LXXVII. törvény értelmében „a felnőttképzést folytató intézmény tevékenységéről az (5) bekezdésben foglalt kivétellel az OSAP szerint statisztikai célú adatszolgáltatásra kötelezett.” Az adatgyűjtés napjainkra vonatkozó egységes metodika egy 2009-es Kormányrendelet (288/2009) eredménye. Egységes, idősoros vizsgálatokra 2010-től alkalmas.

Eredmények

Heves megye demográfiai folyamatai

A hiányszakmákra vonatkozó vizsgálatok előtt alapvető fontosságú a megye demográfiai folyamatainak és gazdasági helyzetének bemutatása, hisz ezek jelentős hatással vannak a szakképzésre. A demográfiai hullámvölgy nagy mértékben érinti Heves megyét csakúgy, mint az egész országot. A régiót tekintve azonban nemcsak ez jelent gondot, hanem az is, hogy országosan a legjelentősebb elvándorlás is sújtja. A régiókn belül Heves megye van a legjobb helyzetben, de még így is 5% körül mozog az évi elvándorlás mértéke. Növekvő a külföldre távozási szándék, a tanulók 20-40%-a külföldi munkavállalást tervez. A legfontosabb adat a szakképzésbe bejutó tanulók számának várható változása. Ennek két módszere lehetséges: az élvesszőlétszámok továbbléptetésével, vagy az elmúlt évek 7-8. osztályos tanulóinak vizsgálatával, valamint intézményválasztási attitűdjeik változásával.

A beiskolázandó tanulók létszámának drasztikus csökkenésére az elkövetkező években nem kell számolni (1. ábra). A megyében és a környező megyékben azonban mindenhol tapasztalható a létszámcsökkenés az elmúlt időszakban, de közülük Heves megye helyzete a legkedvezőbb. A szomszédos megyékből érkeznek tanulók a megyébe.

1. ábra: A 14 éves korosztály várható létszáma (2008-2018)

Forrás: KSH; http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html;

Heves megye gazdasága

Heves megyében hét kistérséget határolta le, amelyek között gazdasági téren erőteljes a különbség. Az egri, a hatvani és a gyöngyösi gazdasági súlya meghatározó. Ebben a három térségben lényegesen több a vállalkozás, mint a megye egyéb részein. A megye gazdaságának méret nagyság szerinti szerkezetére jellemző a tökeszegény kisvállalkozások (azon belül a mikro vállalkozások) magas részaránya, ugyanakkor a kevés számú, de nagy teljesítményértéket realizáló nagyvállalkozás. Hiányzik egy erős középmezőny. A befektetett tőke méret nagyság szerinti eloszlást is egyenlőtlen. Több mint fele a kevés nagyvállalkozásnál található. A kisszámú nagyvállalkozás a megyei nettó árbevétel több mint felét, az export 80,5%-át produkálta, s e cégek biztosították a hozzáadott érték több mint felét is. A kis- és középvállalkozások szerepe a foglalkoztatás területén kiemelkedő. A foglalkoztatottak legnagyobb hányada, 72,5%-a a kis- és középvállalkozásoknál dolgozik, azonban az átlagkeresetek jóval alacsonyabbak a nagyvállalkozásokénál. A működő vállalkozásokon belül a legnagyobb részarányt a szolgáltató, majd az ipari és végül a mezőgazdasági vállalkozások képviselik.

Fontos azt is vizsgálni, hogy milyen a létszám-kategória szerinti összetétele a vállalkozásoknak. Összességében megállapítható, hogy megyére a kisebb alkalmazotti létszámmal rendelkező vállalkozások a jellemzőek. A 250 főnél több alkalmazottal rendelkező vállalkozások részaránya elenyésző, holott az alkalmazotti létszámukat tekintve súlyuk a munkaerő piacon jelentős, érte ez alatt a képzett munkaerő kereslet generált forrásait is.

Kiemelt figyelmet érdemel a munkanélküliek, álláskeresők számának alakulása. Heves megyében 2015 márciusában a KSH adatszolgáltatása alapján 17.700 fő álláskeresőt tartottak nyilván (2014 márciusában 4700 fővel kevesebb volt). Heves megyében a munkanélküliség 13,8%, ezzel a középmezőnyben található a megye, az országos átlagot 3,4%-kal meghaladja. Az álláskeresők aránya a hatvani, gyöngyösi és egri körzetben 9-12%, Pétervárárn és környékén 21%, Hevesen és környékén 27%. Az álláskeresők fele 8 általánost végzett csak. Ez fontos adat, mivel a felnőttképzésben a legkevesebb létszámmal a 8 osztályt vagy alatta végzettek vesznek részt. Heves, Füzesabony és Pétervárára körzetében 10 munkanélküliből 5-6 főnek alacsony az iskolai végzettsége.

Felnőttképzés

Az elmúlt öt évben országosan drasztikusan megnőtt a felnőttképzésben részt vevők száma: a 2007. évi 287 ezer főről 2013-ra 730 ezer felé emelkedett (1. Táblázat). Az országban 56 tanulmányterületen, 750 fölötti képzési programot érintve folyt a képzés az elmúlt öt évben. A legnagyobb számú felnőttképzési programok: targoncavezető, biztonsági őr, emelőgép-kezelő, élelmiszer-és vegyi áru eladó, mérlegképes könyvelő, pénzügyi-számviteli ügyintéző, aranykalászos gazda (Forrás KSH OSAP 1665 adatbázis alapján). Heves megye szakmakínálata némileg eltér az országosan általánostól. A megyehatár nem valódi gazdasági-társadalmi-közlekedési határvonalat jelent, pl. Budapest viszonylagos közelsége is jelentős elszívó erőt jelenthet. Heves megye szakképzése főként ipar-orientált, a gépipari szakmák nagyobb szerepet játszanak, mint az országos átlag mutatja.

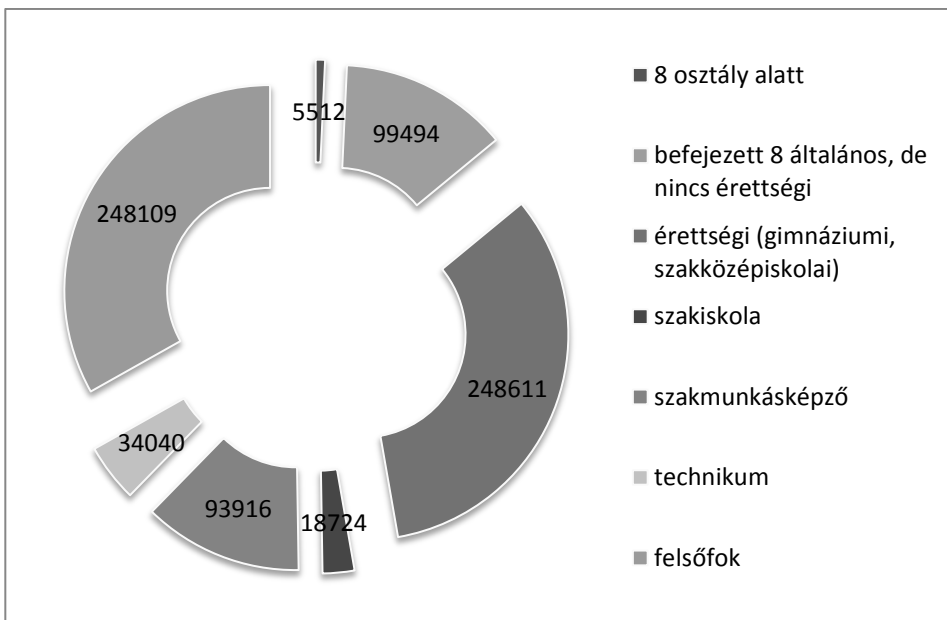
1. Táblázat: A felnőttképzés létszámai 2010-2013 között, a képzés befejezők száma alapján

	2010	2011	2012	2013
Heves megye	13728	12775	13297	17738
Országos	622250	672574	598959	730791

Forrás: OSAP 1665.

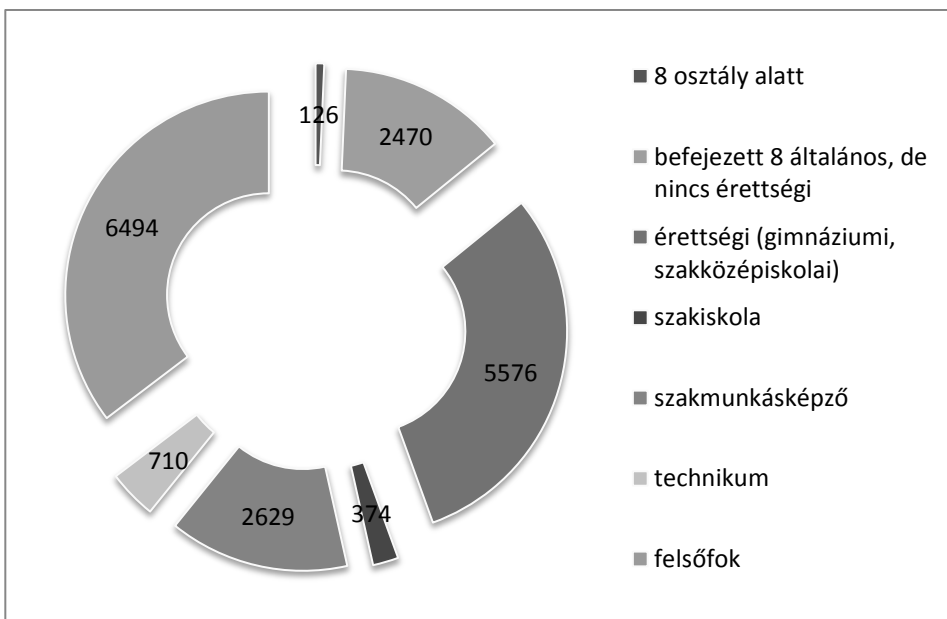
A képzést befejezők száma emelkedő tendenciát mutat. A képzések indítását befolyásolhatja, hogy egy-egy sikeresen elvégzett tanfolyam után mennyi idővel lehet újra ugyanazt a képzést elindítani. Például ha hiányszakma képzésére irányul a tanfolyam, annak elvégzése után már a munkavállalók betöltik az üres álláshelyeket, így nem célszerű ugyanolyan tanfolyamot indítani, mert nem lesz rá jelentkező. Azonban léteznek olyan képzések, amelyek folyamatosan szervezhetők. Ennek okai lehetnek, hogy a hallgatók nem akarnak a végzett szakmában elhelyezkedni, illetve hogy a munkaerőpiacon nagy a fluktuáció az adott szakmában. Ok lehet még, hogy a végzettek szakmai tudás/gyakorlat hiányában nem tudnak elhelyezkedni, így szükséges munkaerő képzése az adott területen. A felnőttképzésben részt vevők számát befolyásolhatja egy országos szinten indított (jellemzően Uniós forrásból finanszírozott) projekt. Ebben az esetben jelentősen megnőhet a képzésen részt vevők száma. Ilyen például a TÁMOP 2.1.1. Tudásod a jövőd elnevezésű projekt.

A felnőttképzésbe beiratkozottak között legnagyobb számban az érettségivel rendelkezők és a felsőfokú végzettségűek szerepelnek iskolai végzettség alapján (2. ábra). Legkevesebben 8 általánosnál kevesebb iskolai végzettséggel rendelkezők jelentkeznek képzésre országos szinten, ami magyarázható a kisebb alapsokasággal, a számukra elérhető képzések alacsonyabb számával és a képzések alacsonyabb népszerűségével az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében. Az országoshoz nagyon közeli részarányok figyelhetők meg a felnőttképzésben megjelenők Heves megyei eloszlásában is, az első helyet azonban egyértelműen a felsőfokú végzettséggel rendelkezők foglalják el (3. ábra).

2. ábra: A felnőttképzésben megjelenők iskolai végzettsége Magyarországon (2013)

Forrás: OSAP 1665 alapján saját szerkesztés.

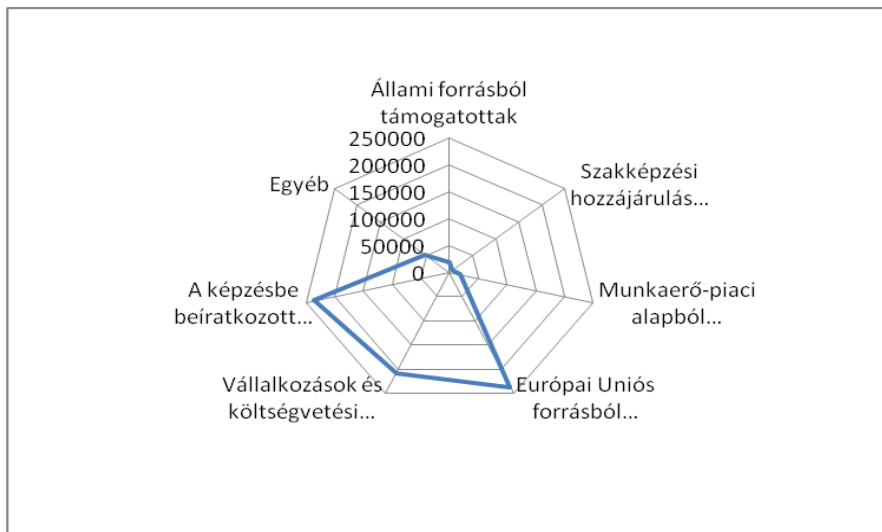

3. ábra: A felnőttképzésben megjelenők iskolai végzettsége Heves megyében (2013)

Forrás: OSAP 1665 alapján saját szerkesztés.

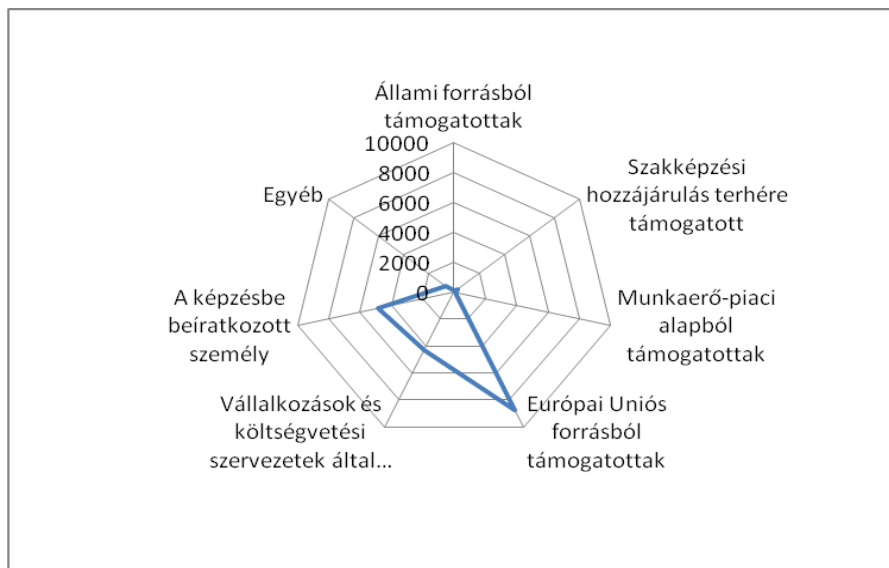
A képzések finanszírozása több forrásból származhat. A 2013. szeptember 1-től hatályos Szakképzési törvény a szakképzési hozzájárulás felhasználásának helyi lehetőségeit

erősen korlátok közé szorította. Az alábbi két ábrán látható, hogy mind országos, mind megyei vonatkozásban az Európai Unió forrásai dominálnak (5. ábra). Az országos adatokban egyértelműen nagyobb az önerős (képzésre beiratkozott) és a vállalkozások által támogatott képzések aránya (4. ábra).

4. ábra A felnőttképzés finanszírozása Magyarországon (2013)

Forrás: OSAP 1665 (2013) alapján saját szerkesztés.

5. ábra A felnőttképzés finanszírozása Heves megyében (2013)

Forrás: OSAP 1665 (2013) alapján saját szerkesztés.

Szakképzés

A szakképzésbe belépők száma az elmúlt 5 évben növekedést mutat. A vendéglátás-idegenforgalom, a mezőgazdaság és a gépészet szakmacsoport az, amelyekben pozitív tendencia figyelhető meg. Az első szakképesítés megszerzése az iskolai rendszerű szakképzésben ingyenes, a tankötelezettség 16 éves korig tart. A szakképzést úgy kell működtetni, hogy a munkaerő-piaci igényeknek megfelelhessen. Duális szakképzési rendszer működtetése a cél, mivel a gazdasági szervezeteknél folytatott gyakorlati képzéssel versenyképes tudás megszerzése biztosítható.

A szakképzés intézményei:

- Szakiskola: Szakmai vizsgára történő felkészítéssel, szakképesítés megszerzésére készít fel, 3 év, alapfokú végzettséggel lehet belépni.
- Szakközépiskola: Szakmai érettségire, szakirányú felsőfokú iskolai továbbtanulásra, szakirányú munkakör betöltésére, érettségi végzettséghez kötött szakképesítés megszerzésére készít fel 4 év alatt. Ide is a bekerülés alapfeltétele az alapfokú iskolai végzettség.
- Állami felnőttképzési intézmény: A felnőttképzésről szóló törvényben (2013. évi ÉXXVII. tv.) meghatározott iskolarendszeren kívüli szakmai képzést folytató intézmény.

Nagy változások elé nézünk a 2016. év szeptemberétől felmenő rendszerben. A szakközépiskolák szakgimnáziummá alakulnak át. 4 éves képzés ad érettségit, ami után egy év alatt technikus végzettség szerezhető meg. A szakmunkásképző intézmények szakközépiskolává alakulnak át. 3 év szakma után még két év alatt érettségizni tudnak a diákok. A Magyar Közlöny 2015. évi 13. számában megjelent a 2015/2016-os tanévre vonatkozó 562/2013 (XII.31.) szakmaszerkezeti kormányrendelet. 12-re bővült a hiányszakmának számító szakképző iskolákban szakiskolai ösztöndíjjal támogatott szakmák száma. További 21 szakmára korlátozás nélkül beiskolázhatnak a szakképzős intézmények 2015 szeptemberétől a megyében. A rendelet három kategóriában határozza meg a szakiskolai képzések és a szakközépiskolai ágazatok beiskolázási arány javaslatit, illetve megjelöli a Szakiskolai tanulmányi ösztöndíjra jogosító szakiskolai szakképesítéseket.

A szakképesítések és szakközépiskolai ágazati képzések besorolási (irányai):

- korlátozás nélkül támogatott képzések (T);
- korlátozással támogatott képzések (K);
- nem támogatott képzések (N).

A nem támogatott kategóriába történő besorolás esetén a meghatározás nem azt jelenti, hogy az adott szakképesítés esetében nem lehet képzést folytatni azt adott megyében. Ebben az esetben a képző nem vehet igénybe állami és EU-s forrásokat a képzés folytatásához, de egyéb forrásból finanszírozhatja azt. Azonban a felnőttképzés finanszírozásánál az ábrán láthattuk, hogy a legmagasabb az EU-s forrásokból finanszírozott képzések száma. A korlátozottan támogatott szakképesítések és ágazati képzések esetében a rendelet meghatározza a megyei beiskolázási keretszámot, illetve ezen belül meghatározza, hogy a keretszámokat mely intézmények milyen nagyságrendben oktathatják a következő tanévben (képzési keretszámok, arányok.) A támogatott szakmák és a szakiskolai ösztöndíjjal támogatott hiányszakmák meghatározása összhangban van a gazdasági igényekkel, ezekben a szakmákban bármely az adott szakma oktatását végző iskola indíthat képzést, ha van rá elegendő jelentkező.

Azonban a rendelet mintegy 70%-kal magasabbra emelte a szakközépiskolában és 170%-kal a szakiskolában korlátozottan támogatott szakmákban a beiskolázható létszámot.

Heves megye szakképzése 2015/2016 tanévre (13/2015. (II.10.) Kormányrendelet alapján:

- Korlátozás nélkül támogatott (T) 21 db képzés: úgymint mentőápoló, karosszerialakatos, CNC gépkezelő, autószerelő, asztalos, erősáramú elektrotechnikus.
- Korlátozottan támogatott 100 db képzés: pl. cukrász, dietetikus szakács, fodrász, pék, szőlész-borász, szociális gondozó és ápoló, pincér.
- Nem támogatott (N) 162 db képzés: többek között: fogtechnikus, cipőkészítő, gyógypedagógiai segítő munkatárs, műbútorasztalos, sommelier.

Munkaerő-piaci képzések

A Heves Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja munkaerő-piaci képzéseket 2012 óta két Európai Unió társfinanszírozású, kiemelt munkaerő-piaci program keretében valósít meg: Társadalmi Megújulás Operatív Program 1.1.2 intézkedés „A hátrányos helyzetűek foglalkoztathatóságának javítása (Decentralizált programok a konvergencia régiókban)” TÁMOP-1.1.2-11/1-2012-0001 és Társadalmi Megújulás Operatív Program 2.1.6 intézkedés „Újra tanulok”, TÁMOP-2.1.6-12/1-2012-0001. Utóbbi szinte teljes mértékben közfoglalkoztatottak képzését foglalja magában, kis részben munkaviszonyban állók képzését valósítja meg.

Nyilvántartott álláskeresők munkaerő-piaci képzése tehát a TÁMOP-1.1.2-11 projekt keretein belül valósul meg. Jelenleg még a korábbi években elindult képzések egy része zajlik. Tekintve, hogy ez egy idén befejezésre kerülő program, képzések ennek keretében már nem, csak a 2015. január 1-től elindult GINOP-5.2.1-14 Ifjúsági Garancia Programból, illetve a hátrányos helyzetű álláskeresők munkaerő-piaci integrációját célzó új GINOP-os program keretében fognak elindulni. A 2015. évi képzési jegyzék még nem készült el, megjelenése hamarosan várható. A legtöbb álláskereső Magyarországon olyan, szakképzettséget nem igénylő munkakörökben volt, mint a bolti eladó, az adminisztrátor, mechanikai rendszerek összeszerelését végző gyári munkás, teherautósófőr, és lakatos.

Hiányszakmák

A Pedagógiai Lexikon (1997) a következőképp határozza meg a „hiányszakma” fogalmát. A hiányszakma „akkor keletkezik, amikor a munkaerőpiacon bizonyos képesítésű munkaerőből kevesebb van, mint amennyire a nemzetgazdasági rendszernek szüksége lenne. E képesítések szempontjából a szakképzési rendszer kibocsátása alacsonyabb a szükségesnél”.

Beszélni kell minőségi és mennyiségi hiányról. Mennyiségi esetében egyértelműen akkor beszélünk, amikor kevesebb a jelentkező, adott szakmában nincs utánpótlás, nincs munkaerő. A minőségi hiány azt jelenti, hogy bár végeznek hallgatók a hiányszakmákban, viszont nem tudnak elhelyezkedni, mert esetlegesen nem megfelelő a tudásuk, gyakorlatuk.

A Nemzetgazdasági Minisztérium nyilvánosságra hozta a hiányszakmák listáját megyei bontásban. Heves megyében 2014-2015 évre meghatározott hiányszakmák: CNC

gépkezelő, gépi forgácsoló, hegesztő, ipari gépész, kertész, kőműves és hidegburkoló, központi fűtés - és gázhálózat-rendszerszerelő, mezőgazdasági gépész, szociális gondozó és ápoló, villanszerelő.

Ha a szociológiai-demográfiai mutatókat nézzük, idősödik a népesség hazánkban, egyre öregebb a társadalom, ezért egyre nagyobb igény lesz szociális gondozó és ápoló végzettséggel rendelkező személyekre. A speciális tudással (CNC-gépkezelő és forgácsoló), végzettséggel rendelkező szakembereket nem csak a hazai, hanem a külföldi munkaadók is keresik. Ehhez viszont nyelvtudás, és gyakorlati tapasztalat szükséges.

A munkaadóknak a hiányszakma azt jelenti, hogy a több tízmilliós gépeket azonnal kezelni és dolgozni tudó szakembereket vesznek fel. A képzők felelőssége a munkavállalók és munkaadók igényeinek összehangolása. Nem mindegy, hogy milyen bizonyítványt szerez valaki, vagy az iparban eltöltött megfelelő szakmai gyakorlattal is rendelkezik már rögtön a képzés után. A hiányszakmák, bár keresettek, nem valók mindenkinek. Akik csak a papír miatt végzik el ezeket, illetve nem állják meg helyüket a munkahelyeken, nekik más szakmát kellene tanulniuk.

A 2015/2016-os tanévre a következő hiányszakmákat határozta meg a Megyei Fejlesztési és Képzési Bizottság: ács, eladó, gazda, gépi forgácsoló, hegesztő, húsipari termékgyártó, ipari gépész, kőműves és hidegburkoló, műanyag-feldolgozó, női szabó, villanszerelő. Heves megyére vonatkoztatva 2015/2016-os évre 11 hiányszakmát határoztak meg: gépi forgácsoló, gyártósori gépbeállító, hegesztő, ipari gépész, kertész, kőműves és hidegburkoló, központi fűtés – és gázhálózat rendszerszerelő, mezőgazdasági gépész, szakács, vájár és villanszerelő. A vájár hiányszakmaként történő meghatározására többeket meglep. Azonban Heves megyében reális, Egertől 30 km-re található Recsk melletti bánya kapcsán. Ha újra megnyitnák, értékesítenék – ami tervek között szerepel, nem találnának olyan szakembereket, akik a bányában dolgozni tudnának.

A 2016/2017-es évre itt is nagy változások következtek be. Az eddigi 10, majd 11 hiányszakma helyett 25 került meghatározásra: ács; elektronikai technikus; épület- és szerkezetlakatos; festő, mázoló, tapétázó; gazda; gépgyártás-technológiai technikus; gépi forgácsoló; gyakorló ápoló; gyakorló csecsemő- és gyermekápoló; gyakorló mentőápoló; gyártósori gépbeállító; hegesztő; ipari gépész; karosszerialakatos; kereskedő; kertész; kőműves – és hidegburkoló; központi fűtés – és gázhálózat rendszerszerelő; magasépítő technikus; mezőgazdasági gépész; szakács; szociális gondozó és ápoló; vájár; villanszerelő; zöldség – és gyümölcstermesztő.

A hiányszakmát tanulók esetében fontos megemlíteni a tanulmányi ösztöndíjat. A szakiskolai tanulmányi ösztöndíj célja a Kormány rendeletében meghatározott hiányszakképesítések körébe tartozó, első szakképesítés megszerzésére irányuló, nappali rendszerű képzésben részt vevő tanulók támogatása. A megyei fejlesztési és képzési bizottság megyénként legfeljebb 25, az adott megyében szakiskolai tanulmányi ösztöndíjra jogosító hiány-szakképesítésre tesz javaslatot minden év március 31-ig. Az ösztöndíj forrása a Nemzeti Foglalkoztatási Alap képzési alaprésze. Első szakképzési évfolyam első félévében egységesen 10 000 Ft/hó az összege. Az első szakképzési évfolyam második félévétől a tanulmányok befejezéséig, ha a tanulmányi átlageredmény megfelelő, az alábbi táblázat mutatja az ösztöndíj összegét (2. Táblázat).

2. táblázat: Az ösztöndíj mértéke

tanulmányi átlag	ösztöndíj mértéke
2,51-3,0	10 000 Ft/hó
3,01-3,5	15 000 Ft/hó
3,51-4,0	20 000 Ft/hó
4,01-4,5	25 000 Ft/hó
4,51-5,0	30 000 Ft/hó

Forrás: Heves Megyei Iparkamara

Következtetések, javaslatok

A tanulmány a felnőttképzés, szakképzés, hiányszakmák témakörének egy kis szeletét érinti. A diákok számára megéri hiányszakmát tanulni, mert olyan képesítést szereznek, amellyel hosszú távon el tudnak helyezkedni, az ösztöndíjjal és tanulószerződéssel a minimálbér körüli összeget kaphatják meg. A hiányszakmák körét alapvetően befolyásolják a megye gazdasági és társadalmi adottságai, ami többek között abban mutatkozik meg, hogy magasabb az ipari jellegű képzéseken részt vevők száma, valamint hogy az előregedő népesség miatt stabilan ebben a körben szerepel a szociális gondozó és ápoló szakma. Ezeknek a szakmáknak a köre azonban évről-évre jelentősen változhat, ami részben visszavezethető a gyorsan változó munkaerő-piaci igényekre, másrésztől maguk a képzések is alapvetően befolyásolják, hogyha a megfelelő végzettséget szerzők lefedik a korábbi hiátust. Ennek megfelelően a hiányszakmák köre évről-évre változik, a Nemzetgazdasági Minisztérium igyekszik követni a fentebb felsoroltak miatt bekövetkező változásokat.

Hivatkozott források

- [1.] Bernat T. (2009): Missing profession: The effect of gap between expectation of enterprise market and labour market – the role of globalization. In: Decision makers' behaviour under the conditions of crisis threat (Ed.: Kopycińska, D.), Katedra Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, pp. 101-111.
- [2.] Erdei G. – Budinszki I. – Tar Gy. – Eperjesi T. (2014): Felnőttképzés és vidékfejlesztés. = *Educatio*, 23/3. – Vidékfejlesztés és oktatás, pp. 403-414.
- [3.] Erdei G. – Teperics K. (2014): A felnőttképzés szerepe Hajdú-Bihar megye szakképzésében (Kiegészítés Hajdú-Bihar megye szakképzés-fejlesztési 2013-2020 koncepciójához), 98 p.
- [4.] Green, A. – Leney, T. – Wolf, A (1999): Convergences and divergences in European education and training systems: a research project commissioned by the European Commission Directorate-General XXII. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- [5.] Heves Megyei Kereskedelmi és Iparkamara (2012): Heves megye szakképzés-fejlesztési koncepciója 2013-. 129 p.
- [6.] Mártonfi Gy. (2011): Hiányszakmák.- *Educatio* 2011/3, pp. 374-387.
- [7.] Oktatási Hivatal – Heves Megyei Kormányhivatal (2013): Feladatellátási, intézményhálózat-működtetési és köznevelés-fejlesztési terv – Heves megye – 2013-2018, 866 p.
- [8.] Heves megye területfejlesztési koncepciója és programja (2014-2020).

- [9.] Tight, M. (2002): Key concepts in adult education and training. Routledge, London-New York, 208 p.

Egyéb források:

- [10.] Heves Megyei Kereskedelmi és Iparkamara anyagai, adatai.
[11.] Heves Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központ adatai.

Szerző:

Pecsenyánszky Melinda

Debreceni Egyetem

PhD hallgató

melinda.pecsenyanszky@gmail.com

A MAGYAR VÁLLALKOZÁSI SZFÉRA SZERKEZETE ÉS ÜZLETI TELJESÍTMÉNYÉNEK SAJÁTOS JELLEMZŐI

SÁPINÉ DUDUK ILDIKÓ

Összefoglalás

A globalizálódó világgazdaságban a verseny minden területen növekszik. A verseny az, amely folyamatos helytállásra, innovációra ösztönözi, versenyhelyzetbe kényszeríti a vállalkozásokat. A globális versenybe való bekapcsolódást a politikai és gazdasági rendszerváltás tette lehetővé Magyarország számára, már több mint két évtizeddel ezelőtt. Az új környezet új lehetőségeket és egyben új erőpróbát is jelentett a magyar nemzetgazdaság, és a hazai vállalkozások számára. Olyan globális gazdasági életbe kellett bekapcsolódniuk, amelyben már erős versenyhelyzet alakult ki. A gazdasági verseny, a privatizáció és a külföldi tőke beáramlása jelentősen megváltoztatta a vállalkozási szféra struktúráját, méretét, üzleti teljesítményét és versenyképességét. A rendszerváltásnak köszönhetően az átalakult magyar vállalkozási szféra készen állott az Európai Unióhoz való csatlakozásra, és 2004 után a szabad áru- és tőkeáramlásnak köszönhetően a gazdasági kapcsolatok még nagyobb szabadságot élvezhettek, még nagyobb eséllyel tudtak a gazdasági verseny szereplőivé válni. A tanulmány fő célja, hogy elemezze a vállalkozások üzleti eredményeit és versenyképességét a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján és az éves pénzügyi beszámolókból képezhető mutatószámok szerint, faktor és klaszter analízisen keresztül.

Kulcsszavak: vállalati pénzügyek, számvitel, versenyképesség, üzleti teljesítmény

Jelkód: M21 Vállalatgazdálkodás, L25 Üzleti teljesítmény

Abstract

In the globalizing world economy, the competition is growing in all areas. The competition, which is continuing to recover, and encourage innovation, competitive position, forces businesses. These factors force the participants of the economy to constant self-maintenance, innovation and to be competitive. Connecting to the global competition was due to the political and economic system change for Hungary more than two decades ago. The new climate gave new possibilities and also new test of strength for the Hungarian economy and national enterprises. They had to connect to a global economy, where the strong competition was already established. The competition, privatization and inflow of foreign capital significantly alter the structure of the business sector, size of business performance and competitiveness. Due to the change in regime transformed the Hungarian business community was ready to join the European Union, and after 2004 due to the free capital flows of goods and economic relations have enjoyed more freedom, more opportunities could become a player in the competition. The main objective of the study is to analyze and classify business results and competitive position in the enterprises on the basis of the data of the Central Statistical uninvited and annual financial reports it can be formed according to the indicators, through statistical methods.

Key words: corporate finance, accounting, competitiveness, business performance

JEL classification: M21 Business Economics, L25 Firm Performance

Bevezetés

A vizsgálat egyik legfőbb területe, hogy mi jellemzi a magyar vállalkozási szféra szerkezetét és üzleti teljesítményét és a hazai vállalkozások versenyképességét. A téma elméleti jelentősége, hogy a vállalkozások meghatározó szerepet játszanak a nemzetgazdasági teljesítményekben, ismereteink üzleti teljesítményeikről és versenyképességükről, nem teljes körűek. A téma gyakorlati jelentőségét az adja, hogy szükséges olyan vizsgálati módszerek bemutatása, amelyek mindenki számára elérhető, nyilvános adatokra támaszkodva elvégezhetőek. A téma aktualitását az is igazolja, hogy a hazai elemzők és kutatók folyamatosan vizsgálat alá vonják a magyar vállalkozások szerkezetét és teljesítményeit. Szerb (2004) és Pitti (2010) az elmúlt több mint 20 évet úgy értékeli, hogy erősödött a vállalkozási hajlandóság, többszörösére nőtt a vállalkozások száma, módosultak a vállalkozási formák. A külföldi befektetők megjelenése nyomán változott a gazdasági szerkezet, és a technikai és technológiai fejlesztéseknek köszönhetően korszerűsödött az exportált termékek összetétele (Szerb, 2004; Pitti, 2010). A működő vállalkozásokon belül a nagyvállalatok aránya, döntően külföldi tulajdonú, 0,1 százalék. A KKV szektor aránya kiemelkedően magas, 99,9 százalék. Számos vállalkozás kistérségben működik, az egyes kistérségek pedig eltérő funkcionális jellemzőkkel bírnak.

A kistérségek gazdasági fejlesztése kiemelt fontosságú nemzetgazdasági kérdés (Baranyi-Taralik, 2014). A vállalkozások szerkezetéről és üzleti teljesítményéről a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisából nyerhetünk megbízható adatokat és információkat. A vállalati versenyképességet a nyilvános pénzügyi beszámolók adatain keresztül vizsgálja a tanulmány, ezzel ráirányítja a figyelmet, hogy milyen jellegű megbízható és valós információk nyerhetőek nyilvánosan közzétett pénzügyi beszámolókból, és az ezekből az adatokból képezhető mutatószámokon keresztül milyen következtetések tehetők a vállalkozások üzleti teljesítményére és versenyképességére. A tanulmány három fő részből áll. Az első rész összefoglalja a versenyképességgel kapcsolatos legfőbb elméleti kérdéseket. A következő rész arra keresi a választ, hogy hogyan változott a magyar vállalkozási szféra szerkezete, üzleti teljesítménye. Az utolsó rész bemutatja, hogy a KKV szektorban működő vállalkozás pénzügyi beszámolóiból nyerhető információkon keresztül a versenyképességük sajátos jellemzői milyen mértékben állapíthatók meg. A versenyképesség fogalmának meghatározására számos magyar kutatásban található kísérletet. Lengyel (2001, 2003, 2006) a regionális, térségi versenyképességet vizsgálta, Chikan (2006, 2009) a vállalati és a nemzetközi versenyképesség vizsgálatának alapjait tette le. Szentés (2005, 2010) a fejlődés, a versenyképesség, a globalizáció fogalmakat kapcsolta össze. Szerb-Márkus (2008) és Szerb-Ács (2009) vizsgálták a magyar mikro-, kis- és középvállalatok versenyképességét, a nemzetköziesedési tendenciáikat, és vállalati versenyképességi indexet dolgoztak ki. Némethné (2010) szerint a vállalkozások versenyképességét teljesítményeik határozzák meg, erőforrások minél jobb kihasználása, felhasználása. Ezt lehet jellemezni a gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség mérésével. A versenyképesség változását jövedelmezőséget jellemző mutatószámok alakulásával lehet mérni, amelyhez a számvitel szolgáltat adatot. Két szempontot érdemes figyelembe venni az elemzéskor. Az árbevétel növelésének képességét, dinamikáját, amely egyben utalhat a piaci részesedés növelésének képességére. A hatékonyságot, hogy erőforrásait hogyan tudja kihasználni, a nyereség javítására való képességét, hiszen ez teremt majd lehetőséget az innovációra (Némethné, 2010).

Szerb (2011) elfogadja a Chikan-Czakó (2006) meghatározását, amely „a vállalati versenyképességet a vállalat azon képességével azonosítja, ahogyan az versenytársaihoz viszonyítva inkább képes megfelelni a fogyasztói igények kielégítésének, olyan módon, hogy az nem sérti a társadalmi normákat és nyereséget biztosít a cégnek is. Ehhez hozzátartozik a környezeti és a vállalaton belüli változások érzékelésének és az erre történő reagálásnak a képessége. Egyben kiegészíti azzal, hogy „a vállalati szintű versenyképességet a rendelkezésre álló fizikai erőforrások, a humán erőforrások, a hálózatosodás, az innovációs képességek és az adminisztratív rutinok kompetenciáiként határozom meg. Ezek teszik lehetővé a cég számára, hogy a fogyasztókat magas szinten szolgálják ki és hatékonyan versenyezzenek más cégekkel. A belső erőforrások, képességek és készségek összessége teszi ki azokat a kompetenciákat, amelyeket egyrészt a fogyasztók igényeihez, másrészt pedig az iparágban levő versenytársakhoz és a helyettesítő termékek előállítóihoz (kínálati tényezők) kell igazítani. A versenyképesség hét pillérje magyarázza a vállalati teljesítményt, amely nyereségességi, hatékonysági és növekedési mutatókkal mérhető” A versenyképesség hét pillérét a fizikai erőforrások, a humán erőforrások, az adminisztratív rutinok, kapcsolatrendszer, keresleti tényezők, kínálati tényezők, innováció jelenti (Szerb, 2011). A fizikai erőforrások, a vállalkozások számára rendelkezésre álló eszközök, melyekkel gazdasági tevékenységüket végzik. Ilyen erőforrások az épületek, gépek, berendezések, számítástechnikai eszközök és pénzeszközök. Ezen erőforrások eltérő mennyiségben és minőségben állnak rendelkezésre. Az épületek elhelyezkedése és megközelíthetősége, a műszaki berendezések technológiai színvonala, az alapanyagok elérhetősége időben és mennyiségben, az informatikai háttér biztosítottasága, a rendelkezésre álló pénzeszközök mind befolyásolják a vállalkozások jövedelemtermelő képességét, likviditását. Ezeknek az erőforrásoknak az azonosítására lehetőséget teremtenek azok a pénzügyi beszámolók és kiegészítő mellékletek, melyeket a vállalkozások minden évben nyilvánosságra hoznak. Ezekből a számadatokból pénzügyi mutatók segítségével tárhatóak fel a fizikai erőforrások felhasználásának eredményessége. Az eltérő erőforrások birtokában, eltérő a vállalkozások jövedelemtermelő és fizető képessége is. Ezek pedig mérhetőek jövedelmezőségi és fizetőképességi mutatókon keresztül. Az erőforrások felhasználásának eredményességét befolyásolják a vállalkozások megkülönböztető képességei, egyedi adottságai. A rendelkezésre álló erőforrások és a vállalkozások kompetenciái együttesen hatnak a vállalkozási üzleti teljesítményére és versenyképességére.

A nemzetközi kutatásokban Hansen és Wernerfelt (1989) egyetértettek azzal, hogy a versenyelőny származhat belső forrásból, de kiegészítették azzal, hogy önmagában nem elegendő a versenyképességhez. Véleményük szerint azt befolyásolja az ipar szerkezete és a piaci feltételek. A vállalati szintű versenyképesség mérhető a gazdasági teljesítményen keresztül, a jövedelmezőségi, hatékonysági pénzügyi mutatókkal (Hansen és Wernerfelt, 1989). Samuelson-Nordhaus (1988) általi meghatározása alapján a közgazdaságtan egyik legfontosabb alapfeltevése, hogy az erőforrások szűkösen állnak rendelkezésre és többféleképpen felhasználhatók. A jelenbeni és a jövőbeni fogyasztás növelésének alapja az erőforrások minél hatékonyabb kihasználása, vagyis minél kisebb ráfordítással minél nagyobb eredmény elérése (Samuelson-Nordhaus, 1988).

A kis- és középvállalkozások, a KKV-k fontos szerepet játszanak a nemzetek gazdaságaiban. Szerepük legnagyobb mértékben a foglalkoztatásban és a hozzáadott érték előállításában van. Méretük miatt nem vehetik fel a versenyt a nagyvállalatokkal szemben. A KKV-k szerepére és jelentőségére, üzleti tevékenységük helyzetére számos

nemzetközi kutatás rámutatott. A piaci struktúra és intézményrendszer jelentősen befolyásolja a vállalkozások üzleti teljesítményét, és ez a kisebb vállalati méretnél ez fokozottabban jelentkezik (Haltiwanger, 2011). Torugsa et al (2011) elemezték a proaktív társadalmi felelősségvállalás és a pénzügyi teljesítmény kapcsolatát a KKV szektoron belül. Azt találták, hogyha nő a pénzügyi teljesítmény, akkor nagyobb a társadalmi felelősségvállalás az SME szektorban, ezért ösztönözni kell a job pénzügyi teljesítményt ebben a szektorban (Torugsa et al., 2011). Gill és Biger (2012) vizsgálta a KKV szektor növekedését Kanadában. A vizsgálat eredményeként bemutatásra került, hogy a finanszírozási problémák, a növekedési akadályok, a piaci kihívásoknak való nem megfelelés jelentik a legnagyobb versenyképességi akadályokat (Gill & Biger, 2012). Wiersch és Shane (2013) és Peek (2013) az Amerikai Egyesült Államokban működő KKV-k tőkehiányára, fizető képességének problémájára és a hitelezési nehézségekre mutattak rá, amelyek jelentősen befolyásolják a szektor versenyképességét (Wiersch & Shane, 2013; Peek, 2013). Aseem és Suominen (2014) tanulmányában arról ír, hogy az amerikai gazdaság 99 százaléka a KKV szektorban végzi tevékenységét. Ez is azt mutatja, hogy ennek a szektornak a jelentősége nemcsak Magyarországon számottevő. A foglalkoztatásban 65 százalékos arányt érnek el, míg az export 34 százalékát adják (Aseem & Suominen, 2014). A tőke szabad áramlásának köszönhetően számos multinacionális vállalat jött létre a különböző országokban. Ezeknek a globális vállalatoknak a KKV szektor jelentősen ki van szolgáltatva. Azzal a tőkeerővel, tudással, piaci kapcsolatrendszerrel, amivel rendelkeznek nehéz a versenyt felvenni. Ez jelenti a KKV szektor legnagyobb problémáját (Maeseneire, 2012; Batsakis, 2014).

A kutatási célokban megfogalmazottakkal kapcsolatosan a következő hipotézisek kerültek megfogalmazásra: H1: szerint a vállalkozások erőforrásainak eredményes felhasználása versenyképességet növelő tényező, amely a vállalkozások pénzügyi beszámolók adatain keresztül, pénzügyi mutatószámok segítségével részben mérhető és utal a nyereségtermelő képességre, amely lehetőséget teremt a környezeti változásokra való kihívások megválaszolására és az innovációra.

Anyag és módszer

A kutatás egyik vizsgálati területe, hogy mi jellemzi a magyar vállalkozási szféra szerkezetét és üzleti teljesítményét. A másik kérdés, hogy milyen a hazai vállalkozások üzleti teljesítménye és versenyképessége a rendelkezésre álló erőforrások kihasználásának tükrében. Szekunder adatgyűjtés alapját a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium céginformációs és az elektronikus cégeljárásban közreműködő szolgálat által elérhető Magyarországon működő vállalkozások éves beszámoló adatai képezték. A magyar KKV szektorból 70 vállalkozás került kiválasztásra, melyek 10 különböző iparágban végeznek üzleti tevékenységet és eltérő cégformával rendelkeznek. A 2011 évi pénzügyi beszámolóik adataiból kerültek kiszámításra a jövedelmezőségi és fizetőképességi mutatók, melyek a statisztikai elemzések kiinduló adatai.

1. táblázat: Versenyképességet mérő mutatószámok.

Mutató	Mutató megnevezése	Mutató kiszámítása
ROE	Saját Tőke arányos adózott eredmény	Adózott eredmény/Saját tőke
ROA	Eszköz arányos adózott eredmény	Adózott eredmény/Eszközök összesen
ETR	Adófizetési kötelezettség aránya az árbevételhez	Adófizetési kötelezettség/Árbevétel
Likviditás I.	Fizetőképesség I.	Pénzeszközök/ Rövid lejáratú kötelezettségek
Likviditás II.	Fizetőképesség II.	Pénzeszköz+Készlet/Rövid lejáratú kötelezettségek
Likviditás III.	Fizetőképesség III.	Forgóeszközök/Rövid lejáratú kötelezettségek

Forrás: Brealey ÉS Myers (2005) alapján saját szerkesztés

A tanulmányban hat olyan mutatószám került kiválasztásra, amelyek jól jellemzik a vállalkozások jövedelmezőségi-, fizetőképességi helyzetét, alkalmasak a kockázat mérése és menedzselése, mindezek pedig visszahatnak versenyképességükre (Tarnóczy-Fenyves, 2011). Ezek a mutatószámok lehetőséget teremtenek más térségben, vagy más tevékenységi körben működő vállalkozások milyen összehasonlítására. Az 1 számú táblázatban, ahol a mutatószámok bemutatásra kerülnek, a ROE, ROA, ETR mutatókban egyfajta nagyságrend, fontossági sorrend is érvényesül. Ha ez a nagyságrend, ez a sorrend nem mutatható ki a vállalkozásnál, akkor ott komoly gazdálkodási problémák vannak. A legmagasabbnak a Saját tőke arányos adózott eredménynek (ROE) kell lennie. Ennek az oka, hogy ez a mutató informál a vállalkozás osztalékfizetési képességéről és a tőkegyarapodásáról. A következő mutató az Eszköz arányos adózott eredmény (ROA), amelynek kisebbnek kell lennie, hiszen a nevezőben az eszközök összesen szerepel, ami egyben a források összesen is, ez a mutató a vállalkozás eredményességét méri, hogy az eszközöket, erőforrásokat milyen eredményesen működtették. Effektív adóráta (ETR) a társasági adófizetési kötelezettség és a jövedelem aránya. A likviditási mutatók a fizetési képességet mutatják (Brealey és Myers, 2005). A tanulmány, nemzetközi szinten elfogadott pénzügyi mutatószámokkal SSPS rendszer általi statisztikai módszerekkel mutatja be, hogy a vállalkozások hogyan tudnak a rendelkezésre álló erőforrásokkal gazdálkodni, és hogy a versenyképesség hogyan mérhető a pénzügyi számvitel adatain keresztül. Újszerű megközelítés pénzügyi beszámolókból képezhető mutatószámokon keresztüli mérés, amelyek egyben versenyképességi faktoroknak tekinthetők. Két faktor kerül bemutatásra, a fizetőképesség és a jövedelmezőség. A többváltozós elemzés megkezdése előtt, a faktoranalízis lefuttatásához adattisztításra került sor. A normalitás teljesült, a vizsgálatba bevont 70 vállalkozásból azonban csak 39 esetében volt kiszámolható a hat változó. A faktoranalízis alapfeltétele, hogy korreláljanak egymással a változók, lehetőleg minél erősebben, ami vizsgálatban beigazolást nyert. A faktoranalízis során a kapcsolatok feltárására a cél. A vizsgálat azt kereste, hogy az adott változók hogyan függenek össze egymással, az adott változók ugyanolyan struktúrában

fognak-e megint megjelenni, mint azt megelőzően. A klaszteranalízis lényege a statisztikai sokaság elemeinek, vagy azok valamely ismérvértékeinek osztályokba sorolása. Minden egyed abba az osztályba kerül, ahol hozzá hasonló egyedek találhatók, és a többi osztályban tőle különböző egyedek vannak. Nagy tömegű adathalmazokban segíti az eligazodást. A folyamat akkor sikeres, ha az egységek hasonlóan csoporttársaikhoz, azonban eltérnek a más csoportba tartozó elemektől. A klaszteranalízis egy olyan dimenziócsökkentő eljárás, amellyel adatokat tudunk homogén csoportokba sorolni, klasszifikálni, eltérő klasztereket létrehozni (Sajtos-Mitev, 2009).

Eredmények: A magyar vállalkozási szektor szerkezetének és versenyképességének vizsgálata pénzügyi adatokon keresztül

A magyar vállalkozási szféra főbb jellemzői

2004 végéig azt tekintette a KSH működő vállalkozásnak, amely adóbevallás nyújtott be, vagy statisztikai adatszolgáltatást teljesített. 2005. január 01-től azt tekintették működő vállalkozásnak, amelyiknek van árbevétele és alkalmazottja. A módszertani változtatás miatt jelentősen csökkent a működőnek minősíthető vállalkozások száma. A régi módszer szerinti adatok szerint 871.956 db működő vállalkozás volt, az új módszer szerint pedig 708.307 vállalkozás volt, 18,8 %-kal kevesebb (Kállay et al., 2008). A 2. számú táblázatban a működő vállalkozások adatai kerülnek bemutatásra.

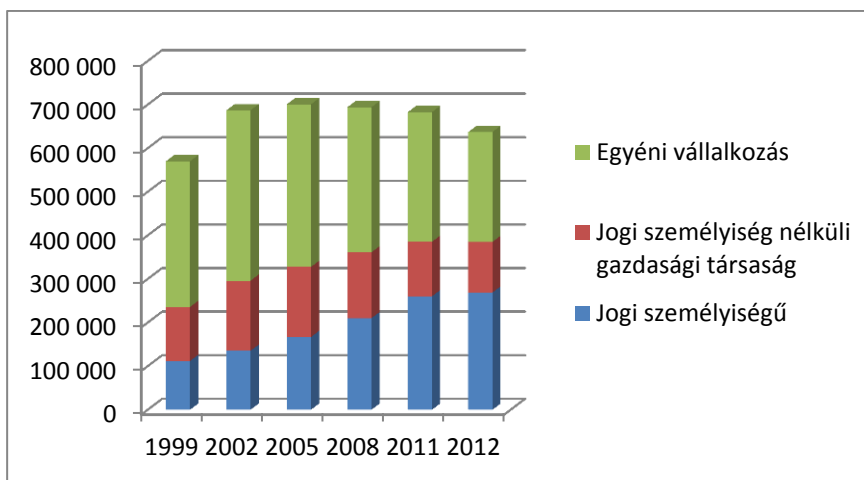
2. táblázat: Működő vállalkozások száma gazdálkodási forma szerint (db) 1999-2012

Gazdálkodási forma	1999	2002	2005	2008	2011	2012
Jogi személyiségű gazdasági társaság	111 816	135 249	166 880	210 077	260 229	268 880
Ebből Korlátolt Felelősségű Társaság	108 529	131 776	163 475	206 333	256 200	264 732
Ebből Részvénytársaság	3 260	3 451	3 388	3 728	4 024	4 143
Jogi személyiség nélküli gazdasági társaság	123 826	160 683	160 860	150 970	124 938	116 027
Ebből Közkereseti Társaság	3 463	6 263	5 535	4 625	3 760	3 465
Ebből Betéti Társaság	120 363	154 420	155 325	146 345	120 725	116 456
Társas vállalkozás	246 054	302 945	334 783	368 472	392 835	392 505
Egyéni vállalkozás	334 308	390 843	372 973	332 918	297 540	252 187
Vállalkozás összesen	580 362	693 788	707 756	701 390	690 375	644 692

Forrás: www.ksh.hu honlapja alapján saját szerkesztés (2014. 08. 11. letöltés)

A vizsgálat szempontjából a működő vállalkozások számának elemzését tartom fontosnak, mert ők azok akik tevékenységükkel és teljesítményükkel hozzájárulnak a nemzetgazdasági teljesítményekhez. A működő vállalkozások száma azokat a valóságos piaci szereplőket mutatja, amelyek meghatározzák a gazdaság működését. A

Magyarországon működő vállalkozások száma folyamatosan növekedett 1999-től 2005-ig, ami 22 százalékos növekedést jelent. 2005 óta azonban folyamatosan csökken a működő vállalkozások száma. 2011-ben 690 ezer működő vállalkozást tart nyilván a Központi Statisztikai Hivatal. A csökkenést részben a statisztikai hivatal által alkalmazott statisztikai adatgyűjtési módszer megváltozása okozza, más részről pedig számos egyéni vállalkozó szüntette meg vállalkozását úgy, hogy megszüntette tevékenységét. 2011-ről 2012-re további csökkenés mutatkozik a működő vállalkozások számában.

1. ábra: Működő vállalkozások számának megoszlása gazdálkodási forma szerint (db) - 1999-2012

Forrás: www.ksh.hu honlapja alapján saját szerkesztés (2014. 08. 11. letöltés)

Az 1. számú ábrában megfigyelhető, hogy az elmúlt éveket a jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társaságok növekedése, míg az jogi személyiséggel nem rendelkező vállalatok és egyéni vállalkozások számának, lassú csökkenése jellemezte. Közkezdvelt lett a korlátolt felelősségű társaság alapítása, amit jól mutatnak a számok is, míg 1999-ben 109 ezer, addig 2011-ben 256 ezer volt a számuk. 2011-ről 2012-re tovább csökkent a működő vállalkozások száma. A csökkenés az egyéni vállalkozásoknál jelentős, a társas vállalkozások száma közel azonos, de a jogi személyiségű vállalkozások esetében számuk növekvő, míg a jogi személyiséggel nem rendelkező vállalkozások száma csökkenő tendenciát mutat. Ez több okra is visszavezethető. Egyrészt a felelősség vállalás az oka, mert míg az egyéni vállalkozó saját vagyonával felel a vállalkozás kötelezettségeiért, addig a korlátolt felelősségű társaság felelősség vállalása csak a vállalat vagyonáig terjedt ebben az időszakban. Másodsorban jogszabályi segítséget is kaptak az átalakuláshoz, amikor 2007. szeptember 01-én a jegyzett tőke mértékét 3 millió forintról levítették 500 ezer forintra.

3. táblázat: Működő vállalkozások KKV-k és nagyvállalkozások szerint (db) 1999-2012

	Mikro	Kis	Közép	KKV	Nagy	Vállalkozás összesen
1999	549 212	24 686	5 371	579 269	1 093	580 362
2002	660 950	26 829	5 006	692 785	1 003	693 788
2005	672 345	29 507	4 980	706 832	924	707 756
2008	666 353	28 926	5 157	700 436	954	701 390
2011	658 310	26 557	4 643	689 510	865	690 375
2012	613241	26002	4578	643821	871	644692

Forrás: www.ksh.hu honlapja alapján saját szerkesztés (2014. 08. 11. letöltés)

A két nagy csoport, a mikro-, kis- és középvállalkozások és a nagyvállalatok csoportja, amelyek a gazdaság egészének teljesítményét adják. A számarányokat tekintve 99,9 százalék körül mozog a mikro-, kis- és középvállalkozások aránya, míg a nagyvállalatok csak 0,1 % arányt képviselnek. (3. táblázat)

Ha a KKV-k arányát vizsgáljuk, a számok azt mutatják, hogy a magyar vállalkozások struktúrája elaprózódott, körülbelül 95 százalék körüli a mikro vállalkozások, 4 százalék a kisvállalkozások, míg 1 százalék a középvállalkozások aránya. A legtöbb működő vállalkozás a kereskedelem, gépjárműjavítás gazdasági ágazatban tevékenykedik. Az összes működő vállalkozásokon belül 21 százalékos arányt képvisel. A második legnagyobb arányt a szakmai, tudományos, műszaki tevékenységű vállalkozások jelentik, a 17 százalékos értékkel. Őket követi az építőipar és ipar. Ebben a négy nemzetgazdasági ágazatban működők a vállalkozások 55 százaléka. A működő vállalkozások számának alakulása arányban áll, az általuk előállított árbevétel is, sőt árbevétel előállítású képességük még magasabb is. A kereskedelem, gépjárműjavítás, a szakmai, tudományos, műszaki tevékenység, az építőipar és az ipar együtt 2008-ban 75 százalék, 2009-ben 73 százalék, 2010-ben 75 százalék, 2011-ben 76 százalék árbevételt állított elő az összes nemzetgazdasági ág teljesítményéből. Figyelemre méltó a feldolgozóipar növekvő teljesítménye, amivel megelőzte 2010-ben a kereskedelem és gépjárműjavítás ágazatot. (KSH, 2014). A 4. táblázat adatai is bizonyítják, hogy a KKV szektor kulcsfontosságú szerepet tölt be a gazdaságban. 2001-2010 között, tíz év átlagában, a KKV-k a foglalkoztatottak 70 százalék fölötti részét, a bruttó hozzáadott érték több mint 50-55 százalékát adják. A Központi Statisztikai Hivatal megfogalmazásában 1992. január 01-től „foglalkoztatott, aki a referencia-időszakban (ún. a vonatkozási héten), legalább 1 óra, jövedelmet biztosító munkát végzett, vagy munkájától csak átmenetileg (szabadság, betegség, stb. miatt) volt távol. A gyermekgondozási díjban (gyed), gyermekgondozási segélyben részesülők gazdasági aktivitása a vonatkozási héten végzett tevékenységük alapján kerül meghatározásra. A munkaerő-felmérésre vonatkozó Eurostat-ajánlások alapján a sorkatonák mint intézeti népesség nem tartoznak a felvétel körébe. A bruttó hozzáadott érték 55-56 százalékát a KKV szektor adja, ami 2006 és 2009 között növekvő tendenciát mutatott, majd 2010-ben kismértékű csökkenés következett be. „1980. január 01-től bruttó hozzáadott érték alapján a bruttó kibocsátás (alapáron) és a folyó termelő felhasználás (piaci beszerzési áron) különbsége.” (KSH, 2014) Fontos megjegyezni, hogy a bruttó hozzáadott érték

adatok a KKV-k esetében nem hasonlíthatók össze a nemzetgazdasági szinten számított GDP adatokkal, mert erre a szektorra nem készül GDP számítás. Az előállított árbevételből 60 százalékban részesednek.

4. táblázat: Vállalatok főbb gazdasági mutatói (%) – 2000-2010

Megnevezés	Foglalkoztatottak		Bruttó hozzáadott érték		Árbevétel nagysága		Export	
	KKV	Nagyvállalat	KKV	Nagyvállalat	KKV	Nagyvállalat	KKV	Nagyvállalat
2001	70,8	29,2	54,9	45,1	60,0	40,0	23,6	76,4
2002	71,6	28,4	53,9	46,1	60,1	39,9	23,2	76,8
2003	72,8	27,2	52,6	47,4	60,0	40,0	22,7	77,3
2004	72,8	27,2	53,3	46,7	60,5	39,5	22,7	77,3
2005	73,0	27,0	52,0	48,0	59,6	40,4	22,2	77,8
2006	73,2	26,8	53,3	46,7	59,9	40,1	23,2	76,8
2007	73,2	26,8	55,1	44,9	61,0	39,0	23,0	77,0
2008	73,3	26,7	55,5	44,5	61,7	38,3	24,3	75,7
2009	74,3	25,7	56,3	43,7	60,8	39,2	26,9	73,1
2010	74,1	25,9	54,5	45,5	58,7	41,3	26,4	73,6

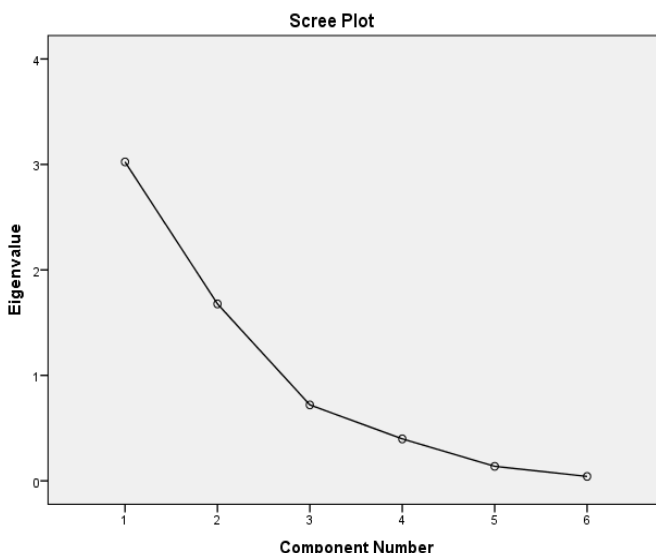
Forrás: J/8112. számú jelentés a kis- és középvállalkozások 2009-2010. évi helyzetéről.

Az üzleti teljesítmény és versenyképesség lehetséges mérése a pénzügyi beszámolóik adatai alapján faktoranalízis és klaszter analízis módszerével

A magyar KKV szektorból vett adatok alapján üzleti teljesítmény került vizsgálatra a jövedelmezőség és fizetőképesség szempontjából, a 2011 éves beszámolóik adatai alapján. A minta 70 vállalkozás, különböző iparágban tevékenykedő, különböző gazdálkodói formájú vállalkozás a KKV szektorból. A vizsgálat többváltozós statisztikai módszerek használatával történt, amely során a változók számának redukcióját szolgáló faktoranalízis, valamint a létrejött faktorok alapján a vállalatokat csoportosítása történt a klaszteranalízis módszerével. A cél az volt, hogy a vizsgálatba bevont változók számát áttekinthetően leeredukálódjanak, majd az így kapott faktorok párokba rendezésével a vállalkozásokat jól elkülöníthető csoportokba legyenek sorolhatóak. A többváltozós elemzés megkezdése előtt, a faktoranalízis lefuttatása került sor az adattisztításra. A normalitás teljesült, a vizsgálatba bevont 70 vállalkozásból azonban csak 39 esetben sikerült kiszámolni a hat változót.

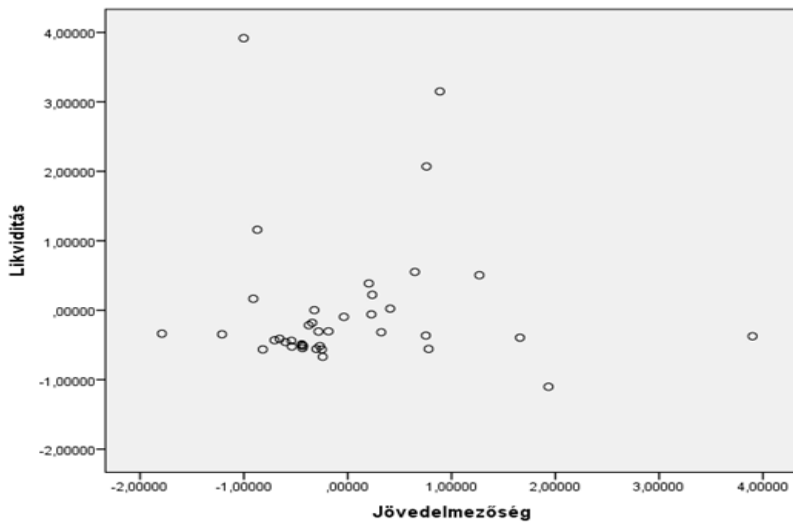
A Bartlett-próba szerint a kiinduló változók alkalmasak a faktorelemzésre, mert a kapott érték nagyobb, mint 0,5 és ez azt mutatta, hogy van közöttük korreláció. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) érték az egyik legfontosabb mérőszám annak megítélésben, hogy a változók mennyire alkalmasak a faktorelemzésre. A faktoron belül a mutatók együtt

mozognak, ha az egyik változik, akkor a másik is. A két faktor nagyon jól láthatóan elkülönül egymástól. A mutatószámok közötti összfüggések, statisztikai módszerek segítségével is igazolásra kerültek. Az elemzés során a változók két faktorba, a jövedelmezőségi faktorba (ROA, ROE, ETR) és a fizetőképességi faktorba (Likviditás I-II-III) kerültek besorolásra. Végül következtetés, hogy a vizsgált vállalatok esetében, a viszonylag alacsony mintaszámnál, a két faktoron belül, az eredményességi és likviditási mutatók összefüggenek és a mutatók között van korreláció, mindegyik azért volt szükség, hogy a klaszteranalízis elvégezhető legyen.

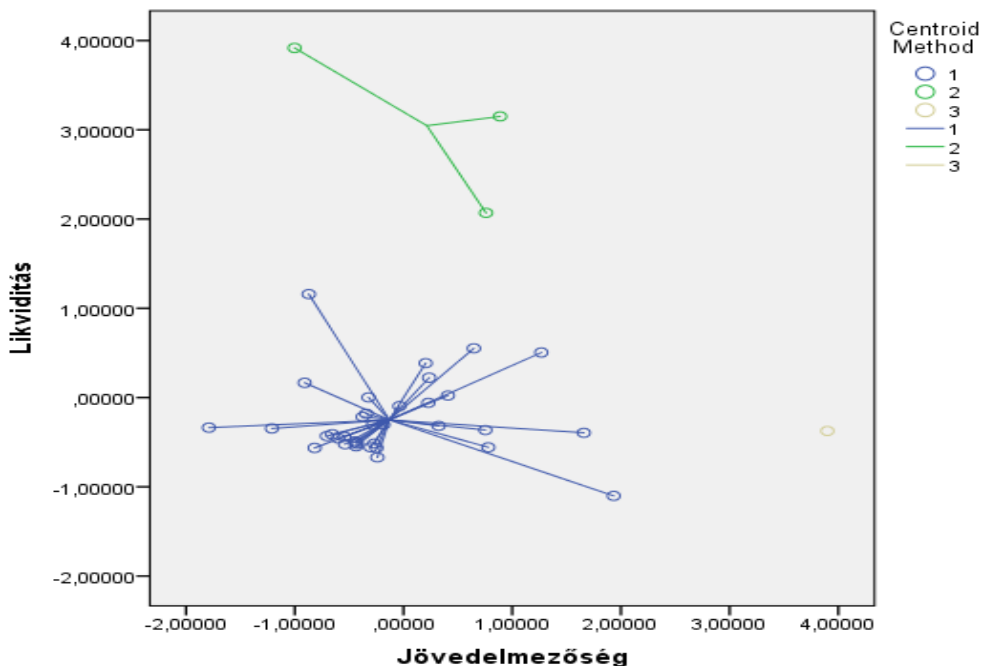
2. ábra: Faktorok elkülönülése SPSS rendszerben

A vizsgálat eredményeként megfigyelhető a 2. számú ábrában a Scree Plot, az úgynevezett könyökszabály, ahol az y tengelyen található a sajátérték, amelyek korábban excelben kerültek kiszámításra, az x tengelyen pedig a faktorok száma, a hat mutató található. A 2. számú ábra szemlélteti, hogy ahol a görbe meredeksége hirtelen megváltozik és egyenesbe kezd átfordulni, ez a „könyök”, itt található a faktor. A vizsgálat célja, hogy a vizsgálatba bevont magyar vállalkozásokat, üzleti eredményeik alapján homogén csoportokba kerüljenek besorolásra. Ezek a homogén csoportok jobban hasonlítanak teljesítményeik alapján egymáshoz, mint más csoportok tagjai. A 70 kiválasztott vállalkozás közül 31 vállalkozás nem vonhatóak be a vizsgálatba, közel 60 százalék, amelyeknek adatai elemzésre alkalmasak, ez még elfogadható határ a közgazdaságtani elemzéseknél. Az előző számításnál kapott faktorok számvetései szempontból és a vizsgálati célok tekintetében is meghatározóak és relevánsak. Ezért a továbbiakban a szegmentálás történik meg.

3. ábra: A faktortényezők vállalászási megoszlása klaszterezés előtt SPSS rendszerben

A vizsgált vállalati kör homogén a bal alsó sorokban tömörülnek főleg, de azért kisebb csoportokat ki lehet emelni a tömegből. Látható, hogy a tényleges klaszterszerkezettől jelentősen eltérő csoportosítást kaptunk. Ezt azt jelenti, hogy a vizsgálatba bevont vállalkozások nagyobb része hasonló eredményeket mutat jövedelmezőség és likviditás vonatkozásában. Előfeltételek vizsgálata során megállapítható, hogy nincsenek kiugró értékek, amitől meg kellene tisztítanunk az adatbázist, a két változó, a faktor azonos skálán mozog, ezért nincs szükség standardizálásra. A vizsgálatot a „Centroid Linkage”, a centroidok közötti távolság módszer alkalmazásával folytatódik, a távolság mérésére pedig a négyzetes euklideszi távolságot választjuk, melyek segítségével később kialakíthatóak a klaszterek. (3. ábra)

4. ábra: A vállalkozási klaszterek az SPSS rendszerben

Az 4. számú ábrán az összevonás eredménye található. Az Y tengelyen a kiszámított likviditási faktorok, az X tengelyen a kiszámított jövedelmezőségi faktorok találhatóak. A kis körök a vállalkozások kiszámított mutatóinak értéke szerinti pozíciót vették fel. A nulla alatt az értékek nem elfogadhatóak, ezek a cégek nem gazdálkodnak megfelelően a rendelkezésre álló erőforrásokkal. A nulla és egy közötti érték elfogadható, a legjobban teljesítők azonban az egy fölötti értékeken helyezkednek el, a rendelkezésre álló erőforrásaikat hatékonyan használják fel. Az 4. számú ábra jól szemlélteti, hogy két nagyobb klaszter jött létre. Az egyik, amelyben 36 vállalkozás van, a másik elkülönülő klaszter, amelyben 3 vállalkozás található. Egy vállalat pedig teljesen elkülönül a többitől. A három vállalkozás alkotta klaszterből csak kettőnek kielégítő az üzleti teljesítménye. Hiszen ők likviditásuk és jövedelmezésüket tekintve is nagyon jó eredményeket értek el. A harmadik vállalatnak ugyan nagyon jó a likviditása, de a jövedelmezősége nem megfelelő. A másik klaszterből, amelyben a 35 vállalkozás található, csak néhány vállalat tud az erőforrásaival hatékonyan és jövedelmezően gazdálkodni. Számos olyan vállalkozás van, amely vagy jövedelmezőségi, vagy likviditási gondokkal küzd, vagy mindkettővel. Egyetlen egy vállalkozás van, amelynek a jövedelmezősége kiemelkedően magas értéket mutat, fizetőképessége azonban nagyon rossz, még a nulla értéket sem éri el.

H1: szerint a vállalkozások erőforrásainak eredményes felhasználása versenyképességet növelő tényező, amely a vállalkozások pénzügyi beszámolóinak adatain keresztül, pénzügyi mutatószámok segítségével részben mérhető és utal nyereségtermelő képességre, amely lehetőséget teremt a környezeti változásokra való kihívások megválaszolására és az innovációra. A kutatási hipotézis igazolásra került, mely szerint az erőforrások felhasználása versenyképességet növelő tényező és mérhető a vállalkozások pénzügyi

beszámolóai adatain keresztül, pénzügyi mutatószámok segítségével statisztikai módszerek alkalmazásával.

Következtetések

A Magyarországon működő vállalkezési szféra jellemzője, hogy a vállalkozások 99,9 százaléka a KKV szektorban működik, míg a 0,1 százalékuk tekinthető nagyvállalatnak. A KKV-k a foglalkoztatottak 70 százalék fölötti részét, a bruttó érték több mint 55 százalékát adják. A szám adatok is bizonyítják, hogy a KKV szektor kulcsfontosságú szerepet tölt be a gazdaságban, ezért működésük jellemzőinek vizsgálatára különös figyelmet kell fordítani. Napjainkban a nagyvállalati szektor irányába a beszállítói státusz, a hazai piacok kielégítése a reálisan elérhető cél. A KKV szektorban működő vállalkozások ezeken a területeken mérik össze versenyképességüket. Ahhoz, hogy a versenybe be tudjanak szállni, szükségük van megfelelő erőforrásokra.

A fizikai és pénzügyi erőforrások felhasználásának versenyereje abban rejlik, hogy a rendelkezésre áll megfelelő erőforrás és ha igen, akkor annak felhasználása megfelelő jövedelmezőséget és fizetőképességet biztosít a vállalkozások számára. Az erőforrások minél jobb felhasználásáról a vállalkozások pénzügyi beszámolóiból ismerhetőek meg, ezért ez hat mutatószámokon keresztül került vizsgálatra. A kiszámított jövedelmezőségi és likviditási mutatószámokon keresztül, az SPSS statisztikai szoftver segítségével lehetőség volt faktoranalízis alkalmazásával, klaszteranalízis módszerével a vállalkozásokat csoportokba rendezni. A kapott eredmény azt mutatja, hogy a létrehozott három klaszterből, a legkisebb elemszámú klaszterben lévő vállalkozás, egyetlen olyan KKV, amely kimagasló jövedelmezőséggel és elfogadható mértékű likviditással rendelkezik. Ez az egy vállalkozás tekinthető erőforrás felhasználtság szempontjából versenyképessnek. A következő klaszterben három vállalkozás van, amelyek esetében kettő még versenyképes vállalkozás, mert jövedelmezőségben és likviditásban is egy százaléknál följött vannak az értékek, a harmadik azonban magas likviditással, de jövedelmezőség tekintetében a mínusz egy százalékon áll. Ez azt jelenti, hogy veszteségesen gazdálkodik. A legnagyobb elemszámú klaszterben 35 vállalkozás van, ők azok, akiknek mutatóik alapján nagyon hasonló az üzleti teljesítménye. Néhányan ugyan jövedelmezően gazdálkodnak, de likviditási gondokkal küzdenek, néhányan megfelelő a fizetőképessége, de eszközeiket nem hatékonyan használja. Jelentős azoknak a vállalkozásoknak a száma, amelyek nulla alatti értéket értek el mind jövedelmezőség, mind fizetőképesség területén. Ezek a vállalatok hátrányos helyzetű, kistérségben működnek, amelyek a kiegészítő melléklet adataiból állapíthatók meg. A tanulmány rámutat arra, hogy a tőkehiány és vállalati méret mellett a KKV-k esetében a földrajzi elhelyezkedés is jelentősen befolyásolja az üzleti teljesítményt és versenyképességet.

Köszönetnyilvánítás:

Szeretnék köszönetet mondani Baranyi Arankának és Novák Tamásnak a módszertani közreműködésükért, Fenyves Veronikának és Dajnoki Krisztinának a kritikai észrevételekért és javaslataikért, Muraközy Lászlónak kutatómunkám támogatásáért.

Hivatkozott források

- [1.] Brealey és Meyers (2005): *Modern vállalati pénzügyek*. Budapest, Panem Kiadó, 1175 o.
- [2.] Chikán A. (2006): *A vállalati versenyképesség mérése*. Budapest, Pénzügyi szemle, 51 (1), 42-56. o.
- [3.] Chikán A. (2010): *Bevezetés a vállalat gazdaságtanba*. Budapest, Aula Kiadó, 340 o.
- [4.] Chikán A. - Czakó E. (2009): *Versenyben a világgal. Vállalataink versenyképessége az új évezred küszöbén*. Budapest, Akadémia Kiadó, 376 o.
- [5.] Fenyves V. – Tarnóczy T. (2011): *Kockázatról kontrollereknek* Budapest, A CONTROLLER: A gyakorló controllerek szakmai tájékoztatója (ISSN: 1787-3983) 7: (4), 4-7. o.
- [6.] Haltiwanger, J. (2011): *Firm dynamics and economic productivity growth*. Luxemburg: European Investment Bank Papers, vol. 16, No. 1.,
- [7.] Hansen, G – Wernerfelt, B (1989): *Determinants of Firm Performance: The Relative Importance of Economic and Organizational Factors*, Strategic Management Journal, 10 (05). 399-411o.
- [8.] Lengyel I. (2001): *Iparági és regionális klaszterek. Tipizálásuk, térbeliségük és fejlesztésük főbb kérdései*. Budapest, Vezetéstudomány, vol. 32 no. 10. 19-43 o.
- [9.] Lengyel I. (2003): *Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon*. Szeged, JATE Press
- [10.] Lengyel I. (2006): *A regionális versenyképesség értelmezése és piramismodellje*. Területi Statisztika, 148-166 o.
- [11.] Némethné Gál A. (2010): *A kis- és középvállalkozások versenyképessége-egy lehetséges elemzési keretrendszer*. Budapest. Közgazdasági Szemle, LVII. évf., 2010. február 181-193. pp.
- [12.] Pitti Z. (2010): *Gazdasági teljesítmények kontra társadalmi elvárások. 20 év után*. Budapest, Napvilág Kiadó, 223. o.
- [13.] Sajtos L. - Mitev A. (2009): *SPSS Kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Budapest, Alinea Kiadó. 396 o.
- [14.] Samuelson-Nordhaus (1989): *Economics*. McGraw Hill, New Yourk, 837 o.
- [15.] Szerb L. (2004): *A vállalkozás és a vállalkozási aktivitás mérése*. Budapest, Statisztikai Szemle, 82. évfolyam, 2004. 6-7. szám.
- [16.] Szerb, L. - Ács J. Z (2009): *The global enterpreneurship index (GEINDEX)*. Jena Economics Research Papers.
- [17.] Szerb L. –Márkus G. (2008): *Nemzetköziesedési tendenciák a kis- és közepes méretű vállalatok körében Magyarországon a 2000-es évek közepén*. Budapest, Vállalkozás és Innováció. 2. évfolyam, 2. szám 2008. II. negyedév 36-58. 23 o.
- [18.] Szentés T. (2005): *Fejlődés-Versenyképesség-Globalizáció I-II*. Budapest, Akadémia Kiadó. 792 o.
- [19.] Szentés T. (2010): *Ki és miért van válságban?* Budapest, Napvilág Kiadó, 232 o.

Internetes források:

- [20.] Baranyi A. -Taralik K. (2014): The role of sub-regions “heves” and “bátorterenye” in the economic development. Journal of Central European Green Innovation Hungary, Gyöngyös, ISSN 2064-3004 . Letöltés ideje: 2015.

- február 14. Forrás:
http://greeneconomy.karolyrobert.hu/sites/greeneconomy.foiskola.krf/files/upload/07_Baranyi_Taralik_2.pdf
- [21.] Batsakis, G. K. (2014): Impediments on the way to entrepreneurship. Some new evidence from the EU's post-socialist world, 2014 *Journal of Small Business and Enterprise Development* 21, 385-402. Letöltés ideje: 2014-12-13 Forrás: <http://www.worldscientific.com/doi/abs/10.1142/S1084946707000563>
- [22.] Gill-Biger (2012): Barriers to small business growth in Canada. *Journal of Small Business and Enterprise Development* 19, 656-668/ Letöltés ideje: 2014-12-13. Forrás: <http://www.worldscientific.com/doi/abs/10.1142/S1084946707000563>
- [23.] González, A. (2014): 50years (1964-2014) of unlocking SME competitiveness. International Trade Center, 146. Letöltés ideje: 2015.01.15. Forrás: <http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Publications/ITC%2050th%20book.pdf>
- [24.] Grover-Suominen (2014). Summary – State of SME Finance in the United States Letöltés ideje: 2015. 01.15. Forrás: http://www.growadvisors.com/uploads/2/7/9/9/27998715/state_of_sme_finance_in_the_united_states_-tradeup_2014.pdf
- [25.] Kállay L. (2010): KKV-szektor: versenyképesség, munkahelyteremtés, szerkezetátalakítás. Műhelytanulmány a TÁMOP-4.2.1. B-09/1/KMR-2010-0005 nemzetközi gazdasági folyamatok és a hazai üzleti szféra versenyképessége címet viselő alprojektjének kutatási tevékenysége eredményeként készült. Letöltés ideje: 2014.12.13.
 Forrás: http://edok.lib.uni-corvinus.hu/458/1/TM58_Kallay.pdf
- [26.] Maeseneire, W. (2012): SMEs, foreign direct investment and financial constraints: The case of Belgium, *International Business Review*. Volume 21, Issue 3, 408-424 . Letöltés ideje: 2014.12.13. Forrás: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0969593111000448>,
- [27.] Peek, J. (2013): “The Impact of Credit Availability on Small Business Exporters”, Small Business Administration Office of Advocacy, 52 Letöltés ideje: 2014.12.13. Forrás: [https://www.sba.gov/sites/default/files/files/rs404tot\(3\)](https://www.sba.gov/sites/default/files/files/rs404tot(3)),
- [28.] Szerb, L. (2011): A magyar mikro-, kis- és középvállalatok versenyképességének mérése és vizsgálata, 2011 Magyar Minőség Társaság, XX. 08-09-10. Budapest. Letöltés ideje: 2014. 11. 01. Forrás: www.matarka.hu/cik_list.php?fun=98458
- [29.] Szerb-Ács. (2010): Vállalkozási tevékenység a világban és Magyarországon a globális vállalkozói index (GEI) alapján., Magyar Tudomány, Budapest. Letöltés ideje: 2014.01.14. Forrás: www.matud.iif.hu/2010/10/10.ht
- [30.] Torugsa-O’Donohue-Hecker (2011): Capabilities, Proactive CSR and Financial Performance in SMEs: Empirical Evidence from an Australian Manufacturing Industry Sector. Springer Science+Business Media B.V., Letöltés ideje: 2014.12.01. Forrás: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10551-011-1141-1#page-1>
- [31.] Wiersch-Shane (2013): “Why Small Business Lending Isn’t What It Used to Be.”, Economic Commentary, Cleveland Federal Reserve, 10. Letöltés ideje: 2015.01.05. Forrás: <http://www.clevelandfed.org/research/commentary/2013/2013-10.cfm>

- [32.] KSH adatbázisa. <http://www.ksh.hu/stadat> Letöltés ideje: 2014. 05. 11. letöltés
- [33.] Éves beszámoló adatok: e-beszamolo.kim.gov.hu/ Letöltés ideje: 2014. 05. 11. letöltés
- [34.] J/8112. számú jelentés a kis- és középvállalkozások Letöltés ideje: 2014. 05. 11. letöltés

Szerző

Sápiné Duduk Ildikó

PhD hallgató

Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

4022 Debrecen, Böszörményi út 138.

ildiko.duduk@gmail.com

LÁTRÁNY KÖZSÉG HOSSZÚTÁVÚ TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA²

LENGYEL-GONDA CECÍLIA
KISS KONRÁD
KORCZ ROLAND
MINCSIK MIKLÓS
PILINYI BÁLINT

Összefoglalás

Látrány Község Hosszú távú Településfejlesztési Stratégiájának megalkotásával célul tűztük ki, hogy egy olyan statisztikailag és szakmailag értékelhető anyagot készítsünk el, amellyel érdemi segítséget tudunk nyújtani a települési önkormányzat részére. A dokumentum elkészítése során a leglényegesebb nézőpont a település fejlődése terén kívánatos célok számbavétele volt, valamint a község társadalma számára vonzó, közmegegyezésen alapuló, erre számot tartó reális célkitűzések összegyűjtése.

A reális koncepció kialakítása egy széleskörű, a település minden paraméterét felmérő, számba vevő előzetes helyzetfelmérésen, ezen alapuló következtetéseken, diagnózison alapult.

A helyzetelemzés célja a fejlesztési lehetőségek, célkitűzések és prioritások megalapozása volt. A helyzetelemzés során a térségi összefüggések, előzmények, az agrárgazdaság helyzete mellett az ökonómiai adottságokat, a foglalkoztatást, demográfiai mutatókat, az infrastruktúrát, a természet- és környezetvédelmet, a település szociális, kulturális kérdéseit vettük figyelembe. Mindezen elemzésekre épül a településfejlesztési koncepció, amely kész megoldási stratégiát kínál a település élhetőségének javítására. A munkánk eredményét a település önkormányzata szívesen fogadta. Bizunk abban, hogy koncepciónk hozzájárult Látrány község fejlődéséhez, az itt élő emberek életminőségének javulásához és egy hosszútávon sikeres, és élhető település fenntartásához.

Kulcsszavak: vidék; település; fejlesztés; koncepció; stratégia; projekt; élhetőség; turizmus; gazdaság

Jel: O18

Abstract

With the making of Látrány's Long Term Strata Development Strategy, our goal was to make a statistically and professional valuable material what could be useful for the local government. During the document's creation process, our most important viewpoint was the review and collection of the town's development appealing, consensus based, realistic goals for the town's society.

The shaping of the realistic concept was based on a widespread, the town's every parameter surveying position paper, and on its diagnosis.

The goal of the position paper was to establish the development possibilities, objectives and priorities. During the making of position paper, we toke into consider the area

² A fejlesztési tervben foglaltak átadásra kerültek a település vezetőjének és megkezdődött a terv részbeni megvalósítása.

correspondences, antecedents, the agricultural economy and natural capabilities, employment, demographic tables, conservation, the social, cultural questions of the town. Analyzing all of these helped to build the strata development strategy that offers a complete strategy for improving the quality of life. The local-government welcomed the results of our work. We hope this concept will help to improve Látány's progress, the improvement of the townfolks' quality of life, and long term successes.

Keywords: *rural area, township, development, conception, strategy, projekt, livability, tourism, economy*

Bevezetés

Látrány Magyarország Dél-Dunántúl régiójában található, Somogy megyében, a Fonyódi járáshoz tartozik. Közigazgatási területe 22, 31 négyzetkilométer. A Balaton déli partjától mindössze 3 km-re fekszik.

Megközelítése a 67-es számú (Szigetvár-Kaposvár-Balatonlelle) főúton, Balatonlellétől 5 km-re, délkeletre lehetséges. Jól megközelíthető a Balaton felől, de Kaposvár, és Tab felől is.

(forrás: Látrány község hivatalos honlapja)

A szakirodalmi áttekintés tömören bemutatja a helyes településfejlesztési stratégia felépítését, összeállításának fontos szempontjait, valamint (ahogy az Látrány települést illetően releváns) rövid leírást ad a vidéki turizmusról és helyi gazdaságfejlesztésről.

Az Anyag és Módszer fejezetben olvasható az általunk készített helyzetfeltáró vizsgálat leírása. A Eredmények fejezet tartalmazza a helyzetfeltárás alapján kialakult települési állapotok összegzését. A Követetések és Javaslatok fejezet taglalja az általunk kialakított problémarendszerre megoldást kínáló célrendszert, intézkedéseket.

„A stratégiai tervezés a jövő építésének feltétele, a változtatás eszköze folyamatos, adott érdekeket tükröző elképzelések és elvek, adott környezeti feltételek melletti, egy rendszerezett terv segítségével történő valóra váltására irányuló tevékenység.” (G. Fekete 1998 alapján Gergely 2002, 48.o)

Egy vidékfejlesztési stratégia tervezésénél szükséges négy fő vizsgálandó kérdéskört figyelembe venni. Az első lépés a *helyzetfeltárás*, ami által megfogalmazódik a *fejlesztési cél, jövőkép, a célállapothoz vezető út*, valamint szükséges előkészíti a *monitoring, és visszacsatolás tervét*.

A helyzetfeltárás alatt fejlesztés-orientált adatgyűjtést és helyzetértékelést értünk, a választott célterületen. A jó helyzetfeltárás szakmai jegyei, hogy pontosan és világosan megfogalmazza a vizsgált térség erős és gyenge pontjait, bemutatja a komparatív előnyöket, feltárja a külső kapcsolati lehetőségeket. A helyzetfeltárás alapján világossá vált erősségek, gyengeségek, lehetőségek és veszélyek (azaz SWOT-rendszer) alapján van lehetőség a fejlesztési cél, és jövőkép meghatározására. A kialakított jövőkép a fejlesztési stratégia által megvalósuló, kívánatosnak tartott jövőbeli állapot, melynek tartalmaznia kell minden fontos életterületet.

Meg kell fogalmazni a kitűzött célok eléréséhez szükséges utat, módszereket. A stratégiaalkotás során kidolgozásra kerül a monitoring-rendszer, vagyis a kitűzött célok

megvalósulásának mérésére szolgáló mód, ami által információkat nyerhetünk a változtatások szükségességéről, új alternatívák szükségességéről.

A tervezés folyamán a helyzetfeltárás eredményeinek összefoglalását követően megfogalmazódnak az általános célkitűzések, melyek összhangban vannak az Európai Unió vonatkozó elvárásaival, támogatási keretforrásaival. Megfogalmazódnak a specifikus célok, amelyek a térségi háttérrel és adottságokkal és az átfogó célokkal összhangban állnak. A prioritások tartalmazzák a stratégia program legfontosabb irányultságait, amelyek a legfontosabb fejlesztési irányokra vonatkoznak. A prioritások alá tartoznak szerkezetileg az alprogramok és intézkedéscsoportok, amelyek hierarchikusan a felettük álló szint kidolgozását, annak magvalósítását célozzák. Az intézkedéscsoporton belül találhatóak az egyes intézkedések, projektek, amelyek megvalósítása az operatív programozás alapján válik lehetségessé (Tusnádi, 2002).

Egy település fejlesztési stratégiájának kialakításánál fontos feladat a településfejlesztés résztvevőinek lehatárolása. A kormányzati szervezetet illetően közvetlenül jelen van a településfejlesztésben az állam, viszont meghatározó és kiemelkedő jellegű a helyi önkormányzatok szerepe. Ő hangolja össze a fejlesztésben résztvevő helyi szereplők (magánszemélyek, illetve gazdálkodó-, és civil-, és egyéb szervezetek) tevékenységét, ő alkotja meg és hagyja jóvá a település fejlesztési koncepcióját, programját, éves tervét. Nem kormányzati szereplők közül fontos kiemelni a gazdálkodó és társadalmi jellegű személyeket és szervezeteket, akik potenciálisan részesei, és támogatói a fejlesztéseknek (Kőszegfalvi – Loydl, 1999).

Az általunk készített fejlesztési stratégia két specifikus célja a falusi turizmus és a helyi gazdaság megerősítése, fejlesztése Látvány településen.

Egy terület turisztikai vonzerejét különféle külső és belső tényezők egyaránt befolyásolják, mind nemzetközi, országos, illetve lokális szinten, Turisztikai fejlesztések folyamán ezeket befolyásolni szükséges kedvező módon, amennyiben lehetséges. A turisztikai vonzerőre és forgalomra ható tényezők a következők: árversenyképesség, természeti erőforrások, politikai, hatósági szabályozások, turisztikai, közlekedési infrastruktúra, vendéglátóipar, közbiztonság, környezeti fenntarthatóság, kulturális és emberi erőforrások, háttér, az utazás és turizmus helyi prioritása, affinitása, egészség és közhygiéna. A turizmust kívülről befolyásoló hatások közé sorolhatóak az általánosan zavaró események, a területi keresletváltozás, a gazdasági ciklikusság, természeti katasztrófák, terrorizmus veszélye, változó trendhatások, infláció, digitalizáció foka, a népesség korösszetétele, a politikai instabilitás. (Blanke et al, 2013).

A vidéki turizmus legegyszerűbben megfogalmazva, a turizmus azon formája, amelynek színtere vidéki terület. Kiegészítésként hozzátehető, hogy amiért turistáknak nagy része városi lakos, a vidéki, falusi turizmus számukra új perspektívákat nyújthat a kikapcsolódásban. A vidéki turizmus többarcú tevékenység. Helyi lehetőségektől függően magában foglalja a természetben történő nyaralást, az ökoturizmust, kalandozáson, túrázáson, sétáláson, vagy éppenséggel mászáson lovaglással alapuló programokat, sport-, és egészségturizmust, a vadászatot, a horgászatot, ismeretterjesztésen, oktatáson, örökségeken alapuló attrakciókat, valamint bizonyos területeken beszélhetünk etnikai turizmusról is. A vidéki turizmus felértékelődésének számos oka van, többek között, hogy növekszik az érdeklődés a vidéki örökségek megismerésére, felértékelődött a helyi gasztronómia, növekszik az egészségtudat, ezáltal

a vidéki területek alkalmas helyszínt nyújtanak kikapcsolódásra, természetközelségre, rekreációra, a csendre, ugyanúgy, mint aktív pihenésre, utazásokra. (Tourism Strategies and Rural Development, 1994.)

A jelen fejlesztési koncepció a Fonyódi Járásban fekvő Látrány települést mutatja be, amelynek esetében a legfőbb turisztikai vonzerőt a tőle északra fekvő Balaton nyújtja, amely a Belföldi turisztikai utazások kiemelt célja. A Balaton népszerűséget a családi üdülések lehetősége, az egészségturisztikai élmények, a vízi turizmus, az aktív kikapcsolódás, a terület kulturális örökségei, rendezvényei, a gasztronómia és a borgasztronómia adják. Infrastruktúrája kiépített, magas, és középkategóriás szállodáival, éttermeivel, strandjaival. (Niklai, 2009).

A dokumentum második specifikus célja a helyi gazdálkodás a és foglalkoztatás fejlesztése.

A vidéki gazdaságban a mezőgazdaságnak van kiemelkedő szerepe, amely alapvetően abban áll, hogy elősegíti a területén lévő természeti erőforrások, a termőföld és a víz kihasználását. Ennek ellenére meglehetősen alulrészben a GDP-n belül, nem csak hazai viszonylatban, hanem nemzetközi szinten is. Bár a vidéki gazdaság egyaránt áll mezőgazdasági, és nem a mezőgazdaság által generált bevételekből, jellemzően a termőföld a vidéki területek egyik legkiemelkedőbb erőforrása. (OECD, 2010)

"A helyi gazdaságfejlesztés célja, hogy kiépítse egy térség gazdasági kapacitását annak érdekében, hogy biztosítsa a térség gazdasági jövőjét és a népesség megfelelő életszínvonalát." (Swinburn et al., 2004, 11.o.) A helyi gazdaságfejlesztés lehetőségeit, kivitelezhetőségét a vizsgált terület gazdasági, szociális, és fizikai adottságai határozzák meg. Az erős helyi gazdaság felépítéséhez fel kell mérni a helyi gazdasági szféra erősségeit, gyengeségeit, egyéb jellemzőit, szerkezetét. (Swinburn –et al., 2004)

A gazdaságfejlesztés stratégiáit külpolitikai aktualitásokhoz kötődően célszerű megalkotni. Az Európa Unió 2014-től 2020-ig terjedő költségvetési ciklusában a vidékfejlesztés legfőbb irányelvei közé tartozik az agrárgazdaság életképességének és versenyképességének fokozása, az élelmiszerláncok szervezése, környezet, ökoszisztéma helyreállítása, óvása, és az energiagazdaság, erőforrás-hatékonyság javítása. (Hódi,2014)

A Széchenyi 2020 program Terület és Településfejlesztési Operatív Programja (TOP) célul tűzte ki a térségi decentralizált gazdaságfejlesztés általi foglalkoztatás növekedést. Ehhez kapcsolódó célkitűzések közé tartozik az önkormányzatok által hatékonyan szervezhető gazdaságfejlesztés, a befektetők és a lakosság számára vonzó településszerkezet kialakítása, a települések kulturális, és természeti örökségeire alapuló vonzerő fejlesztése, az önkormányzati intézmények szolgáltatásainak fejlesztése, infrastruktúrájuk javítása, szociális városrehabilitáció, a helyi identitástudat és összetartás elősegítése. (Farkas, 2014)

Az általunk vizsgált Látrány település közigazgatásilag a Fonyódi Járáshoz tartozik, amely Széchenyi Programiroda beszámolója szerint a 33. leghátrányosabb helyzetű Magyarországi járás. Az elmaradottság okai közé sorolható, hogy az ipari szektor részesedése átlag alatti, a szolgáltató szektor gyenge, a vállalászási intenzitás alacsony. Ellenben a mezőgazdaságnak kedvező adottsága, tradicionális múltja van, A járás szőlő és gyümölcsstermesztése jelentős, az értékesítésük jellemzően a kistérségen kívül történik. (Széchenyi Programiroda, 2014)

Anyag és módszer

A helyes településfejlesztési tervek kialakításához szükséges volt Látrány település jelenlegi helyzetének felmérése, szerteágazó szempontrendszer alapján, amelynek során törekedtünk a komplexitásra. A helyzetfeltárás során egyaránt alkalmaztunk primer és szekunder kutatásokat. A primer kutatás kérdőíves lakossági megkérdezést és szakértői ankét interjúkat tartalmazott. A kérdőíves felmérés lefolytatására elsősorban a közösségi oldalakat, másodsorban helyi papíralapú lekérdezéses módszereket használtunk 2014 őszén. A vizsgálat során 130 válaszadó töltötte ki az általunk készített kérdőívet, ami a település lakosságának közel 10 százalékát jelenti. Továbbá a szakértői ankétet három személy megkérdezésével folytattuk le. A kérdések a fontosabb demográfiai adatok rögzítése mellett arra irányultak, hogy a lakosoknak milyen a kialakított képe Látrányt illetően.

Jelen tervdokumentációhoz a helyszíni vizsgálatok 2014 novemberében történtek, dokumentációnk az akkori állapotokat tükrözi.

A szekunder kutatás során a településről fellelhető, nyilvános adatok alapján készítettünk kimutatásokat. Az adatok forrásai főként internetes statisztikai adatokat gyűjtő és szolgáltató hivatalok weblapjai voltak, úgy, mint a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) honlapja, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, és más intézetek gondozásában lévő Erőforrástérkép, A Földhivatali Portál (takarnet) internetes oldala.

Eredmények

A helyzetfeltárás vizsgálatának alkalmával törekedtünk a település jellemzőinek minél szélesebb körű felmérésére. A vizsgált szempontokat témakörök szerint csoportosítottuk. A helyzetfeltárás eredményeinek rövid kivonatos összefoglalását tartalmazza az alábbi leírás, témakörönként.

Demográfiai állapot

Látrány település lakónépesség száma összességében alatta marad a Fonyódi Járás községeinek átlagos népességszámának. A vizsgált, 2000 és 2012 közötti ciklusban a község lakosságszáma 1450 illetve 1400 fő között változott, évente átlagosan 3,5 fővel csökkent. A népességszám a vizsgált periódusban átlagosan 100 fővel volt alacsonyabb alatt, mint a járás községeinek átlagos lakossága. Ezzel ellentétben a népesedés minőségi mutatóit tekintve, úgy mint a korösszetétel, vándorlás, születések száma, a település kedvezőbb demográfiai értékeket mutat térségi környezeténél. Az öregedési index Látrányban 2000 és 2012 között 18%-volt átlagosan alacsonyabb a járás többi községeinek átlagértékénél. Ezt, a népességi helyzetre vonatkozó állapotot a primer kérdőíves kutatásunk megkérdezettjei mérsékelt problémának ítélik meg. Országos viszonylatban a Fonyódi Járás népességszáma hasonlóan tekinthető azon, mondhatni vidékies járások népességszámával, melyek nem Pest megyében találhatóak, és nem megyeszékhely a járási központjuk.

Foglalkoztatási helyzet

Látrány településben a nyilvántartott munkanélküliség aránya (2005 és 2012 között 13,93%) kedvezőbb a Fonyódi Járás többi községének értékénél (16,56%), viszont alatta marad a járás városainak értékéhez képest (9,21%), melynek nagysága az országos átlaggal tekinthető hasonlóknak. Ez arra enged következtetni, hogy a városokban élők nagyobb arányban találnak maguknak állást, mint a községi lakosság. A munkanélküliségi ráta, valamint a nyilvántartott álláskeresők száma évről évre emelkedett az általunk vizsgált időszakban, átlagosan évi +0,79%-kal, amely mindenképpen negatívumként értelmezendő. A munkanélküliség problémája elsősorban a szakmunkás iskolai végzettségű, valamint annál alacsonyabb iskolai végzettségű álláskeresőket érinti. A megkérdezett, településen nyilvántartott álláskeresők közel fele a településen kívül kíván letelepedni és állást keresni. A megkérdezettek mérsékeltlen elégedetlenek a település nyújtotta munkalehetőségekkel és jövedelemszintekkel, és mérsékelt problémának ítélik meg munkanélküliséget és az alacsony szakképzettséget. A kimutatásunk szerint a településen dolgozók, valamint más településen dolgozók jövedelemnagyság-arányaiban nincs jelentős eltérés. A munkahelyi ingázók egynegyede vállal munkát a településtől több, mint harminc kilométernyire.

Helyi gazdaság

Látrányban az ezer főre jutó vállalkozások száma 47,72 amely a Fonyódi Járás értékeit figyelembe véve átlagosnak tekinthető. A mezőgazdaságot illetően a földterületek jó minőségűek. Primer kutatásunk során a válaszadók a felmerülő problémák nagyságát illetően közepesre értékelték a helyi gazdaság, és birtokviszonyok helyzetét, viszont a hozzá kapcsolódó ipar, összefogás, szervezett gazdálkodás helyzetét illetően komolyabb hiányosságokat vélnek felfedezni.

Turisztikai helyzet

Az általunk vizsgált időszakban a településre érkező turisták száma folyamatosan ingadozott, változott, a szekunder adatforrások szerint egyes években kimondottan szélsőséges értékeket felvéve. A vizsgált időszakon felül, a 2013-as önkormányzati adatok mutatták a legnagyobb forgalmat 208 fővel. A múltban jelentős volt a külföldi, főként a németajkú turisták látogatása. A kérdőíves felmérés alanyai elégedettek a Balaton közelségével, viszont a település nyújtotta turisztikai szolgáltatásokkal nem. Az település által kínált sport, kulturális és egyéb szabadidős programok mennyiségét, színvonalát átlagosnak tartják. A megkérdezettek szerint problémát jelent a turizmus visszaesése.

Infrastrukturális helyzet

Összességében megállapítható, hogy Látrány település rendelkezik a községekre jellemző közintézményekkel, és szolgáltatásokkal. A megkérdezett lakosság elégedett a település zöldterület arányával, természeti környezetével, aránylag elégedett a település és a zöldkörnyezet tisztaságával is. Átlagosnak ítélik meg a közintézmények minőségeit szolgáltatásait, a közművesítést, a közterek minőségét és a közbiztonságot. Nagy részük elégedetlen a település orvosi ellátásával, pénzügyi szolgáltatásainak lehetőségével. Megítélésük szerint mindenképp szükséges fejleszteni a közúthálózatot, a szennyvíz-, és

csapadékelvezetést, az ingatlanokat, lakóingatlanokat, különféle szolgáltatásokat. A megkérdezettek nagy része összességében elégedett az önkormányzat munkájával, valamint fejlődőképesnek ítélik meg a települést. Az utóbbi években voltak fejlesztések, amelyek pályázati pénzből kerültek megvalósításra a településen.

A település látványosságai, kulturális élet, szabadidőtöltés lehetőségei

Látrány településen tizenegy önkéntes szervezet működik, némelyek igen komoly eredményeket tudhatnak magukénak. Természeti értékei közül nevezetes a Fűzes-tó, valamint a Látrányi Ősgyep. Legfőbb épített örökség a Szent Mihály Római Katolikus Plébánia, valamint a copf stílusban épült református templom. A kérdőíves felmérésünk válaszadói szerint a helyi sportolási, kulturális és szórakozási lehetőségek körét fejleszteni, bővíteni szükséges.

Következtetések, javaslatok

A település jellemzőit SWOT analízis formájában összegeztük, majd megfogalmaztuk és összeállítottuk a településen jelentkező problémák rendszerét. Kerestük azt a legfőbb, átfogó problémát, amelyből az összes többi probléma eredeztethetővé válik. Ennek a problémának az "alacsony életszínvonal" elnevezést adtuk.

Az általunk készített problémafa alapján építettük fel a fejlesztési tervek, stratégiák és prioritások rendszerét, melyet célrendszer-táblázat formájában mutatunk be.

1 táblázat: Látrány településfejlesztési stratégiájának célrendszere

Hosszú-távú cél	A település belső erőforrásaira támaszkodva megfelelő életterületi szint biztosítása. Tartós munkalehetőségek létrehozása az itt élők számára a mezőgazdaság által, valamint a térség és a Balaton közelségének turisztikai potenciáljának kihasználása által.			
Átfogó cél	Látrány település életterületének javítása			
Specifikus célok	<i>Látrány település turisztikai célú komplex fejlesztése</i>	<i>Látrány település mezőgazdaságának és iparának multifunkcionális fejlesztése, a lakosság foglalkoztatásának és szociális helyzetének javítása</i>		
Prioritások	I. Turizmusfejlesztés II. Színvonalfejlesztés		III. Anyagi jellegű gazdaságfejlesztés IV. Elsősorban nem anyagi jellegű gazdaságfejlesztés V. Közhasznú tevékenységek	
Programok	Technikai jellegű turisztikai fejlesztések	Programszervezés program-menedzsment	A helyi gazdaság többcélú fejlesztése	Munkaszervezés és, szociális tevékenységek
Intézkedéscsoportok	Szálláshelyek kialakítása; Közlekedési lehetőségek bővítése; Korszerű elektronikai eszközök alkalmazása	Ökoturizmus, szabadtéri programok létrehozása Borturizmus elősegítése Helyi általános programkínálat fejlesztése Település-marketing fejlesztése	Az önkormányzat tulajdonában álló használaton kívüli egyes ingatlanok értékesítése Mezőgazdaság multifunkcionális fejlesztése Iparterület és feldolgozóüzemek létesítése	Munkaszervezés Szociális tevékenységek

Forrás: primer kutatás alapján saját szerkesztés

A célrendszerben meghatározott átfogó cél eléréséhez, Látrány település életterületének javítására összesen mintegy harminc intézkedést, projektet fogalmaztunk meg, fejtettünk ki (operatív programozást mellőzve), amelyeket a specifikus céloknak megfelelően kívánunk ismertetni:

1. specifikus cél: Látrány település turisztikai célú komplex fejlesztése:

Az első specifikus cél célkitűzése az, hogy vonzóvá tegye a települést az ide látogatni szándékozó turisták számára. Az ide érkező vendégeknek kellő minőségű és mennyiségű szálláshelyet, programokat, programcsomagokat kíván kialakítani a település környezeti, földrajzi, és kulturális adottságaira, valamint a technika fejlesztésére alapozva. Ezáltal bővülnének a szolgáltatások, színvonaluk javulna, melynek eredményeképpen várhatóan növekedne az idegenforgalom. A turizmus bővítésével új munkalehetőségekkel bővülne a szolgáltató szektor. A program tartalmazza a településmarketing javítását, az új programok népszerűsítését.

A község és környéke több olyan turisztikai vonzeróval is rendelkezik, mely az ide látogatóknak kedvére válhat. Ezen lehetőségek kihasználása által, ismertté tételén és népszerűsítésén keresztül nagyobb érdeklődésre tehet szert a település. Véleményünk szerint három terület érdemel kiemelkedő figyelmet.

A kulturális turizmus, melyhez a hagyományörző rendezvények, fesztiválok tartoznak.

Az öko-, és rekreáció-, turizmus szerepe sem elhanyagolható a Látrányi ösgyep, horgásztavak iránti érdeklődése miatt.

Végül, de nem utolsó sorban említést kell tenni a borturizmustól, mely a vidék kiváló minőségű borainak népszerűsítése által fellendülést hozhat az idegenforgalomban.

A specifikus cél az alábbi intézkedéseket tartalmazza:

- Kerékpárút kiépítése a Balatonhoz
- Települési kisbusz rendszeresítése
- Aszfaltozott út kiépítése a település keleti határa és a 67-es számú főút között
- Geocaching kialakítása
- Wifi-zónák létrehozása
- Elektronikus és hagyományos hirdetőablak és útjelzők kihelyezése
- Tanösvények kialakítása
- Túraútvonalak kialakítása
- Parkerdők kialakítása
- „Brutálfutás” szervezése a helyi terepen
- A Dél-Baltoni Borút részévé válni
- Pincelátogatás programok szervezése
- Rendszeres szabadidős foglalkozások szervezése
- Programcsomagok kialakítása
- Iskolásoknak szóló kézműves foglalkozások szervezése
- Reklámtevékenység a térségben
- Eseménynaptár készítése
- Brosúrák készítése
- Imázs filmek készítése a településről
- Honlapfejlesztés

2. specifikus cél: Látrány település mezőgazdaságának és iparának multifunkcionális fejlesztése, a lakosság foglalkoztatásának és szociális helyzetének javítása

Látrány településen a környezeti adottságok és a földminőség megteremtik a lehetőséget a mezőgazdasági művelésre. Vidéki településként a község legfőbb belső erőforrása a termőföld. A legjelentősebb művelési ág a szántóföldi növénytermesztés, a szőlő-, és gyümölcsstermesztés. A település külterületén fellelhetőek erdőterületek, valamint kihasználatlan gyepterületek, melyeknek egy része természetvédelmi területnek minősül.

A második specifikus cél alapvető célkitűzése, hogy a mezőgazdaságban rejlő potenciál kihasználásával álláslehetőségeket biztosítson a településen élő munkanélküli lakosság számára, amit a helyi gazdálkodók közreműködésével kíván megvalósítani. A célkitűzésben szerepel továbbá a mezőgazdaság multifunkcionális fejlesztése, bővítése.

A második specifikus cél az alábbi intézkedéseket tartalmazza.

- Földvásárlás önkormányzati célú felhasználásra
 - Húsmarha legeltetése
 - A termelés során keletkezett apríték felhasználása
 - Ipari terület kialakítása Balatonlelle ipartelepének szomszédságában
 - Gyümölcsfeldolgozók kialakítása
 - Termelői és értékesítői szövetkezet létrehozása
 - Adminisztrációs terhek csökkentése
 - Munkaközvetítő szervezet létrehozása
 - Burgonya ültetése és szociális ételkészítésként való felhasználása
 - Takarmány-növények ültetése, haszonállat-tenyésztés, elsősorban szociális ételkészítésként való felhasználás céljából

Összegzés

Az elkészült tanulmány célja, hogy rendszerben bemutassa a célkitűzések turizmusfejlesztési, gazdaságfejlesztési, valamint szervezet- és intézményfejlesztési feltételeit.

A községi fejlesztési koncepció kialakítása során figyelembe vett elvekhez, a megfogalmazott célkitűzésekhez, és a kialakított fejlesztési irányokhoz igazodva a település társadalmi-gazdasági életében pozitív hatások érvényesülhetnek.

A megfogalmazott fejlesztési elképzelések realizálódása során növekedhet a település gazdasági versenyképessége, erősítve a község felzárkózásának esélyeit a fejlettebb településekhez.

A megvalósuló fejlesztéseknek a következő konkrét eredményei lehetnek:

- A település elérhetőségének javulása, tökevonzó képességének javulása
- A település gazdasági potenciájának növekedése
- A turizmus települési adottságainak kihasználása
- Gazdasági szervezetek működési keret feltételeinek javulása
- Jelentős ipari (mezőgazdasági feldolgozó, és energiatermelő) potenciál létesülése.

A település nyugodt fejlődésének egyik alapkövetelménye, hogy a kiegyensúlyozott mindennapi életvitel biztosítása a lakosság életkörülményeinek folyamatos javítása és a természet értékeinek ápolása mellet valósuljon meg. A koncepció ez irányú fejlesztései a következő változásokat generálhatják:

- A mezőgazdasági termelés hatékonyságának, jövedelmezőségének növelése
- A természeti és lakókörnyezeti állapotának minőségi javulása
- Fenntartható környezetgazdálkodás megteremtése
- Megélhetősi, foglalkoztatási, szociális viszonyok javulása.

A település fejlesztésének elengedhetetlen eszköze, hogy a településen meglévő társadalmi kooperációs készség növekedjen, teret adva a települési és térségi kezdeményezések megvalósításának.

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük a tervezés során nyújtott rengeteg segítséget, és közreműködést Látrány település Polgármesterének Kelemen Ferencnek és Alpolgármesterének Korcz Gábornak.

Külön köszönjük Dr. Korcz Gábornak a részletekbe menő értékes észrevételeiket és iránymutató javaslataikat.

Továbbá megköszönjük Pappné Martinka Eszternek és Korcz Gábornénak a kérdőívezésben nyújtott lelkiismeretes munkájukat.

Végül pedig szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akik hasznos tanácsaikkal, és a kérdőív kitöltésével hozzájárultak e koncepció elkészítéséhez.

Felhasznált irodalom:

- [1.] Blanke J. - Chiesa T. (2013): The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013. (edited), pp. 44. World Economic Forum, Geneva, Copyright 2013.
- [2.] Farkas Zs. (2014): Széchenyi 2020 - Terület- és Településfejlesztési Operatív Program. Prez. Székesfehérvár, Széchenyi Programiroda, Konferenciasorozat 2014
- [3.] Gergely S. (2002): Vidékfejlesztési programmenedzsment. Gyöngyös, Szent István Egyetem Gazdálkodási és Mezőgazdasági Főiskolai Kar, Mátra Tan Oktató-Kutató Kht.,47-80. o
- [4.] G. Fekete É. (1998): Bevezetés az alulról vezérelt (botton up) vidékfejlesztés elméletében és módszertanában. Szolnok, Phare Program
- [5.] Hódi Á. (2014): Vidékfejlesztés, agrár-környezetvédelem a 2014-2020-as időszakban, Prez., Széchenyi Programiroda, Konferenciasorozat 2014
- [6.] Kőszegfalvi Gy. – Loydl T. (1999): Településfejlesztés. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó 92-97.o.

- [7.] Niklai Á. (2009): A Balaton régió turizmusa és turisztikai marketingtevékenység a Balaton népszerűsítésére. Prez. Siófok - Balaton Konferencia, Magyar Turizmus Zrt.
- [8.] OECD (2010): Agricultural Policies and Rural Development. A synthesis of recent OECD work. pp 13; 19.
- [9.] Organisation for Economic Co-operation and Development (1994): Tourism Strategies and Rural Development; Paris, Copyright OECD 1994, 8-9; 19-22. o.
- [10.] Swinburn G. - Goga S. - Murphy F. (2004): A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve, Bertelsmann Stiftung, Güterloh; UK DFID, London; The World Bank Washington, D.C. 11. oldal
- [11.] Széchenyi Programiroda: Fonyódi járás fejlesztési programjának bemutatása Prez. Kaposvár, 2014. június 18.
- [12.] Tusnádi P. (2002): Vidékfejlesztés Módszertana, Gyöngyös, Szent István Egyetem Gazdálkodási és Mezőgazdasági Főiskolai Kar, Mátra Tan Oktató-Kutató Kht, 87-90.o.;155.o.
- [13.] Látrány Község hivatalos honlapja - 2014.08.
<http://www.latrany.hu/index.php/telepuelesuenk/latranyilatnivalok/falutoertenet.html>

Szerzők

Dr. Lengyel-Gonda Cecília, PhD, Tanársegéd
Agrár-, és Környezettudományi Intézet
Károly Róbert Főiskola
cgonda@karolyrobert.hu

Kiss Konrád
Vidékfejlesztési Agrármérnök MSc.
2. évfolyam, nappali tagozat
Gazdasági Vidékfejlesztési Agrármérnök
k.konrad91@freemail.hu

Korcz Roland
Vidékfejlesztési Agrármérnök MSc.
2. évfolyam, nappali tagozat
Erdész Technikus, Vadgazda Mérnök
korcz.roland@gmail.com

Mincsik Miklós
Vidékfejlesztési Agrármérnök MSc.
2. évfolyam, nappali tagozat
Gazdasági Mérnök
mikibudapest@gmail.com

Pilinyi Bálint
Vidékfejlesztési Agrármérnök MSc.
2. évfolyam, nappali tagozat
Informatikai Szakigazgatási Agrármérnök
tacskoexe@gmail.com

SZERZŐK JEGYZÉKE

Al-sabai, Abdulghani, 9

Asztalos Gergely, 19

Benedek Andrea, 33

Bényei Zsuzsanna, 47

Borbély András, 57

Csapó László Attila, 57

Csikány Ferencné, 69

Gáspár Andrea, 81

Gubacsi Franciska, 97

Gyurkó Ádám, 107

Kakuk Szidónia, 133

Kiss Konrád, 173

Koncz Gábor, 19, 97

Korcz Roland, 173

Kovács Gyöngyi, 107

Lengyel-Gonda Cecília, 173

Mincsik Miklós, 173

Mucsics F. László, 125

Nagyné Demeter Dóra, 133

Pecsenyánszky Melinda, 145

Pilinyi Bálint, 173

Sápiné Duduk Ildikó, 157

Takács István, 69

